ARAPÇA DİLBİLGİSİ

NAHİV

YRD. DOÇ. DR. MUSTAFA MERAL ÇÖRTÜ

النحو

MARMARA ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ VAKFI YAYINLARI
İFAV
1983

Yirminci Baskı

ARAPÇA DİLBİLGİSİ

NAHİV

Yrd. Doç. Dr. M. Meral ÇÖRTÜ

ARAPÇA DİLBİLGİSİ
NAHİV

Y. Doç. Dr. M. Meral ÇÖRTÜ
M.Ü. İlâhiyat Fakültesi
Öğretim Üyesi

İÇİNDEKİLER

Kırk Dördüncü Bölüm

Kırk Beşinci Bölüm

Kırk Altıncı Bölüm

Kırk Yedinci Bölüm

Kırk Sekizinci Bölüm

Kırk Dokuzuncu Bölüm

Ellinci Bölüm

Elli Birinci Bölüm

Elli İkinci Bölüm

Elli Üçüncü Bölüm

Elli Dördüncü Bölüm

Elli Beşinci Bölüm

Elli Altıncı Bölüm

Elli Yedinci Bölüm

Elli Sekizinci Bölüm

ÖNSÖZ

Daha önce neşredilen Arapça Dilbilgisi-Sarf'ın önsözünde de belirttiğimiz gibi, Arapça Dilbilgisini oluşturan Sarf, Nahiv, Edatlar, Arapça-Türkçe Lügat, Arapça'da Cümle Kuruluşu ve Tercüme Tekniklerini içine alan bir seri çalışma planlamıştık. Bu seriden Arapça Dilbilgisi-Sarf ve Arapça'da Cümle Kurluşu ve Tercüme Teknikleri yoğun bir ilgi görmüş ve kısa zamanda ilâveli ikinci baskıları yapılmıştır.

Bu defa söz konusu serinin üçüncü kitabı olan Arapça Dilbilgisi-Nahiv'i ülkemizde arapça öğretimi yapan kişi ve kuruluşların hizmetine sunuyoruz.

Kitap Arapça öğretimindeki seviyeler göz önüne alınarak hazırlanmıştır. Önce önemli kâideler basit şekilde anlatılmış, daha sonra detaylara geçilmiştir. Konular, Türkçe ve yabancı dillerle karşılaştırılmış; ayrıca, her konunun sonunda o konuya ait kelime, tertip ve cümlelerin Arapça i'râbı yapılmıştır.

Sarf ve Cümle Kuruluşunda olduğu gibi önemli hususlar ve kaynaklar dipnotla verilmiş, bibliyografya listesinde XIX. asırdan önce yaşamış müellifleri meşhur isimleri, künyeleri, tam isimleri, nisbeleri ve ölüm tarihleri; muâsır müelleflerin ise, soyadları ve isimleri zikredildikten sonra, kitapların tam isimleri, varsa kaç cilt oldukları, nerede ve ne zaman basıldıkları belirtilmiştir.

Çalışmalarımda beni teşvik eden, yardım ve fikirlerinden istifade ettiğim hocalarım ve meslekdaşlarıma, kitabın dizgisini yapan T. Can Çöğen'e, basıma karar veren M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Vakfı Mütevelli Heyeti'ne, basımı için büyük emek sarfeden yayın Müdürü Doç. Dr. Abdurrahman Dodurgalı'ya teşekkürlerimi sunarım.

Y. Doç. Dr. Mustafa Meral ÇÖRTÜ

İstanbul 1998

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
b.	: Bin veya İbn
bkz.	: Bakınız
C., c.	: Cilt
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
h.	: Hicrî
Hz.	: Hazret-i
İA	: İslâm Ansiklopedisi
Ktp.	: Kütüphâne
KTİA	: Küçük Türk-İslâm Ansiklopedisi
m.	: Mîlâdî
mlf.	: Müellif
nr.	: Numara
nşr.	: Neşir, Neşreden
s.	: Sahife
trc.	: Tercüme, Tercüme eden
ts.	: Tarihsiz
v.	: Vefat
v.d.	: ve devâmı
v.dd.	: ve devâmının devâmı

BİBLİYOGRAFYA

Abdurrahman Fehmi:

Medresetu'l-'arab, İstanbul 1304/1868.

el-Acurrûmiyye, bkz. İbn Acurrûm.

Ahmed b. Ali b. Mes'ûd:

Merâhu'l-ervâh fi't-tasrîf, (*el-Emsile, Binâ, el-Maksûd, el-İzzî, ve Merâh*'dan oluşan Sarf cümlesi içinde), İstanbul, 1317.

AhmedAsım Efendi:

el-Okyanusu'l-basît fî terceme el-Kâmûsi'l-Muhît, I- IV, İstanbul, 1305.

Ahmed Emin:

Duha'l-İslâm, I-III, Beyrut, ts..

Akdağ, Hasan:

Arap Dilinde Edatlar, Konya, 1981.

A'lâm, bkz. ez-Ziriklî.

el-Antâkî, Muhammed:

el-Minhâc fî'l-kavâid ve'l-i'râb, Beyrut, ts. *(Minhâc)*.

Arapça Dilbilgisi (A. Ateş), bkz. Ateş, Ahmed.

Arapça Dilbilgisi (Mak.), bkz. Maksudoğlu, Mehmet.

Arapça Gramer (H. Atay), Bkz. Atay, Hüseyin, *Modern Arapça*.

Arapça Sarf-Nahiv, bkz. Bahaeddîn.

Arapça Dilbilgisi (Kar-Top), bkz. Karaman, Hayreddîn-Topaloğlu, Bekir.

Arslan, Ahmet Turan:

İmam Birgivî Hayatı Eserleri ve Arapça Tedrîsâtındaki Yeri, İstanbul, 1992.

Atay, Hüseyin-Atay, İbrahim-Atay, Mustafa:

Modern Arapça (Sarf), I-II, Ankara, 1964.

Ateş, Ahmed-Yazıcı, Tahsin-Çetin, Nihad M.:
Arapça Dilbilgisi, İstanbul, 1964. *Arapça Dilbilgisi* (A. Ateş).
Avâmil, bkz. Birgivî.
Baalbekî, Rûhi:
el-Mevrid Kâmûs Arabî-İnkîlîzî, Beyrut, 1988. *(el-Mevrid)*.
Bahaeddîn:
Arapça Sarf ve Nahiv, Dersaadet, 1324.
Baltacı, Cahid:
XV-XVI Asırlarda Osmanlı Medreseleri Teşkilât Tarihi, (Osmanlı Medreseleri), İstanbul, 1976.
Binâ: (Sarf cümlesi içinde diğer sarf kitapları ile beraber), İstanbul, 1317.
Birgivî, Muhyiddîn Muhammed b. Bîr Ali (v. 981/1573):
——, *Avâmil* (*Avâmil-i Cedîd, İzhâru'l-esrâr ve el-Kafiye*'den oluşan nahiv cümlesi içinde) İstanbul, 1320, *(Avâmil)*.
——, *İzhâru'l-esrâr*, (Nahiv cümlesi içinde diğer nahiv kitapları ile birlikte), İstanbul, 1320.
İm'ânu'l-Enzâr, Dersaâdet, 1331.
Blachère, R. Gaudefroy, M:
Grammaire de l'Arabe Classique, Paris, 1952. (Blachère).
Brockelmann, C.:
——, *Geschichte der arabischen Litteratur*, I-II, Leiden, 1943-1949 (GAL).
——, *Geschichte der arabischen Litteratur, Supplementband*, 1- 111, Leiden, 1937-1939. (GAL, Suppl.)
Bursalı, Mehmet Tahir:
Osmanlı Müellifleri, 1-III, İstanbul, 1933.
Câmiu'd-durûs, bkz. el-Galâyînî.
el-Cârim, Ali ve Emin, Mustafa:
——, *en-Nahvu'l-vâdıh fî kavâidi'l-lugati'l-'arabiyye li'l-medârisi's-sâneviyye*, I-III, Kahire, 1384/1964. *(en-Nahvu'l-vâdıh)* (Lise).

——, *en-Nahvu'l-vâdıh fî kavâidi'l-lugati'l-'arabiyye li'l-medârisi'l -ibtidaiyye*, I-III, Kahire, 1385/1965. (*en-Nahvu'l-vâdıh*) (İlk).

Caspari's, C. P.:
Arabische Grammatik, Königsberg, 1887 (Caspari).

Cheneb, Moh. Ben:
"İbn Mâlik" *İslâm Ansiklopedisi* (İA).

Cerrahoğlu, İsmail:
Tefsir Usûlü, Ankara, 1967.

Cubrân, Mes'ûd:
er-Râid, Beyrut, 1967.

el-Cürcânî, es-Seyyid Abdulkâdir (v. 471/1078):
Avâmil-i Cürcânî (*er-Resâilu'l-erba'a*'nın içinde), İstanbul, ts.

Çantay, Hasan Basri:
Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm, I-III, İstanbul, 1338.

Çetin, Nihad M.:
——, *Eski Arap Şiiri*, İstanbul, 1973.
——, "Sibeveyh", *İslâm Ansiklopedisi* (İA).

DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.

Elfiye, bkz. İbn Mâlik.

Emsile: (Sarf cümlesi içinde diğer sarf kitapları ile birlikte), İstanbul, 1317.

Ergin, Osman:
Türk Maarif Tarihi, I-IV, İstanhul, 1977.

Evzahu'l-Mesâlik, bkz. İbn Hişâm.

GAL, bkz. Brockelmann, C.

GAL, Suppl., bkz. Brockelmann, C.

el-Galâyînî, Mustafa:
Câmiu'd-durûsi'l-'arabiyye, I-III, Beyrut, 1987.

Hamidullah, Muhammed, ve Yaşaroğlu, Mâcid:
Kur'ân-ı Kerîm Târihi ve Türkçe Tefsiri, İstanbul, 1965.

İbn Acurrûm, *Acurrûmiyye*, İstanbul, 1920.

İbn Akîl, Bahâuddîn Abdullah b. Abdurrahmân el-Hâşimî (v.769 / 1367):

Şerhu İbn Akîl, nşr. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd, I-II Mısır, 1384/1964 *(Şerh İbn Akîl).*

İbnu'l-Enbârî, Ebu'l-Berekât Kemâluddîn Abdurrahmân b. Muhammed (v. 577/1181):

Nuzhetu'l-elibbâ fî tabakâti'l-udebâ, Bağdad, 1959 *(Nuzhe).*

İbn Hâcib, Ebû Amr Cemâluddîn Osman b. Ömer (v. 646/1249):

——, *el-Kafiye*, İstanbul, 1320.

——, *eş-Şâfiye*, (el-*Acurrûmiyye* ile birlikte), İstanbul, 1330.

İbn Hallikân, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed (v. 681/1283):

Vefeyâtu'l-'ayân, I-VI, Kahire, 1367.

İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâluddîn b. Yûsuf b. Ahmed el-Ensârî (v.761/1360):

——, *Evdahu'l-mesâlik ilâ elfiyyeti İbn Hişâm*, I-IV, (nşr. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd, Kahire, 1967. *(Evdahu'l-mesâlik)*

——, *Katru'n-nedâ ve bellu's-sedâ*, (nşr. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd), Beyrut, 1409/1988 *(Katru'n-nedâ).*

——, *Muğni'l-Lebîb'an-kutubi'l-e'ârîb*, nşr. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd, Kahire, ts. *(Muğni'l-Lebîb).*

——, *Şuzûru'z-zeheb fî marifeti kelâmi'l-Arab*, (nşr. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd), Mısır, 1382 *(Şuzûru'z-Zeheb).*

İbnu'l-İmâd, Ebu'l-Fellâh Abdu'l-Hayy b. Ahmed (v. 1089/1679):

Şezerâtu'z-zeheb fî ahbâri men zeheb, I-VIII, Kahire, 1350-1351.

İbn Mâlik, Ebû Abdullah b. Muhammed et-Tâ'î (v. 672/1274):

el-Elfiye, Mısır, 1325.

İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl b. Mükrim (v. 711/1311):

Lisânu'l-'arab, I-XV, Beyrut, 1374/1955.

İbn Nedîm, Ebu'l-Ferec Muhammed b. İshâk (v. 385/1048):
el-Fihrist, Beyrut, Ofset, ts.
İbrahim, el-Hâc:
——, *Nahiv Tercümesi*, İstanbul, 1304.
——, *Sarf Tercümesi*, İstanbul, 1304.
İmâm-ı A'zam, Ebû Hanîfe Nu'mân b. Sâbit el-Kûfî (v. 150/767)?:
Maksûd, (Sarf cümlesi içinde diğer sarf kitapları ile birlikte) İstanbul, 317.
İslâm Ansiklopedisi:
İslâm âlemi coğrafya, etnografya ve bibliografya lügati, İstanbul, 1940 (İA).
Izhâr, bkz. Birgivî.
İzzeddîn b. Abdilvehhâb Ebu'l-Meâlî ez-Zencanî (v. 655/1257):
el-İzzî (Sarf cümlesi içinde diğer sarf kitapları ile birlikte).
el-İzzî, bkz. İzzeddîn b. Abdilvehhâb
el-Kâfiye, bkz. İbn Hacib.
Karaaslan, Nasuhî Unsal:
L'enseignement En Langue Arabe Chez Les Turcs Ottomans Jusqu'aux Tanzimat, Paris, 1976 *(L'enseignement)*.
Karaman, Hayreddin-Topaloğlu, Bekir:
Arapça Dilbilgisi, IV (Sarf-Nahiv), İstanbul-1977 (*Dilbilgisi*, Kar.-Top.).
Kâtip Çelebi (Hacı Halîfe, Mustafa Abdullah) (v. 1067/1657):
Keşfu'z-zunûn an esmâi'l-kutub ve'l-funûn, I-II, nşr. S. Yaltkaya, R. Bilge, İstanbul, 1941-1943 (*Keşf*).
Katru'n-nedâ, bkz. İbn Hişâm.
Kehhâle, Ömer Rıza:
Mu'cemu'l-müellifîn, I-XV, Dimeşk, 1957-1960.
KTİA, bkz. *Küçük Türk-İslâm Ansiklopedisi*.

Türk-İslâm âlemi tarih, coğrafya, etnografya ve bibliyografya lügati, I-II Fas., İstanbul, 1874-1978 (KTİA).

Lichtenstädter, İlse:

"Nahiv", *İslâm Ansiklopedisi* (İA).

Lisânu'l-'arab, bkz. İbn Manzûr.

el-Maksûd, bkz. İmâm A'zam.

Maksudoğlu, Mehmet:

Arapça Dilbilgisi, İstanbul, 1969 (Mak., *Dilbilgisi).*

Ma'lûf, Luvis:

el-Muncid fi'l-luga, Beyrut, 1973 *(Müncid).*

Mebâdiu'l-'arabiyye, bkz. eş-Şertûnî Reşîd.

Mehmet Fehmi:

Târîh-i edebiyât-ı 'arabiyye, İstanbul, 1332. (*Târîh-i edebiyat*).

Mehmed Şemseddîn:

Lügat-ı Şemseddîn, İstanbul, 1307.

Mehmed Tâhir:

Osmanlı Müellifleri, I-III, İstanbul, 1342.

Mehmed Zihnî (v. 1332/1914):

——, *el-Muktedab fî kavâidi'n-nahv,* İstanbul, 1981 (*el-Muktedab*).

——, *el-Muntehab fî kavâidi's-sarf İstanbul,* 1981 (*el-Muntehab*).

Merah, bkz. Ahmed b. Ali b. Mes'ûd.

Minhâc, bkz. el-Antakî.

Muğni'l-Lebîb, bkz. İbn Hişâm.

el-Muktedab, bkz. Mehmed Zihnî.

Muncid, bkz. Ma'luf, Luvîs.

el-Muncidu'l-ebcediyye, Komisyon, Beyrut, 1967.

el-Muntehab, bkz. Mehmed Zihnî.

Mustafa, İbrahim-Zeyyât, Ahmed-Abdulkadir, Hâmid en-Neccâr:

el-Mu'cemu'l-vasît, İstanbul, 1982.

Nahiv Tercümesi (İbr.), bkz. Ibrahim el-Hâc.

en-Nahvu'l-vâdıh (İlk), bkz. el-Cârim Ali.

en-Nahvu'l-vâdıh (Lise), bkz. el-Cârim Ali.

en-Neccâr, Muhammed Abdulazîz:

Diyau's-sâlih ilâ evdahi'l-mesâlik, I-IV, Kahire, 1401/1981

Nureddîn Abdurrahman b. Ahmed el-Câmî (v. 898/1492):

Molla Câmi, İstanbul, ts..

Nuzhe, bkz. İbnu'l-Enbârî.

Özek, Ali:

ez-Zemahşerî ve Arap Lügatçılığındaki Yeri, (Basılmamış doktora tezi), İstanbul, 1373.

Pedersen, J.:

"İbn Cinnî", *İslâm Ansiklopedisi,* (İA).

Renckendorf:

"Ebu'l-Esved ed-Düelî" *İslâm Ansiklopedisi* (İA).

Sîbeveyh, Ebû Bişr Amr b. Osmân (v. 180/796):

el-Kitâb, I-II, Bulak, 1316.

Suyûtî, Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr (v. 911/1505):

Bugyetu'l-vuât fî tabakâti'l-lugaviyyîn ve'n-nuhât, I- II, Kahire, 1326 *(Bugye).*

Şahin, Seyyid Ahmed:

İzâhlı Avâmil Tercümesi, Ankara, 1963.

Şemseddîn Sâmi (v. 1904):

Kâmûs-i Türkî, İstanbul, 1978.

Şerh İbn Akîl, bkz. İbn Akîl.

eş-Şertûnî, Reşîd (v. 1906):

Mebâdiu'l-'arabiyye fi's-sarf ve'n-nahv, IV, Beyrut, 1965 *(Mebâdiu'l-'arabiyye).*

Şevki Dayf:

——, *el-Medârisu'n-nahviyye,* Mısır, ts. *(el-Medâris).*

——, *Târîhu'l-edebi'l-'arabî,* I-II, Mısır, ts.

Şuzûru'z-zeheb, bkz. İbn Hişâm.

Taşköprîzâde, Ahmed Efendi (v. 962/1555):

——, *Mevzûâtu'l-ulûm*, I-II, İstanbul, 1313 *(Mevzûât)*.

——, *eş-Şekâiku'n-nu'mâniyye fî 'ulemâi'd-devleti'l-Osmâniyye*, Beyrut, 1975.

T.K. Arapça Sarf-Nahiv, bkz. Gürsoy, Yakup-Taşkan, Kenan.

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 1988 vdd. (DİA).

Unat, Faik Reşit:

Hicrî Tarihleri Milâdî Tarihe Çevirme Kılavuzu, Genişletilmiş dördüncü basım, Ankara, 1974.

Ulugiray, Yusuf:

Modern Metodlu, Uygulamalı, Tahlilli ve Araştırmalı Arapça İlk ve İleri Dilbilgisi, İstanbul, 1987.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı:

Osmanlı Devleti İlmiyye Teşkilâtı, Ankara 1965 (*İlmiye Teşkilâtı*).

Wright, bkz. Wright, W.

Wright W:

A Grammar of the Arabic Language, Cambridge, 1981(Wright).

Yâkûtu'l-Hemevî, Şıhabeddîn Ebû Abdullah (v. 626/1229):

——, *İrşâdu'l-erib ilâ ma'rifeti'l-edîb*, I-XX, Kahire, 1936.

——, *Mu'cemu'l-Buldân*, I-V, Leipzing, 1924.

Yiğit, İsmail:

Siyâsî-Dînî-KültürelSosyal İslâm Tarihi, I-VII, İstanbul, 1991 *(İslâm Tarihi)*.

Yüksek, Emrullah:

Les Idees Religieuses et politique De Mehmed al-Birgiwî (929-981/1523-1573) Universite de Paris-Sorbonne (Basılmamış doktora tezi), 1972 (*Les Idees Religieuses*).

ez-Zebîdî, Ebu'l-Feyz Muhammed b. Muhammed ez-Zebîdî (v.1205/1791):

Tâcu'l-arûs, I-X, Mısır, 1306.

Zemahşeri, Cârullâh Mahmûd (v. 538/1144):

el-Mufassal, İskenderiyye, 1292.

Ziriklî, Hayreddîn:

el-A'lâm, I-X, Beyrut, 1389/1969 v.dd. (*el-A'lâm*).

BİRİNCİ BÖLÜM
NAHİV ve NAHVİN TÂRİFİ
(اَلنَّحْوُ)

Nahiv (اَلنَّحْوُ sözdizimi, sentaks): lafzın cümle içindeki durumunu ve bu durumuna göre i'râb (اَلإِعْرَابُ)'ını inceleyen bilim dalıdır.

Cümle içinde bulunan söz parçaları **mebnî** (sonu değişmeyen) ve mu'rab (sonu değişen) olmak üzere ikiye ayrılır. Nahivcilerin ortaya koyduğu kâideler bize mu'rab olan kelimelerin sonlarının durumunu ve mebnî kelimelerin cümledeki yerlerini (mahallî i'râbını) öğretir:

I-Mu'râb:

Mahmut beni gördü.	رَآنِي مَحْمُودٌ.
Mahmud'u gördüm.	رَأَيْتُ مَحْمُوداً.
Mahmud'a selam verdim .	سَلَّمْتُ عَلَى مَحْمُودٍ.

II-Mebnî:

Çalışkan öğrenci geldi.	جَاءَ الطَّالِبُ الَّذِى يَجْتَهِدُ.
Çalışkanı herkes sever.	اَحَبَّ كُلُّ النَّاسِ الَّذِي يَجْتَهِدُ.
Çalışanı överim.	أُثْنِي عَلَى الَّذِي يَجْتَهِدُ.

İKİNCİ BÖLÜM

MU'RAB ve MEBNÎ

(اَلْمُعْرَبُ وَ الْمَبْنِيُّ)

Arapçada kelimeler î'rab alemetleri (sonlarının harekesi) bakımından mu'rab ve mebnî olmak üzere ikiye ayrılır.

I. Mu'rab (اَلْمُعْرَبُ): Cümledeki yerine göre i'râbının alâmeti (sonundaki harekesi) değişen kelimedir:

Muhakkak Allah çok af ve merhamet eder (edendir).	إِنَّ اللهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ .
Allah kullarına merhamet eder.	يَرْحَمُ اللهُ عِبَادَهُ .
Allah'a îmân et!	آمِنْ بِاللهِ !

Yukarıdaki cümlelerdeki (الله) İsm-i Celâli, birinci cümlede (إِنَّ)'nin ismi olarak mansûb, nasbının alâmeti fetha; ikinci cümlede fâil olarak merfû', ref'inin alâmeti zamme; üçüncü cümlede ise harf-i cerle mecrûr, cerrinin alâmeti kesredir. Allah İsm-i Celâli gibi cümledeki yerine göre i'râb alâmeti (kelimenin son harfinin harekesi) değişen kelimeler mu'rabdır.[1]

Mu'rab bahsi çok uzun olduğundan, önce mebnîler anlatılacak, sonra mu'rab bahsine geçilecektir.

II. Mebnî (اَلْمَبْنِيُّ): Cümledeki yerine göre i'râbının alâmeti (kelimenin son harfinin harekesi) değişmeyen kelimelerdir:

Babamı gören kimse "O babandır" dedi.	قَالَ مَنْ رَآى أَبِي : هُوَ أَبُوكَ .
Beni öğreteni severim.	أُحِبُّ مَنْ يُعَلِّمُنِي .

1.Mu'rab kelimelere **Mütemekkin** (اَلْمُتَمَكِّنُ) de denir.

Ödülü başarana verdim. أَعْطَيْتُ الْجَائِزَةَ مَنْ نَجَحَ.

Yukarıdaki cümledeki (مَنْ) kelimesi mebnî olduğundan, birinci cümlede fâil olarak merfû', ikinci cümlede mef'ûlün bih olarak mansûb, üçüncü cümlede ise cârr (harf-i cer)'le mecrûrolmasına rağmen, son harekesi değişmemiştir. Bu kelime gibi cümledeki yerine göre i'râb alâmeti (kelimenin son harfinin harekesi) değişmeyen kelimeler mebnîdir. İ'râbları mahallîdir.[2]

2.Mebnî kelimelere **gayr-ı mütemekkin** (غَيْرُ الْمُتَمَكِّنِ) de denir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
MEBNÎ KELİMELER
(اَلْكَلِمَاتُ الْمَبْنِيَّةُ)

Mebnî, yukarıda da ta'rîf edildiği gibi, cümlede yerine göre i'râb alâmeti (sonundaki harekesi) değişmeyen kelimedir.

Mebnîler ikiye ayrılır:

I-Lâzım Mebnî (اَلْمَبْنِيُّ اللاَّزِمُ)

II-Ârız Mebnî (اَلْمَبْنِيُّ الْعَارِضُ)

1-Lâzım Mebnî (اَلْمَبْنِيُّ اللاَّزِمُ)**:** Hiç bir durumda sonu değişmeyen kelimedir. Lâzım mebnî kelimeler üçe ayrılır:

A.Lâzım Mebnî İsimler: 1-Zamîrler, 2-İsm-i işâretler, 3-İsm-i mevsûller, 4-Şart isimleri, 5-İstifhâm (soru) isimleri, 6-Bazı kinâyeler (belgisiz sıfatlar), 7-Bazı zarflar, 8-Fiil isimleri, 9-Savtlar (taklit edilen sesler).

B-Lâzım Mebnî Fiiller: 1-Mâzî, 2-Emir

C-Lâzım Mebnî Harfler: Bütün harfler

II.Ârız Mebni (اَلْمَبْنِيُّ الْعَارِضُ)**:** Normalde mu'rabken bazı şartlarla mebnî olan kelimedir.

1-Mu'rab: جَاءَ الرَّجُلُ، رَأَيْتُ الرَّجُلَ، أَثْنَيْتُ عَلَى الرَّجُلِ.

2-Mebnî: لاَ رَجُلَ فِي الدَّارِ، يَا رَجُلُ

Yukarıdaki ilk üç cümlede (اَلرَّجُلُ) kelimesi mu'rabken, umûmî olumsuzluk bildiren (لاَ) nın ismi olunca feth üzere mebnî, münâdâ olunca zamm üzere mebnî olmuştur.

Ârız mebnîler ikiye ayrılır:

A-Ârız Mebnî İsimler: 1-Bazı münâdâlar, 2-Umûmî olumsuzluk bildiren (لا)'nın ismi, 3-On birden on dokuza kadar sayı isimleri, 4-Bileşik isim ve zarflar, 5-Cümleye muzâf olan zarflar, 6-Altı cihet ismi

B-Ârız Mebnî Fiiller: Bazı durumlarda muzâriler:

1-Nûn-u nisve'nin birleştiği muzâri fiiller (يَكْتُبْنَ= sukûn üzre)

2- Te'kîd nûnunun birleştiği muzâri fiiller (لَيَكْتُبَنْ= feth üzre)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

LÂZIM MEBNÎLER

ZAMÎRLER

(اَلضَّمَائِرُ)

Zamîr (اَلضَّمِيرُ)**:** İsmin yerini tutan ma'rife isimdir:

ben أَنَا *sen* أَنْتَ *o* هُوَ

Zamîrler ikiye ayrılır:[1]

I-Munfasıl Zamîr (اَلضَّمِيرُ الْمُنْفَصِلُ= Ayrı zamîr)

II-Muttasıl Zamîr (اَلضَّمِيرُ الْمُتَّصِلُ= Bitişik zamîr)

I-Munfasıl Zamîr (اَلضَّمِيرُ الْمُنْفَصِلُ): Başka bir kelimeye birleşmeyen zamîrlerdir. İkiye ayrılır :

A-Merfû Munfasıl Zamîr (اَلضَّمِيرُ الْمَرْفُوعُ الْمُنْفَصِلُ)

B-Mansûb Munfasıl Zamîr (اَلضَّمِيرُ الْمَنْصُوبُ الْمُنْفَصِلُ)

A.Merfû Munfasıl Zamîr (اَلضَّمِيرُ الْمَرْفُوعُ الْمُنْفَصِلُ)**:** Umûmiyetle söze kendisiyle başlanan ve (إِلاَّ) den sonra gelen zamîrdir:

Sadece ben geldim. مَا جَاءَ إِلاَّ أَنَا .

O âlimdir. هُوَ عَالِمٌ.

1.Bazı nahiv kitaplarında **Müstetir zamîr** (اَلضَّمِيرُ الْمُسْتَتِرُ=gizli, örtülü zamîr"de ilave edilerek üç kısma ayrılır. Bu zamîrler fiillerin veya şibh-i fiillerin tahtında (altında gizli) olur:
Mustetir zamirler, aşağıdaki merfû munfazıl zamîrlerdir:

هُوَ هِيَ أَنْتَ أَنَا نَحْنُ

Mustetir zamîr için bk: Zamirlerini Özellikleri, Merfû' Murfasıl Zamîrlerin Özellikleri.

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ		
هُمْ *onlar*	هُمَا *o ikisi*	هُوَ *o*	اَلْمُذَكَّرُ	اَلْغَائِبُ
هُنَّ *onlar*	هُمَا *o ikisi*	هِيَ *o*	اَلْمُؤَنَّثُ	
أَنْتُمْ *siz*	أَنْتُمَا *siz ikiniz*	أَنْتَ *sen*	اَلْمُذَكَّرُ	لْمُخَاطَبُ
أَنْتُنَّ *siz*	أَنْتُمَا *siz ikiniz*	أَنْتِ *sen*	اَلْمُؤَنَّثُ	
نَحْنُ *biz*	نَحْنُ *biz ikimiz*	أَنَا *ben*	اَلْمُتَكَلِّمُ	

B-Mensûb Munfasıl Zamîr (اَلضَّمِيرُ الْمَنْصُوبُ الْمُنْفَصِلُ): Umûmiyetle mef'ûlün bih olan zamîrlerdir.

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ		
إِيَّاهُمْ *onları*	إِيَّاهُمَا *o ikisini*	إِيَّاهُ *onu*	اَلْمُذَكَّرُ	اَلْغَائِبُ
إِيَّاهُنَّ *onları*	إِيَّاهُمَا *o ikisini*	إِيَّاهَا *onu*	اَلْمُؤَنَّثُ	
إِيَّاكُمْ *sizi*	إِيَّاكُمَا *siz ikinizi*	إِيَّاكَ *seni*	اَلْمُذَكَّرُ	لْمُخَاطَبُ
إِيَّاكُنَّ *sizi*	إِيَّاكُمَا *siz ikinizi*	إِيَّاكِ *seni*	اَلْمُؤَنَّثُ	
إِيَّانَا *bizi*	إِيَّانَا *biz ikimizi*	إِيَّايَ *beni*	اَلْمُتَكَلِّمُ	

Bu zamîrlerin başındaki (إِيَّا) nın tek başına mânâsı ve i'râbı yoktur. Fiilden ayrılan zamîre desteklik yaparak ayrı yazılmasını sağlar.

Onu ona giydirdim. كَسَوْتُهُ إِيَّاهُ

Yukarıda da bahsedildiği gibi umumiyetle mef'ûlün bih olur.

Öğretmen onu ona öğretiyor. يُعَلِّمُهُ الْمُعَلِّمُ إِيَّاهُ .

II. Muttasıl Zamîr (اَلضَّمِيرُ الْمُتَّصِلُ): Kelimenin sonunda ondan bir parça imiş gibi bitişen zamîrlerdir.

A. Merfû' Muttasıl Zamîr (اَلضَّمِيرُ الْمَرْفُوعُ الْمُتَّصِلُ)

B. Mansûb Muttasıl Zamîr (اَلضَّمِيرُ الْمَنْصُوبُ الْمُتَّصِلُ)

C. Mecrûr Muttasıl Zamîr (اَلضَّمِيرُ الْمَجْرُورُ الْمُتَّصِلُ)

A: Merfû Muttasıl Zamîr (اَلضَّمِيرُ الْمَرْفُوعُ الْمُتَّصِلُ): Fiille bir-leşen, birleştiği fiil ma'lûmsa fâil, mechûlse nâib-i fâil, nevâsıhtan (كَانَ ve كَادَ'nin benzerlerinden) ise ismi olan zamîrlerdir:

Tesniye elifi (اَلِفُ الإِثْنَيْنِ):	كَانَا	أُكْتُبَا	يَكْتُبَانِ	كَتَبَا
Cemî vâvı (وَاوُ الْجَمَاعَةِ):	كَانُوا	أُكْتُبُوا	يَكْتُبُونَ	كَتَبُوا
Müenneslik nûn'u (نُونُ النِّسْوَةِ):	كُنَّ	أُكْتُبْنَ	يَكْتُبْنَ	كَتَبْنَ
Muhâtaba yâsı (يَاءُ الْمُخَاطَبَةِ):	تَكُونِينَ (كُونِى)	أُكْتُبِى	تَكْتُبِينَ	——
Tâu'l-fâil (تَاءُ الْفَاعِلِ)	كُنْتُ	——	——	كَتَبْتُ
Mütekellim nâ'sı (نَا لِجَمَاعَةِ الْمُتَكَلِّمِ):	كُنَّا	——	——	كَتَبْنَا

Muttasıl Mansûb ve Mecrûr İçin Kullanılan Zamîrler:

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ		
ـهُمْ	ـهُمَا	ـهُ ، هُ	اَلْمُذَكَّرُ	اَلْغَائِبُ
ـهُنَّ	ـهُمَا	ـهَا	اَلْمُؤَنَّثُ	
ـكُمْ	ـكُمَا	ـكَ	اَلْمُذَكَّرُ	اَلْمُخَاطَبُ
ـكُنَّ	ـكُمَا	ـكِ	اَلْمُؤَنَّثُ	
ـنَا	ـنَا	ـى – نى	اَلْمُتَكَلِّمُ	

B-Mansûb Muttasıl Zamîr (اَلضَّمِيرُ الْمَنْصُوبُ الْمُتَّصِلُ) **:** Yukarıdaki zamîrler fiillerle birleştiklerinde mef'ûlün bih olarak mansûb muttasıl zamîr olurlar:

Adam onu çalışırken gördü. رَآهُ الرَّجُلُ يَجْتَهِدُ .

Kitaplarımı sana versin! لِيُعْطِكَ. كُتُبِى !

Anne ve babamız bize yardım eder. يَنْصُرُنَا أَبَوَانَا .

Not: Mütekellim yâ (ى) sı, fiille bitiştiğinde, kendisinden evvel bir (ن) gelir; bu nûn'a **nûnu'l-vikâye** (نُونُ الْوِقَايَةِ) denir:

Allah beni korudu. اِتَّقَانِيَ اللّٰهُ .

C-Mecrûr Muttasıl Zamîr (اَلضَّمِيرُ الْمَجْرُورُ الْمُتَّصِلُ)**:** Yukarıdaki zamîrler isimlerle birleşince mazâfun ileyh olarak mecrûr, harf-i cerle birleştiklerinde cârr (harf-i cer)la mecrûr olurlar.

1-İsimle birleştiklerinde muzâfun ileyh olarak mecrûr olurlar:

Küçükler, büyüklerine hürmet gösterdiler. احْتَرَمَ الصِّغَارُ كِبَارَهُمْ.

Babanız kardeşine söylüyor? مَاذَا يَقُولُ أَبُوكُمْ لأَخِيكَ؟

2-Harf-i cerle birleştiklerinde cârr (harf-i cer)'la mecrûr olurlar:

Çalışmamız gerekir. يَجِبُ عَلَيْنَا أَنْ نَجْتَهِدَ.

Aklıma bir fikir geldi. لَقَدْ طَرَأَتْ لِي فِكْرَةٌ.

III. Zamîrlerin Özellikleri:

Zamîrler önce geçen kelimenin yerini tutar:[2]

Faysal koşarak okula gitti. فَيْصَلٌ ذَهَبَ وَ هُوَ مُسْرِعٌ إِلَى الْمَدْرَسَةِ.

Yukarıdaki cümlede (هُوَ) zamîri, Faysal'ın yerini tutmuştur.

Zamîrler sıfat ve mevsûf olmazlar.

A-Merfû' Munfasıl Zamîrin Özellikleri:

1-Merfû' munfasıl zamîrler, mübtedâ, haber, ma'tûf, ma'tûfun aleyh, müstesnâ ve te'kîd olurlar:

Sen çalışkansın. (mübtedâ) أَنْتَ مُجْتَهِدٌ.

Bu, odur. (haber) هَذَا هُوَ.

2.Ancak çok az, sonra gelen ismin yerini tuttuğu da görülmüştür.

a-Buna (الإِضْمَارُ قَبْلَ الذِّكْرِ) âit olduğu kelimeyi söylemeden önce zamîr getirmek denir.

İhtiyarlık, üzerine iki köhne libasını atmıştır. أَلْقَى عَلَيْكَ طِمْرَيْهِ الْمَشِيبُ.

Yukarıdaki cümledeki (طِمْرَيْهِ) nin sonundaki zamîr, sonra gelen (الْمَشِيبُ)'nun yerini tutmaktadır.

b-Zamîr şan ve kıssa'da açıkladığı lafızdan önce gelir.

O Allah, birdir. هُوَ اللهُ أَحَدٌ.

Yukarıdaki cümlede (هُوَ), şan zamîri ve mübteda, (اللهُ أَحَدٌ) isim cümlesi olarak (هُوَ) nin haberidir. Şan ve kıssa zamîrleri için bk.(إِنَّ) ve Benzerleri.

Sen ve o, fazîletli kimselersiniz. (ma'tûf - ma'tûfun aleyh). — أَنْتَ وَ هُوَ فَاضِلاَنِ .

Senden başka kimse gelmedi. (müstesnâ). — مَا ذَهَبَ إِلاَّ أَنْتَ .

Sana sana selâm verdim (te'kîd). — سَلَّمْتُ عَلَيْكَ أَنْتَ .

2-(هُوَ) ve (هِيَ) zamîrleri, atıf harfi olan (وَ) ve (فَ) dan sonra gelirse (وَ هُوَ = وَهْوَ), (وَ هِيَ = وَهْيَ), (فَهُوَ = فَهْوَ), (فَهِيَ = فَهْيَ) şekillerinde okunur.

3-(هُمْ) ve (أَنْتُمْ) zamîrlerinden sonra hemze-i vasıl gelirse, sonlarındaki (م) ler zamme ile harekelenir:

Onlar, istediklerine nâil olanlardır. — هُمُ الْمُفْلِحُونَ .

Siz fakir kimselersiniz. — أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ .

4-(أَنَا) hem müfred müzekker, hem de müennes için kullanılır, yâni iki siyganın yerini tutar:

Ben akıllıyım (müzekker). — أَنَا عَاقِلٌ .

Ben akıllıyım (müennes). — أَنَا عَاقِلَةٌ .

5-(نَحْنُ), hem müzekker tesniye ve cemî ve hem de müennes tesniye ve cemî için kullanılır; yâni, dört siyganın yerini tutar:

Biz (ikimiz) öğretmeniz (müz. tes.). — نَحْنُ مُعَلِّمَانِ .

Biz öğretmeniz (müz. cemî). — نَحْنُ مُعَلِّمُونَ .

Biz (ikimiz) öğretmeniz (müe. tes.). — نَحْنُ مُعَلِّمَتَانِ .

Biz öğretmeniz (müe. cemî). — نَحْنُ مُعَلِّمَاتٌ .

6-(هُوَ ، هِيَ ، أَنْتَ ، أَنَا ، نَحْنُ) muzmâr müstetir (fiilin altında gizli olarak)

fâil, nâib-i fâil (كَادَ ve كَانَ) nin ismi olarak kullanılırlar:

Ahmed geldi. (fâil, fiilin altındaki هُوَ)	أَحْمَدُ حَضَرَ.
Meryem gitti. (fâil, fiilin altındaki هِيَ)	مَرْيَمُ ذَهَبَتْ.
Dersini yaz! (fâil, fiilin altındaki أَنْتَ)	أُكْتُبْ دَرْسَكَ.
Seni ziyâret ederim.	أَنَا أَزُورُكَ.
Biz, insanlara yardım ederiz.	نَحْنُ نُعَاوِنُ النَّاسَ.

Yukarıdaki (أَنَا أَزُورُكَ) cümlesindeki (أَنَا) fâil değil, mübtedâdır; (أَزُورُ) fiilinin fâili muzmâr müstetir (altında gizli (أَنَا) dir. (نَحْنُ نُعَاوِنُ النَّاسَ) cümlesindeki (نَحْنُ) fâil değil, mübtedâdır; (نُعَاوِنُ) fiilinin fâili muzmar müstetir (altında gizli) (نَحْنُ) dur.

Not: (أَنَا) bazılarına göre sukûn üzere mebnî, bazılarına göre feth üzere mebnîdir.

7-Haber, mübtedâ gibi ma‘rife olunca, çoğu defa aralarında i‘râbda mahalli olmayan bir zamîr bulunur. Haber ile sıfatı birbirinden ayırdığı için bu zamîre **zamîru'l-fasl** (ضَمِيرُ الْفَصْلِ = ayırma zamîri) denir:

İlim baba, takvâ ise annedir.	اَلْعِلْمُ هُوَ الأَبُ وَ التَّقْوَى هِيَ الأُمُّ.

8-Üçüncü müfred (gâib ve gâibe) şahıs zamîrleri dikkat çekmek ve kinâye yoluyla anlatılmak istenilen iş için kullanıldıklarında zamîrin müzekkerine **zamîru'ş-şân** (ضَمِيرُ الشَّانِ), müennesine **zamîru'l-kıssa** (ضَمِيرُ الْقِصَّةِ) denir:[3]

(O) Dîn insanlığın temelidir.	هُوَ الدِّينُ أَسَاسُ الإِنْسَانِيَّةِ.
(O) Dünyâ kimseye vefâ göstermez.	هِيَ الدُّنْيَا لاَ تَفِي بِأَحَدٍ.

3.Bk. (إِنَّ) ve Benzerleri.

B.Mansûb Munfasıl Zamîrin Özellikleri

1-Yukarıda da belirtildiği gibi (إِيَّا) nın tek başına mânâsı ve özelliği yoktur. Fiilden ayrılan zamîre desteklik yapar:

Polis bana onu gösterdi. أَرَانِى الشُّرْطِىُّ إِيَّاهُ .

2-Umûmiyetle mef'ûlün bih olurlar:

Öğretmen sana onu öğretti mi? هَلْ عَلَّمَكَ الْمُعَلِّمُ إِيَّاهُ؟

3-Müstesnâ olarak kullanılır:

Kardeşin bizden başkasına muhâlefet etmedi. مَا خَالَفَ أَخُوكَ إِلاَّ إِيَّانَا .

4-Muhâtab altı siygası (إِيَّاكَ، إِيَّاكُمَا ...) tahzîr (sakındırma) yapmakta da kullanılır. Bk. Ta'zîr.

Kötülük yapmaktan sakın! إِيَّاكَ أَنْ تَفْعَلَ الشَّرَّ!

C-Muttasıl Merfû' Zamîrin Özellikleri

1-Mâzî fiilin gâibesindeki tâ (ـتْ) fâil değil, fâilin müennes olduğunu gösteren alâmettir. Sâkindir; ancak, kendisinden sonra hemze-i vasıl geldiğinde kesra ile harekelenir:

Ayşe kitabı okudu. قَرَأَتْ عَائِشَةُ الْكِتَابَ .

(Kız) öğrenci kitabı okudu. قَرَأَتِ الطَّالِبَةُ الْكِتَابَ .

2-Tâu'l-fâil (ـتَ) ve mütekellim nâ (نَا) sı mâzî fiillerle; yâ-ı muhâtaba muzâri ve emirle, diğerleri ise mâzî, muzâri ve emirle birleşirler. Bk. Merfû Muttasıl Tablosu.

3-	ذَهَبْتُمْ	ذَهَبْتُمَا	ذَهَبْتَ
	ذَهَبْتُنَّ	ذَهَبْتُمَا	ذَهَبْتِ

Yukarıdaki siygalardaki tâ (تُ) lar fâil; (مَا) lar tesniye, (مْ) cem-i müzekker, (نَّ) ise müenneslik alâmetidir.[4]

4-Mâzî fiilin cem-i müzekker muhâtab siygasına zamîr birleşince, (تُمْ) un (م) i sonuna (و) olur. Bu vâv **vâvu'l-işbâ'** (وَاوُ الإِشْبَاعِ) denir:

Onu terkettiniz. تَرَكْتُمُوهُ. ← تَرَكْتُمْ

Bizi terkettiniz. تَرَكْتُمُونَا.

5-Mütekellim (نَا) sı merfû' muttasıl zamîr olduğunda, birleştiği fiilin son harfinin harekesi sâkin olur:

Unuttuk. نَسِينَا *Attık.* رَمَيْنَا. *Bildik.* عَلِمْنَا. *Yazdık.* كَتَبْنَا.

Not: Mütekellim (نَا) sı, harekeli veyâ elif şeklindeki elif-i maksûreli fiillerle birleştiğinde, mansûb muttasıl zamîr olur:

Bizi unuttu. نَسِيَنَا. *Bize attı.* رَمَانَا.

Bizi bildi. عَلِمَنَا. *Bizi yazdı.* كَتَبَنَا.

6-Mâzînin gâib, mansûb ve meczûm muzârilerin gâib ve muhâtab, emr-i hâzırın cem-i müzekker siygalarındaki (muttasıl zamîr olan) cem-i vâv (و) ından sonra gelen elife, **elifu'l-vikâye** denir:[5]

عَلِمُوا لَنْ يَعْلَمُوا لَمْ يَعْلَمُوا اِعْلَمُوا

7-Cem-i vâvı sâkin (cezimli) olduğunda kendisinden sonra hemze-i

---

4.Bu siygalardaki tâ (تُ) lara **tâu'l-fâil** denildiği gibi, her üç harekeyle harekelendiği için **tâu'l-müteharrike** (اَلتَّاءُ الْمُتَحَرِّكَةُ) de denir. (Bk. Câmi'u'd-Durûs, I, 118):

فَهِمْتَ فَهِمْتِ فَهِمْتُ

5.Ayrıca bu elife **elifu'l-ıtlâk** (اَلِفُ الاِطْلاَقِ), **elifu'l-fârika** (اَلِفُ الْفَارِقَةِ) veya **elifu'l-fâsıla** (اَلأَلِفُ الْفَاصِلَةِ) da denir.

vasıl gelirse, vâv zamme ile; sâkin olan muhâtaba yâsından sonra hemze-i vasıl gelirse, yâ kesre ile harekelenir:

Taşı attılar. رَمَوْا ← رَمَوُا الْحِجَارَةَ.

Çocuğu görmedin mi? (müe.) لَمْ تَرَىْ ← أَلَمْ تَرَىِ الْوَلَدَ؟

8-Mâzînin cem-i müzekker muhâtabının alâmeti olan sâkin (م) den sonra hemze-i vasıl geldiği zaman mîm zamme ile harekelenir.

Ekmeği yediniz. أَكَلْتُمْ ← أَكَلْتُمُ الْخُبْزَ

D-Mansûb Muttasıl Zamîrin Özellikleri:

1- (ـهُ، ـهُمَا، ـهُمْ ...) zamirleri fiillerle birleşince mef'ûlün bih, hurûfu'l-müşebbehe bi'l-fiil (إِنَّ ve Benzerleri) ile birleşince, ismi olarak mansûb muttasıl zamîr olurlar:

Bakan sizinle konuştu mu? هَلْ كَلَّمَكُمُ الْوَزِيرُ؟

Gerçekten sen fazîletli bir kimsesin. اِنَّكَ فَاضِلٌ.

2-Mütekellim yâ (ى) sı fiille birleştiğinde kendisinden evvel bir nûn (ن) getirilir. Bu nûn'a **nûnu'l-vikâye** (نُونُ الْوِقَايَةِ)[6] denir:

Arkadaşım bana ikramda bulundu. أَكْرَمَنِي صَدِيقِي.

Benimle konuşmayın! لاَ تُكَلِّمُونِي!

3-Bazen kesre ile yetinerek mütekellim yâsı düşebilir:

Benimle konuşmayın! لاَ تُكَلِّمُونِ (= لاَ تُكَلِّمُونِي!)

4-Mütekellim yâsı ef'âlu'l-hamse (muzârisi nûnlu beş siyga[7] ile birleşince, bu siygaların nûnları düşer veyâ düşmeyebilir:

6.Ayrıca **nûnu'l-imâd** (نُونُ الْعِمَادِ) da denir.

7.Sarf, s. 148

İkisi beni dövüyor. يَضْرِبَانِنِي ← يَضْرِبَانِي .

Beni dövüyorlar. يَضْرِبُونَنِي ← يَضْرِبُونِي .

Beni dövüyorsun (müe.). تَضْرِبِينَنِي ← تَضْرِبِينِي .

5-Yukarıda da bahsedildiği gibi (ـهُ، ـهُمَا، ـهُمْ...) zamîrleri hurûfu'l-müşebbehe bi'l-fiil ile birleşince ism-i olarak mansûb muttasıl zamîr olurlar:

إِنَّهُ... ، ...أَنَّهَا... ، كَأَنَّكَ... ، لَكِنَّكَ... ، لَيْتَنِي... ، لَعَلَّنَا...

a-(إِنَّ)، (أَنَّ)، (كَأَنَّ)، (لَكِنَّ) mütekellim yâsı ile birleştiklerinde nûnu'l-vikâye alabilirler de, almayabilirler de:

إِنَّنِي ← إِنِّي، أَنَّنِي ← أَنِّي، كَأَنَّنِي ← كَأَنِّي، لَكِنَّنِي ← لَكِنِّي

b-(لَيْتَ) ve (لَعَلَّ) ise nûnu'l-vikâye'yi alırlar:

لَيْتَ ← لَيْتَنِي لَعَلَّ ← لَعَلَّنِي

6-Bazen mansûb muttasıl iki zamîr birleşebilir:

Allah, seni onların himâyesine verdi. اِسْتَرْعَاكَهُمُ اللهُ .

Onu bana göster! (müe.) أَرِنِيهِ .

Not: (ـكُمْ) mansûb muttasıl zamîrine başka bir zamîr birleştiğinde (و) alır:

Sizi ona emânet ediyoruz. اِسْتَوْدَعْنَاكُمُوهُ .

7- ـهُ ـهُ، ـهُمَا، ـهُمْ
ـهَا، ـهُمَا، ـهُنَّ

Yukarıdaki zamîrlerin hâ (هَاء) ları zamîr, (مَا) ları tesniye, (م) cem-i müzekkerlik, (نَّ) cem-i müenneslik, (هَاء) nın elifi ise müfred müenneslik alâmetidir.

8- ـكَ، ـكُمَا، ـكُمْ

ـكِ، ـكُمَا، ـكُنَّ

Yukarıdaki zamîrlerin kâf (ك) ları zamîr, (مَا) ları tesniye alâmeti, (م) cem-i müzekkerlik, (نَّ) cem-i müenneslik alâmetidir.

F.Mecrûr Muttasıl Zamîrlerin Özellikleri:

1.(ـهُ، ـهُمَا، ـهُمْ ...) zamîrleri isimlerle ve harf-i cerlerle birleşince mecrûr muttasıl zamîr olur:

a-İsimlerle birleşince muzâfun ileyh olarak mecrûr olur:

Paralarını toprak altına gizlediler. خَبَّؤُوا نُقُودَهُمْ تَحْتَ الأَرْضِ.

Yukarıdaki cümledeki (نُقُودَ) muzâf, (ـهُمْ) de muzâfun ileyhdir, mahallen mecrûrdur.

b-Harf-i cerle birleşince cârr (harf-i cer) la mecrûr olur:

Babanız size ne diyor? مَاذَا يَقُولُ لَكُمْ أَبُوكُمْ؟[8]

2. ـهُ، ـهُمَا، ـهُمْ

ـهَا، ـهُمَا، ـهُنَّ

Zamîrleri kesreli ve sâkin kelimelerle birleşince ses uyumundan dolayı;

ـهِ، ـهِمَا، ـهِمْ

ـهَا، ـهِمَا، ـهِنَّ

şeklinde okunur.[9]

8.Lâm harf-i cerri -mütekellim yâ'sı (ى) hâriç- diğer zamîrlerin ve müstegâsın önüne geldiği zaman fethalı, diğer durumlarda ise kesreli okunur. Müstegâs için bk. İstigâse

لَهُ لَهُمْ لَكَ لَنَا لِى

Hâlid, Mahmûd'a yetiş! يَا لَخَالِدٍ لِمَحْمُودٍ!

9. a-(ـهُ) nin i'râbı yapılırken zamme üzere mebnîdir, denir.

Onları öğretmenlerinin yanlarında gördüm. رَأَيْنَاهُمْ عِنْدَ مُعَلِّمِيهِمْ.

Mü'min O'na îmân ediyor. اَلْمُؤْمِنُ يُؤْمِنُ بِهِ.

Kardeşin o ikisine selâm veriyor. يُسَلِّمُ أَخُوكَ عَلَيْهِمَا.

3.Muttasıl mansûb ve mecrûr olan (هُمْ) ve (كُمْ) zamîrlerinden sonra hemze-i vasıl gelirse, sonlarındaki sâkin mîm (مْ) zamme ile harekelenir:

Onlara yemeği ver! أَعْطِهِمُ الطَّعَامَ!

4.Mütekellim yâsı sâkindir. Bu yüzden birleştiği ismin i'râbının harekesi görülmez. İ'râbının alâmeti ismin son harfine takdîr edilir:

Babam geldi. جَاءَ أَبِي.

Babamla konuştum. كَلَّمْتُ أَبِي.

Babama selâm verdim. سَلَّمْتُ عَلَى أَبِي.

Yukarıdaki cümlelerdeki (أَبِي) kelimesi; birinci cümlede fâil, (أب) kelimesinin bâ (ب) sına zamme takdîr edilir. İkinci cümlede mef'ûl, (أب) kelimesinin bâ (ب) sına fetha takdîr edilir. Üçüncü cümlede (أب) kelimesi (عَلَى) harf-i cerriyle mecrûr, bâ (ب) sına kesra takdîr edilir. Her üç cümledeki mütekellim yâsı ise muzâfun ileyh olarak mahallen mecrûrdur.

5-Mütekellim yâsı, sâkin yâ veya elif-i maksûre ile biten kelimelerle birleşirse fethalı okunur:

Baban bana selâm göndermiş. قَدْ سَلَّمَ أَبُوكَ عَلَيَّ.

Değneğimi attım. رَمَيْتُ عَصَايَ.

---

b-Kur'ân-ı Kerîm'de ve bazı edebî metinlerde kâide dışı kullanılışlara da rastlanmaktadır:

Kim de Allah'a olan ahdına vefâ gösterirse... فَمَنْ أَوْفَى بِمَا عَاهَدَ عَلَيْهُ اللهَ...

6-Mütekellim yâsı karışık durumlarda, edebî metinlerde, şiirde ve hemze-i vasıl'dan önce geldiğinde fethalı okunabilir:

Benim dînim de benimdir. (Kâfirûn, 6) — وَلِيَ دِينِي .

Adam bana dedi: — قَالَ لِيَ الرَّجُلُ:

7-Mütekellim yâsı, (مِنْ) ve (عَنْ) harfleriyle ve (لَدُنْ)kelimesiyle birleştiği zaman nûnu'l-vikâye (نُونُ الْوِقَايَة) alır:

مِنِّي   عَنِّي   لَدُنِّي

8-Mütekellim yâsı münâdâ olan (أَبٌ) ve (أُمٌّ) kelimelerine muzâfun ileyh olduğu zaman mütekellim yâsı hazfedilerek yerine (ـتِ), (ـتَا), (ـتَ), (ـتَاهْ) dan biri gelebilir:

(Ey) babacığım! — يَا أَبِي ← يَا أَبَتِ ـ يَا أَبَتَا ـ يَا أَبَتَ ـ يَا أَبَتَاهْ!

(Ey) anneciğim! — يَا أُمِّي ← يَا أُمَّتِ ـ يَا أُمَّتَا ـ يَا أُمَّتَ ـ يَا أُمَّتَاهْ!

9-Mütekellim yâsı cem-i müzekker-i sâlim'in merfû'suna birleştiği zaman cem-i vâvı yâ'ya kalb olur ve mütekellim yâsı ile birleşerek şeddelenir:

oğullarım. — بَنُونَ + ى ← بَنُوىَ ← بَنِيَّ

seçilmişlerim — مُصْطَفَوْنَ + ى ← مُصْطَفَيَّ

Not: Eski metinlerde i'lâl ve ibdâl yapılmadan da kullanıl-mıştır:

Müslümanlarım — مُسْلِمُونَ + ى ← مُسْلِمُونِي

10-Zamîrden sonra gelen ve onun i'râbı ile i'râblanan kelime bedel olur: Bk. Bedel;

Onu, Hâlid'i gördüm — رَأَيْتُهُ خَالِداً .

Ona, Hind'e güvendim. — اِعْتَمَدْتُ عَلَيْهَا هِنْد .

11-Merfû‘, mansûb ve mecrûr olan bütün zamîrler, munfasıl merfû‘ zamîrle te’kîd edilir. Bk. Te’kîd.

Ben, ben kalktım.	قُمْتُ أَنَا .
Seni, seni gördüm.	رَأَيْتُكَ أَنْتَ .
Onu, onu övdüm.	أَثْنَيْتُ عَلَيْهِ هُوَ .

IV. Zamîrlerin aşağıdaki şekilde tablosu yapılabilir.

- اَلضَّمِيرُ
  - اَلْمُتَّصِلُ
    - اَلْمَرْفُوعُ
    - اَلْمَنْصُوبُ
    - اَلْمَجْرُورُ
  - اَلْمُنْفَصِلُ
    - اَلْمَرْفُوعُ
    - اَلْمَنْصُوبُ

Zamîrlerin İ‘râbı

هُوَ عَاقِلٌ .

هُوَ : ضَمِيرٌ مُبْتَدَأٌ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ.

عَاقِلٌ : خَبَرٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ .

إِيَّاكَ نَعْبُدُ .

إِيَّاكَ : ضَمِيرٌ مَفْعُولٌ بِهِ مُقَدَّمٌ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ فِي مَحَلِّ نَصْبٍ.

نَعْبُدُ : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ وَ اَلْفَاعِلُ ضَمِيرٌ مُسْتَتِرٌ تَقْدِيرُهُ (نَحْنُ) .

سَأَلَنِي أَبُوكَ عَنْكَ .

سَأَلَنِي : (سَأَلَ) فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ . وَ النُّونُ نُونُ الْوِقَايَةِ مَبْنِيٌّ عَلَى الْكَسْرِ. وَ الْيَاءُ ضَمِيرٌ مَفْعُولٌ بِهِ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ فِي مَحَلِّ نَصْبٍ.

أَبُوكَ : (أَبُو) فَاعِلٌ مَرْفُوعٌ بِالْوَاوِ لأَنَّهُ مِنَ الأَسْمَاءِ الْخَمْسَةِ وَ هُوَ مُضَافٌ . وَ الْكَافُ

مُضَافٌ إِلَيْهِ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ فِي مَحَلِّ جَرٍّ.

عَنْكَ : (عن) حَرْفُ جَرٍّ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ وَ الْكَافُ ضَمِيرٌ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ فِي مَحَلِّ جَرٍّ بِـ (عَنْ).

تَكَلَّمْنَا مَعَ أَبِيكَ

تَكَلَّمْنَا : فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ وَ (نَا) ضَمِيرٌ فَاعِلٌ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ

مَعَ : ظَرْفُ مَكَانٍ مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ وَ هُوَ مُضَافٌ.

أَبِيكَ : (أَبِي) مُضَافٌ إِلَيْهِ مَجْرُورٌ بِالْيَاءِ لأَنَّهُ مِنَ الأَسْمَاءِ الْخَمْسَةِ وَ هُوَ مُضَافٌ وَ الْكَافُ ضَمِيرٌ مُضَافٌ إِلَيْهِ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ فِي مَحَلِّ جَرٍّ.

BEŞİNCİ BÖLÜM

İŞÂRET İSİMLERİ

(أَسْمَاءُ الإِشَارَةِ)

I.İşâret İsmi, Türkçede yakın bir şeyi göstermek için *bu*, az ötedekini göstermek için *şu*, uzaktakini göstermek için de *o* diye kullanılan ma'rife isimdir:

o ذَلِكَ　　*şu* ذَاكَ　　*bu* هَذَا

A.İşâret İsimleri:

1-Yakın için kullanılan işâret isimleri (لِلْقَرِيبِ)

2-Orta uzak için kullanılan işâret isimleri (لِلْمُتَوَسِّطِ)

3-Uzak için kullanılan işâret isimleri (لِلْبَعِيدِ)

1.Yakın İçin Kullanılan İşâret İsimleri:

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
هَؤُلاَءِ *bunlar*	هَذَانِ، هَذَيْنِ *bu ikisi*	هَذَا *bu*	اَلْمُذَكَّرُ
هَؤُلاَءِ	هَاتَانِ، هَاتَيْنِ	هَذِهِ	اَلْمُؤَنَّثُ

2.Orta Uzaklık İçin Kullanılan İşâret İsimleri:

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
أُولَئِكَ *şunlar*	ذَانِكَ، ذَيْنِكَ *şu ikisi*	ذَاكَ *şu*	اَلْمُذَكَّرُ
أُولَئِكَ	تَانِكَ، تَيْنِكَ	تَاكَ (تِيكَ)	اَلْمُؤَنَّثُ

3.Uzak İçin Kullanılan İşâret İsimleri:

I.

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
أُولَئِكَ *onlar*	ذَانِكَ، ذَيْنِكَ *o ikisi*	ذَلِكَ *o*	اَلْمُذَكَّرُ
أُولَئِكَ	تَانِكَ، تَيْنِكَ	تِلْكَ	اَلْمُؤَنَّثُ

II.

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
أُولاَلِكَ	ذَانِّكَ، ذَيْنِّكَ	ذَلِكَ	اَلْمُذَكَّرُ
أُولاَلِكَ	تَانِّكَ، تَيْنِّكَ	تِلْكَ	اَلْمُؤَنَّثُ

B.Mekân İşâret İsimleri:

هُنَا، هُنَاكَ، هُنَالِكَ، ثَمَّ

Yakın bir yeri (mekânı) işâret etmek için (لِلْقَرِيبِ):

burada, burası, buraya هُنَا

Orta uzaklıktaki bir yeri (mekânı) işâret etmek için (لِلْمُتَوَسِّطِ):

şurada, şurası, şuraya, orada, orası, oraya (vardır) هُنَاكَ

Uzak bir yeri (mekânı) işâret etmek için (لِلْبَعِيدِ):

orada, orası, oraya, (vardır) هُنَالِكَ

orada, orası, oraya, (vardır) ثَمَّ

C.Müşârun İleyh (مُشَارٌ إِلَيْهِ = İşâret edilen, gösterilen): İşâret isimlerinden sonra gelen harf-i târifli isimdir:

o bahçe تِلْكَ الْحَدِيقَةُ *o kalem* هَذَا الْقَلَمُ

Not: 1.Şu husûsa dikkat edilmelidir. İşâret isimlerinden sonra gelen ma'rife isim değil,[1] yalnız harf-i târifli isim müşârun ileyh olur:

Bu, odur. هَذَا هُوَ *Bu Ayşe'dir* هَذِهِ عَائِشَةُ *bu pencere* هَذِهِ النَّافِذَةُ

Yukarıdaki cümlelerdeki (اَلنَّافِذَةُ) kelimesi harf-i târifli olduğu ve ism-i işâretten sonra geldiği için müşârun ileyhtir. (هُوَ) ve (عَائِشَةُ) kelimeleri ma'rife olmalarına rağmen, harf-i târifli olmadıkları için müşârun ileyh değil, haberdirler.

2-Harf-i târifli isimden, alemden ve izâfetle ma'rifeleşmiş isimlerden sonra gelen ism-i işâretler, bu isimleri işâret etmelerine rağmen; isimler, müşârun ileyh olmaz, mevsûf olurlar. İşâret isimleri ise sıfat olurlar:

o Ahmet أَحْمَدُ ذَلِكَ *bu defter* اَلدَّفْتَرُ هَذَا

1.Harf-i târifin dışındaki ma'rife isimler: Alemler, zamîrler, ma'rife isme muzâf olan isimler. Hâs ism-i mevsûller de harf-i târifli isim kabul edilir.

çocuğun bu kalemi قَلَمُ الْوَلَدِ هَذَا

Yukarıdaki cümlelerdeki (اَلدَّفْتَرُ), (أَحْمَدُ) ve (قَلَمُ) kelimeleri ma'rifedirler ve işâret isimleri ile işâret edilmişler (gösterilmişler)dir. Bu durumda bu isimler müşârun ileyh değil, mevsûf olurlar; işâret isimleri ise sıfat olurlar.

3.İsm-i işâretin müfred, tesniye, cemî müzekker ve müennes olarak kullanılması müşârun ileyhe göredir. Müşârun ileyh müfredse ism-i işâret de müfred, müşârun ileyh tesniye ise ism-i işâret de tesniye olur... Ancak, gayr-ı âkil cemî müşârun ileyh için müfred müennes ism-i işâret kullanılır:

Bu çocuk çok konuşuyor. هَذَا الْوَلَدُ يَتَكَلَّمُ كَثِيرًا.

Bu iki kız çok beceriklidirler. هَاتَانِ الْبِنْتَانِ مَاهِرَتَانِ جِدًّا.

Bu meyveler olgundur. هَذِهِ الْفَوَاكِهُ نَاضِجَةٌ.

II.İşâret İsimlerinin Kullanılışı:

1.İşâret isimleri harf-i târifli (ال) isimden önce gelirse, önüne geldiği ismi işâret eder, gösterir. Harf-i ta'rîfli isimse müşârun ileyh olur:

o kitap ذَلِكَ الْكِتَابُ *bu ev* هَذَا الْبَيْتُ

2.Harf-i ta'rîfli isimden sonra gelirse, yine harf-i ta'rîfli ismi işâret eder; ancak bu durumda sıfat olur. İsimse mevsûf olur:

o kitap اَلْكِتَابُ ذَلِكَ *bu ev* اَلْبَيْتُ هَذَا

3.Nekre isimden önce gelirse; işâret ismi mübtedâ, nekra isimse haber olur:

O kitaptır. ذَلِكَ كِتَابٌ. *Bu evdir.* هَذَا بَيْتٌ.

4.Alem (özel isim)den önce gelirse; işâret ismi mübtedâ, alemse haber olur:

O Ayşe'dir. هِيَ عَائِشَةُ. *Bu Ahmet'dir.* هَذَا أَحْمَدُ.

5.Alem (özel isim)den sonra gelirse; özel isim mevsûf, işâret ismi ise sıfat olur:

o Âişe عَائِشَةُ هِيَ *o Ahmed* أَحْمَدُ هَذَا

6.İzâfet terkîbinin önünde gelirse; ism-i işâret mübtedâ, izâfet terkîbi haber olur:

Bu, evin kapısıdır. هَذَا بَابُ الْبَيْتِ.

Haber Mübtedâ

7.İzâfet terkîbinin ortasında (harf-i ta'rîfli olan muzâfun ileyhin önünde) gelirse; muzâfun ileyh, müşârun ileyh olur. İsm-i işâret muzâfun ileyhi işâret eder ve muzâfun ileyh olur:

bu evin kapısı بَابُ هَذَا الْبَيْتِ

M.İleyh Muzâf

8.(Muzâfun ileyhi ma'rife olan) izâfet terkîbinin sonun gelirse; muzâfı belirten işâret sıfatı olur. muzâfsa mevsûf olur.

Evin bu kapısı بَابُ الْبَيْتِ هَذَا

Sıfat Mevsûf

III.İşâret İsimlerinin Özellikleri

1-İşâret isimleri, asıl işâret isimleri önüne ve sonuna bazı harfler ve kelimeler ilâve edilerek yakını, orta uzaklığı ve uzağı işâret eden isimlerdir.

Asıl İşâret İsimleri:

اَلْجَمْعُ	لتَّثْنِيَة	اَلْمُفْرَد	
أُولاَءِ	ذَانِ، ذَيْنِ	ذَا	اَلْمُذَكَّرُ
أُولاَءِ	تَانِ، تَيْنِ	ذِهِ (ذِى، ذِهِى) تَا، تِى (تِهِ، تِهِى)	اَلْمُؤَنَّثُ

Not: Asıl işâret isimleri yakını işâret etmek için de kullanılır:

bu yer ذِى الأَرْضُ   *bu adam* ذَا الرَّجُلُ

a-Asıl ism-i işâretlerin önüne hâu't-tenbîh (هَاءُ التَّنْبِيهِ) in gelmesiyle yakın için kullanılan işâret ismi olur:

onlar هَؤُلاَءِ ← أُولاَءِ + هَا   *bu ikisi* هَذَانِ ← ذَانِ + هَا   *bu* هَذَا ← ذَا + هَا

Nâdiren (أُولاَءِ) yerine (أُولَى) da kullanılır.

b-Asıl ismi işâretlerin sonuna kâfu'l-hitâb (كَافُ الْخِطَابِ) gelmesiyle orta uzaklık için kullanılan işâret ismi olur:

şunlar أُولَئِكَ ← كَ + أُولاَءِ   *şu ikisi* ذَانِكَ ← كَ + ذَانِ   *şu* ذَاكَ ← كَ + ذَا

c-Asıl ism-i işâretlerin sonuna lâmu'l-bu'd (لاَمُ الْبُعْدِ = uzaklık lâmı) ve kâfu'l-hitâb (كَافُ الْخِطَابِ) gelmesiyle uzak için kullanılan işâret ismi olur.

o (müe.) تِلْكَ ← كَ + لِ + تِى   *o* (müz.) ذَلِكَ ← كَ + لِ + ذَا

d-Pratikte uzak için kullanılan ism-i işâretlerin müfredlerinde lâm (lâmu'l-bu'd) vardır, diğer siygalarında yoktur; yâni, orta uzaklık için kullanılan ism-i işâretlerin tesniye ve cemîleri uzak için de kullanılır. Bk. Uzak İçin Kullanılan İsm-i İşâretler, I. Tablo.

onlar أُولَئِكَ *o ikisi* ذَانِكَ *o* ذَلِكَ

2.İşâret isimlerinin müfred ve cemîleri mebnî, tesniyeleri mu'rabdır.

Cemi	Tesniye	Müfred
جَاءَ هَؤُلاَءِ الرِّجَالُ .	جَاءَ هَذَانِ الرَّجُلاَنِ .	جَاءَ هَذَا الرَّجُلُ.
رَأَيْتُ هَؤُلاَءِ الرِّجَالَ .	رَأَيْتُ هَذَيْنِ الرَّجُلَيْنِ.	رَأَيْتُ هَذَا الرَّجُلَ.
سَلَّمْتُ عَلَى هَؤُلاَءِ الرِّجَالِ	سَلَّمْتُ عَلَى هَذَيْنِ الرَّجُلَيْنِ	سَلَّمْتُ عَلَى هَذَا الرَّجُلِ.

3.İşâret isimlerinin müzekker, müennes, müfred, tesniye ve cemi olmaları, işâret edilene (müşârun ileyhe) göredir:

iki çocuk ذَانِكَ الْوَلَدَانِ *bu öğretmen* هَذَا الْمُعَلِّمُ

o bayan mü'minler أُولَئِكَ الْمُؤْمِنَاتُ

4.Müşârun ileyh belli ise veyâ onu açıklayan bir durum varsa hazfedilebilir:

Bu, senin evinden daha büyüktür. هَذَا أَكْبَرُ مِنْ بَيْتِكَ (= هَذَ الْبَيْتُ أَكْبَرُ مِنْ بَيْتِكَ) .

Bu Meryem'dir. هَذِهِ مَرْيَمُ (= هَذِهِ الْبِنْتُ مَرْيَمُ)

5.Müşârun ileyhi gayr-i âkil olan isimlerin ism-i işâretleri umûmiyetle müfred müennes gelir:

o evler تِلْكَ الْبُيُوتُ *bu bahçeler* هَذِهِ الْحَدَائِقُ

6.İsm-i işâretler mânâ bakımından birbirlerinin yerine kullanılmaktadır.

bu ev تِلْكَ الدَّارُ *o cetvel* هَذِهِ الْمِسْطَرَةُ

7.Müşârun ileyhler, işâret isimlerinden bedel veya atf-ı beyân olurlar:[2]

2.Bazı nahiv kitaplarında müşârun ileyhin sıfat olduğuna da rastlanılmaktadır. Bazılarında ise müşârun ileyh müştâksa sıfat, câmid ise bedel veya atf-ı beyândır denilmektedir.

هَذَا الْكِتَابُ مُفِيدٌ.

هَذَا: مُبْتَدَأٌ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ.

اَلْكِتَابُ: بَدَلٌ (اَوْ عَطْفُ الْبَيَانِ) مِنْ هَذَا مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

مُفِيدٌ: خَبَرٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

8.a-Hâ-ı tenbîh (هَاءِ) yalnız başına kullanıldığında *işte!, al!, tut!* mânâlarına gelir (Fiil ismi olur).

b-Hâ-ı tenbîh, kâf-ı hitâb ile birleşince (هَاكَ) *al!, tut!* mânâlarına gelir (Fiil ismi olur).

c-هَا اَنَا ذَا (هَاَنَذَا) *işte ben;* هَا اَنْتَ ذَا (هَاَنْتَذَا) *işte sen* şeklinde de sıkça kullanılmaktadır.

9.Orta uzak ve uzak için kullanılan ism-i işâretlerin kulla-nılışına âit bir kaç misâl:

ذَلِكَ الْقَلَمُ صَغِيرٌ. *(Sana söylüyorum, işâret ediyorum); O kalem küçüktür.*

ذَلِكُمُ الْقَلَمُ صَغِيرٌ. *(Size söylüyorum, işâret ediyorum); O kalem küçüktür.*

ذَانِكَ الْقَلَمَانِ صَغِيرَانِ. *(Sana söylüyorum) Şu iki kalem küçüktür.*

ذَانِكُنَّ الْقَلَمَانِ صَغِيرَانِ. *(Bayanlar size söylüyorum); Şu iki kalem küçüktür.*

أُولَئِكِ الرِّجَالُ مُعَلِّمُونَ. *(Bayan sana söylüyorum); O adamlar öğretmendir.*

أُولَئِكُمَا الرِّجَالُ مُعَلِّمُونَ. *(İkinize söylüyorum); O adamlar öğretmendir.*

10-İşâret isimlerinin cümle içindeki yeri:

1.Fâil	: *Bu geldi.*	جَاءَ هَذَا.
2.Nâib-i Fâil	: *Bu yazıldı.*	كُتِبَ هَذَا.
3.Mübtedâ	: *Bu adamdır.*	هَذَا رَجُلٌ.
4.Haber	: *Adam budur.*	اَلرَّجُلُ هُوَ هَذَا.

5.Mef'ûlün fîh	*: Bunu gördüm.*	رَأَيْتُ هَذَا .
6.Mef'ûlün bih	*: Bu gece geldim.*	جِئْتُ هَذَا اللَّيْلَ .
7.Mef'ûl-ü mutlak	*: Onu bu şekilde (böyle) dövdüm.*	ضَرَبْتُهُ ذَلِكَ الضَّرْبَ .
8.Mef'ûlün leh	*: Bunun için kaçtı.*	فَرَّ لِهَذَا .
9.Müstesnâ	*: Bundan başka hiç kimse gelmedi.*	مَا جَاءَ أَحَدٌ إِلاَّ هَذَا .
10.Te'kîd	*: Bu, bu geldi.*	جَاءَ هَذَا هَذَا .
11.Muzâfun ileyh	*: Bunun kitabını okudum.*	قَرَأْتُ كِتَابَ هَذَا .
12.Harf-i cerle mecrûr	*: Buna selâm söyledim.*	سَلَّمْتُ عَلَى هَذَا .

13.Mekân İsm-i İşâretleri:

a-(هُنَاكَ) orta uzaklık için kullanılır, denilmesine rağmen, uzak için de kullanılır.

b-(ثَمَّ) bazı gramer kitaplarında yakın, orta uzaklık ve uzak her üçü için de kullanılır, diye yazılı ise de umûmiyetle uzak için kullanılır.

c-(ثَمَّ)nin sonuna müenneslik tâ'sı birleştiğinde (ثَمَّةَ); bazen de (ثَمَّتْ) şeklinde yazılır.

d-Mekân işâret isimleri de zamîr gibidirler; ne mevsûf, ne de sıfat olurlar.

e-Mekân ism-i işâretleri zarfdır.

Kardeşini orada gördüm. رَأَيْتُ أَخَاكَ هُنَاكَ .

Yukarıdaki cümledeki (هُنَاكَ) zarf-u mekân (mef'ûlün fîh) dir.

IV.İsm-i İşâretlerin İ'râbı:

هَذَا الْوَلَدُ صَغِيرٌ.

هَذَا : مُبْتَدَأٌ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ.

اَلْوَلَدُ : بَدَلٌ (أَوْ عَطْفُ بَيَانٍ) مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

صَغِيرٌ : خَبَرٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

هَذِهِ أُخْتُكَ

هَذِهِ : مُبْتَدَأٌ مَبْنِيٌّ عَلَى الْكَسْرِ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ.

أُخْتُكَ: (أُخْت) خَبَرٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ وَ هُوَ مُضَافٌ وَ الْكَافُ ضَمِيرٌ مُضَافُ إِلَيْهِ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ فِي مَحَلِّ جَرٍّ.

اَلْقَلَمُ هَذَا مَكْسُورٌ.

اَلْقَلَمُ : مُبْتَدَأٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

هَذَا : صِفَةٌ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ.

مَكْسُورٌ : خَبَرٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

هَاتَانِ الْحَدِيقَتَانِ جَمِيلَتَانِ.

هَاتَانِ : مُبْتَدَأٌ مَرْفُوعٌ بِالأَلِفِ لأَنَّهُ مُثَنًّى.

اَلْحَدِيقَتَانِ : بَدَلٌ (أَوْ عَطْفُ بَيَانٍ) مَرْفُوعٌ بِالأَلِفِ لأَنَّهُ مُثَنًّى.

جَمِيلَتَانِ : خَبَرٌ مَرْفُوعٌ بِالأَلِفِ لأَنَّهُ مُثَنًّى.

هَؤُلاَءِ اللاَّعِبُونَ نَشَاطٌ.

هَؤُلاَءِ : مُبْتَدَأٌ مَبْنِيٌّ عَلَى الْكَسْرِ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ.

اَللاَّعِبُونَ : بَدَلٌ (أَوْ عَطْفُ بَيَانٍ) مَرْفُوعٌ بِالْوَاوِ لأَنَّهُ جَمْعُ مُذَكَّرٍ سَالِمٌ.

نَشَاطٌ : خَبَرٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

ALTINCI BÖLÜM

İSM-İ MEVSÛL

(اَلاِسْمُ الْمَوْصُولُ)

I-İsm-i Mevsûl (اَلاِسْمُ الْمَوْصُولُ): Mânâsı kendisinden sonra gelen cümle (veya şibh-i cümle) ile açıklanan ve bu cümleyi (veya şibh-i cümleyi) başka bir cümleye bağlayan ma'rife isimdir:

ki o şey مَا *ki o kimse* مَنْ *ki o* اَلَّذِى

II.İsm-i Mevsûller İkiye Ayrılır:

A.Hâss İsm-i Mevsûl (اَلاِسْمُ الْمَوْصُولُ الْخَاصُّ = Husûsî İsm-i mevsûl)

B.Müşterek İsm-i Mevsûl (اَلاِسْمُ الْمَوْصُولُ الْمُشْتَرَكُ = Umûmî İsm-i Mevsûl)

A.Hâss İsm-i Mevsûl (اَلاِسْمُ الْمَوْصُولُ الْخَاصُّ = Husûsî İsm-i mevsûl): Müzekker, müennes, müfred, tesniye ve cemi şekilleri (siygaları) bulunan ism-i mevsûldür:

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
اَلَّذِينَ *ki onlar*	اَللَّذَانِ، اَللَّذَيْنِ *ki o ikisi*	اَلَّذِى *ki o*	اَلْمُذَكَّرُ
اَللَّوَاتِى، اَللاَّتِى، اَللاَّئِى	اَللَّتَانِ، اَللَّتَيْنِ	اَلَّتِى	اَلْمُؤَنَّثُ

B.Müşterek İsm-i Mevsûl (اَلاِسْمُ الْمَوْصُولُ الْمُشْتَرَكُ = Umûmî İsm-i Mevsûl): Müzekker, müennes, müfred, tesniye ve cemi şekilleri (siygaları) bulunmayan ism-i mevsûldür:

ki o kimse, ki o şey أَىٌّ   *ki o şey* مَا   *ki o kimse* مَنْ

C-Sıla Cümlesi: İsm-i mevsûlden sonra gelen cümleye denir.

1-Sıla cümlesi fiil cümlesi, isim cümlesi ve şibh-i cümle olarak gelir:

Beni öğreten (kimsey)i severim. أُحِبُّ الَّذِى يُعَلِّمُنِى .

Terbiyeli kimseyi medhederim. أُثْنِى عَلَى الَّذِى هُوَ مُهَذَّبٌ .

2-Sıla cümleleri tercüme edilirken umûmiyetle sonlarına *-en, -an, -dığı* ekleri alırlar.

Gel<u>en</u> adamı gördüm. رَأَيْتُ الرَّجُلَ الَّذِى جَاءَ . (sıla)

Çocuk yapma<u>dığı</u> şeyi söyler. اَلطِّفْلُ يَقُولُ الَّذِى مَا يَفْعَلُهُ . (sıla)

3-Şibh-i cümle (zarf veya harf-i cerli isim) olduğunda *-ki, bulunan, olan*la tercüme edilir:

Bahçede<u>ki</u> kuşları gördüm. رَأَيْتُ الطُّيُورَ الَّتِى فِى الْحَدِيقَةِ .

III. İsm-i Mevsûllerin Özellikleri:

A.Hâss İsm-i Mevsûller:

1-Hâss ism-i mevsûllerin müfred ve cemîleri mebnî, tesniyeleri mu'rabdır:

Gördüğüm kimse geldi. (müf.) جَاءَ الَّذِى رَأَيْتُهُ .

Gördüğüm kimseler geldi. (cemi) جَاءَ الَّذِينَ رَأَيْتُهُمْ .

Gördüğüm iki kişi geldi. (tes.) جَاءَ اللَّذَانِ رَأَيْتُهُمَا .

Gelen iki kişiyi gördüm. (tes.) رَأَيْتُ اللَّذَيْنِ جَاءَا .

Not: Hâss ism-i mevsûllerin tesniyesi, tesniye ismin i'râb alâmeti gibidir; ref hâlinin alâmeti elif, nasb ve cer hallerinin alâmeti yâ'dır.

2-Hâss ism-i mevsûller, iki müfred siyga ile cem-i müzekkerde lâm (ل) tek, diğer siygalarda çifttir. İmlâda buna dikkat edilmelidir:

اَلَّذِى	اَلَّتِى	اَلَّذِينَ
اَللَّذَانِ	اَللَّتَانِ	اَللَّوَاتِى

3-Hâss ism-i mevsûller hem akıllılar, hem de gayr-ı akıllılar için kullanılır:

Derslerine çalışan öğrenci başardı. نَجَحَ الطَّالِبُ الَّذِى اجْتَهَدَ دُرُوسَهُ.

Küçük kedi uyudu. نَامَتِ الْقِطَّةُ الَّتِى هِيَ صَغِيرَةٌ.

4-Hâss İsm-i Mevsûl:

a-Sıfat olur: Ma'rife isimden sonra geldiğinde:

Okuduğun kitabı okudum. قَرَأْتُ الْكِتَابَ الَّذِى قَرَأْتَهُ.

Yukarıdaki cümlede (اَلَّذِى), (الْكِتَابِ) ın sıfatıdır.

b-İsim (cümlenin unsûru) olur:

Küfredenler (kimseler) dedi: قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا:

Yukarıdaki cümlede (اَلَّذِينَ), (قَالَ) fiilinin fâilidir.

5-Gayr-ı âkil (hayvan ve eşyâ) lerin cemîsi için (اَلَّتِى) kullanılır:

Meyve veren ağaçlar bahçeleri süsler. اَلأَشْجَارُ الَّتِى اَثْمَرَتْ تُزَيِّنُ الْحَدَائِقَ.

B.Müşterek İsm-i Mevsûller:

1-Yukarıda da belirtildiği gibi, müzekkeri, müennesi müfredi, tesniyesi ve cemîsi bulunmayan ism-i mevsûllerdir. Hangi şahıs için kullanıldığı, âid zamîrinden anlaşılır:

Gördüğüm kimse (müz.) *geldi.* جَاءَ مَنْ رَأَيْتُهُ.

Gördüğüm bayan geldi. جَاءَ مَنْ رَأَيْتُهَا.

Gördüklerim geldi. جَاءَ مَنْ رَأَيْتُـهُـمْ

2- (مَنْ) ve (مَا) mebnî, (أَيٌّ) nün mu'rabıdır.

3-Müşterek ism-i mevsûller, isim (cümlenin unsûru) olurlar; sıfat olmazlar:

Bilene sor! اِسْأَلْ مَنْ يَعْرِفُ!

Ahmed yazdığını okudu. قَرَأَ أَحْمَدُ مَا كَتَبَهُ.

Birinci cümledeki (مَنْ), (اِسْأَلْ) fiilinin mef'ûlü olarak cümlenin unsûrudur. Mebnî olduğu için mahallen mansûbdur.

İkinci cümledeki (مَا) ise (قَرَأَ) fiilinin mef'ûlüdür. O da cümlenin unsûrudur. Mebnî olduğu için mahallen mansûbdur.

4-(مَنْ) akıllı varlıklar (insanlar) için kullanılır:

Öğrenci, kendisine öğretene hürmet eder. يَحْتَرِمُ الطَّالِبُ مَنْ يُعَلِّمُهُ.

Ahlâkı iyi olan kimseyle arkadaş ol! صَاحِبْ مَنْ تَحْسُنُ أَخْلاَقُهُ!

5-(مَا) Gayr-ı âkil (hayvan ve eşyâ) için kullanılır:

(Allah) insana bilmediğini öğretti. (Alâk, 5) عَلَّمَ الإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ.

Çocuk yapmadığı şeyi söyler. يَقُولُ الطِّفْلُ مَا لاَ يَفْعَلُهُ.

6-(أَيٌّ) mu'rabdır. (مَنْ) ve (مَا) nın yerlerine kullanılır:

Çocukların hayırlısı babasına yardım eder. يَنْصُرُ أَبَاهُ أَيُّ الأَوْلاَدِ هُوَ خَيْرٌ.

Başarılı olan beni sevindirir. يَسُرُّنِي أَيُّهُمْ هُوَ نَاجِحٌ.

Not: (أَيٌّ) ün müennesi (أَيَّةٌ) dür.

Bunu hangi kadının söylediğini bana söyle! (bildir) أَعْلِمْنِي أَيَّةَ النِّسَاءِ قَالَتْ هَذَا!

C.Diğer İsm-i Mevsûller:

1-Harf-i ta'rîf (ال): Müştâk isimlerin (sıfat olanlarının,[1] yâni ism-i fâil, ism-i mef'ûl, sıfat-ı müşebbehe, ism-i tafdîl...) ın önünde bulunduğu zaman:[2]

Giden (kimse) geldi. جَاءَ الذَّاهِبُ (= جَاءَ الَّذِى يَذْهَبُ).

Övülen kimseyi gördüm. رَأَيْتُ الْمُثْنَى عَلَيْهِ (= رَأَيْتُ الَّذِى يُثْنَى عَلَيْهِ).

Huyu güzel olan ikrâm görür. اَلْحَسَنُ خُلُقُهُ مُكْرَمٌ (=اَلَّذِى يَحْسُنُ خُلُقُهُ مُكْرَمٌ)

Yukarıda da görüldüğü gibi harf-i ta'rîf ism-i mevsûl, müştâk isimse şibh-i fiil olur.

2-(ذَا): İşâret ismi olmaksızın soru ismi (مَنْ) ve (مَا) dan sonra geldiği zaman:

Ne yaptın? (Yaptığın nedir?) مَاذَا فَعَلْتَ؟

Kim gitti? (Giden kimdir?) مَنْ ذَا ذَهَبَ؟

Yukarıdaki cümlelerdeki (ذَا) lar ism-i mevsûldür, mübtedâdır. (فَعَلْتَ) ve (جَاءَ) cümleleri ise sıladır. (مَا) ve (مَنْ) mukaddem haberdir.

3-(ذُو):[3] İsm-i mevsûl olarak yalnızca Tay Kabîlesi kullanmıştır:

Gelen gitti. ذَهَبَ ذُو جَاءَ.

Giden kimseyi gördüm. رَأَيْتُ ذُو ذَهَبَ.

Gelen kimseye selâm verdim. سَلَّمْتُ عَلَى ذُو جَاءَ.

1.Bk. Arapça Dilbilgisi Sarf, s. 417
2.Bk. Şibh-i Fiil, Cümle Kuruluşu, s. 80
3.Bk. Câmiu'd-durûs, I, 132

IV. Sıla Cümlesi (صِلَةُ الْمَوْصُولِ):[4]

İsm-i mevsûlden sonra gelen cümleye veyâ şibh-i cümleye sıla cümlesi denir. Sıla cümlesi haber cümlesinden olur:[5]

Sıla Cümlesi:

1-Fiil cümlesi olur:

Gördüğüm adam geldi. جَاءَ الرَّجُلُ الَّذِى رَأَيْتُهُ.

2-İsim cümlesi olur:

Övgüye lâyık bayan övülür. يُثْنَى عَلَى السَّيِّدَةِ الَّتِى هِىَ جَدِيرَةٌ بِالثَّنَاءِ.

3-Şibh-i cümle olur:

a-Zarflı:

Çocuk evin önündeki arabayı yıkadı. غَسَلَ الْوَلَدُ السَّيَّارَةَ الَّتِى أَمَامَ الْبَيْتِ.

b-Harf-i cerli isimle (cârr ve mecrûr):

Masanın üzerindeki radyoyu babam satın aldı. اِشْتَرَى أَبِى الرَّادْيُو الَّذِى عَلَى الْمِنْضَدَةِ.

Not: **a**-Sıla cümlesi bazen şart cümlesi de olur:

Bu, söz verdiği zaman yerine getiren (kimse)dir. هَذَا هُوَ الَّذِى إِذَا وَعَدَ وَفَى.

b-İsm-i mevsûllerin mânâları mübhemse çoğu defa (مِنْ) harf-i cerli isimle (hâlle) açıklanır:

Hayvanat bahçesindeki kuşları gördük (seyrettik). شَاهَدْنَا مَا فِى حَدِيقَةِ الْحَيَوَانَاتِ مِنَ الطُّيُورِ.

Yukarıdaki cümlede (مِنَ الطُّيُورِ), (مَا) yı açıklamaktadır. Bu tip cümleler

---

4.Sıla cümlesine **cümle-i mevsûliye** (اَلْجُمْلَةُ الْمَوْصُولِيَّةُ) de denir.

5.Arapçda cümleler kesin mânâ ifâde etme veya etmeme bakımından ikiye ayrılır:
a-Haber Cümlesi: Mânâsı gerçekleşmiş veya gerçekleşmesi mümkün olan fiil, isim ve şibh-i cümlelerdir.
b-İnşâî Cümle: Mânâsı gerçekleşmemiş veyâ gerçekleşmesi şüpheli olan; emir, nehy, temennî ve taaccüb ifâde eden cümlelerdir.

Türkçeye tercüme edilirken (مَا) nın yerine -(مِنْ) i atıp- (الطُّيُور) getirilerek tercüme edilir.

V.Âid Zamîri (اَلضَّمِيرُ الْعَائِدُ):

Sıla cümesinde ism-i mevsûle âid olan, sıla cümlesini ism-i mevsûle bağlayan ve ism-i mevsûlle aynı siygada olan zamîrdir.

Âid zamîri, sıla cümlesinde **bâriz** (açık), **müstetir** (gizli) veya **hazfedilmiş** olarak bulunur:

1-Bâriz (açık):

Dövdüğüm kedi beni tırmaladı. خَمَشَنِي الْقِطُّ الَّذِى ضَرَبْتُهُ.

(ضَرَبْتُهُ) sıla cümlesindeki (هُ) bâriz âid zamîrdir. (اَلَّذِى) müfred müzekker olduğu için o da müfred müzekkerdir.

İyilik eden insan sevilir. يُحَبُّ الإِنْسَانُ الَّذِى هُوَ مُحْسِنٌ.

(هُوَ مُحْسِنٌ) sıla cümlesindeki (هُوَ) âid zamîridir.

2-Müstetir (gizli):

مُدِيرُ الشَّرِكَةِ يَنظُرُ إِلَى السَّيَّارَةِ الَّتِى وَقَفَتْ أَمَامَ الْبَيْتِ.

Şirketin müdürü kapının önünde duran arabaya bakıyor.

(وَقَفَتْ أَمَامَ الْبَابِ) sıla cümlesindeki âid zamîri (وَقَفَتْ) fiilinin altında gizli (هِىَ) dir.

3-Hazfedilmiş:

Hapishanedeki hırsız kaçtı. فَرَّ اللِّصُّ الَّذِى فِى السِّجْنِ.

(فِى السِّجْنِ) sıla cümlesinin esası (هُوَ مَوْجُودٌ فِى السِّجْنِ) dir. (مَوْجُودٌ) umûmî mânâlı olup,, hazfedilince haberi (فِى السِّجْنِ) şibh-i cümle olarak haber olmuştur. Bu durumda umûmiyetle zamîr olan mübtedâ da hazfedilir, haber olan şibh-i cümle sıla olur.

(Allah) insana bilmediğini öğretti. (Alâk, 5) عَلَّمَ الإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ.

(لَمْ يَعْلَمْ) olan sıla cümlesinin kâideye göre (لَمْ يَعْلَمْهُ) olması gerekirdi. Ancak sıla cümlesinin fiili müteaddî olduğundan, âid zamîri hazfedilmiştir. Bu sebeple (لَمْ يَعْلَمْهُ) sıla cümlesindeki (هُ) zamîri mahzûftur.

VI. İsm-i Mevsûllerin Diğer Özellikleri

A. 1-İsm-i mevsûller mübtedâ veya (إِنَّ ve benzerleri gibi) nevâsıhtan birinin ismi olunca umûmiyetle şart ifâde eder:

Muhakkak çalışan başarır.[6] إِنَّ مَنْ يَجْتَهِدُ يَنْجَحُ.

Okuyan öğrenir. اَلَّذِى يَقْرَأُ يَتَعَلَّمُ.

2-Hâs ism-i mevsûllerin ism-i tasgîri:[7]

ki oncağız (müz.) اَلَّذِى ← اَللَّذَيَّا

ki oncağız (müe.) اَلَّتِى ← اَللَّتَيَّا

Not: Halk lisânında (اَلِّى) yahut (إِلِّى) bütün varlıklar için kemmiyet (müfred, tesniye, cem)e ve keyfiyyet (müzekker, müennes)e bakılmaksızın hepsi için kullanılır.

B. (مَنْ) Akıllı varlıklar için kullanılır; ancak, üç durumda gayr-ı âkil (hayvan ve eşya) için de kullanılır:

Sırrını gizleyen murada erer. يَبْلُغُ الْمُرَادَ مَنْ يَكْتُمُ سِرَّهُ.

1-(مَنْ), akıllının yerine tutan gayr-i âkil yerinde kullanıldığında:

Allah'ı bırakıp da kendilerine cevap veremeyecek şeylere tapıyorlar. (Ahkâf, 5) يَدْعُوا مِنْ دُونِ اللهِ مَنْ لاَ يَسْتَجِيبُ لَهُ.

Burada (مَنْ), (اَلأَصْنَام =*putlar*) yerinde kullanılmıştır ki, putlarsa akılsız varlıklardır.

6.Bu cümledeki (مَنْ) ism-i mevsûldür ve (إِنَّ) nin ismidir; (يَجْتَهِدُ) sılasıdır; (يَنْجَحُ) ise haberdir. Bu cümlenin başında (إِنَّ) olmasaydı (مَنْ) iki fiil-i muzâriyi cezmeden şart ismi alacaktı ve iki muzâri fiili cezmedecekti.

7.Muktedab, s. 22

2-Akıllı ve gayr-i âkil karışık olarak kullanıldığında:

Göklerde ve yerde olanlar, يُسَبِّحُ لَهُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَ مَنْ فِي الأَرْضِ.
(olan her şey) O'nun şânını yüceltmektedir (O'nu tesbîh etmektedir) (Nûr,24).

Bu cümledeki (مَنْ) ler akıllı ve gayr-ı âkil bütün varlıkları içine almaktadır.

3-Akıllı ile gayr-ı âkil, karışık olarak kullanıldıktan sonra akıllı ile gayr-i âkil ayrılsalar da, gayr-i âkil için (مَنْ) kullanılır:

وَ اللهُ خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ مِنْ مَاءٍ فَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى بَطْنِهِ وَ مِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى رِجْلَيْنِ وَ مِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى أَرْبَعٍ

Allah, her canlıyı sudan yarattı. İşte bunlardan kimi karnı üstünde sürünür, kimi iki ayağı üstünde yürür, kimi de (dört) ayağı üstünde yürür. (Nûr, 24).

C. 1-(مَا) Gayr-i âkil (hayvan ve eşya) için kullanılır:

(Allah) insana bilmediklerini öğretti. (Alâk, 5) عَلَّمَ الإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ.

2-Akıllı ile gayr-i âkil karışık olduğunda (مَنْ)yerine (مَا) kullanılır:

Göklerde ve yerde olanlar O'nun يُسَبِّحُ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَ مَا فِي الأَرْضِ.
şânını yüceltmektedirler. (Haşr, 59)

D. 1-(أَيٌّ)**:** (مَنْ) ve (مَا)'mebnî olmalarına rağmen (أَيٌّ) mu'rabdır. Her ikisinin yerine de kullanılır:

Hangisinin cesur نَعْلَمُ أَيُّهُمْ هُوَ شُجَاعٌ (= نَعْلَمُ مَنْ هُوَ شُجَاعٌ).
olduğunu biliyoruz.

Bulduğunu bana getir. جِئْنِي بِأَيٍّ تَجِدُ (= جِئْنِي بِمَا تَجِدُهُ).

2-(أَيٌّ) ün müennesi (أَيَّةٌ) dür:

Çalışkan olan (kız) öğrenci başarır. تَنْجَحُ أَيَّةُ الطَّالِبَاتِ هِيَ مُجْتَهِدَةٌ.

3-(أَيٌّ), muayyen bir isme veya zamîre muzâf olarak kullanılır. Bazan muzâfun ileyhi hazfedilir:

Bunu hangi kadını söylediğini bana bildir! (haber ver!) أَعْلِمْنِي أَيَّةَ النِّسَاءِ قَالَتْ هَذَا .

İçlerinden sana selâm vereni selâmla! سَلِّمْ عَلَى أَيِّهِمْ سَلَّمَ عَلَيْكَ .

İstediğini al! خُذْ أَيًّا تُرِيدُ (= خُذْ أَيَّ كُتُبٍ تُرِيدُ) !

4-Muzâfun ileyhi cemi bir isim veya zamîr olur:

Başarılı öğrenciyi mükâfatlandırırım. أُكَافِئُ أَيَّ الطُّلَّابِ هُوَ نَاجِحٌ .

Terbiyeli olanı severiz. نُحِبُّ أَيَّهُمْ هُوَ مُهَذَّبٌ .

5-(أَيٌّ) ün sılası muzâfun ileyhden sonra gelen kısımdır:

En fazîletli (adam) ile konuş! تَكَلَّمْ مَعَ أَيِّ الرِّجَالِ هُوَ أَفْضَلُ!

6-Muzâfun ileyhi cümlede yoksa hazfedilmiş kabul edilir:

Terbiyeli olanı överiz. نُثْنِي عَلَى أَيٍّ هُوَ مُهَذَّبٌ (= نُثْنِي عَلَى أَيِّهِمْ هُوَ مُهَذَّبٌ) .

(أَيٌّ) ün muzâfun ileyhi, mahzûf (هُمْ) veyâ (أَوْلاَدٌ) olur.

7-(أَيٌّ) ün muzâfun ileyhi ile beraber sılasının mübtedâsı da hazfedilebilir:

Terbiyeli olanı överiz. نُثْنِي عَلَى أَيٍّ مُهَذَّبٌ (= نُثْنِي عَلَى أَيِّهِمْ هُوَ مُهَذَّبٌ) .

8-(أَيٌّ) 'zamîre muzâf olup, zamîr olan mübtedâsı da hazfedilirse, zamm üzere mebnî olur:

Asil olana itimâd et! إِعْتَمِدْ عَلَى أَيُّهُمْ كَرِيمٌ!

(أَيٌّ) ün muzâfun ileyhi (هُمْ) zamîridir. Mübtedâsı ise (كَرِيمٌ) nun önündeki hazfedilmiş (هُوَ) dir. Bu durumda (أَيٌّ) zamm üzere mebnîdir.

(عَلَى) harf-i cerrinden dolayı mahallen mecrûrdur.

9-(أَيٌّ) zamîre muzâf olup, sılasının mübtedâsı hazfedilmişse, haberi de zarf veya harf-i cerle mecrûr olursa, mu'rab olur:

Odadaki (kimse) ile konuş! كَلِّمْ أَيَّهُمْ فِى الْغُرْفَةِ!

Bunu oradaki (kimse)ne ver! أَعْطِ هَذَا لِأَيِّهِمْ هُنَاكَ.

10-(أَيٌّ) ün kısaca mu'rab olmasını şöyle özetleyebiliriz:

a-Ma'rifeye muzâf olup, sıla cümlesinin mübtedâsı hazfedilmezse:

Başarılı olan sevinir. يَسِرُّ أَيُّهُمْ هُوَ نَاجِحٌ.

b-Muzâfun ileyhi hazfedilip, sıla cümlesinin mübtedâsı hazfedilmezse:

Başarılı olan sevinir. يُسَرُّ أَيٌّ هُوَ نَاجِحٌ.

c-Muzâfun ileyhi ile beraber mübtedâsı hazfedilirse:

Başarılı olan sevinir. يُسَرُّ أَيٌّ نَاجِحٌ.

11-Umûmiyetle (أَيٌّ) müfred müzekker için kullanılmasına rağmen müennes olarak da kullanılır:

Gördüğün kimseye selâm ver! (müe.) سَلِّمِى أَيُّهُمْ هِىَ رَأَيْتَهَا!

12-Mu'rab olan (أَيٌّ) ile mebnî olan (مَنْ) ve (مَا) birleştirilerek iki ism-i mevsûl daha yapılır:

her ne ki, her şey ki أَيُّمَا *her kim ki, her insan ki* أَيُّمَنْ

F. İsm-i Mevsûllerden Başka Harf-i Mevsûller de Vardır:

أَنْ، أَنَّ، لَوْ، مَا، كَىْ، هَمْزَةُ التَّسْوِيَةِ (أ)

Not: **1**-Bunlar harftir.

2-Mevsûl harflerinden sonra gelen cümleye de sıla cümlesi denir.

3-İsm-i mevsûlün sıla cümlesinde âid zamîri bulunmasına rağmen mevsûl harflerinin sıla cümlesinde âid zamîri bulunmaz.

Oruç tutmanız, sizin için hayırlıdır. أَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكْ .

Hırsızın kaçtığını öğrendim. عَلِمْتُ أَنَّ السَّارِقَ فَارٌّ .

Dostlarımı ziyâret etmeyi istiyorum. أَوَدُّ لَوْ زُرْتَ أَصْدِقَائِي .

Gerçek dışı söylemeni yadırgadım. عَجِبْتُ مِمَّا تَقُولُ غَيْرَ الْحَقِّ .

Sen kaldığın müddetçe ben de kalacağım. إِنِّي مُقِيمٌ مَا أَقَمْتَ .

Yolcu, dinlenmek için ağacın altında oturuyor. يَجْلِسُ الْمُسَافِرُ تَحْتَ الشَّجَرَةِ كَيْ يَسْتَرِيحَ .

Bana göre ayakta durman da oturman da birdir. سَوَاءٌ عَلَيَّ أَ قُمْتَ أَمْ قَعَدْتَ .

4-Mevsûl harfleri için bk. Sarf, s. 431-434; Tercüme Teknikleri, s. 30-38; Edatlar.

V-Sıla Cümlesinin Özellikleri

1-Yukarıda da bahsedildiği gibi, sıla cümlesi haberiyye olan isim, fiil ve şibh-i cümle olarak gelir:

İyilik eden insan sevilir. يُحَبُّ الْإِنْسَانُ الَّذِي هُوَ مُحْسِنٌ .

Çocuk annesinden aldığı muzu yiyor. اَلطِّفْلُ يَأْكُلُ الْمَوْزَ الَّتِي أَخَذَ مِنْ أُمِّهِ .

Bahçedeki adama selâm verdim. سَلَّمْتُ عَلَى الرَّجُلِ الَّذِي فِي الْحَدِيقَةِ

2-Sıla cümlesi ile ism-i mevsûlü hazfetmek câiz değildir; ancak anlaşılacak durumda ise hazfedilebilir:

Çalışkan kimse ile tembel kimse eşit midir? أَ مَنْ يَجْتَهِدُ وَ يَكْسَلُ سَوَاءٌ؟

3-Sıla cümlesi, Türkçeye tercüm edilirken ism-i mevsûle *-en, -an, -dığı, -cek, ,cak, -eceği, -cağı, -ki, bulunan, olan...* ekleri alarak bağlanır:

*Gel**en** adamı gördüm.* رَأَيْتُ الرَّجُلَ الَّذِي جَاءَ .

Gör***düğ***üm *adam geldi.* جَاءَ الرَّجُلُ الَّذِي رَأَيْتُهُ .

Adam gele__cek__ treni bekliyor. اَلرَّجُلُ يَنْتَظِرُ الْقِطَارَ الَّذِى سَيَصِلُ .

Evde__ki__ kimseyi gördüm. رَأَيْتُ مَنْ فِى الدَّارِ .

Not: Sıla cümlesinin tercümesinde dikkat edilecek husûslar için bk. Tercüme Teknikleri, s. 62.

4-Sıla cümlesi ism-i mevsûlün önüne geçmez.

5-İsm-i mevsûlle sıla arasına nidâ, yemîn ve i'tirâziyye[8] cümlesi girebilir:

Kardeşim! Bu adam iş yapıyor هَذَا الرَّجُلُ هُوَ الَّذِى يَا أَخِى يَقُومُ بِالأَمْرِ .

Vallâhi bu öğrenci imtihanda başarılı olur. هَذَا الطَّالِبُ هُوَ الَّذِى وَ اللهِ يَنْجَحُ فِى الإِمْتِحَانِ .

Bu işçi -Allah ona hidâyet etsin- daima çalışır. هَذَا الْعَامِلُ هُوَ الَّذِى هَدَاهُ اللهُ يَشْتَغِلُ دَائِمًا .

6-Elif nûn (انَّ) sıla cümlesinin başında geldiğinde (إِنَّ) okunur:

Hürmet ettiğim kişiyi ziyâret ettim. زُرْتُ الَّذِى إِنِّى أُمَجِّدُهُ .

VI. Âid Zamîrlerinin Özellikleri:

1-Yukarıda da belirtildiği gibi sıla cümlesini ism-i mevsûle bağlayan zamîre **âid zamîri** denir. Âid zamîr bâriz, müstetir veya mahzûf olarak gelir:

2-Âid zamîri umûmiyetle gâib zamîrlerden olur:

هُوَ، هِيَ، ـهُ، هَا، ـا (tesniye elif'i) ـُوا (cem-i vâvı), ـْنَ (nûnu'n-nisve)

Ağacı kesen benim. (Ağacı ben kestim). أَنَا الَّذِى قَطَعَ الشَّجَرَةَ .

Yukarıdaki cümlede âid zamîri (قَطَعَ) nın altındaki (هُوَ) dir.

3-Bazan âid zamîrinin diğer zamîrlerden olduğu da görülür:

Ağacı kesen benim. أَنَا الَّذِى قَطَعْتُ الشَّجَرَةَ .

---

8. [illegible] cümlesi de i'tirâziyye cümlesidir.

Yukarıdaki cümlede ise âid zamîri (قَطَعْتُ) nun sonundaki (تُ) dür.

4-Âid zamîri aşağıdaki durumlarda hazfedilir:

a-Âid zamîri muteaddî fiilin mef'ûlün bihi ise:

عَلَّمَ الإنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ (= عَلَّمَ الإنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْهُ). *(Allah) insana bilmediğini öğretti.*

b-Âid, uzun bir sıla cümlesinin mübtedâsı olursa:

مَا أنَا بِالَّذِى قَائِلٌ لَكَ سُوءًا. (= مَا أنَا بِالَّذِى هُوَ قَائِلٌ لَكَ سُوءًا) *Hakkında fenâ söyleyen ben değilim.*

c-Âid zamîri müştak (ism-i fâil, ism-i mef'ûl, sıfat-ı müşebbehe gibi) ismin muzâfun ıleyhi olursa:

دَعَوْتُ الَّذِى أنْتَ دَاعٍ (= دَعَوْتُ الَّذِى أنْتَ دَاعِيهِ). *Senin çağırdığın kimseyi ben de çağırdım.*

d-Âid zamîri harf-i cerli olursa harf-i cerle beraber hazfedilebilir.

أشْرَبُ مَا تَشْرَبُونَ (= أشْرَبُ مَا تَشْرَبُونَ مِنْهُ) *İçtiğinizden içerim.*

Not: Bazı gramer kitaplarında ism-i mevsûllerin tesniyeleri mebnîdir diye yazılmışsa da bütün şartları tesniyeye uygun olduğu için, biz tesniye kabul ederek i'râb yaptık.

VII. İsm-i Mevsûl'un İ'râbı:

ـ رَأَيْتُ الَّذِى جَاءَ.

رَأَيْتُ : (رَأَى) فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ وَ التَّاءُ فَاعِلٌ مَبْنِيٌّ عَلَى الضَّمِّ فِى مَحَلِّ رَفْعٍ.

الَّذِى : مَفْعُولٌ بِهِ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ فِى مَحَلِّ نَصْبٍ.

جَاءَ : فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ وَ الْفَاعِلُ ضَمِيرٌ مُسْتَتِرٌ تَقْدِيرُهُ (هُوَ). وَ الْفِعْلُ وَ الْفَاعِلُ صِلَةٌ لاَ مَحَلَّ لَهَا مِنَ الإعْرَابِ.

فَرَّ اللِّصَّانِ اللَّذَانِ فِى السِّجْنِ.

فَرَّ : فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِىٌّ عَلَى الْفَتْحِ.

اللِّصَّانِ : فَاعِلٌ مَرْفُوعٌ بِالأَلِفِ لأَنَّهُ مُثَنًّى.

اَللَّذَانِ : صِفَةٌ مَرْفُوعٌ بِالأَلِفِ لأَنَّهُ مُثَنًّى.

فِى السِّجْنِ : (فِى) حَرْفُ جَرٍّ مَبْنِىٌّ عَلَى السُّكُونِ وَ (السِّجْنِ) مَجْرُورٌ بِـ (فِى) وَ عَلاَمَةُ جَرِّهِ الْكَسْرَةُ. اَلْجَارُ وَ الْمَجْرُورُ صِلَةٌ لاَ مَحَلَّ لَهَا مِنَ الإِعْرَابِ.

يَتْعَبُ الْعُمَّالُ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ فِى الْمَصْنَعِ.

يَتْعَبُ : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

اَلْعُمَّالُ : فَاعِلٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

اَلَّذِينَ : صِفَةٌ مَبْنِىٌّ عَلَى الْفَتْحِ فِى مَحَلِّ رَفْعٍ.

يَعْمَلُونَ :فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَرْفُوعٌ بِثُبُوتِ النُّونِ لأَنَّهُ مِنْ أَفْعَالِ الْخَمْسَةِ وَ الْوَاوُ ضَمِيرٌ فَاعِلٌ مَبْنِىٌّ عَلَى السُّكُونِ فى مَحَلِّ رَفْعٍ.

فِى الْمَصْنَعِ : (فِى) حَرْفُ جَرٍّ مَبْنِىٌّ عَلَى السُّكُونِ وَ (الْمَصْنَعِ) مَجْرُورٌ بِـ (فِى) وَ عَلاَمَةُ جَرِّهِ الْكَسْرَةُ.

جُمْلَةُ (يَعْمَلُونَ فِى الْمَصْنَعِ) مِنَ الْفِعْلِ وَ الْفَاعِلِ وَ الْمَفْعُولِ صِلَةٌ لاَ مَحَلَّ لَهَا مِنَ الإِعْرَابِ.

إِنَّ الَّذِى يَجْتَهِدُ نَاجِحٌ.

إِنَّ : حَرْفُ تَوْكِيدٍ مَبْنِىٌّ عَلَى الْفَتْحِ.

اَلَّذِى : اسْمُ (إِنَّ) مَبْنِىٌّ عَلَى السُّكُونِ فِى مَحَلِّ نَصْبٍ.

يَجْتَهِدُ : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ وَ الْفَاعِلُ ضَمِيرٌ مُسْتَتِرٌ (هُوَ).

نَاجِحٌ : خَبَرُ (إِنَّ) مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

جُمْلَةُ (يَجْتَهِدُ) مِنَ الْفِعْلِ وَ الْفَاعِلِ صِلَةٌ لاَ مَحَلَّ لَهَا مِنَ الإِعْرَابِ.

YEDİNCİ BÖLÜM
ŞART İSİMLERİ
(أَسْمَاءُ الشَّرْطِ)

Lâzım mebnîlerden olan şart isimleri 11 tanedir:

مَنْ، مَا، مَهْمَا، إِذْمَا، مَتَى، أَيَّانَ،، أَيْنَ، أَنَّى، حَيْثُمَا، كَيْفَمَا، أَيٌّ

Mânâları ve kullanılışları için bk. Meczûm Muzâriler; Edatlar.

Not: 1-Bunlardan sadece (أَيٌّ) mu'rabdır, diğerleri mebnîdir.

2-Bu isimler, şart ifâde eder ve iki fiili muzâriyi cezmeder.

3-(إِنْ) şart ifâde eden harftir (isim değil), iki fiili muzâriyi cezmederler.

4-Ayrıca şart ifâde edip cezmetmeyen harfler ve zarflar da vardır:

a-Harfler:

لَوْ، لَوْلاَ، لَوْمَا، أَمَّا

b-Zarflar:

لَمَّا، إِذَا، إِذْ، عِنْدَمَا، كُلَّمَا، بَيْنَمَا، حِينَمَا

5-Şart ifâde eden isim, harf ve zarflara Şart Edatları denir.

6-Şart edatlarının kullanılışları ve daha fazla bilgi için bk. Meczûm Muzâriler, Cümle Kuruluşu, Edatlar.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

SORU İSİMLERİ

(اَلأَسْمَاءُ الإِسْتِفْهَامِ)

مَنْ، مَا، مَنْ ذَا، مَاذَا، مَتَى، أَيَّانَ، أَيْنَ، كَيْفَ، أَنَّى، كَمْ، أَيٌّ

Not: 1-Soru isimlerinin hepsi lâzım mebnî olmasına rağmen (أَيٌّ) mu'rabdır.

a-(مَنْ): Akıllı varlıklar (insanlar) için kullanılır; *kim?, kimi?, kime?, hangisi?, hangisini?* gibi mânâlara gelir:

Kim gitti? مَنْ ذَهَبَ؟

b-(مَا): Gayr-i âkiller (hayvan ve eşya) için kullanılır; *ne!, neyi?, neye?* gibi mânâlara gelir:

Bu hususta ne dersin? (Bu hususta görüşün nedir?) مَا رَأْيُكَ فِى هَذَا؟

Not: Soru ismi olan (مَا) harf-i cerle birleşince elifi düşer:

بِمَ، لِمَ، إِلاَمَ، حَتَّامَ ... Bk. harf-i Cerli Mecrûrlar.

c-(مَنْ ذَا): (مَنْ) gibi akıllı varlıklar için kullanılır; *kim?, kimi?, kime?, bu kim?, bu kimdir?* gibi mânâlara gelir:

Bugün kimi gördün? (Bugün gördüğün kimdir?) مَنْ ذَا رَأَيْتَ الْيَوْمَ؟

d-(مَاذَا): (مَا) gibi gayr-i âkiller için kullanılır; *ne?, neyi?, neye?, bu ne?, bu nedir?* gibi mânâlara gelir:

Bugün ne yaptın? (Bugün yaptığın nedir?) مَاذَا فَعَلْتَ الْيَوْمَ؟

e-(مَتَى): Zaman için kullanılır; *ne zaman?* mânâsına gelir:

Ne zaman geldin? مَتَى حَضَرْتَ؟

f-(أَيَّانَ)**:** Gelecek zaman için kullanılan soru ismidir; *ne zaman?* mânâsına gelir:

Dîn günü (kıyâmet) ne zaman? أَيَّانَ يَوْمُ الدِّينِ؟

Not: (أَيَّانَ) mâzî fiille kullanılmaz.

g- (أَيْنَ)**:** Mekân için kullanılır; *nerede?, nereye?* mânâlarına gelir:

Baban nerede? أَيْنَ أَبُوكَ؟

h- (كَيْفَ)**:** Hâl, durum için kullanılır; *nasıl?* mânâsına gelir:

Nasılsın? كَيْفَ أَنْتَ؟

k- (كَمْ)**:** Sayı ve aded sormak için kullanılır; *kaç?, ne kadar?* mânâlarına gelir:

Kaç kitabın var? كَمْ كِتَابًا عِنْدَكَ؟

Not: (كَمْ) için bk. Temyîz.

m- (أَنَّى)**:** *Nasıl?, ne zaman?, nereden?* mânâlarına gelir:

O nasıl olur? أَنَّى يَكُونُ ذَلِكَ؟

Bugün ne zaman geldin? أَنَّى جِئْتَ الْيَوْمَ؟

Bu sana nereden? أَنَّى لَكَ هَذَا؟

n-(أَيٌّ)**:** Umûmiyetle *hangi?, hangisi?* mânâlarına gelir. Diğer soru isimleri mebnî iken, (أَيٌّ) mu'rabdır.

Hangi adamı gördün? أَيَّ رَجُلٍ رَأَيْتَ؟

Not: **a-**Umûmiyetle muzâf olarak kullanılır; yâni muzâfun ileyh alır.

b-Muzâfun ileyhine göre diğer soru isimleri yerine kullanılır:

أَيُّ شَخْصٍ = مَنْ؛ أَيُّ شَيْءٍ = مَا؛ أَيُّ مَكَانٍ = أَيْنَ؛ أَيُّ وَقْتٍ = مَتَى

2-Soru (مَا) sının başına harf-i cer gelince, (مَا) nın elifi düşer:

-e kadar? (مَا + إِلَى =) إِلاَمَ *neden?* (مَا + مِنْ =) مِمَّ *ne ile?* (مَا + بِ =) بِمَ

niçin? (مَا + لِ =) لِمَ *ne üzere?* (مَا + عَلَى =) عَلاَمَ *neden?* (مَا + عَنْ =) عَمَّ

Not: Soru edatı olmayan (مَا) ların elifi düşmez.

3-(مَنْ ذَا) ve (مَاذَا) nın sonundaki (ذَا) lar ism-i işâret değil, ism-i mevsûldür. Bk. İsm-i Mevsûl.

Not: Ancak bazı nahivciler (مَنْ ذَا) yı (مَنْ), (مَاذَا) yı (مَا) gibi tek bir kelime olarak kabul etmişlerdir.

4-Ayrıca soru ifâde eden iki soru harfi vardır:

اَلْهَمْزَةُ (أ)، هَلْ

Her ikisi de *mi, mı, mu, mü* gibi mânâlara gelir. Aralarında bazı kullanılış farkları vardır. Bk. Edatlar.

Ömer okuldan geldi mi? أَحَضَرَ عُمَرُ مِنَ الْمَدْرَسَةِ؟

Kardeşin Ankara'ya gidecek mi? هَلْ يُسَافِرُ أَخُوكَ إِلَى آنْقَرَةَ؟

5-Soru isimleri ile soru harflerine **soru edatları** denir.

6-Soru harfleri (اَلْهَمْزَةُ) ve (هَلْ) kullanılmadan da konuşurken mimikle (ses tonu ile), yazıda da soru işâreti koyarak aynı mânâda soru sorulabilir:

Baban fabrikaya gitti mi? ذَهَبَ أَبُوكَ إِلَى الْمَصْنَعِ؟

7-Soru edatlarının kullanılışı ve daha fazla bilgi almak için bk. Edatlar.

DOKUZUNCU BÖLÜM

KİNÂYELER

(اَلْكِنَايَاتُ)

Belli (muayyen) bir şeyi, açık olmayan, belirsiz bir şekilde anlatmaya kinâye (belgesiz sıfat) denir.

I.Mebnî Olanlar Altı Tanedir.

كَمْ، كَأَيِّنْ، كَأَيٍّ، كَذَا، كَيْتَ، ذَيْتَ

Mânâları ve kullanılışları için bk. Temyîz; Edatlar,

II. Bazı kinâyeler daha vardır ki, bunlar mebnî değil murabdır:

فُلاَنٌ، فُلاَنَةٌ، بِضْعٌ، بِضْعَةٌ، نَيِّفٌ

1- (فُلاَنٌ، فُلاَنَةٌ): Üstü kapalı olarak, bilinen ve tanınan erkek ve kadını ifâde etmek için kullanılır. Bunlar alem olarak kabul edilmiştir; bundan dolayı müennesi gayr-ı munsarifdir. Sıfatları ma'rife olur; *filan, filanca, fulan, fulanca* mânâlarına gelir:

Filancayı bahçede gördüm. رَأَيْتُ فُلاَنًا فِى الْحَدِيقَةِ

Bu kadın fiuan (kadın) ın evine gitti. ذَهَبَتْ هَذِهِ الْمَرْأَةُ إِلَى بَيْتِ فُلاَنَةَ .

Fulan ölüye bir şey sattın mı? هَلْ بِعْتَ مِنْ فُلاَنَ الْمَيِّتِ شَيْئًا؟
sıfat

Not: 1- (فُلاَنٌ، فُلاَنَةٌ) kelimeleri insanlardan kinâye oldukları zaman harf-i ta'rîfsiz, hayvanlardan kinâye olduğu zaman harf-i ta'rîfle olur. Bk. Muktedab, s. 44.

2- (بِضْعٌ، بِضْعَةٌ): Üçten dokuza kadar belirsiz olan sayıları işaret eder; ancak, 10 ile 19 arasında da kullanılır; o zaman feth üzere mebni olur; *birkaç, küsur* mânâlarına gelir.

Sınıfta birkaç öğrenci vardır. فِى الصَّفِّ بِضْعَةُ تَلاَمِيذَ .

Birkaç tavuk sattım. بِعْتُ بِضْعَ دَجَاجَاتٍ .

Babamı on küsur çocuk ziyâret etti. زَارَ بِضْعَةَ عَشَرَ طِفْلاً أَبِى .

Not: Sayılarda olduğu gibi (بِضْعَةٌ) müzekker, (بِضْعٌ) müennes için kullanılır.

3-(نَيِّفٌ)**:** 20'den 90'a kadar sayıları küsuru için kullanılır. *Küsur* mânâsına gelir.

Evimizde elli küsur pencere vardır. فِى الْبَيْتِ نَيِّفٌ وَ خَمْسُونَ نَافِذَةً .

Not 1-(نَيِّفٌ) 10, 20, 30..., 100, 1000 gibi sayılarla aşağıdaki şekillerlede kullanılır:

عَشَرَةٌ وَ نَيِّفٌ مِئَةٌ وَ نَيِّفٌ أَلْفٌ وَ نَيِّفٌ

Ancak (خَمْسَةَ عَشَرَ وَ نَيِّفٌ) denmez.

2-(نَيِّفٌ) hem müzekker hem de müennes içindir.

ONUNCU BÖLÜM

BAZI ZARFLAR

(بَعْضُ الظُّرُوفِ)

Zarf, zaman ve mekân bildiren isimlerdir. Mebnî ve mu'rab olmak üzere iki kısma ayrılır.

Mebnî zarflar 17 tanedir. Altı tanesi mekân zarfı, on tanesi zaman zarfı, bir tanesi de hem mekân hem de zaman zarfı olarak kullanılır.

1–Mebnî mekân (yer) zarfları:

حَيْثُ لَدُنْ لَدَى أَيْنَ هُنَا ثَمَّ

2-Mebnî zaman zarfları:

إِذْ، إِذَا، أَمْسِ، مُذْ، مُنْذُ، قَطُّ، لَمَّا، أَيَّانَ، مَتَى، اَلآنَ

3-Hem zaman, hem mekân için kullanılan mebnî zarf:

أَنَّى

(حَيْثُ): Mekân (yer) zarfıdır, zamm üzere mebnîdir; *-dığı yere, -eceği yere, -dığı yerde, -eceği yerde, her nereye... ise, her nerede ise ...* mânâlarına gelir:

Sâlih'in durduğu yerde dur! — قُمْ حَيْثُ يَقُومُ صَالِحٌ!

(لَدُنْ، لَدَى): Mekân (yer) zarflarıdır, ikisi de sukûn üzere mebnîdir; *yanında, katında, nezdinde, tarafında, -de, huzûrunda...* mânâlarına gelir:

Ona, tarafımızdan bir ilim öğretmiştik. — وَ عَلَّمْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا.

(Kehf, 65)

Kapısının yanında Ali'yi gördüm. — رَأَيْتُ عَلِيًّا لَدَى الْبَابِ.

(أَيْنَ): Soru isimlerindendir, mekân zarfıdır, feth üzere mebnîdir; *nerede?, nereye?* mânâlarına gelir:

Nerede okudunuz? أَيْنَ دَرَسْتُمْ.

Not: (أَيْنَ) şart ismi olarak da kullanılır*; (her) nerede, (her) nereye... -se* gibi mânâlara gelir:

Nerede olursanız olun, ölüm size ulaşır أَيْنَ تَكُونُوا يُدْرِكْكُمُ الْمَوْتُ.

(هُنَا): *Burada, buraya* mânâlarında kullanılır, sukûn üzere mebnî olan mekân ism-i işâretidir ve zarftır:

Burası bir büro (yazıhane) dur. هُنَا مَكْتَبَةٌ.

(ثَمَّ): *Orada, oraya, orası, vardır* gibi mânâlara gelen, feth üzere mebnî olan mekân ism-i işâretidir ve zaftır:

Orada bir çocuk oynuyor. ثَمَّ يَلْعَبُ وَلَدٌ.

(إِذْ) : Cümleye muzâf olan zaman zarfıdır. Sukûn üzere mebnîdir; *o zaman, -dığında, -dığı zaman, -eceği zaman, -ince, -iken...* mânâlarına gelir:

Gittiğin zaman giderim. أَذْهَبُ إِذْ ذَهَبْتَ.

Gençliğinde seninle karşılaştım. لَقِيتُكَ إِذْ أَنْتَ شَابٌّ.

Not: (إِذْ) in diğer özellikleri için bk. Edatlar.

(إِذَا) : Cümleye muzâf olan zaman zarfıdır. Sukûn üzere mebnîdir; *o zaman, -dığında, -dığı zaman, -eceği zaman, -ince, -unca, -ken...* mânâlarına gelir:

Bahar gelince çiçekler açar. إِذَا جَاءَ الرَّبِيعُ تَتَفَتَّحُ الأَزْهَارُ.

(إِذَا): Cezmetmeyen şart edatlarındandır. Bk. cümle kuruluşu, s. 140, 205, 311; Edatlar.

(أَمْسِ) : Kesr üzere mebnî geçmiş zaman zarfıdır; *dün* mânâsına gelir:

Dün hava yağışlı idi. كَانَ الْجَوُّ مُمْطِرًا أَمْسِ.

(مُذْ ، مُنْذُ): Zarf olduklarında kendilerinden sonra merfû isim veya fiil gelir. (مُذْ) sukûn üzere, (مُنْذُ) zamm üzere mebnîdir; *-den beri, -dığından beri, -den bu yana, önce, evvel, -e, -a, -de, -da, -den, -dan...* mânâlarına gelir:

Onu Cuma gününden beri görmedim. ما رَأَيْتُهُ مُذْ يَوْمُ الْجُمْعَةِ.

Çağırdığında geldim. جِئْتُ مُذْ دَعَا.

(قَطُّ): Mâzî mânâlı fiillere mahsûs zaman zarfıdır; zamm üzere mebnîdir; *aslâ, hiç, kat'iyyen, kat'î sûrette, kesinlikle, ebediyyen* gibi mânâlara gelir:

Hayatımda aslâ yalan söylemedim. مَا كَذَبْتُ فِي حَيَاتِي قَطُّ.

(لَمَّا): Cümleye muzâf olan geçmiş zaman zarfıdır, sukûn üzere mebnîdir; *-dığında, -dığı zaman, -ınca, -ken...* mânâlarına gelir:

Müdür büroya girince memura selâm verdi. لَمَّا دَخَلَ الْمُدِيرُ الْمَكْتَبَ سَلَّمَ عَلَى الْمُوَظَّفِ.

(لَمَّا): Cezmetmeyen zaman zarfıdır. Bk. Cümle Kuruluşu, s. 139, 143, 225, 310; Edatlar.

(لَمَّا) muzâri fiilin önüne gelince muzâri fiili cezmeden harf olur; ancak son zamanlarda zaman zarfı olarak muzâri fiilin önünde de kullanılmaktadır:

(أَيَّانَ) : Soru ve şart ifâde eden mekân zarfı olarak kullanılır, feth üzere mebnîdir.

a-Soru ismi olur: Umûmiyetle gelecekte insanlar üzerinde etkisi büyük olacak olaylar hakkında soru sormakta kullanılır; *ne zaman* mânâsında kullanılır:

Kabirlerinizden ne zaman diriltileceksiniz (dirileceksiniz?) أَيَّانَ تُبْعَثُونَ مِنْ قُبُورِكُمْ؟

Not: a-(أَيَّانَ) soru ismi olduğunda mâzî fiille kullanılmaz.

b-Şart ismi olur; iki fiili muzâriyi cezmeder; *-dığı zaman, -eceği zaman, -edeceği zaman, -ınca, -ken* (her) *ne zaman... -se* gibi mânâlara gelir:

Ondan ne zaman yardım istersen, sana yardım eder. أَيَّانَ تَسْتَنْجِدْ بِهِ يُنْجِدْكَ.

(مَتَى): Soru ve şart ifâde eden zaman zarfı olarak kullanılır, sukûn üzere mebnîdir.

a-Soru ismi olur; ne zaman mânâsına gelir:

Ne zaman gidiyorsun? مَتَى تُسَافِرُ؟

b-Şart ismi olur; *-dığında, -dığı zaman, -ınca, -ken, ne zaman... -se* gibi mânâlar ifâde eder:

Ne zaman kalkarsan, gideriz. مَتَى تَقُمْ نَذْهَبْ.

(اَلآنَ) : Feth üzere mebnî zaman zarfıdır; *şimdi, şu anda,* mânâlarına gelir:

Şimdi Allah yükünüzü hafifletti. (Enfâl, 66) اَلآنَ خَفَّفَ اللّٰهُ عَنْكُمْ.

(أَنَّى) : Zaman, mekân ve durum için kullanılan soru ve şart ismi (zarfı) dir; sukûn üzere mebnîdir:

a-Soru ismi: *nerede?, nereden?, ne zaman?, nasıl?, niçin?* mânâlarına gelir. Bk. Soru İsimleri(Sekizinci Bölüm)

Bugün ne zaman geldin? أَنَّى جِئْتَ الْيَوْمَ؟

b-Şart İsmi: İki fiil-i muzâriyi cezmeder; *nereye..., -ise, nereden... -se, nasıl... -sa, (her) ne zaman... -sa, -dığında, -dığı zaman, -ınca, -ken...* mânâlarına gelir:

İlim sahibi nereye giderse, ikram görür. أَنَّى يَذْهَبْ صَاحِبُ الْعِلْمِ يُكْرَمْ.

ON BİRİNCİ BÖLÜM
FİİL İSİMLERİ
(أَسْمَاءُ الأَفْعَال)

Mâzî, muzâri ve emir mânâsında kullanılan bazı isimler vardır ki, fiil gibi tasrîf edilmez (çekimi yapılmaz). Bundan dolayı bu isimlere **Fiil isimleri**(أَسْمَاءُ الأَفْعَال) denir, (lâzım) mebnîdir.

Fiil isimleri ikiye ayrılır:

A-Semâ'î Olanlar,

B-Kıyâsî Olanlar.

A-Semâ'î Olanlar: Mânâlarının ifâde ettiği zamana göre üçe ayrılır:

1-Mâzî mânâlı, **2**-Muzâri mânâlı, **3**-Emir mânâlı

1-Mâzî mânâlı:

ne kadar uzak! هَيْهَاتَ *ne kadar çabuk!* سُرْعَانَ (مَا)

O korkutulduğunuz şey ne uzak! هَيْهَاتَ هَيْهَاتَ لِمَا تُوعَدُونَ ! *ne uzak!* (Mü'minûn, 36)

Not: Mâzî mânâsında olan fiil isimler mânâ bakımından hayret ifâde ederler ki, taaccüb fiilleri gibidir.

2-Muzâri mânâlı:

şaşarım, hayret ediyorum وَىْ (أَعْجَبُ) *bıktım.* أُفٍّ (=أَسْأَمُ)

Ana-babana "öf!" bile deme ve فَلاَ تَقُولْ لَهُمَا أُفٍّ وَ لاَ تَنْهَرْهُمَا ! *onları azarlama!* (İsrâ, 23)

3-Emir mânâlı:

Haydi! حَيَّ *haydi; haydi gel; getir!* هَلُمَّ !

dön; yönel! عَلَى الأَمْرِ ! *sus!* صَهْ !

De ki: Haydi şâhidlerinizi getirin. (En'âm, 150) قُلْ هَلُمَّ شُهَدَاءَكُمْ.

B-Kıyâsî Olanlar: Sülâsî (üç harfli) fiillerden (فَعَالِ) vezninde gelir:

mânî ol!	مَنَاعِ (= اِمْنَعْ)!	←	مَنَعَ
bırak!	تَرَاكِ (= أُتْرُكْ)!	←	تَرَكَ
sus!	سَكَاتِ (= أُسْكُتْ)!	←	سَكَتَ

Not: 1-Bu bölümde Fiil isimlerden özetle bahsedilmiştir.

2- a-Çekimleri yapılmaz, câmiddirler.

b-Müzekkerlik-müenneslikleri yoktur.

c-Mebnîdirler.

d-Mânâsı normal fiilden daha kuvvetlidir.

3-Kullanılışları ve daha fazla bilgi için bk. Sarf, s. 409

ON İKİNCİ BÖLÜM

SAVTLAR

(أَسْمَاءُ الأَصْوَاتِ)

Savt, bazı sesleri taklîd etmek, hayvanları kovmak ve çağırmak için söylenilen mebnî isimdir:

1-Taklîd etmekte kullanılan isimler:

atın dörtnal sesi طَقْ طَقْ   *karganın sesi* غَاق

iki şey birbirine vurulduğu zaman çıkan ses طَقْ

2-Hayvan kovmak için kullanılan isimler:

atı kovmak için هَلاً!   (kediye) *pist!* غِسْ!

koyun sürüsünü yürütmek için هَيْ!

(köpeği kovmak için) *hoşt!* هَجْ!

3-Hayvanı çağırmak için kullanılan isimler:

deveyi çökertmek için اِخْ!   *merkebi suya çağırmak için* سَأْ

Not: a-Bazı nahiv kitaplarında nidâ harfleri, nedâmet ve taaccüb bildiren kelimeler de savt olarak kabul edilmiştir:

Öf!, aman! أُفْ!   *Hey!, ne hoş!* وَيْ!

Bravo! بَخْ بَخْ!   *Oh!, ah!, anacığım!* آهْ!

b-Savtlar fiil isimlerle de karıştırılmıştır:

Sus! صَهْ!   *ne uzak!, Defol!* هَيْهَاتَ!

c-Bazı nahivciler tarafından mebnî olmayan savtların da var olduğu ileri sürülmektedir:

arslanın kükremesi زَئِيرٌ   *atın kişnemesi* صَهِيلٌ

su sesi بَعَاعٌ   *koyun ve keçinin melemesi* بُغَامٌ

ıslık sesi صَفِيرٌ

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MÂZÎ VE EMİR

(اَلْأَمْرُ وَالْمَاضِى)

A-Mâzî Fiiller Mebnîdir (Son harflerinin hareke ve sukûnu değişmez).

1-Cem-i müzekker gâibde mazmûm (zamm üzere mebnî) dur:

كَتَبُوا

Yukarıdaki fiilde fiilin son harfi (ب) dir ve zammelidir. (و) zamîrdir; ayrı bir kelimedir.

2-Gâib ve gâibenin müfred ve tesniyelerinde meftûh (feth üzere mebnî) dur:

كَتَبَ	كَتَبَا	——
كَتَبَتْ	كَتَبَتَا	——

Yukarıdaki siygaların son harfi dördünde de (ب) dir ve fethalıdır. (ـَتْ) müenneslik alâmeti, (ـَا) lar ise zamîrdir, ayrı birer kelimedir.

3-Geri kalan siygalarda ise sâkindir (sukûn üzere mebnîdir):

——	——	——
——	——	كَتَبْنَ
كَتَبْتَ	كَتَبْتُمَا	كَتَبْتُمْ
كَتَبْتِ	كَتَبْتُمَا	كَتَبْتُنَّ
كَتَبْتُ		كَتَبْنَا

Yukarıdaki siygaların son harfi dokuzunda da (ب) dır ve sâkindir. (ن), (ت) lar ve (ـْنَا) zamîrdirler; ayrı birer kelimedir.

B-Emr-i Hâzır da Lâzım Mebnîdir:

1- Cem-i müennesinde sâkin (sukûn üzere mebnî)dir:

أُكْتُبْنَ

Yukarıdaki fiilin son harfi (ب) dır ve sâkindir. (ن) zamîrdir, ayrı bir kelimedir.

2-Cem-i müzekker, müfred müennes ve iki tesniye siygalarda nûn düşer (nûn'un hazfi üzere mebnîdir):

أُكْتُبُوا	أُكْتُبَا	——
——	أُكْتُبَا	أُكْتُبِى

Emr-i hâzırlar ve muzâriden yapılır. Yukarıdaki siygalar muzârinin nûnlu siygalarıdır. Emr-i hâzır yapılırken nûnları düşmüştür ve nûnun hazfi üzerine mebnîdir.

3-Müfred müzekker siyga,

a-Sâlim, mehmûz, misâl ve ecvef fiillerde sukûn üzere mebnî:

söyle! قُلْ! *va'det!* عِدْ! *oku!* اِقْرَأْ! *yaz!* أُكْتُبْ!

b-Nâkıs ve lefîflerde illet harfinin hazfi üzerine mebnîdir:

koru! (وَقَى) قِ *kızart!* (شَوَى) اِشْوِ *at!* (رَمَى) اِرْمِ

c-Muza'aflarda ise şedde çözülürse sukûn üzere, çözülmezse umûmiyetle câiz olarak feth üzere mebnîdir:

uzat! (مُدِّ ، مُدُّ ، مُدَّ) مُدَّ! *uzat!* أُمْدُدْ!

Not: Mâzî ve Emr-i Hâzır için bk. Sarf, s. 110, 148

ON DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
ÂRIZ MEBNÎLER[1]
I-MÜNÂDÂ
(اَلْمُنَادَى)

Alem müfred ve nekre-i maksûde olan münâdâlar ref' alâmeti üzerine mebnîdir:

Ey mü'minler!	يَا مُؤْمِنُونَ!	*Ey Adam!*	يَا رَجُلُ!
İki Hasan!	يَا حَسَنَانِ!	*Ahmed!*	يَا أَحْمَدُ!

Not: 1-Alem müfredden maksat, alem (özel isim) in izâfet ve şibh-i izâfet olmamasıdır (عَبْدُ اللهِ gibi).

2-Nekre-i maksûde adını bilmediğimiz veya adını bildiğimiz halde gerçek adını söylemeksizin karşımızda bulunan kimseye yaptığımız nidâdır:

Ey mü'minler! يَا مُؤْمِنُونَ! *Ey iki kız!* يَا بِنْتَانِ! *Ey adam!* يَا رَجُلُ!

3-Bu konuya münâdâ bahsinde daha fazla yer verilecektir. Bk. Münâdâ.

II-(لاَ) NIN İSMİ

Umûmî olumsuzluk bildiren (لاَ)[2] nın ismi aşağıdaki şartlarda feth (daha doğrusu nasb alâmetleri) üzerine mebnî olur:

1-İsim müfred olmalı,

2-Nekre olmalı,

3-Muza'af olmamalı,

1.**Ârız Mebnî:** Normalde mu'rabken bazı şartlarla mebnî olan kelimedir.

2.Umûmî olumsuzluk bildiren (لاَ) ya, **Cinsinin Hükmünü Nehyeden** (لاَ) veya **le'n-nâfiye li'l-cins** (لاَ النَّافِيَةُ لِلْجِنْسِ) denir.

4-Muza'afa benzer (şibh-i muza'af) olmamalı,

5-(لا) ile ismi arasına başka bir kelime girmemeli,

6-(لا) nın önünde harf-i cer bulunmamalı.

Bahçede hiçbir adam yok. لاَ رَجُلَ فِى الْحَدِيقَةِ.

Okulda hiçbir öğrenci yok. لاَ طَالِبَ فِى الْمَدْرَسَةِ.

Not: a-Yukarıdaki şartlardan "müfred olmalı"dan maksat, (لا) nın ismini izâfet veya şibh-i izâfet olmamasıdır; (لا) nın ismi tesniye veya cemi olarak gelebilir.

b-Şayet (لا) nın ismi tesniye veya cem-i müzekker-i sâlim gelirse, yâ (ى) üzere mebnîdir denir:

Şehirde ne iki, ne de daha çok Hıristiyan vardır. لاَ نَصْرَانِيَّيْنِ وَ لاَ نَصْرَانِيِّينَ فِى الْمَدِينَةِ.

c-Cem-i müennes-i sâlimin tâ (ت) sı kesreli olabileceği gibi, fethalı olması da câizdir:

Okulda kızlardan hiçbiri (hiçbir kız) yoktur. لاَ طَالِبَاتِ فِى الْمَدْرَسَةِ. (= لاَ طَالِبَاتَ فِى الْمَدْرَسَةِ)

d-Cem-i mükesserse, müfred isim gibidir:

Yanınızda hiç adam(lar) yok. لاَ رِجَالَ عِنْدَكُمْ.

e-(لا) nın önüne hemze-i istifhâmiyye gelebilir:

Hiçbir adam yazmıyor mu? أَلاَ رَجُلَ كَاتِبٌ؟

f-Umûmî olumsuzluk bildirdiği için ismine *hiç* veya *hiçbir* mânâsını kazandırır; tercümede buna dikkat edilmelidir.

g-Haberi (حُصُولٌ، مَوْجُودٌ، كَائِنٌ) gibi umûmî mânâlı olursa, hazfedilebilir:

لاَ شَكَّ   لاَ رَيْبَ   لاَ بُدَّ

h-(لاَ) nın ismi kısmında daha geniş yer verilecektir.

III-BAZI SAYI İSİMLERİ

11 den **19** a kadar (11 ve 19 dâhil) sayıların her ikisinin de (sonları) feth üzere mebnîdir:

أَحَدَ عَشَرَ   خَمْسَ عَشَرَةَ   تِسْعَةَ عَشَرَ

Ref mahallinde (fâil): *On dokuz adam geldi.* جَاءَ تِسْعَةَ عَشَرَ رَجُلاً .

Nasb mahallinde (mef'ûl) *On dokuz adam gördüm.* رَأَيْتُ تِسْعَةَ عَشَرَ رَجُلاً .

Cer mahallinde (harf-i cerle): *On dokuz adama selâm verdim.* سَلَّمْتُ عَلَى تِسْعَةَ عَشَرَ رَجُلاً .

Not: 1-Bu iki sayı müzekker için kullanıldığı zaman (13-19 arasında) birincisi tâ (ـة) lı, ikincisi tâ (ـة) sız, müennes için kullanıldığı zaman birincisi tâ (ـة) sız ikincisi tâ (ـة) lı olur:

(müe.) أَرْبَعَ عَشَرَةَ   (müz.) أَرْبَعَةَ عَشَرَ

2-On bir sayısının müzekkeri (أَحَدَ عَشَرَ), müennesi اِحْدَى عَشَرَةَ dir).

3-On iki sayısının;

a-Merfû' müzekkeri (اِثْنَا عَشَرَ),

b-Merfû' müennesi (اِثْنَتَا عَشَرَةَ),

c-Mansûb ve mecrûr müzekkeri (اِثْنَىْ عَشَرَ)

d-Mansûb ve mecrûr müennesi (اِثْنَتَىْ عَشَرَةَ) dir.

Yukarıda da görüldüğü gibi, on iki sayısının birinci ismi mu'rab, ikinci ismi ise mebnîdir.

4-11'den 19'a kadar sayılar da mezcî terkîb kabul edilir. Bk. Cümle Kuruluşu, Terkîb-i Adedî.

5-Sayılar daha geniş şekilde Temyîz bahsinde anlatılacaktır.

IV. BAZI ZARFLAR VE İSİMLER

A-Bileşik Zarflar

Onu sabah-akşam gördüm. رَأَيْتُهُ صَبَاحَ مَسَاءَ.

B-Durum Bildiren Bileşik İsimler

Sen kapı-bir komşumsun. أَنْتَ جَارِى بَيْتَ بَيْتَ.

Not: **1**-Bu zarflarla bu isimlere **alem olmayan mezcî terkîb** denir.

2-Bu terkîbler feth üzere mebnîdir.

3-Mezcî terkîbler için bk. Cümle Kuruluş, Mezcî Terkîb

C-Altı Yön İsmi (اَلْجِهَاتُ السِّتُّ) İle Bunlara Benzeyenler:

بَعْدَ، قَبْلَ،[3] فَوْق، تَحْت، يَمِين، شِمَال، قُدَّام، خَلْف، أَوَّل، دُون، حَسْب، غَيْر

Bu kelimelerin mebnî olabilmeleri için muzâfun ileyh (tamlayan) lerinin hazfedilmesi; ancak, mânâ bakımından var kabul edilmesi gerekir. O zaman zamm üzere mebnî olur:

Önce Hâlid ile Ömer gitti. ذَهَبَ خَالِدٌ وَ عُمَرُ مِنْ قَبْلُ.

Bu cümlede (قَبْلُ) den sonra söyleyenin aklından geçirdiği bir isim (tamlayan) vardır; *Hâlid ile Ömer ondan önce gittiler.*

Meselâ:

Hâlid ile Ömer, Mahmud'dan önce gittiler. ذَهَبَ خَالِدٌ وَ عُمَرُ مِنْ قَبْلِ مَحْمُودٍ.

Not: (مِنْ قَبْلُ، مِنْ بَعْدُ) şeklinde mebnî olarak kullanılış yaygındır; özellikle Kur'ân-ı Kerîm'de buna çok sık rastlanmaktadır.

3.(قَبْلَ) ve(بَعْدَ) nın muzâfun ileyhi fiil cümlesi olduğunda, başına (أَنْ) alır.

Kardeşin hepimizden önce gezmeye çıktı. خَرَجَ أَخُوكَ قَبْلَ كُلِّنَا إِلَى الْجَوْلَةِ.

Ahmed, babası gittikten sonra geldi. جَاءَ أَحْمَدُ بَعْدَ أَنْ ذَهَبَ أَبُوهُ.

cümle

D-Cümleye Muzâf Olan Zarflar:

Onu hâin olarak tanıdığım gün terkettim. تَرَكْتُهُ يَوْمَ عَلِمْتُهُ خَائِنًا

Sen gelene kadar havaalanında bekledim.[4] اِنْتَظَرْتُ فِي الْمَطَارِ إِلَى حِينَ حَضَرْتَ.

Not:1- Bu zarflar mâzî fiille başlayan fiil cümlesine muzâf olduklarında feth üzere mebnîdir.

2-a-(حِينَ) ve (يَوْمَ) in muzâfun ileyh cümlelerinin, başlarına (أَنْ) gelmez:

Zil çaldığı zaman öğrenciler sınıfa girdiler. دَخَلَ الطُّلاَّبُ الصَّفَّ حِينَ دَقَّ الْجَرَسُ.

b-(بَعْدَ) ve (قَبْلَ) nun muzâfun ileyh cümlelerinin başlarına (أَنْ) gelir:

Çocuğum gezdikten sonra eve döndü. رَجَعَ وَلَدِي إِلَى الْبَيْتِ بَعْدَ أَنْ يَتَنَزَّهَ.

V. MUZÂRİ' FİİL

1-Muzâri fiil mu'rab olmasına rağmen, sonuna cem-i müennes nûnu (nûnu'n-nisve) birleşince, sukûn üzere mebnî olur:

Öğretiyorlar (müe.) يُعَلِّمْنَ   *gidiyorlar* (müe.) يَذْهَبْنَ

2-Muzâri fiilin sonuna te'kîd nûnu birleşince feth üzere mebnî olur:

Muhakkak başaracak. لَيَنْجَحَنْ.   *Elbette soracağız.* لَنَسْأَلَنَّ.

Not: Bk. Sarf, Te'kîd Lâmı ve Te'kîd Nûn'u, s. 183

4.Bazı gramer kitaplarında "(حِينَ) mâzî fiille başlayan cümleye muzâf olduğunda mebnî olduğu gibi, mu'rab da olur" denilmektedir. el-Muktedab, s. 276-277

ON BEŞİNCİ BÖLÜM

MA'RİFE - NEKRE

(اَلنَّكِرَةُ وَ الْمَعْرِفَةُ)

I-Ma'rife (اَلْمَعْرِفَةُ): Muayyen (belirli) bir şeyi gösteren isimdir.

Ma'rife İsimler:

1-Alem (özel isim) **ler:** İnsana, mekâna ve diğer bazı şeylere verilen özel isimlerdir:

أَحْمَدُ اَلْكَعْبَةُ اَنْقَرَةُ

Not: Özel isimlerin harf-i ta'rîf olup olmaması ve daha geniş ma'lûmat için bk. Alemler, Edatlar, Harf-i Ta'rîf.

2-Harf-i ta'rîfli (elif-lâm'lı) **isimler:**

okul اَلْمَدْرَسَةُ *şirket* اَلشَّرِكَةُ *kitap* اَلْكِتَابُ

Not: Harf-i ta'rif için bk. Edatlar, Harf-i Ta'rîf.

3-Zamîrler:

هُوَ إِيَّاكَ نَجَحْتَ سَمِعَهُ

4-İsm-i İşâretler:

هَذَا هَذِهِ هَؤُلَاءِ ذَلِكَ تِلْكَ

5-İsm-i Mevsûller:

اَلَّذِى اَلَّتِى اَلَّذِينَ اَللَّوَاتِى

6-İzâfetle ma'rifelik kazanan isimler: Muzâfun ileyhi ma'rife olan muzâflar; eğer izâfet terkîbinin muzâfun ileyhi ma'rife ise muzâfı da ma'rife olur; nekre ise muzâfı da nekre olur. Çünkü muzâf harf-i ta'rîf tenvîn almaz.[1]

1.Bu durum ma'nevî izâfet için geçerlidir. Lafzî izâfette muzâf, muzâfun ileyh'den dolayı ma'rifelik kazanmaz. Eğer muzâf ma'rife olacaksa, bizzat muzâf harf-i ta'rîf alır. Bk. İzâfet, Lâfzî İzâfet, Ma'nevî izâfet.

Not: Bazı nahivciler, nekre-i maksûde olan münâdâları da ma'rife kabul etmişlerdir:

(ey) mü'minler! يَا مُؤْمِنُونَ! *(ey) iki çocuk!* يَا وَلَدَانِ! *(ey) adam!* يَا رَجُلُ!

2-Bazan ma'rifelik şartlarını taşımayan isim; parantez içinde olduğu, tırnak içinde bulunduğu veya iki noktadan önce geldiğinde ma'rife kabul edilir; yani, bu işaretlerle ma'rifelik kazanır:

اَلرَّجُلُ عَالِمٌ.

اَلرَّجُلُ: مُبْتَدَأٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

عَالِمٌ: خَبَرٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ (= عَالِمٌ) خَبَرٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ = "عالِم" خَبَرٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ)

Yukarıdaki cümlelerdeki (عَالِمٌ) kelimesi, her üç durumda da ma'rifedir.

II-Nekre (**اَلنَّكِرَةُ**)**:** Belirsiz bir şeyi gösteren isme denir:

(bilinmeyen) mühendisler (müe.) مُهَنْدِسَاتٌ

(herhangi bir) müdür مُدِيرٌ

Not:a-Nekre isim ma'rifelik şartlarını taşımamalıdır.

b-Nekre isim umûmiyetle tenvînli gelir.

c-Alem ismin tenvînli gelmesi nekre olduğunu göstermez; onun ma'rifeliği alem (özel isim) olmasındandır, bu husûsa dikkat edilmelidir.

Nekre İsimler ikiye ayrılır:

1-Gerçek (مَحْضٌ = tam) nekre,

2-Husûsîlik kazanmış (مَخْصُوصٌ = tahsîs edilmiş) nekre isim,

1-Gerçek (مَحْضٌ = tam) nekre: Başka bir kelime veya terkîble husûsîlik kazanmamış isimdir:

(herhangi bir) kitap كِتَابٌ *(herhangi bir) adam* رَجُلٌ

2-Husûsîlik kazanmış (مَخْصُوصٌ = tahsîs edilmiş) nekre isim:

Husûsîlik kazanma;

a-Sıfatla olur:

aktif mühendis مُهَنْدِسٌ نَشِيطٌ

(مُهَنْدِسٌ) nekre olmasına rağmen (نَشِيطٌ) la aktiflik özelliğini kazanmıştır.

b-İzâfetle olur:

okul öğretmeni مُعَلِّمُ مَدْرَسَةٍ

c-Şibh-i izâfetle olur:

Allah'ı bilmek hayırlıdır. عِلْمٌ بِاللهِ خَيْرٌ

Yukarıdaki cümlede (عِلْمٌ) masdardır. Tenvîn aldığı için şibh-i fiil olmuş (fiil gibi amel etmiş), (بِاللهِ) mef'ûlün bihi ile mânâsı biraz daha belirli hâle gelerek husûsîlik kazanmıştır.

Not: **1**-Nekre ismin husûsîlik kazanmasının daha başka şartları da vardır.

2-Nekre isim daha belirsiz yapılabilir.

3-Ma'rife isim daha belirli yapılabilir.

4-Bütün bunlardan daha sonra bahsedilecektir.

ON ALTINCI BÖLÜM
KELİMELERİN VE CÜMLELERİN
İ'RÂB DURUMLARI

Arapçada kelimeler ve cümleler **ref'**, **nasb**, **cerr** ve **cezm** i'râb şekillerinden biri ile i'râblanır:

1-Ref' hâlindeki kelime veya cümleye **Merfû'** (اَلْمَرْفُوعُ), bu grubu oluşturan kelime ve cümlelere **Merfûât** (اَلْمَرْفُوعَاتُ);

2-Nasb hâlindeki kelime veya cümleye **Mansûb** (اَلْمَنْصُوبُ), bu grubu oluşturan kelime ve cümlelere **Mansûbât** (اَلْمَنْصُوبَاتُ);

3-Cerr hâlindeki kelime veya cümleye **Mecrûr** (اَلْمَجْرُورُ), bu grubu oluşturan kelime ve cümlelere **Mecrûrât** (اَلْمَجْرُورَاتُ);

4-Cezm hâlindeki kelime veya cümleye **Meczûm** (اَلْمَجْزُومُ), bu grubu oluşturan kelime ve cümlelere **Meczûmât** (اَلْمَجْزُومَاتُ) denir.

Not: Daha sonra i'râb hakkında geniş bilgi verilecektir.

ON YEDİNCİ BÖLÜM
MERFÛ‘ÂT
(اَلْمَرْفُوعَاتُ)

Merfû‘ât (اَلْمَرْفُوعَاتُ)**:** Ref‘ hâlindeki kelime ve cümlelerdir. Dokuz kısımdır:

1-Fâil (اَلْفَاعِلُ),

2-Nâib-i fâil (نَائِبُ الْفَاعِلِ),

3-Mübtedâ (اَلْمُبْتَدَأُ),

4-Haber (اَلْخَبَرُ),

5-Kâne'nin ismi (اِسْمُ كَانَ),

6-İnne'nin haberi (خَبَرُ إِنَّ),

7-Leyse'ye benzeyen harflerin ismi (اِسْمُ الأَحْرُفِ الْمُشَبَّهَةِ بِلَيْسَ),

8-Umûmi olumsuzluk bildiren (لا) **nın haberi** (خَبَرُ لا النَّافِيَةِ لِلْجِنْسِ)

9-Önünde nasb ve cezm edatı bulunmayan muzâri fiil
(اَلْمُضَارِعُ لَمْ يُسْبَقْ بِنَاصِبٍ اَوْ جَازِمٍ)

ON SEKİZİNCİ BÖLÜM

FÂİL (ÖZNE = اَلْفَاعِلُ)[1]

I. A-Fâil (اَلْفَاعِلُ =Fiil cümlesindeki[2] özne): İşi yapanı gösterir, i'râbı merfû'dur.

Mahmûd babanı gördü. رَأَى مَحْمُودٌ أَبَاكَ

Çocuk odasında uyudu. نَامَ الْوَلَدُ فِي غُرْفَتِهِ.

Not: Hiç bir durumda fâil, fiilinin önüne geçmez; buna çok dikkat edilmelidir.

B-Fâil, zâhir (اَلظَّاهِرُ = açık) veya muzmar (اَلْمُضْمَرُ = zamîr) olarak gelir.

1-Zâhir Fâil, müfred veya cümle olur:

a-Müfred fâil: Tek kelime veya terkîb olarak gelir:

Horoz öttü. صَاحَ الدِّيكُ.

Halil'in babası benimle konuştu. قَدْ تَكَلَّمَ أَبُو خَلِيلٍ مَعِي.

Küçük bir çocuk bahçenin kapısını kapattı. اَغْلَقَ وَلَدٌ صَغِيرٌ بَابَ الْحَدِيقَةِ.

Allah'a inananı severim. أُحِبُّ الْمُؤْمِنَ بِاللهِ.

b-Cümle olan fâil:[3]

Başarman beni sevindirir. يُسِرُّنِي أَنْ تَنْجَحَ.

Çalışmaman beni üzer. يَحْزُنُنِي أَنْ لاَ تَجْتَهِدَ.

1.Fâil, nâib-i fâil, mübtedaya **müsnedun ileyh** (اَلْمُسْنَدُ إِلَيْهِ) fiil, şibh-i fiil ve habere de **müsned** (اَلْمُسْنَدُ) denir.

2.Yukarıdaki fiil cümlesinden maksat ma'lûm fiille başlayan cümledir.

3.Masdar-ı müevvelleri (أَنَّ، أَنْ ... masdar harflerinin önlerine geldiği cümleleri) bazı nahivciler cümle kabul etmişler, bazıları ise kabul etmemişlerdir.

2-Muzmar fâil, bâriz (اَلْبَارِزُ açık) veya müstetir (اَلْمُسْتَتِرُ gizli) olarak gelir:

a-Muzmar Bâriz Fâiller:

Emirde	Muzâride	Mâzîde	
اِعْلَمَا	يَعْلَمَانِ	عَلِمَا	اَلِفُ التَّثْنِيَةِ (ـا) :
اِعْلَمُوا	يَعْلَمُونَ	عَلِمُوا	وَاوُ الْجَمَاعَةِ (ـو) :
اِعْلَمْنَ	يَعْلَمْنَ	عَلِمْنَ	نُونُ النِّسْوَةِ (ـنَ) :
اِعْلَمِى	تَعْلَمِينَ	——	يَاءُ الْمُخَاطَبَةِ (ـى) :
——	——	عَلِمْتَ	تَاءُ الْفَاعِلِ (ـتَ) :
——	——	عَلِمْنَا	نَا لِلْفَاعِلِ (نَا) :

Not: 1-Dikkat edilmesi gereken önemli husûs, bu siygalardaki fâiller, gizli değil, bâriz (açıkça görülmekte)dir.

2-Cem-i vâvı, zamîr ve harfle birlememişse **elif-i vikâye** (اَلِفُ الْوِقَايَةِ) alır.

عَلِمُوا اِعْلَمُوا لَنْ يَعْلَمُوا يَعْلَمُونَ تَعْلَمُونِى

3-Nâ li'l-mütekellim (ـْنَا) in fâil olması için (نَا) nın birleştiği harfin harekesi sukûn olmalıdır:[4]

فَتَحْنَا رَمَيْنَا نَنِينَا

4-Müfred gâibe (عَلِمَتْ) siygasındaki sâkin tâ (ـتْ) fâil (zamîr) değil, fiilin müennes bir fâile âit olduğunu gösteren alâmet (harf)dir.

4.Sukûn Türkçede cezm denen (ـْ) hareke, okunmayan elif (ـَا ، ـَى), vâv (و) ve yâ (ـى) dır: يَرْمِى يَغْزُو دَعْوَى دُنْيَا مَنْ

b-Muzmar Müstetir (zamîr olan gizli) **Fâil:**

Emirde	**Muzâride**	**Mâzîde**		
——	خَالِدٌ يَذْهَبُ	خَالِدٌ ذَهَبَ	:	هُوَ
——	عَائِشَةُ تَذْهَبُ	عَائِشَةُ ذَهَبَتْ	:	هِيَ
اِعْلَمْ	(أَنْتَ) تَعْلَمُ	——	:	أَنْتَ
——	أَقْرَأُ	——	:	أَنَا
——	نَفْتَحُ	——	:	نَحْنُ

Not: Fâil ve nâib-i fâil fiilinin önüne geçmez. Yukarıdaki cümlelerdeki (خَالِدٌ), (عَائِشَةُ) ve (أَنْتَ) fâil değil, mübtedâdır, (ذَهَبَ) ve (يَذْهَبُ) fiillerinin fâilleri (خَالِدٌ) değil, fiillerin tahtında (altında) gizli olan (هُوَ); (ذَهَبَتْ) ve (تَذْهَبُ) fiillerinin fâilleri (عَائِشَةُ) değil, fiillerin tahtında gizli bulunan (هِيَ); (تَعْلَمُ) ve (اِعْلَمْ) fiillerinin tahtındaki gizli (أَنْتَ); (أَقْرَأُ) nunki gizli (أَنَا); (نَفْتَحُ) nun fâili ise gizli (نَحْنُ) dur.

III-Fâille Fiil Arasındaki Müzekkerlik-Müenneslik Uygunluğu:

Fiilin müzekker veya müennes olması, fâiline bağlıdır; yani, fâil müennesse fiil de müennes, fâil müzekkerse fiil de müzekker olur.

1-Fâil, hakîki müennes[5] olursa, fiil de müennes; fâil hakîki müzekkerse, fiil de müzekker olur:

Tavuk yumurtladı. بَاضَتِ الدَّجَاجَةُ.

Ahmed kaçtı. فَرَّ أَحْمَدُ.

2-Umûmiyetle gayr-ı âkil (hayvan ve eşyanın) cemiler müfred müennes kabul edildiklerinden, bu kelimeler fâil olduklarında fiilleri müfred müennes olarak gelir:

5.Hakîki müennes, insan ve hayvanın dişisine denir.

Kalemler kırıldı.	انْكَسَرَتِ الأَقْلاَمُ .
Hayvanların hepsi öldü.	مَاتَتْ الْبَهَائِمُ كُلُّهَا .

3-Zâhir fâil hakîki müennes[6] olmazsa fiil müzekker de müennes de olabilir; ancak, müennes olması tercih edilir:

Güneş doğdu.	طَلَعَتِ الشَّمْسُ (= طَلَعَ الشَّمْسُ)
Balta kırıldı.	انْكَسَرَتِ الْفَأْسُ (=انْكَسَرَ الْفَأْسُ)

4-Fâil hakîkî müennes olduğu halde, fiilden ayrı düşerse (aralarına başka bir şey girerse) fiilin müzekker ve müennes olması câizdir:

Hâkimin huzuruna bir bir kadın geldi.	حَضَرَ الْقَاضِيَ امْرَأَةٌ (=حَضَرَتِ الْقَاضِيَ امْرَأَةٌ)

5-Müzekker fâil ile müennes fâil atıf sûretiyle bir araya gelirse önce bulunana bakılır; önce bulunan (ma'tûfun aleyh) müzekkerse, fiil de müzekker, müennesse fiil de müennes olur:

Erkek öğrenci ve kız öğrenci problemi çözdüler.	حَلَّ الطَّالِبُ وَ الطَّالِبَةُ الْمَسْأَلَةَ .
Kız öğrenci ve erkek öğrenci denklemi çözdüler.	حَلَّتِ الطَّالِبَةُ وَ الطَّالِبُ الْمُعَادَلَةَ .

6-Kur'ân-ı Kerîm'le eski metinlerde değişik sebeplerden bu kâidelerin dışına çıkıldığı görülmektedir:

Kadınlar dedi: (Yûsuf, 30)	قَالَ نِسْوَةٌ :
Adamlar kalktı.	قَامَ أَوْ قَامَتِ الرِّجَالُ .

7-Eğer fiille fâil arasına (إِلاَّ) girmişse[7] fiil müzekker olur.

Yalnızca filan kadın geldi.	مَا جَاءَ إِلاَّ فُلاَنَةٌ .

6.Müennes için bk. Sarf, s. 504

7.Bu cümlede istisnâ şekli müferrağdır (إِلاَّ)dan önceki fâil ve müstesnâ minh olan (أَحَدٌ) hazfedilmiş, yerine (فُلاَنَةٌ) fâil olmuştur:

Filan kadınlardan başka hiçkimse gelmedi.	مَا جَاءَ أَحَدٌ إِلاَّ فُلاَنَةٌ .

IV-Fâille Fiil Arasında Kemmiyet (Sayı) Bakımından Uygunluk:

Fâil müfred de olsa, tesniye de olsa, cemi de olsa fiil müfred olur.

قَالَ الرَّجُلُ   قَالَ الرَّجُلاَنِ   قَال الرِّجَالُ

Not: Önceden de belirtildiği gibi fâil fiilin önüne geçtiğinde fâil değil, mübtedâ olur, bu husûsa çok dikkat edilmelidir:

الرَّجُلُ قَالَ	الرَّجُلاَنِ قَالاَ	الرِّجَالُ قَالُوا
Hab. Müb.	Hab. Müb.	Hab. Müb.

Yukarıdaki cümlelerdeki (اَلرَّجُلُ), (اَلرَّجُلاَنِ), (اَلرِّجَالُ) kelimeleri fâil değil mübtedâdır; (قَالَ) fiilinin fâili mustetir (gizli) (هُوَ), (قَالاَ) nınki tesniye elifi (ـَا), (قَالُوا) nunki ise cemi vâvı (ـُوا) dır.

V-Fâilin Yeri:

Fâil umûmiyetle fiilden sonra gelir. Bazan araya başka unsur da girebilir:

Öğrenciler ilim öğrenmek için Avrupa'ya gidiyorlar. — يُسَافِرُ الطَّلَبَةُ إِلَى أُورُبَّا طَلَبًا لِلْعِلْمِ.

İbrahim sana selâm verdi. — سَلَّمَ عَلَيْكَ إِبْرَاهِيمُ.

Adam bahçede uyudu. — نَامَ فِي الْحَدِيقَةِ الرَّجُلُ.

Müteaddî[8] olan fillerde fâil ile mef'ûl bir araya gelince fâil önce gelir. Sonra gelmesi de câizdir.

A-Üç Durumda Fâilin Mef'ûlün Bih'ten Önce Gelmesi Gerekir:

1-Fâil fiile bitişik zamîr olduğunda:

Arkadaşımıza yardım ettim. — نَصَرْتُ صَدِيقَنَا.

8.Müteaddî (اَلْمُتَعَدِّى = Geçişli) Fiil: Mef'ûlün bih sarîh (harf-i cersiz mef'ûlün bih) olan fillerdir. Diğer mef'ûllerle ilgisi yoktur. Bu hususa çok dikkat edilmelidir. Bk. Sarf, s. 89, 106

2-Fâille mef'ûlün bih'in i'râb alâmetleri gizli olduğunda:

Mûsâ, Îsâ'yı dövdü. ضَرَبَ مُوسَى عِيسَى .

3-Mef'ûlün bihde hasr (özellik veya hükmün kendisine âit olması) kastedilince:

Ahmed'in babası sadece (başkasını değil) Amr'ı gördü.[9] إِنَّمَا رَأَى أَبُو أَحْمَدَ عَمْرًا .

B-Aşağıdaki Üç Durumda da Mef'ûlün Bih'in Fâilden Önce Gelmesi Gerekir:

1-Fâil zâhir olup, mef'ûlün bih fiile bitişik bir zamîr olursa:

Baban seni çağırdı. دَعَاكَ أَبُوكَ .

2-Fâilde mef'ûlün bihe giden bir zamîr varsa:

Sahibi atı sattı. بَاعَ الْحِصَانَ صَاحِبُهُ .

3-Fâilde hasr (اَلْحَصْرُ özellik ve hükmün kendisine âit olması) kastedilince:

Muhammed'i (başkası değil) Ali dövdü. إِنَّمَا ضَرَبَ مُحَمَّدًا عَلِيٌّ .

VI-Fâilin Diğer Özellikleri

1-Fâil, müzekker ismin cem-i mükesseri ise umûmiyetle müzekker gelir, bazan müennes de gelebilir:

İnsanlar geldi. جَاءَ النَّاسُ (=جَاءَتْ النَّاسُ) .

9.(عَمْرٌو) kelimesinin sonundaki vâv (و), Amr'ı Ömer (عُمَرَ) den ayırmak içindir. Amr'ın sonuna ref' ve cer hallerinde (و), nasb halinde ise (و) yerine tenvîn gelir. Çünkü (عمر) kelimesi gayr-ı munsarif olduğu için tenvîn almaz. (عمرا) kelimesinin sonundaki elif, fethalı tenvînin alâmetidir; bu şekilde yazıldığında Ömer değil, Amr olduğu anlaşılır, (و) a da gerek kalmaz.

Amr geldi. جَاءَ عَمْرٌو .

Amr'ı gördüm. رَأَيْتُ عَمْرًا .

Amr'a selâm verdim. سَلَّمْتُ عَلَى عَمْرٍو .

2-Bazı gramerciler, bütün cemiler müennestir veya cemiler mânevî müennestir, gibi umûmî mânâlı kâideler ortaya atmışlardır. Bu tip kâidelere daha çok eski metinlerde rastlanılmaktadır:

Çocuklar (müz.) *geldiler:* جَاءَتِ الْبَنُونَ (جَاءَ الْبَنُونَ)

Kız çocukları geldiler. جَاءَتِ الْبَنَاتُ.

Âlimler geldiler. جَاءَتِ الْعُلَمَاءُ (جَاءَ الْعُلَمَاءُ).

Kadınlar geldiler. جَاءَتِ النِّسَاءُ.

3-Cemi isimler (اِسْمُ الْجَمْعِ)[10] de mânevî müennes kabul edilmektedir; ancak, fiilleri müennes olduğu gibi, müzekker de olabilir:

Ordu (birlik) geldi. حَضَرَتِ الْجَيْشُ (= حَضَرَ الْجَيْشُ).

4-Cem'e benzeyenler (اِشْبَاهُ الْجَمْعِ)[11] umûmiyetle müzekker, bazen de müennes olarak kullanılır:

Meyva (meyvalar) düştü. سَقَطَ الثَّمَرُ (=سَقَطَتِ الثَّمَرُ)

5-Müennes fâilin fiili câmidse fiil müzekker de olur, müennes de:

Ne iyi kız! نِعْمَتِ الْبِنْتُ (= نِعْمَ الْبِنْتُ).

6-Fâil müennes olduğu halde, fiil müennes kullanılmışsa medh ve ta'zîm içindir:

Âişe (erkek gibi) geldi. جَاءَ عَائِشَةُ.

7-Fâil müzekker olduğu halde, fiil müennes kullanılmışsa hakaret ifade eder:

Ahmed (kadın gibi) geldi. (Kadın kılıklı) Ahmed geldi. جَاءَتْ أَحْمَدُ.

8-Çok nâdir (şâz) olarak fâil muzmar bâriz zikredilmişken, peşinden zâhir fâilin geldiği de görülmüştür:

Ahmed'ler[12] *onlara dediler.* قَالُوا لَهُمْ الأَحْمَدُونَ.

10.Cemi' ismi için bk. Sarf, s. 84.

11.Cem'e benzeyenler için bk. Sarf, s. 85

12.Normalde harf-i ta'rîf almayan alem (özel isim)ler tesniye ve cemi olduklarında

Not: Ancak bazı gramerciler (اَلْأَحْمَدُونَ) yi (قَالُوا) nun sonundaki cem-i vâv (و) ından bedeldir, demişlerdir.

9-Bazan fâillerin başına zâid min (مِنْ), bâ (بِ) ve lâm (لِ) gelebilir:

Beni hiç kimse ziyaret etmedi. مَا زَارَنِي مِنْ أَحَدٍ.

Allah kâfîdir. كَفَى بِاللهِ.

Bu size va'dedilen çok uzak! (Mü'minûn, 36) هَيْهَاتَ هَيْهَاتَ لِمَا تُوعَدُونَ!

Yukarıdaki cümlelerdeki (مِنْ), bâ (بِ) ve lâm (لِ) zâid olduklarından (أَحَدٌ), (اللهُ) ve (مَا) lâfzen mecrûr, mahallen merfûdur. Bk. Harf-i Cerli Mecrûrlar.

10-Fiil bazan harfedilebilir, bu durum daha çok sorulan soruya verilen cevapta görülür:

Zeyd (جَاءَ زَيْدٌ) زَيْدٌ ← *Kim geldi?* مَنْ جَاءَ؟

11-Bazan fiille beraber fâil de hazfedilir:

Evet! .(قَامَ زَيْدٌ) نَعَمْ! ← *Zeyd kalktı mı?* هَلْ قَامَ زَيْدٌ؟

12-Fâil bazan ta'zîm için müfred yerine cemi kullanılır:

(Allah Teâlâ buyurdu ki) Kur'ân'ı kesinlikle biz indirdik. (Hicr, 9) إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ.

Rabbim! der, beni geri gönder. (Mü'min, 99) قَالَ: رَبِّ ارْجِعُونِي.

13-Şibh-i fiiler amel ettiğinde fâili ile arasındaki uygunluk aynen fiil ile fâil arasındaki uygunluk gibidir:

Huyu güzel olan ikram görür. اَلْحَسَنُ خُلُقُهُ مُكْرَمٌ.

Yukarıdaki (اَلْحَسَنُ) sıfat-ı müşebbehesi amel etmiş, (خُلُقُهُ) nun fâilidir. (اَلْحَسَنُ) fiil gibi (خُلُقُهُ) fâiline uymuştur.

---

harf-i ta'rîf alabilirler (Harf-i ta'rîfli de gelebilir, harf-i ta'rîfsiz de gelebilir).

Kızları akıllı adam geldi. جَاءَ الرَّجُلُ الْعَاقِلَةُ بَنَاتُهُ .

Yukarıdaki cümleye dikkat edilirse (بَنَاتُهُ), (الْعَاقِلَةُ) şibh-i fiilinin fâilidir; (اَلْعَاقِلَةُ) şibh-i fiili, (بَنَاتُهُ) fâiline tam fiil gibi uymuştur.

14-Masdarların fâilleri çoğu defa cümlede görülmez.

Doğruluk şereftir. اَلصِّدْقُ عِزٌّ .

Bu cümle (صِدْقُ الْمَرْءِ عِزٌّ) ve (أَنْ يَصْدُقَ الْمَرْءُ عِزٌّ *Kişinin doğruluğu şereftir.*) yerindedir.

15-Bazan masdar kendi fâiline muzâf olur:

İnsanların ibâdet etmesi, olgunluğunun sebebi (olgunluğunun alâmeti) dir. عِبَادَةُ الإِنْسَانِ سَبَبٌ لِكَمَالِهِ .

Yukarıdaki cümle, (أَنْ يَعْبُدَ الإِنْسَانُ سَبَبٌ لِكَمَالِهِ) yerindedir.

16-(إِذَا) ve (إِنْ) kelimelerinden sonra bazan fiili mahzûf fâil bulunur. Mahzûf fiil fiilden sonra zikredilen bir fiil (tefsîr cümlesi) ile açıklanır:

Gökyüzü yarıldığı (İnftâr, 1) إِذَا السَّمَاءُ انْفَطَرَتْ .

Bir kimsen yoksa (yok olmuşsa). (Nisâ, 176) إِنِ امْرُؤٌ هَلَكَ .

Bunlar mânâ ve gramer bakımından (إِذَا انْفَطَرَتِ السَّمَاءُ انْفَطَرَتْ), (إِنْ هَلَكَ امْرُؤٌ هَلَكَ) demektir ki; (السـمـاء) nun önündeki mahzûf (انْفَطَرَتْ) esas fiil, sonra gelen (انْفَطَرَتْ) ise tefsîr cümlesidir. İkinci cümledeki (امْرُؤٌ) nun önündeki mahzûf (هَلَكَ) esas fiil, sonra gelen (هَلَكَ) ise tefsîr cümlesidir.

Not: (إِذَا) ve (إِنْ) şart cümlelerinin fiilleri hazfedilmişse (إِذَا) ve (إِنْ) den sonra gelen isme âid bir zamîr, fiil (tefsir cümlesin)de bulunmuyorsa, (إِذَا) ve (إِنْ) den sonra gelen isim, hazfedilmiş fiilin fâilidir, merfû okunur. Eğer zamîr varsa iştigâl olur, yâni (إِذَا) ve (إِنْ) den sonra gelen isim fiili

hazfolunmuş fiilin mef'ûlün bihi olur ve mansûb okunması vâcibdir: (Bk. İştigâl)

Hâlid' i görürsen ona ikrâm et! (İştigâl)	إنْ خَالِداً رَأَيْتَـهُ فَأَكْرِمْهُ!
Gökyüzü yarıldığında... (İnfitâr, 1) (Fâil)	إذَا السَّمَاءُ انْفَطَرَتْ...

VII-Fâilin İ'râbı:

Müfred: **تَعِبَ الْوَلَدُ.**

تَعِبَ: فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ.

اَلْوَلَدُ: فَاعِلٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

Tesniye: **تَعِبَ الْوَلَدَانِ.**

اَلْوَلَدَانِ: فَاعِلٌ مَرْفُوعٌ بِالأَلِفِ لأَنَّهُ مُثَنًّى.

Cem-i müzekker-i sâlim: **تَعِبَ الْعَامِلُونَ.**

اَلْعَامِلُونَ: فَاعِلٌ مَرْفُوعٌ بِالْوَاوِ لأَنَّهُ جَمْعُ مُذَكَّرٍ سَالِمٌ.

Meksûr isim: **تَعِبَ الْفَتَى.**

اَلْفَتَى: فَاعِلٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ الْمُقَدَّرَةِ عَلَى الأَلِفِ.

Menkûs isim: **تَعِبَ الْبَانِي.**

اَلْبَانِي: فَاعِلٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ الْمُقَدَّرَةِ عَلَى الْيَاءِ.

Mebnî isim: **تَعِبَ مَنْ يُسْرِعُ.**

مَنْ: فَاعِلٌ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ فِي مَحَلٍّ رَفْعٍ.

Cümle: **يَحْزُنُنِي أَنْ تَذْهَبُو بِهِ.**

جُمْلَةُ (أَنْ تَذْهَبُوا بِهِ) مِنَ الْفِعْلِ وَ فَاعِلِ وَ الْمَفْعُولِ فَاعِلٌ فِي مَحَلٍّ رَفْعٍ.

Not: Bazı nahivciler (أَنْ) ve (أَنَّ) li cümleleri, cümle olarak kabul etmiyorlar. Böyle olunca bir i'râb şekli daha vardır:

(أَنْ تَذْهَبُوا بِهِ) مَصْدَرٌ مُؤَوَّلٌ مِنْ أَنْ وَ الْفِعْلِ وَ الْفَاعِلِ وَ الْمَفْعُولِ فَاعِلٌ لِفِعْلِ (يَحْزُنُ).

VIII-FİİLE BENZEYENLER[13] (شِبْهُ الْفِعْلِ = Fiil Gibi Amel Eden İsimler):

A-Şibh-i Fiil Olan Kelimeler:

Masdar, ism-i fâil, sıfat-ı müşebbehe, fiil ismi, ism-i mef'ûl ve ism-i mensûb... bazı şartlarda fiil gibi amel ederek fâil, nâib-i fâil ve mef'ûl alırlar.

1-İsm-i fâil, sıfat-ı müşebbehe, ism-i mef'ûl ve ism-i mensûbun şibh-i fiil olma şartları aynıdır.

2-Masdarın şibh-i fiil olması için kendine mahsus bazı şartları vardır.

3-Fiil isimlerin şibh-i fiil olarak kullanılması ise daha değişiktir.

4-Bunların dışında bazı durumlarda mübâlagalı ism-i fâille, ism-i tafdîl de şibh-i fiil olurlar.

B-İsm-i Fâil, Sıfat-ı Müşebbehe, İsm-i Mef'ûl ve İsm-i Mensûb'un Şibh-i Fiil Olarak Amel Etmeleri:

İsm-i fâil ve sıfat-ı müşebbehe ma'lûm fiil gibi amel eder, fâil; ism-i mef'ûl ve ism-i mensûbsa mechûl fiil gibi amel eder, nâib-i fâil alır. Şibh-i fiil olarak amel etmeleri için şu şartlardan birisinin bulunması gerekir:

1-Harf-i ta'rîf (ال) li olmalıdır:

Huyu güzel olan ikram görür. اَلْحَسَنُ خُلُقُهُ مُكْرَمٌ.

(خُلُقُهُ), sıfat-ı müşebbehe (şibh-i fiil) olan (اَلْحَسَنُ) nun fâilidir. (اَلَّذِينَ يَحْسُنُ خُلُقُهُ مُكْرَمٌ) cümlesindeki (اَلَّذِى يَحْسُنُ) , (اَلْحَسَنُ) ile aynı durumdadır.

2-Haber olmalıdır:

Köyün meydanı geniştir. اَلْقَرْيَةُ وَاسِعٌ مَيْدَانُهَا.

13.Bu konu tercümeye ve cümle kurmaya ışık tutacak en önemli konulardan biridir; çok dikkatle okuyup anlamak gerekir.

(مَيْدَانُهَا), (وَاسِعٌ) ism-i fâil (şibh-i fiil) inin fâilidir.

Semir'in babası köylüdür. سَمِيرٌ قَرَوِيٌّ أَبُوهُ.

(أَبُوهُ), (قَرَوِيٌّ) ism-i mensûb (şibh-i fiil) unun nâib-i fâilidir.

Salih bahçeye gidiyor. صَالِحٌ ذَاهِبٌ إِلَى الْحَدِيقَةِ.

(ذَاهِبٌ) şibh-i fiilinin fâili tahtında gizli (هُوَ) dir; (إِلَى الْحَدِيقَةِ) ise mef'ûlün bihidir.

3-Sıfat olmalıdır:

Dün hapishaneden kaçan adam öldü. مَاتَ الرَّجُلُ الْفَارُّ مِنَ السِّجْنِ أَمْسِ.

(اَلْفَارُّ) şibh-i fiilinin fâili tahtında gizli (هُوَ), (مِنَ السِّجْنِ) mef'ûlün bihi, (أَمْسِ) ise zarfu'z-zaman (mef'ûlün fîh) idir.

4-Hâl olmalıdır:

Kardeşi ağlarken Hâlid gülüyordu. كَانَ خَالِدٌ يَضْحَكُ بَاكِيًا أَخُوهُ.

(أَخُوهُ), (بَاكِيًا) şibh-i fiilinin fâilidir.

Öğretmenimi okula giderken gördüm. رَأَيْتُ مُعَلِّمِي ذَاهِبًا إِلَى الْمَدْرَسَةِ

(ذَاهِبًا) şibh-i fiilinin fâili tahtında gizli (هو), (إِلَى الْمَدْرَسَةِ) ise mef'ûlün bihidir.

Not: Ayrıca aşağıdaki şartlarda da ism-i fâil, sıfat-ı müşebbehe, ism-i mef'ûl ve ism-i mensûb şibh-i fiil olarak amel ederler:

1-Kendilerinden önce istifhâm (soru) edâtı bulunmalıdır:

Ömer arkadaşına ikrâm eder mi? هَلْ مُكْرِمٌ عُمَرُ صَدِيقَهُ؟

(مُكْرِمٌ) şibh-ı fiil, (عُمَرُ) şibh-i fiilin fâili, (صَدِيقَهُ) da mef'ûlün bihidir.

2-Kendilerinden evvel nefy (menfîlik-olumsuzluk) edâtı bulunmalıdır:

Nebîl köye gitmiyor. مَا ذَاهِبٌ نَبِيلٌ إِلَى الْقَرْيَةِ.

(ذَاهِبٌ) şibh-i fiil (نَبِيلٌ) fâil, (إِلَى الْقَرْيَةِ) mef'ûlün bihtir.

C-Masdarın Amel Etmesi (Şibh-i Fiil Olması):

Masdarın şibh-i fiil olarak amel etmesinin üç şartı vardır:

1-Tenvînli olması:

Yetimi yedirmek hayırlıdır. إِطْعَامٌ يَتِيمًا خَيْرٌ.

(إِطْعَامٌ) masdarı tenvînli olduğu için şibh-i fiildir, (يَتِيمًا) i mef'ûlün bih olarak nasbetmiştir.

Not: Burada önemli bir husûsun açıklanmasında fayda vardır. Çoğu defa masdarın fâili, muzâfun ileyh olur ve zikredilmeyebilir.. Buna göre yukarıdaki cümle إِطْعَامُ الْمَرْءِ يَتِيمًا خَيْرٌ) = *kişinin yetîmi yedirmesi hayırlıdır.)* yerindedir. Bk. Cümle Kuruluşu, s. 31

2-Harf-i ta'rîfli olması:

Ahmed, arkadaşına çok yardım eder (edendir). أَحْمَدُ كَثِيرُ النَّصْرِ صَدِيقَهُ.

(صَدِيقَهُ) harf-i ta'rîfli olan (النَّصْرِ) masdarının mef'ûlün bihidir, fâili ise tahtındaki (هُوَ)dir.

Allah'ı bilmek hayırlıdır. اَلْعِلْمُ بِاللهِ خَيْرٌ.

(بِاللهِ), (اَلْعِلْمُ) masdarının mef'ûlün bihidir; fâili ise mahzûf (hazfedilmiş) (اَلْمَرْءِ) dir.

3-Muzâf olması:

Bu durumda masdar çok defa fâiline, bazan da mef'ûlüne muzâf olur. Fâil de mef'ûl de muzâfun ileyh olarak lâfzen mecrûr; fâil mahallen merfû', mef'ûl mahallen mansûb olur.

a-Masdarın Fâiline Muzâf Olması:

Öğretmenin öğrencilere öğretmesi. hoşuma gitti. أَعْجَبَنِى تَعْلِيمُ الْمُعَلِّمِ التَّلاَمِيذَ .

Bu cümle (أَعْجَبَنِى أَنْ يُعَلِّمَ الْمُعَلِّمُ التَّلاَمِيذَ) demektir.

Not: Masdarlar amel ettiklerinde muzâf olmayan mef'ûlün bihlerin başında umumiyetle lâm (ل) harf-i cerri görülür. Çünkü şibh-i fiil olan masdarın ameli fiilin ameli kadar kuvvetli değildir. Bu lâm (ل) a **Lâm-ı takviye** (اَللاَّمُ لِلتَّقْوِيَةِ) denir:

يَسُرُّنِى مُسَاعَدَتُكَ لِـجَارِكَ الْفَقِيرِ (= يَسُرُّنِى أَنْ تُسَاعِدَ جَارَكَ الْفَقِيرَ)

Fakir komşuna yardım etmen beni sevindirir.

b-Masdarın mef'ûlüne muzâf olması:

Babanın çocuğu terbiye etmeni hoşuma gitti. أَعْجَبَنِى تَأْدِيبُ الْوَلَدِ أَبُوهُ .

Bu cümle (أَعْجَبَنِى أَنْ يُؤَدِّبَ الْوَلَدَ أَبُوهُ) demektir.

D-Mübalagalı İsm-i Fâilin Şibh-i Fiil Olarak Amel Etmesi:

Mübalagalı ism-i fâilin (فَعَّالٌ، مِفْعَالٌ، فَعُولٌ، فَعِيلٌ) vezinleri, ism-i fâil gibi amel ederler; ancak, ism-i fâil mânâsında olanlar fâil, ism-i mef'ûl mânâsında olanlarsa nâib-i fâil olurlar:

Bu, iyiliğe çok mânî olur. هَذَا مَنَّاعٌ الْخَيْرَ.

Zeyd, kardeşi öldürülmüş (bir kimse)dir. زَيْدٌ قَتِيلٌ أَخُوهُ.

Yukarıdaki cümlelerde (مَنَّاعٌ) un fâili, tahtındaki (هو), (اَلْخَيْرَ) ise mef'ûlün bihidir. (أَخُوهُ) ise (قَتِيلٌ) un nâib-i fâilidir.

E-İsm-i Tafdîlin Ameli:

1-İsm-i tafdîl bazan şibh-i fiil olarak amel eder ve fâil alır:

Çalışkan (öğrenci) den daha çok övgüye lâyık bir öğrenci görmedim. لَمْ يَرَ تِلْمِيذًا أَجْدَرَ بِهِ الثَّنَاءُ مِنْ صَاحِبِ الإِجْتِهَادِ .

2-İsm-i tafdîlden sonra gelen isim, mânâ itibariyle fâil olunca, temyîz olarak mansûb olur.

Sen ilimce daha zenginsin (senin ilmin çok). — أَنْتَ أَكْثَرُ عِلْمًا (أَىْ كَثُرَ عِلْمُكَ)

3-İsm-i tafdîlin fâili ekseriyâ muzmar müstetir bir zamîr olur:

Güneş, Ay'dan daha büyüktür.[14] — اَلشَّمْسُ أَكْبَرُ مِنَ الْقَمَرِ .

اَلشَّمْسُ – مُبْتَدَأٌ

أَكْبَرُ – خَبَرٌ فَاعِلُهُ ضَمِيرٌ مُسْتَتِرٌ هِىَ

مِنَ الْقَمَرِ – ظَرْفٌ مُسْتَقِرٌّ. صِفَةٌ.

4-İsm-i tafdîlin zâhir bir ismi merfû kılabilme yâni zâhir fâil alma şartları:

a-İsm-i tafdîl sıfat veya cins isme haber olarak geldiğinde:

Babası kendisinden daha çok cömert bir adama uğradım. — مَرَرْتُ بِرَجُلٍ أَكْرَمَ مِنْهُ أَبُوهُ .
(أَبُوهُ: Fâil — أَكْرَمَ: Sıfat)

(Aynı mânâ) — مَرَرْتُ بِرَجُلٍ أَكْرَمُ مِنْهُ أَبُوهُ .
(أَبُوهُ: Mübtedâ — أَكْرَمُ: Haber)

b-İsm-i tafdîlden önce nefy, nehy ve istifhâm-ı inkârî bulununca:

Hiçbir toprağın (yetiştirdiği) pamuk, güney bölgesinin toprağındaki (yetişen) pamuk kadar kaliteli değildir. — مَا مِنْ أَرْضٍ أَجْوَدُ فِيهَا الْقُطْنُ مِنْهُ فِى أَرْضِ الإِقْلِيمِ الْجَنُوبِىِّ .

Senden başka ona daha çok (yakın olan) iyilik yapan olmaz! (olmasın!) — لاَ يَكُنْ غَيْرُكَ أَقْرَبَ إِلَيْهِ الْخَيْرُ مِنْهُ إِلَيْكَ!

Başa kakmayan ihsân sâhibinden daha çok şükre lâyık hiç bir kimse gördün mü? — أَرَأَيْتَ رَجُلاً أَوْلَى بِهِ الشُّكْرُ مِنْهُ بِمُحْسِنٍ لاَ يَمُنُّ؟

14.İsm-i tafdîl kıyâs ifâde edince müfred, tesniye, cemî, müennes müzekker için müfred müzekkeri kullanılır.

هُوَ أَكْبَرُ مِنْكَ. هِىَ أَكْبَرُ مِنْكِ. هُنَّ أَكْبَرُ مِنْكُمْ.

مَا رَأَيْتُ رَجُلاً أَحْسَنَ فِى عَيْنِه الْكُحْلُ مِنْهُ فِى عَيْنِ خَالِد . *Hâlid'in gözündeki sürmeden, sürmesi daha güzel bir adam görmedim.*

E-Fiil İsmin Şibh-i Fiil Olarak Amel Etmesi:

Mâzî, muzâri ve emir mânâsında kullanılan bazı isimler vardır ki, fiil gibi tasrîf edilmez (çekimi yapılmaz). Bundan dolayı bu isimlere **Fiil isimleri** (أَسْمَاءُ الأَفْعَال) denir. Lâzım mebnîdirler:

1-Mâzî mânâlı:

Ne kadar sür'atli oyuncu! سُرْعَانَ مَا اللاَّعِبُ!

(سُرْعَانَ) mâzî mânâlı fiil isim, (اللاَّعِبُ) fâildir.

Adam ne çabuk, ne sür'atli gördü. سُرْعَانَ مَا رَأَى الرَّجُلُ.

(سُرْعَانَ) mâzî mânâlı fiil isim, (مَا رَأَى الرَّجُلُ) fâil, (مَا) mâ-i masdariyye'dir. (رَأَى الرَّجُلُ), (مَا) nın sılasıdır.

2-Muzâri mânâlı:

Size yuh olsun! (Sizden usanıyorum, bıkıyorum). أُفٌّ لَكُمْ!

(أُفٌّ), (أَتَضَجَّرُ، أَسْأَمُ) mânâlı muzâri fiil ismidir. Fâili (أُفٌّ) tahtındaki (أَنَا) dır. (لَكُمْ) ise mef'ûlün bihdir.

3-Emir mânâlı:

Haydi bakalım intikamını al! دُونَكَ فَخُذْ بِثَأْرِكَ!

(دُونَكَ) emir mânâlı fiil ismidir. Fâil tahtındaki (أَنْتَ) dir.

Not: Fiil isimler hakkında daha geniş mâlûmat için bk. Lâzım Mebnîler, Fiil isimler, Sarf, s. 398; Tercüme Teknikleri, Fiil İsimlerin Amelleri.

ON DOKUZUNCU BÖLÜM
NÂİB-İ FÂİL
(نَائِبُ الْفَاعِلِ)

I-Fiili mechûl[1] olan cümlede fâil bulunmaz, (umûmiyetle) mef'ûlün bih onun yerine geçer ve fâilin i'râbını alır. Fâilin yerine geçen mef'ûle **nâib-i fâil** denir:

Kitap okundu. . قُرِئَ الْكِتَابُ ← *Ali kitabı okudu.* . قَرَأَ عَلِيٌّ الْكِتَابَ

Süt içiliyor. . يُشْرَبُ اللَّبَنُ ← *Çocuk sütü içiyor.* . يَشْرَبُ الطِّفْلُ اللَّبَنَ

Not: **a**-Fiil, fâile uyduğu gibi, nâib-i fâile de uyar.

b-Nâib-i fâil fiilinin önüne geçmez.

1-Ma'lûm fiil birden fazla mef'ûlün bih (sarîh) alıyorsa, fiil mechûl yapılınca, birinci mef'ûl, merfû olarak nâib-i fâil olur; ikinci mef'ûl ise, mef'ûl olarak mansûb kalır:

Fakire elbise giydirdim. . كَسَوْتُ الْفَقِيرَ ثَوْبًا

Fakir elbise giydi. . كُسِيَ الْفَقِيرُ ثَوْبًا

Çocuğa Ahmed ismini verdim. . سَمَّيْتُ الطِّفْلَ أَحْمَدَ

Çocuğa Ahmed ismi verildi. . سُمِّيَ الطِّفْلُ أَحْمَدَ

---

1. **a**-Mâzî fiilin mechûlü: İlk harf zammelenir, sondan birinci harf kesrelenir, son harfi fethalı olarak kalır:

ضَرَبَ ← ضُرِبَ   أَكْرَمَ ← أُكْرِمَ   اِجْتَمَعَ ← أُجْتُمِعَ

(أُجْتُمِعَ) de görüldüğü gibi, yukarıdaki tarife göre mechûl yapıldıktan sonra sâkin (cezm) in dışında hareke kalıyorsa o hareke zammeye çevrilir:

اِجْتَمَعَ ← أُجْتَمِعَ ← أُجْتُمِعَ

b-Muzâri fiilin mechûlü: Muzâri harfi zammelenir, sondan bir evvelki fethalanır:

يَضْرِبُ ← يُضْرَبُ   يُكْرِمُ ← يُكْرَمُ   يَجْتَمِعُ ← يُجْتَمَعُ

Babam bana bir dinar verdi. أَعْطَانِي أَبِي دِينَاراً.

Bana bir dinar verildi. أُعْطِيتُ دِينَاراً.

2-Ma'lûm fiil mef'ûlünü harf-i cerle alıyorsa, mechûl yapıldığı zaman nâib-i fâil haf-i cerli isim olur:

Âişe, Meryem'e uğradı. مَرَّتْ عَائِشَةُ بِمَرْيَمَ.

Meryem'e uğrandı. مُرَّ بِمَرْيَمَ.

Öğretmen kız öğrencilere selâm verdi. سَلَّمَ الْمُعَلِّمُ عَلَى الطَّالِبَاتِ.

Kız öğrencilere selâm verildi. سُلِّمَ عَلَى الطَّالِبَاتِ.

Yukarıdaki cümlelerdeki (بِمَرْيَمَ), (مُرَّ) mechûl fiilinin, (عَلَى الطَّالِبَاتِ), (سُلِّمَ) mechûl fiilinin nâib-i fâilidir.

Not: 1-Nâib-i fâil harf-i cerli isim olursa, isim müzekker de, müennes de olsa fiil müzekker olur:

Müslüman kadına i'timâd edilir. يُعْتَمَدُ عَلَى الْمُسْلِمَةِ

2-Lâzım fiilin mechûlü yapılmaz, denilirse de pratikte bazı lâzım fiillerin mechûllerinin yapıldığı görülmektedir. Durum böyle olunca, umûmiyetle lâzım fiillerin mechûlleri yapılmaz, dense daha uygun olur:

Anne evde oturdu. جَلَسَتِ الأُمُّ فِي الْبَيْتِ.

Evde oturuldu. جُلِسَ فِي الْبَيْتِ.

(فِي الْبَيْتِ) lâfzen mecrûr, mahallen merfû' nâib-i fâildir.

II-Nâib-i Fâilin Diğer Özellikleri:

1- Cümlede mef'ûlün bih bulunmazsa:

a-Masdar (mef'ûl-ü mutlak) nâib-i fâil olur:

Öğretmen güzel bir söz söyledi. قَالَ الْمُعَلِّمُ قَوْلاً جَمِيلاً.

Güzel bir söz söylendi. قِيلَ قَوْلٌ جَمِيلٌ.

Not: Masdarın nâib-i fâil olması umûmiyetle mef'ûlü mutlakın nâib-i fâil olması demektir:

Hasan dün çok oynadı. لَعِبَ حَسَنٌ لَعِبًا كَثِيرًا أَمْسِ.

Dün çok oynandı. لُعِبَ لَعِبٌ كَثِيرٌ أَمْسِ.

b-Zaman zarfı nâib-i fâil olabilir:

Kadir Gecesi uykusuz geçirildi. سُهِرَتِ اللَّيْلَةُ الْقَدْرِ.

c-Mekân zarfı nâib-i fâil olabilir:

Kardeşin senin önünde oturdu. جَلَسَ أَخُوكَ أَمَامَكَ.

Önünde oturuldu. جُلِسَ أَمَامُكَ.

d-Mef'ûlün leh nâib-i fâil olabilir:

Sâdık korktuğu için kaçtı. فَرَّ صَادِقٌ خَوْفًا.

Korkulduğu için kaçıldı. فُرَّ خَوْفٌ.

2-İsm-i mef'ûl ile ism-i mensûb şibh-i fiil olarak amel ettikleri zaman nâib-i fâil olurlar (Bk. Fâil Fiile Benzeyenler):

Çocuğu terbiyeli olan adam övülür. يُثْنَى عَلَى الرَّجُلِ الْمُؤَدَّبِ وَلَدُهُ.

Yukarıdaki cümledeki (وَلَدُهُ) ism-i mef'ûl ve sıfat olan (اَلْمُؤَدَّبُ) şibh-i fiilinin nâib-i fâilidir.

Kemâl'in babası Ankaralıdır. كَمَالٌ آنْقَرَوِىٌّ أَبُوهُ.

Bu cümlede (أَبُوهُ) ism-i mensûb ve haber olan (آنْقَرَوِىٌّ) şibh-i fiilinin nâib,i fâilidir.

3-Fâilin hazfedilip yerine nâib-i fâilin geçtiği yerler:

a-Fâil bilinmediği zaman,

b-Fâil muhatab (konuşulan kimse) dan gizlenmek istendiği zaman,

c-Fâil herkes tarafından bilindiği zaman,

d-Fâilin zikredilmesine lüzum olmadığı zaman.

III-Nâib-i Fâilin İ'râbı:

كُتِبَ الدَّرْسُ.

كُتِبَ : فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ لِلْمَجْهُولِ.

الدَّرْسُ: نَائِبُ فَاعِلٍ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

مُرَّ بِعَلِيٍّ.

مُرَّ : فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ لِلْمَجْهُولِ.

اَلْبَاءُ : حَرْفُ جَرٍّ مَبْنِيٌّ عَلَى الْكَسْرِ.

عَلِيٍّ : مَجْرُورٌ بِالْبَاءِ وَ عَلاَمَةُ جَرِّهِ الْكَسْرَةُ.

بِعَلِيٍّ : اَلْجَارُّ وَ الْمَجْرُورُ نَائِبُ فَاعِلٍ فِى مَحَلِّ رَفْعٍ.

قِيلَ : هُمْ مُجْتَهِدُونَ.

قِيلَ : فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ لِلْمَجْهُولِ.

هُمْ : ضَمِيرٌ مُبْتَدَأٌ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ فِى مَحَلِّ رَفْعٍ.

مُجْتَهِدُونَ : خَبَرٌ مَرْفُوعٌ بِالْوَاوِ لأَنَّهُ جَمْعُ مُذَكَّرٍ سَالِمُ.

جُمْلَةَ (هُمْ مُجْتَهِدُونَ) مِنَ الْمُبْتَدَاَ وَ الْخَبَرُ نَائِبُ فَاعِلٍ فِى مَحَلِّ رَفْعٍ.

يُكْتَبُ التَّقْرِيرُ

يُكْتَبُ : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَجْهُولٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ

اَلتَّقْرِيرُ : نَائِبُ فَاعِلٍ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

YİRMİNCİ BÖLÜM
MÜBTEDÂ VE HABER
(اَلْمُبْتَدَأُ وَ الْخَبَرُ)[1]

I-A-Mübtedâ (اَلْمُبْتَدَأُ): Umûmiyetle isim cümlesinin kendisiyle başladığı lâfız[2] (isim)dir, merfû'dur:

İlim faydalıdır.	اَلْعِلْمُ مُفِيدٌ .
İki öğretmen samîmîdir.	اَلْمُعَلِّمَانِ مُخْلِصَانِ .
Öğrenciler çalışkandır (müz.).	اَلتَّلاَمِيذُ مُجْتَهِدُونَ .
Kız öğrenciler akıllıdır. (müe.)	اَلتِّلْمِيذَاتُ عَاقِلاَتٌ .

Mübtedâ umûmiyetle ma'rife gelir, bazan nekre de gelebilir.

B-Haber (اَلْخَبَرُ): Haber isim cümlesinin ikinci kısmıdır, mübtedânın nasıl ve ne durumda olduğunu haber verir, merfû'dur:

Adam fazîletlidir.	اَلرَّجُلُ فَاضِلٌ .
İki öğrenci zekîdir.	اَلطَّالِبَانِ ذَكِيَّانِ .
Öğrenciler başarılıdır.	اَلطُّلاَّبُ نَاجِحُونَ .
Kitaplar güzeldir.	اَلْكُتُبُ جَمِيلَةٌ .

Haber umûmiyetle nekre olur ve mübtedâdan sonra gelir. Haber müştak kelime (ism-i fâil, ism-i mef'ûl, sıfat-ı müşebbehe...) gibi kelimelerden olursa müzekkerlik, müenneslik, müfredlik, tesniyelik ve cemîlik bakımından mübtedâya uyar; ancak, mübtedâ gayr-i âkil (hayvan veya eşyâya âit) isimse,

---

1.Fâil, nâib-i fâil mübtedâya **müsnedün ileyh** (اَلْمُسْنَدُ إِلَيْهِ); fiil, şibh-i fiil ve habere de müsned (اَلْمُسْنَدُ) denir.

2.**Lâfz** (اَللَّفْظُ): Bir isimden, bir fiilden, bir harften, bir terkîbden (sıfat ve izâfet terkîbi gibi) veya bir cümleden meydana gelen söze denir.

haber ekseriyâ müfred müennes gelir:

Resimler renklidir. اَلصُّوَرُ مُلَوَّنَةٌ.

Not: Haber tercüme edilirken umûmiyetle *-dır, -dir, -dur, -dür* takılarını alır.

II-Haberin Öne Geçtiği Yerler:

1-Mübtedâ nekre olup, haber zarf veya harf-i cerle mecrûrundan meydana gelince (haber şibh-i cümle; yani, zarf-ı müstakarr olunca):

Yanımda bir kitap vardır. (zarf) عِنْدِى كِتَابٌ.

Cebimde bir kalem vardır. (cârr - mec.) فِى جَيْبِى قَلَمٌ.

2-Haber soru ismi olunca:[3]

Sen kimsin? مَنْ أَنْتَ

Nasılsın? كَيْفَ أَنْتَ؟

3-Mübtedâda habere âit bir zamîr bulunursa:

Evde sâhibi vardır. فِي الدَّارِ صَاحِبُهَا.

---

3. İsim cümlelerindeki her soru ismi haber değildir. Nitekim bazan mübtedâ da olur. Soru isminin mübtedâ mı yoksa haber olduğunu anlamak için soru isminden sonra gelen kısma bakılır. Eğer soru isminden sonra gelen kelime; zarf, harf-i cerli isim veya fiilse, bunlar mübtedâ olmayacağından, soru ismi mübtedâ olur. Eğer soru isminden sonraki kelime mübtedâ olma şartlarını (yukarıdak dışında ise) taşıyorsa, soru ismi haber olur:

Kim geldi?	(fiil)	جَاءَ؟ (Haber)	مَنْ (Mübteda)
Yanınızdaki nedir?	(zarf)	عِنْدَكَ؟ (Haber)	مَا (Mübteda)
Evde kim vardır?	(harf-i cerli isim)	فِى الدَّارِ؟ (Haber)	مَنْ (Mübteda)
Kimsin?		أَنْتَ؟ (Mübteda)	مَنْ (Haber)
Nasılsın?		حَالُكَ؟ (Mübteda)	كَيْفَ (Haber)

4-Mübtedâ da hasr (özellik veya hükümün kendisine âit olması) kastedilince:

Ancak Allah âdildir. مَا عَادِلٌ إِلاَّ اللهُ .

III-Haber Aşağıdaki Şekillerde Gelir:

Haber müfred olarak geldiği gibi, cümle ve şibh-i cümle olarak da gelir:

1-Müfred Haber: Müfred isim,sıfat, izâfet, cümle olmayan terkîblerden, şibh-i izâfetten ve şibh-i fiillerden oluşur:

a-Müfred isim:

Dünya yuvarlaktır. اَلدُّنْيَا كُرَوِيَّةٌ .

b-Sıfat Terkîbi:

Ahmed küçük bir çocuktur. أَحْمَدُ وَلَدٌ صَغِيرَةٌ .

c-İzâfet terkîbi:

Bu, Hâlid'in babasıdır. هَذَا أَبُو خَالِد .

d-Şibh-i izâfet:

Bu adam, Ali'nin babasıdır. هَذَا الرَّجُلُ أَبٌ لِعَلِيٍّ .

e-Şibh-i fiil:

Kardeşin bahçeye gidiyor. أَخُوكَ ذَاهِبٌ إِلَى الْحَدِيقَةِ .

2-Cümle olan haber (جُمْلَةُ الْخَبَرِ)**:**

a-İsim cümlesi olur:

Mehmed'in babası mühendistir. مُحَمَّدٌ أَبُوهُ مُهَنْدِسٌ .

b-Fiil cümlesi olur:

Müslüman dâima doğru söyler. اَلْمُسْلِمُ يَصْدُقُ دَائِمًا .

c-Şart cümlesi olur:

Cömert kimseye ikrâm edersen o da sana ikrâm eder. — اَلْكَرِيمُ إِنْ تُكْرِمْهُ يُكْرِمْكَ .

Not: Haber cümlesinde onu mübtedâya bağlayan bir râbıt zamîri bulunur. Bu zamîr, zâhir (açık), müstetir (gizli) olur:

Âlimin makâmı yüksektir. — اَلْعَالِمُ مَقَامُهُ رَفِيعٌ .

İlim, milletleri yükseltir. — اَلْعِلْمُ يُرَقِّى الأُمَمَ .

Bu cümledeki (يُرَقِّى) altındaki (هُوَ) zamîri, râbıt zamîridir.

3-Şibh-i cümle olan haber:

a-Zarfla:

Ahmed yanındadır. — أَحْمَدُ عِنْدَكَ .

b-Harf-i cer ve mecrûru ile:

Mü'min Cennet'tedir. — اَلْمُؤْمِنُ فِى الْجَنَّةِ .

IV-Mübtedâ - Haber Uyumu:

1-Haber Müfred kelime olduğunda:

a-Haber, müştak (ism-i fâil, ism-i mef'ûl, sıfat-ı müşebbehe...) se mübtedâya ma'rifelik - nekrelik dışında sıfat gibi (yani erkeklik, dişilik, eklik, ikilik ve çokluk bakımından) uyar:

Çocuk (bebek) gülmektedir. — اَلطِّفْلُ ضَاحِكٌ .

Kız çocuğu gülmektedir. — اَلطِّفْلَةُ ضَاحِكَةٌ .

İki kız çocuğu gülmektedir. — اَلطِّفْلَتَانِ ضَاحِكَتَانِ .

Çocuklar gülmektedirler. — اَلأَطْفَالُ ضَاحِكُونَ .

Kız çocukları gülmektedirler. — اَلطِّفْلاَتُ ضَاحِكَاتٌ .

Meyveler olgundur. — اَلْفَوَاكِهُ نَاضِجَةٌ .

b-Haber müştak (türemiş) olmazsa uygunluk aranmaz:

Kelime tek bir sözdür.	اَلْكَلِمَةُ قَوْلٌ مُنْفَرِدٌ.
Cümle iki kısımdır.	اَلْجُمْلَةُ نَوْعَانِ.

2-Haber fiil cümlesi olursa, bu uyum, ya mübteda ile fiil arasında yahut fiil cümlesindeki bir zamîrle olur:

Öğrenci okula gidiyor.	اَلطَّالِبُ يَذْهَبُ إِلَى الْمَدْرَسَةِ.
Kız öğrenci okula gidiyor.	اَلطَّالِبَةُ تَذْهَبُ إِلَى الْمَدْرَسَةِ.
Öğrenciler okula gidiyor.	اَلطُّلاَّبُ يَذْهَبُونَ إِلَى الْمَدْرَسَةِ.
Babası övülüyor.	هِيَ يُحْمَدُ أَبُوهَا.
Onların babası arabaya biniyor.	هُمْ يَرْكَبُ أَبُوهُمْ السَّيَّارَةَ.

3-Haber isim cümlesi olursa, uyum cümledeki zamîr (râbıt zamîri) ile olur:

Çocuğun kardeşleri çoktur.	اَلْوَلَدُ إِخْوَتُهُ كَثِيرُونَ.
İki çocuğun kardeşleri çoktur.	اَلْوَلَدَانِ اِخْوَتُهُمَا كَثِيرُونَ.
Çocukların kardeşleri çoktur.	اَلأَوْلاَدُ إِخْوَتُهُمْ كَثِيرُونَ.
Kız çocukların kardeşleri çoktur.	اَلْبَنَاتُ إِخْوَتُهُنَّ كَثِيرُونَ.

4-Haber, şibh-i cümle[4] olursa, uygunluk aranmaz:

Kitap çantadadır.	اَلْكِتَابُ فِى الْحَقِيبَةِ.
Kitaplar çantadadır.	اَلْكُتُبُ فِى الْحَقِيبَةِ.
Araba evin önündedir.	اَلسَّيَّارَةُ أَمَامَ الْبَيْتِ.
Arabalar evin önündedir.	اَلسَّيَّارَاتُ أَمَامَ الْبَيْتِ.

4 Haberin şibh-i cümlesi (zarf-ı mustakarr) olması için bk. Zarf-ı Mustakarr, Cümle Kuruluşu, s. 35

V-Mübtedânın Ve Haberin Diğer Özellikleri:

A-Mübtedânın Nekre Olma Şartları:

Mübtedâ yukarıda da bahsedildiği gibi ma'rife gelir; ancak, umûmîlik ve husûsîlik bildirdiğinde nekre gelebilir.

1-Mübtedânın Umûmîlik İfâde Etmesi:

a-Kelimenin ifâde ettiği bütün fertler kastedilince:

İnsan (bütün insanlar) hayvandan daha üstündür. إِنْسَانٌ خَيْرٌ مِنْ بَهِيمَةٍ.

b-İstifhâm (soru) edâtından sonra gelince:[5]

Evde hiç kimse var mı? هَلْ أَحَدٌ فِى الدَّارِ؟

c-Nefy (olumsuzluk) edâtından sonra gelince:

Aramızda hiç câhil yoktur. مَا جَاهِلٌ بَيْنَنَا.

2-Mübtedâ Şunlarla da husûsîlik kazanır:

a-Sıfatla:

Kıymetli bir dost bizi ziyâret etti. صَدِيقٌ عَزِيزٌ زَارَنَا.

b-İzâfetle:

Hayrın çoğu hayırlıdır. زِيَادَةُ خَيْرٍ خَيْرٌ.

c-Şibh-i fiil, fâil veya mef'ûl aldığında:

Allah'ı bilmek hayırlıdır. عِلْمٌ بِاللهِ خَيْرٌ.

Bu cümlede (بِاللهِ), (عِلْمٌ) masdarının mef'ûlün bihidir.

3-Mübtedânın Nekre Olmasının Daha Başka Sebepleri de Vardır:

a-Zarftan ve harf-i cerli isimden sonra geldiğinde:

Kapının önünde bekçi vardır. أَمَامَ الْبَابِ حَارِسٌ.

5.Nefy, nehy ve istifhâmdan sonra gelen nekre isimler umûmîlik bildirir.

Dosyada kâğıtlar vardır. فِى الْمِلَفِّ أَوْرَاقٌ.

b-Duâ veya bedduâ olduğunda:

Size şifâ olsun! شِفَاءٌ لَكُمْ!

Size yazıklar olsun! وَيْلٌ لَكُمْ!

c-Mânâ bakımından muzâf olduğunda:

Herkes ölecektir. كُلٌّ يَمُوتُ.

(كُلُّ النَّاسِ) demektir.

d-Sıfat, mevsûfun yerine geçince:

Âlim (kişi) câhil (kişi)den daha hayırlıdır. عَالِمٌ خَيْرٌ مِنْ جَاهِلٍ.

(رَجُلٌ عَالِمٌ) demektir.

e-Sayılar, temyizlerinin yerlerini tuttuğunda:

Üç kişi fakülteye gidiyorlar. ثَلاَثَةٌ يَذْهَبُونَ إِلَى الْكُلِّيَّةِ.

(ثَلاَثَةُ الرِّجَالِ) demektir.

f-Hâl cümlesinde:

Yıldız parlarken gece yolculuğu yaptık. سَرَيْنَا وَ نَجْمٌ قَدْ أَضَاءَ.

g-(إِذَا) mufâceeden sonra:

Bahçeye girdim. Bir de ne göreyim! Bir kurt, kuzuya saldırıyor! دَخَلْتُ فِى الْحَدِيقَةِ فَإِذَا ذِئْبٌ يَفْتَرِسُ الْخَرُوفَ!

h-Mübtedâyı kısım ve nev'îlerine ayırmak gerektiğinde:

Bir gün aleyhimize, bir gün lehimize. يَوْمٌ عَلَيْنَا وَيَوْمٌ لَنَا.

ı-Mübtedâya atıf yapılınca:

Bir adamla bir kadın kapının önündeler. رَجُلٌ وَ امْرَأَةٌ عَلَى الْبَابِ.

i-(لَوْلاَ) dan sonra:

Eğer inanç (îmân) olmasaydı, hiç kimse mes'ûl olmazdı. لَوْلاَ إِيمَانٌ لَمَا سَعُدَ النَّاسُ كُلُّهُمْ.

B-Mübtedânın Önce Gelmesi Gerektiği Yerler:

1-Mübtedâ, başta bulunması gereken bir edat olunca:

a-Taaccüb (مَا) sı:

Bahçe ne güzeldir! مَا أَجْمَلَ الْحَدِيقَةَ!

b-Çokluk bildiren (كَمْ):

Gökte ne çok yıldız vardır. كَمْ مِنْ نَجْمٍ فِي السَّمَاءِ.

2-Ma'rifelik ve nekrelikte mübtedâ ile haber eşit olup, maksadı anlatacak bir şey (karîne) bulunmayınca:

Kardeşin arkadaşımdır. أَخُوكَ صَدِيقِي.

3-Haberde hasr (özellik ve hükmünün kendisine âit olması) kastedilince:

Ben sadece bir beşerim. إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ.

C-Mübtedâ Aşağıdaki Şekillerde Gelir:

1-Müfred kelime[6] olarak:

Cemal hayvanat bahçesindedir. جَمَالٌ فِي حَدِيقَةِ الْحَيَوَانَاتِ.

2-Müevvel masdar[7] olur:

Oruç tutmanız hayırlıdır. أَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ.

3-(أَنْ) hazfedilmiş (masdar-ı müevvel şeklinde) fiil cümlesi olur:

Fakirlere yardım etmen iyidir. تَتَصَدَّقُ إِلَى الْفُقَرَاءِ خَيْرٌ.

Bu cümle (أَنْ تَتَصَدَّقَ إِلَى الْفُقَرَاءِ) yerindedir.

6.**Müfred kelime:** Tek bir kelime, sıfat terkîbi, izâfet terkîbi...
Bk. Haber Aşağıdaki Şekillerde Gelir.

7.Müevvel Masdar için bk. İsm-i Mevsûl, Cümle Kuruluşu, s. 36, Edatlar.

Not: (أَنْ) hazfedilmiş fiil cümlesinin fiiline atıf yapıldığında, atıf yapılan muzâri fiil mansûb da, merfû‘ da okunabilir:

Çalışıp başarmayı çok istiyorum. أَجْتَهِدُ وَ أَنْجَحَ أُرِيدُهُمَا كَثِيراً (= أَجْتَهِدُ وَ أَنْجَحُ أُرِيدُهُمَا كَثِيراً)

4-Zâid harf-i cerli isim olarak gelir:

Yanında hiç kimse var mı? هَلْ عِنْدَكُمْ مِنْ أَحَدٍ؟

Bu cümlede (مِنْ أَحَدٍ) in başındaki (مِنْ) harf-i ceri zâiddir; (أَحَدٍ) ise lafzen mecrûr, mahallen merfû‘ mübtedâdır.

Evden çıktım, bir de ne göreyim! Polis, hırsızı kovalıyor. خَرَجْتُ مِنَ الْبَيْتِ فَإِذَا بِالشُّرْطِيِّ يُطَارِدُ اللِّصَّ.

(اَلشُّرْطِيّ) nun başındaki (بَاء) zâiddir. (بِالشُّرْطِيِّ) lâfzen, mecrûr, mahallen merfû‘ mübtedâdır.

5-Muahhar (haberinden sonra gelen) mübtedâ (أَنَّ) ile başlayan müevvel masdar olarak gelebilir:

Sizin ikrâma lâyık olduğunuz bence sâbittir. عِنْدِى أَنَّكَ مُسْتَحِقٌّ لِلْكَرَامَةِ.

Not: (أنَّ)'nin cümle başında geldiğinde dâimâ (إِنَّ) okunacağı unutulmamalıdır.

D-Zamîru'l-Fasl (ضَمِيرُ الْفَصْلِ = Ayırma Zamîri):

Yukarıda da bahsedildiği gibi, umûmiyetle mübtedâ ma‘rife, haberse nekre gelir; ancak, haber mübtedâ gibi ma‘rife olunca çoğu defa aralarında -i‘râbdan mahalli olmayan- bir zamîr bulunur. Haber ile sıfatı birbirinden ayırdığı için buna Zamîru'l-Fasl (ضَمِيرُ الْفَصْلِ = Ayırma Zamîri)[8] denir:

8.a-Zamîrler ne mevsûf, ne de sıfat olurlar. Bundan dolayı ma‘rife olan iki isim arasına girince iki ismin arası açılır; sıfat - mevsûf olma durumları ortadan kalkar, mevsûf mübtedâ, sıfat da haber olur.

b-Zamîru'l-fasl'a Zamîru'l-imâd (ضَمِيرُ الْعِمَادِ) da denir.

اَلرَّجُلُ الْكَرِيمُ *cömert adam* ← اَلرَّجُلُ هُوَ الْكَرِيمُ *Adam cömerttir.*

Mevsûf — Sıfat | Mübtedâ — Fasl zamîri — Haber

أُمُّكَ هِيَ الْعَالِمَةُ. *Annen âlimdir.*

اَلْعِلْمُ هُوَ الأَبُ وَ التَّقْوَى هِيَ الأُمُّ. *İlim baba, takvâ da annedir.*

Fasl zamîrinin gelmediği de olur:

اَلدِّينُ النَّصِيحَةُ. *Dîn nasihattir.*

Not: **1**-Zamîru'l-faslın merci ve i'râbdan mahalli yoktur.

2-Sıfatı mevsûftan ayırmakla beraber, tahsîs ve te'kîd de ifâde eder.

E-Mübtedâ ile Haberin Başına Gelen Hafler:

1-Başlama Lâmı (لاَمُ الإِبْتِدَاءِ): Bazan mübtedânın başına bulunur, harekesine tesir etmez ve başında bulunduğu cümlenin mânâsını te'kîd eder; *muhakkak, gerçekten, elbette, doğrusu, ...* mânâlarına gelir:

لَأَنْتَ أَبْخَلُ مِنِّى. *Muhakkak ki sen, benden daha cimrisin.*

لَيُوسُفُ وَ أَخُوهُ أَحَبُّ إِلَى أَبِينَا مِنَّا. *Muhakkak ki Yûsuf ve kardeşi babamıza, bizden daha sevgilidir.* (Yûsuf, 8)

2-Bazan haberin başında fâ (ف) bulunur:

a-Mübtedânın başına (أَمَّا) gelince:

أَمَّا أَنَا فَلَسْتُ بِشَاعِرٍ. *Bana gelince (bense) şâir değilim.*

وَ أَمَّا الَّذِينَ سُعِدُوا فَفِى الْجَنَّةِ. *Mutlu olanlara gelince, onlar da Cennet'tedirler.* (Hûd, 108)

Not: (أَمَّا) nın cevabının başında fâ (ف) nın bulunması vâciptir.

b-Mübtedâ şart mânâsı taşıyınca:

b$_1$-Mübtedâ ism-i mevsûl olduğunda (umûmiyetle şart ifâde eder):

Çalışan kişi fabrikaya gitti. اَلَّذِى يَعْمَلُ فَهُوَ ذَهَبَ إِلَى الْمَصْنَعِ.

b$_2$-Mübtedâ ma'rife olup, sıfatı ism-i mevsûl olduğunda:

Fabrikadaki falanca kimse işçidir. فُلاَنٌ الَّذِى فِى الْمَصْنَعِ فَهُوَ عَامِلٌ.

Not: (فُلاَنٌ) kelimesi alem (özel isim) kabul edildiğinden, ma'rifedir. (Bk. Kinâyeler) (اَلَّذِى) onun sıfatıdır.

b$_3$-Nekre olan (كُلٌّ) kelimesi mübtedâ olup, sıfatı müştâk bir kelime, cümle veya şibh-i cümle olan bir nekreye muzâf olduğunda:

Her âlim (kimsen)in bir çalışma programı vardır. كُلُّ رَجُلٍ عَالِمٍ فَلَهُ بَرْنَامَجُ الْعَمَلِ.

Fakültedeki her öğrencinin çok kitabı vardır. كُلُّ تِلْمِيذٍ فِى الْكُلِّيَّةِ فَلَهُ كِتَابٌ كَثِيرٌ.

Çalışmasını sürdüren her insan başarı kazanır. كُلُّ إِنْسَانٍ لاَ يَزَالُ تُوَاصِلُ أَعْمَالَهُ فَهُوَ يَفُوزُ بِنَجَاحٍ.

Not:1-(أَمَّا) dan sonraki haberin başına (فَاء) nın gelmesi vâcib, diğerlerinde ise câizdir.

2-Cevap cümlelerinin başına (فَاء) nın gelmesinin vâcib olduğu yerler için bk. Meczûm Muzârîler, Cümle Kuruluşu, s. 118

F-Mübtedâ İle Haberin Hazfı:

Mübtedâ ile haberden her biri, karîne (maksadı bildiren işaret) bulununca hazfedilebilir:

1-Mübtedânın Hazfı:

a-Sayımda:

İki sınıfa, (halka) إِثْنَانِ لاَ يَنْظُرُ اللّٰهُ إِلَيْهِمَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ : قَاطِعُ رَحْمٍ وَ جَارُ سُوءٍ. *Allah Teâlâ kıyâmet günü yüzlerine bakmaz (iltifât etmez): (Birincisi) Yakınlarını ziyâret etmeyen, (ikincisi) kötü (fenâ) komşudur.*

Bu cümlede (اَلأَوَّلُ وَ الثَّانِى)nin mübtedâları mahzûftur (اَلأَوَّلُ قَاطِعُ رَحْمٍ، الثَّانِى جَارُ سُوءٍ) demektir.

Bu madde pratikte çok kullanılır. İyice anlaşılması gerekir.

b-Atasözü (Darb-ı mesel)de:

(O) iğne gibidir; kendisi çıplak olduğu halde, başkalarını giydirir. كَالإِبْرَةِ يَكْسُو غَيْرَهَا وَ هِىَ عُرْيَانٌ .

Mübtedâ olan (هُوَ) mahzûftur; (هُوَ كَالإِبْرَةِ) demektir.

c-Cevap (cezâ) cümlesinde:

Ben fırsat bulursam (fırsat elverdiği yerde) cesûrum. Ben fırsat bulamayınca (bana fırsat elvermeyecek olursa) korkağım. شُجَاعٌ إِذَا مَا اَمْكَنَتْنِى فُرْصَةٌ . فَإِنْ لَمْ تَكُنْ لِى فُرْصَةٌ فَجَبَانٌ .

Bu beytin başındaki (شُجَاعٌ) kelimesi mahzûf mübtedâ olan (أَنَا) nin haberidir. (أَنَا شُجَاعٌ) demektir. Bu da (إِذَا مَا) nın cevâbıdır. (فَجَبَانٌ), (فَأَنَا جَبَانٌ) demektir. Mübtedâ olan (أَنَا) hazfedilmiştir; bu da (إِنْ) in cevâbıdır.

d-Kavlin mekûlun[9] (söylenilen söz)de:

Allah yolunda öldürülenler için "ölüler" demeyin! فَلاَ تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِى سَبِيلِ اللهِ : أَمْوَاتٌ !

(أَمْوَاتٌ) kelimesi, mübtedâ olan mahzûf (هُمْ) ün haberidir. (هُمْ أَمْوَاتٌ) demek olup (لاَ تَقُولُوا) nun kavlin mekûlü; yani mef'ûl olmuştur.

9.Kavlin mekûlü (fâilin söylediği söz): (قَوْلٌ *söylemek*), (مَقُولٌ *söylenen, söylenmiş*) demektir. (قَالَ) ve türemişlerinden sonra gelir. (قَالَ) fiili ma'lûmsa, mef'ûlün bih; mechûlse nâib-i fâil olur:

Müslüman: "Ben Allah'ın kuluyum." dedi. (mef'ûlün bih) قَالَ الْمُسْلِمُ : "أَنَا عَبْدُ اللهِ" .

"Ben müslümanım" denildi. (Nâib-i fâil) قِيلَ : "أَنَا عَبْدُ اللهِ" .

e-Mübtedâ bir soruya cevap olduğunda:

(مَنْ أَنْتَ؟) diyene (أَحْمَدُ) diye cevap verildiğinde (أَنَا أَحْمَدُ)
Müb. Hab. Hab. Müb.

demektir. Cevap verilirken mübtedâ olan (أَنَا) çoğu defa hazfedilir.

Not: Mübtedânın hazfını gerektiren başka sebebler de vardır. Bk. Mebâdiu'l-arabiyye, IV, 203.

2-Haberin Hazfı:

a-Haberin yerine şibh-i cümle (harf-i cerle mecrûru veyâ zarf) geçtiğinde:

Kardeşin evdedir. أَخُوكَ فِي الدَّارِ (= أَخُوكَ كَائِنٌ فِي الدَّارِ).

اَلْمِحْفَظَةُ تَحْتَ الْكُرْسِيِّ (=اَلْمِحْفَظَةُ كَائِنٌ تَحْتَ الْكُرْسِيِّ).
Çanta sandalyenin altındadır.

Not: Bk. Zarf-ı Müstakarr; Cümle Kuruluş, s. 35.

b-Haberin yerine yemînin kelimesinin cevâbı geçince:

Yemîn ederim ki çalışacağım. لَعَمْرِي لَأَجْتَهِدَنَّ (= لَعَمْرِي قَسَمِي لَأَجْتَهِدَنَّ).

c-(لَوْلاَ) şart cümlesinin haberi umûmî mânâlı olup, cevap cümlesi haberin yerine geçerse:

لَوْلاَ الْعَدْلُ لَفَسَدَتِ الرَّعِيَّةُ (= لَوْلاَ الْعَدْلُ مَوْجُودٌ لَفَسَدَتِ الرَّعِيَّةُ).
Adâlet olmasaydı, halk bozulurdu.

d-(حَيْثُ) muzâfun ileyh cümlesinin haberi umûmî mânâlı olunca hazfedilebilir:

Olduğun yerde dur! قِفْ حَيْثُ أَنْتَ (= قِفْ حَيْثُ أَنْتَ كَائِنٌ)!

e-(إِذَا الْفُجَائِيَّةُ) *ansızın* mânâsına gelen (إِذَا) dan sonra isim cümlesinin haberi hazfedilebilir:

Çıktım; bir de ne göreyim, düşman! خَرَجْتُ فَإِذَا الْعَدُوُّ (= خَرَجْتُ فَإِذَا الْعَدُوُّ كَائِنٌ)!

f-Mübtedâ soruya cevap olduğunda haber hazfedilebilir: (مَنْ عِنْدَكَ؟) diyene, (عُمَرُ) diye cevap verildiğinde (عِنْدِى عُمَرُ) demektir. Cevap verilirken haber olan (عِنْدِى) hazfedilmiştir.

(مَنْ: Müb., عِنْدَكَ: Hab.; عُمَرُ: Müb., عِنْدِى: Hab.)

Not: 1-Bu konuyu daha iyi anlamak için bk. Haberin Öne Geçtiği Yerler'deki Haber soru ismi olunca maddesinin dipnotu.

2-Mübtedâ ile haberin her biri ayrı ayrı hazfedildiği gibi, karîne ile bazan her ikisi de hazfedilebilir: Meselâ,

Kardeşin geldi mi? (هَلْ أَخُوكَ حَاضِرٌ؟)

sorusuna cevap olarak (نَعَمْ) denir ki bu da (نَعَمْ، أَخِى حَاضِرٌ) demektir.

3-Haberin hazfinin diğer şartları için bk. Mebâdiu'l-arabiyye, IV, 204.

G-Bazı Şibh-i Fiillerin Haberleri:

1-Bunlar nefiy ve istifhâm edatlarından sonra gelip, bir isim veya munfasıl zamîre i'râb bakımından te'sîr ettiklerinde (amel ettiklerinde) kendileri mübtedâ olur, te'sîr ettikleri kelime ise fâil veya nâib-i fâil oldukları halde haber yerine geçer:

Kardeşin işi bilmiyor. مَا عَالِمٌ أَخُوكَ بِالأَمْرِ.

Sen sevinçli misin? (seviniyor musun?) أَ مَسْرُورٌ أَنْتَ؟

Birinci cümledeki (عَالِمٌ) ism-i fâili mübtedâdır; aynı zamanda şibh-i fiildir. (أَخُوكَ), hem fâildir, hem de haber yerindedir.

İkinci misâldeki (مَسْرُورٌ) ism-i mef'ûlu mübtedâdır, aynı zamanda şibh-i fiildir. (أَنْتَ) hem nâib-i fâildir, hem de haber yerindedir.

Arapça olarak şöyle ifâde ederiz:

أَخُوكَ = فَاعِلٌ سَادٌّ مَسَدَّ الْخَبَرِ.

أَنْتَ = نَائِبُ فَاعِلٍ سَادٌّ مَسَدَّ الْخَبَرِ.

Not: **a-**Yukarıdaki cümlelerde olduğu gibi, her ikisi de müfred olursa bir hâl tarzı daha vardır. (أَنْتَ) ve (أَخُوكَ) muahhar mübtedâ, (عَالِمٌ) ve (مَسْرُورٌ) mukaddem haberdir.

b-Yerine geçen, (سَادٌّ مَسَدَّ ...) demektir.

2-Her ikisi de tesniye ve cemi olurlarsa ancak bir türlü hâl tarzı vardır:

مَا عَالِمَانِ أَخَوَاكَ بِالأَمْرِ.   أَ مَسْرُورُونَ أَنْتُمْ؟

(أَخَوَاكَ) ve (أَنْتُمْ) muahhar mübtedâ, (عَالِمَانِ) ve (مَسْرُورُونَ) mukaddem haberdir.

3-Birinciler müfred; ikinciler tesniye veya cemi olursa yine tek hâl yolu vardır:

أَ عَالِمٌ أَخَوَاكَ بِالأَمْرِ؟   أَ مَسْرُورٌ أَنْتُمْ؟

(أَخَوَاكَ) haber yerine geçmiş fâil, (أَنْتُمْ) haber yerine geçmiş nâib-i fâil, (عَالِمٌ) ve (مَسْرُورٌ) da mübtedadır.

H-Mübtedânın ve Haberin İ'râbı:

الشَّارِعُ وَاسِعَةٌ.

الشَّارِعُ: مُبْتَدَأٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

وَاسِعَةٌ: خَبَرٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

Tesniye, cem-i müzekker-i sâlim, menkûs ve maksûr isimler, mebnî kelimelerle cümle olan mübtedâ ve haberin i'râbı (مُبْتَدَأٌ) veya (خَبَرٌ) dedikten sonra geri kalan kısım fâilin i'râbı ile aynıdır. Bk. Fâilin İ'râbı.

عُمَرُ أَبُوهُ مُخْلِصٌ.

عُمَرُ : مُبْتَدَأٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ

أَبُوهُ : أَبُو مُبْتَدَأٌ ثَانٍ، مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ وَ الْهَاءُ مُضَافٌ إِلَيْهِ مَبْنِيٌّ عَلَى الضَّمِّ فِي مَحَلِّ جَرٍّ.

مُخْلِصٌ : خَبَرُ الْمُبْتَدَإِ الثَّانِى مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ. اَلْجُمْلَةُ مِنَ الْمُبْتَدَإِ وَ خَبَرِهِ فِى مَحَلِّ رَفْعٍ خَبَرُ الْمُبْتَدَإِ الأَوَّلِ.

أَحْمَدُ يُسَافِرُ.

أَحْمَدُ : مُبْتَدَأٌ، مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

يُسَافِرُ : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ وَ الْفَاعِلُ ضَمِيرٌ مُسْتَتِرٌ تَقْدِيرُهُ (هُوَ).

جُمْلَةُ (يُسَافِرُ) مِنَ الْفِعْلِ وَ الْفَاعِلِ فِى مَحَلِّ رَفْعٍ، خَبَرُ أَحْمَدَ.

اَلْعَصَافِيرُ عَلَى الْغُصْنِ.

اَلْعَصَافِيرُ : مُبْتَدَأٌ، مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

عَلَى : حَرْفُ جَرٍّ مَبْنِىٌّ عَلَى السُّكُونِ.

الْغُصْنِ : إِسْمٌ مَجْرُورٌ بِعَلَى وَ عَلاَمَةُ جَرِّهِ الْكَسْرَةُ.

عَلَى الْغُصْنِ : اَلْجَارُّ وَ الْمَجْرُورُ فِى مَحَلِّ رَفْعٍ خَبَرُ الْعَصَافِيرِ اَوْ شِبْهُ الْجُمْلَةِ (عَلَى الْغُصْنِ) خَبَرٌ فِى مَحَلِّ رَفْعٍ.

اَلْقِطُّ تَحْتَ الْمَائِدَةِ.

اَلْقِطُّ : مُبْتَدَأٌ، مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

تَحْتَ : ظَرْفُ مَكَانٍ مَنْصُوبٌ بِالضَّمَّةِ وَ هُوَ مُضَافٌ.

اَلْمَائِدَةِ : مُضَافٌ إِلَيْهِ مَجْرُورٌ بِالْكَسْرَةِ.

تَحْتَ... : خَبَرٌ فِى مَحَلِّ رَفْعٍ. (شِبْهُ الْجُمْلَةِ خَبَرٌ فِى مَحَلِّ رَفْعٍ).

Zarf haber olduğu zaman iki türlü i'râbı vardır:

1-Evvelâ (تَحْتَ...) şibh-i cümle olduğu için (اَلْقِطُّ كَائِنٌ تَحْتَ الْمَائِدَةِ) cümlesindeki hazfedilen (كَائِنٌ) un zaman zarfıdır, fetha ile mansûbdur.

2-İkincisi ise (اَلْقِطُّ تَحْتَ الْمَائِدَةِ) cümlesinde ise, haber olan (كَائِنٌ) hazfedilmiş, şibh-i cümle olarak onun yerine haber olmuştur.

Cümle ve şibh-i cümlelerin i'râbı mahallî olduğu, yani, (كَائِنٌ) yerine geçtiği için mahallen merfû'dur.

K-ÖVME VE YERME FİİLLERİ (أَفْعَالُ الْمَدْحِ وَ الذَّمِّ)

1-Arapçada medh (övmek) için (نِعْمَ), zem (yerme) için (بِئْسَ) câmid fiilleri kullanılır. Umûmiyetle bu fiillerden sonra merfû iki isim bulunur:

Ömer iyi çocuktur! نِعْمَ الْوَلَدُ عُمَرُ!

Yalan söylemek kötü huydur! بِئْسَ الْخُلُقُ الْكِذْبُ!

Birinci cümledeki (نِعْمَ) câmid fiildir[10] ve mâzîdir. (اَلْوَلَدُ) cümlenin fâilidir, merfû'dur. (عُمَرُ) mahsûs (اَلْمَخْصُوص) dur, o da merfû'dur.

İkinci cümledeki (بِئْسَ) câmid fiildir ve mâzîdir. (اَلْخُلُقُ) cümlenin fâilidir, merfû'dur. (اَلْكِذْبُ) mahsûs (اَلْمَخْصُوص) dur, o da merfû'dur.

Mahsûs (اَلْمَخْصُوص), misâllerde görüldüğü gibi fiilden sonra gelirse, ya muahhar mübtedâ veya mahzûf bir mübtedânın haberi olur. Yukarıdaki cümlelerdeki mahsûs mübtedâ olunca, cümle şöyle olur:

اَلْكِذْبُ بِئْسَ الْخُلُقُ. (Fâil: الْخُلُقُ, Fiil: بِئْسَ — Haber; Mübteda: اَلْكِذْبُ)

عُمَرُ نِعْمَ الْوَلَدُ! (Fâil: الْوَلَدُ, Fiil: نِعْمَ — Haber; Mübteda: عُمَرُ)

Mahzûf mübtedânın haberi olunca cümlenin şöyle olduğu kabul edilir:

بِئْسَ الْخُلُقُ هُوَ الْكِذْبُ! (Hab. الْكِذْبُ, Müb. هُوَ, Fâil الْخُلُقُ, Fiil بِئْسَ)

نِعْمَ الْوَلَدُ هُوَ عُمَرُ! (Hab. عُمَرُ, Müb. هُوَ, Fâil الْوَلَدُ, Fiil نِعْمَ)

Not: **a**-Ef'âlu'l-medh ve zem fiilleri câmiddir.

b-Lâzımdırlar.

c-Mâzîdirler, muzâri ve emirleri yoktur. (çekimleri de yoktur).

d-(نِعْمَ) nin müennesi (نِعْمَتْ), (بِئْسَ) nin müennesi (بِئْسَتْ) dir.

10.Câmid fiiller için bk. Sarf, s. 416

e-(نِعْمَ) ile başlayan cümledeki mahsûsa, mahsûsun bi'l-medh (اَلْمَخْصُوصُ بِالْمَدْحِ) denir.

f-(بِئْسَ) ile başlayan cümledeki mahsûsa ise, mahsûsun bi'z-zem (اَلْمَخْصُوصُ بِالذَّمِّ) denir.

g-(نِعْمَ) ve (بِئْسَ) nin fâilleri, mahsûslarına (müfred, tesniye, cemi, müzekker, müennes olma bakımından) uyar.

Ahmed iyi insan (adam)dır! نِعْمَ الرَّجُلُ أَحْمَدُ!

İki kardeşin iyi insan (adam)lardır! نِعْمَ الرَّجُلاَنِ أَخَوَاكَ!

Müslümanlar iyi insan (adam)lardır! نِعْمَ الرِّجَالُ الْمُسْلِمُونَ!

Ayşe iyi bayan (kadın)dır! نِعْمَتِ الْمَرْأَةُ عَائِشَةُ!

h-(نِعْمَ) *iyi, güzel, ilginç, mükemmel, ne iyi, ne güzel ne ilginç, ne mükemmel...* mânâlarına gelir.

k-(بِئْسَ) *kötü, fenâ, çirkin, ne kötü, ne fenâ, ne çirkin, ...* mânâlarına gelir.

2-Medh (övme) için (نِعْمَ) den başka (حَبَّذَا), zem (yerme için) (بِئْسَ) den başka (لاَ حَبَّذَا) da kullanılır:

Çalışmak ne kadar güzeldir! حَبَّذَا الإِجْتِهَادُ!

Hırsızlık yapmak ne kadar kötüdür! لاَ حَبَّذَا السَّرِقَةُ!

(حَبَّذَا الإِجْتِهَادُ !) cümlesinde;

(حَبَّ) : Mâzî, feth üzere mebnî,

(ذَا) : İsm-i işâret, fâil, mebnî, mahallen merfû',

(الإِجْتِهَادُ) : Muahhar mübtedâ veya mübtedâsı hazfedilmiş haber,

(حَبَّذَا) : Mukaddem haberdir.

(لَا حَبَّذَا السَّرِقَةُ!) cümlesinde;

(لَا) : Nefy (olumsuzluk) harfi, i'râbdan mahalli yoktur,

(حَبَّ) : Mâzî, feth üzere mebnî,

(ذَا) : İsm-i işâret, fâil, mebnî, mahallen merfû',

(اَلسَّرِقَةُ) : Muahhar mübtedâ veya mübtedâsı hazfedilmiş haber.

(لَا حَبَّذَا) : Mukaddem haberdir.

Not:a-Umûmiyetle (حَبَّذَا) ve (لَا حَبَّذَا) dan sonra bir merfû' isim gelir; çünkü birinci merfû' ismin yerine fâil olarak (ذَا) gelmiştir.

b-(حَبَّذَا) ve (لَا حَبَّذَا) hiç bir değişikliğe uğramaz, müfred, tesniye, cemi için aynı siygalar kullanılır. Nüennesleri de yoktur.

c-(حَبَّذَا) dan sonra gelen merfû' isim mahsûstur. Buna mahsûsun bi'l-medh denir.

d-(لَا حَبَّذَا) dan sonra gelen merfû' isim de mahsûstur. Buna mahsûsun bi'z-zem denir.

e-(حَبَّذَا) *ne iyi, ne güzel, ne hoş, ne kadar iyi, ne kadar güzel, ne kadar hoş*, ... mânâlarına gelir.

f-(لَا حَبَّذَا) *ne fenâ, ne kötü, ne kadar fenâ, ne kadar kötü*, ... mânâlarına gelir.

3- a-(جَمُلَ) gibi bazı fiiller (نِعْمَ) gibi medh fiili olarak da kullanılır:

Emel (arzu)e ulaşmak güzel (bir) başarıdır! جَمُلَ النَّجَاحُ بُلُوغُ الأَمَلِ!

b-(سَاءَ) ve (خَبُثَ) gibi bazı fiiller de (بِئْسَ) gibi zem fiili olarak da kullanılır:

Yalancı şahitlik ne kötü huydur! سَاءَ الْخُلُقُ شَهَادَةُ الزُّورِ!

İnanmayan, Allah'ın kötü خَبُثَ عَدُوُّ اللهِ الْكَافِرُ!

(kişilikli) düşmanıdır!

4-Övme ve Yerme Fiillerinin Diğer Özellikleri:

a-Medh ve zem fiilleri mübâlaga yolu ile övme ve yermeyi ifâde ederler.

b-(نِعْمَ) ve (بِئْسَ) nin fâilleri mahsûsla yer değiştiremez; (نِعْمَ الْوَلَدُ عُمَرُ) cümlesi (نِعْمَ عُمَرُ الْوَلَدُ) şeklinde söylenemez.

c-Mahsûs fiilin önüne geçmesi câizdir. (نِعْمَ الْوَلَدُ عُمَرُ) cümlesi (عُمَرُ نِعْمَ الْوَلَدُ) şeklinde de söylenebilir.

d-Fâil, harf-i ta'rîfli cins isim olur!

Hak çok güzel silahtır! نِعْمَ السِّلاَحُ الْحَقُّ!

e-Fâil harf-i ta'rîfli cins isme muzâf olan bir isim de olur:

Necip çok kötü bir adamdır! بِئْسَ رَجُلُ السُّوءِ نَجِيبٌ!

f-Fâil, temyîz olarak mansûb ve nekre bir isimle açıklanan müstetir bir zamîr olur:

Sa'îd iyi bir (ne iyi bir) kumandandır! نِعْمَ زَعِيمًا سَعِيدٌ!
Temyîz

Not: 1-Medh ve zem fiillerinden sonra (زَعِيمًا) gibi nekre ve mansûb gelen isimler temyîzdir. (نِعْمَ) fâil müstetir (هُوَ) dir; (سَعِيدٌ) ise mahsûstur.

2-غ (زَعِيمًا نِعْمَ سَعِيدٌ) denmez.

3-(نِعْمَ سَعِيدٌ زَعِيمًا) nâdiren söylenir.

4-(نِعْمَ زَعِيمًا سَعِيدٌ) cümlesi (سَعِيدٌ نِعْمَ زَعِيمًا) şeklinde de söylenebilir.

g-(نِعْمَ) fâili (مَا) ism-i mevsûlü olur:[11]

Yaptığın şey ne güzel! نِعْمَ مَا فَعَلْتَهُ!

(مَا) ism-i mevsûldür, fâildir, mahallen merfû'dur. Mahsûsu mahzûftur.

11.Bk. Minhâc, s. 59

h-(نِعْمَ) nin fâili, (الشَّيْءُ) mânâsında mâ-ı ma'rife-i tâmme (مَا) olur:[12]

O ne iyi! نِعِـمَّا هِيَ!

Not: 1-Yukarıdaki cümlede görüldüğü gibi (نِعْمَ مَا) yı (نِعِمَّا) şeklinde yazmak câizdir.

2-(نِعِمَّا) nın fâili (مَا) olur. Bu durumda (مَا) mahallen merfû' olur.

k-Yâhut ta fâil (شَيْءٌ) mânâsında temyîz olan mâ-i nekre-i tâmme (مَا) ile açıklanan müstetir bir zamîr olur.[13]

Zeyd ne iyidir! نِعِمَّا زَيْدٌ!

(نِعِمَّا) nın (مَا) sı temyîzdir. Mahallen mansûbdur.

(زَيْدٌ) ise muahhar mübtedâ veya mübtedâsı hazfedilmiş haberdir.

m-Fâil, müennes olduğu zaman, bu fiillere te'nîs tâsı (ـتْ) nın getirilmesi câizdir:

Meryem iyi kadındır! نِعْمَ الْمَرْأَةُ مَرْيَمُ (= نِعْمَتِ الْمَرْأَةُ مَرْيَمُ).

Semîre kötü kızdır! بِئْسَ الْبِنْتُ سَمِيرَةُ (= بِئْسَتِ الْبِنْتُ سَمِيرَةُ).

n-Mahsûs yukarıdaki misâllerde de görüldüğü gibi ma'rife olur.

o-Mahsûsun hazfı câizdir ve yaygındır:

Bizi kudretli bir emîr ziyâret etti. O ne iyi bir ziyâretçidir! زَارَنَا أَمِيرٌ عَظِيمٌ وَ نِعْمَ الزَّائِرُ!

Yukarıdaki (نِعْمَ الزَّائِرُ) cümlesinin mahsûsu olan (اَلأَمِيـرُ) hazfedilmiştir. Bu cümlenin aslı (نِعْمَ الزَّائِرُ الأَمِيرُ) şeklinde idi.

p-Mahsûs, (إِنَّ) ve benzerleri ile (كَانَ) ve benzerlerinin ismi de olabilir:

12.Bk. Minhâc, s. 318
13.Bk. Minhâc, s. 59

Gerçekten Ahmed iyi öğrencidir! — إِنَّ أَحْمَدَ نِعْمَ الطَّالِبُ!

Ali'nin babası kötü bir adamdı! — كَانَ أَبُو عَلِيٍّ بِئْسَ الرَّجُلِ!

r-Mahsûs, ef'âlu'l-kulûb (ظَنَّ ve benzerleri) ün birinci mef'ûlü de olur:

Sa'îd'in iyi çocuk olduğunu zannettim. — ظَنَنْتُ سَعِيداً نِعْمَ الْوَلَدُ.

s-(حَبَّذَا) ve (لاَ حَبَّذَا) dan sonra mansûb ve nekre olarak (ذَا) yı açıklayan bir temyîz gelebilir:

Hâlid ne iyi adamdır! — حَبَّذَا رَجُلاً خَالِدٌ!

(ذَا) fâil, (رَجُلاً) temyîzdir.

t-Mahsûs fâilden sonra geldiği zaman:[14]

1-Muahhar mübtedâ: — زَيْدٌ نِعْمَ الرَّجُلُ!

2-Mübtedâsı hazfedilmiş haber:[15] — نِعْمَ الرَّجُلُ الْمَمْدُوحُ زَيْدٌ!

3-Haberi hazfedilmiş haber: — نِعْمَ الرَّجُلُ زَيْدٌ الْمَمْدُوحُ!

4-Fâilden bedel olur: — نِعْمَ الرَّجُلُ زَيْدٌ!

Bunlardan ilk ikisi meşhûrdur.

5-Övme ve Yerme Fiillerinin İ'râbı:

نِعْمَ الرَّجُلُ خَالِدٌ!

نِعْمَ : فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ.

اَلرَّجُلُ : فَاعِلٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

خَالِدٌ : مُبْتَدَأٌ مُؤَخَّرٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ (أَوْ خَبَرٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ).

جُمْلَةُ (نِعْمَ الرَّجُلُ): فِي مَحَلِّ رَفْعٍ خَبَرٌ مُقَدَّمٌ لِلْمُبْتَدَإِ (خَالِدٌ).

14.Bk. Mebâdiu'l-Arabiyye, IV, 320.

15.Mahzûf mübtedâ ve haberi (نِعْمَ) için (اَلْمَمْدُوحُ), (بِئْسَ) için (اَلْمَذْمُومُ) takdîr edilir.

بِئْسَ الْخُلُقُ شَهَادَةُ الزُّورِ !

بِئْسَ : فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ.

اَلْخُلُقُ : فَاعِلٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

شَهَادَةُ : مُبْتَدَأٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ (أَوْ خَبَرٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ) وَ هُوَ مُضَافٌ.

اَلزُّورُ : مُضَافٌ إِلَيْهِ مَجْرُورٌ بِالْكَسْرَةِ.

جُمْلَةُ (بِئْسَ الْخُلُقُ) : فِي مَحَلِّ رَفْعٍ خَبَرٌ لِلْمُبْتَدَإِ (شَهَادَةُ الزُّورِ).

نِعْمَ وَلَدًا أَخُوكَ !

نِعْمَ : فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ وَ فَاعِلُهُ مُسْتَتِرٌ تَقْدِيرُهُ (هُوَ).

رَجُلاً : تَمْيِيزٌ لِلضَّمِيرِ الْمُسْتَتِرِ مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ.

أَخُوكَ : مُبْتَدَأٌ مُؤَخَّرٌ أَوْ (خَبَرٌ) مَرْفُوعٌ بِالْوَاوِ لأَنَّهُ مِنَ الأَسْمَاءِ الْخَمْسَةِ وَ هُوَ مُضَافٌ وَ الْكَافُ مُضَافٌ إِلَيْهِ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ فِي مَحَلِّ جَرٍّ.

جُمْلَةُ (نِعْمَ وَلَدًا) فِي مَحَلِّ رَفْعٍ خَبَرٌ لِلْمُبْتَدَإِ (أَخُوكَ)

حَبَّذَا الرَّبِيعُ !

حَبَّ : فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ.

ذَا : اِسْمُ الإِشَارَةِ فَاعِلٌ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ.

اَلرَّبِيعُ : مُبْتَدَأٌ مُؤَخَّرٌ (أَوْ خَبَرٌ) مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

جُمْلَةُ (حَبَّذَا) فِي مَحَلِّ رَفْعٍ خَبَرٌ مُقَدَّمٌ لِلْمُبْتَدَإِ (اَلرَّبِيعُ).

لاَ حَبَّذَا الْكَسَلُ !

لاَ : حَرْفُ نَفْيٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ لاَ عَمَلَ لَهَا.

Diğer kısmı buradan öncek cümle gibi i‘râblanır.

نِعِمَّا هِيَ !

نِعِمَّا : مُؤَلَّفَةٌ مِنْ (نِعْمَ) وَ (مَا) .

(مَا) ism-i mevsûl kabûl edilirse:

مَا : اِسْمُ مَوْصُولٍ فَاعِلٌ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ.

(مَا), (اَلشَّيْئُ) mânâsında ma'rife-i tâmme kabul edilirse:

مَا : مَعْرِفَةٌ تَامَّةٌ بِمَعْنَى الشَّيْءُ فَاعِلٌ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ.

(مَا), (شَيْءٌ) mânâsında nekre-i tâmme kabul edilirse:

مَا : نَكِرَةٌ بِمَعْنَى (شَيْءٌ) مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ فِي مَحَلِّ نَصْبٍ تَمْيِيزٌ لِفَاعِلِ (نِعْمَ) الْمُسْتَتِرِ.

Diğer kısım üçüncü misâldeki gibi i'râblanır.

YİRMİ BİRİNCİ BÖLÜM

NEVÂSIH

(اَلنَّوَاسِخُ)

Nevâsıh, isim cümlesinin başına gelip, mübtedâ ile haberin ismini ve harekesini değiştiren fiil ve harflerdir.

1-Fiiller (اَلأَفْعَالُ)**:**

a-(كَانَ) ve Benzerleri (اَلأَفْعَالُ النَّاقِصَةُ =كَانَ وَ أَخَوَاتُهَا).

b-(كَادَ) ve Benzerleri (أَفْعَالُ الْمُقَارَبَةِ).

c-(ظَنَّ) ve Benzerleri (أَفْعَالُ الْقُلُوبِ).

2-Harfler (الْحُرُوفُ)**:**

a-(إِنَّ) ve Benzerleri (اَلْحُرُوفُ الْمُشَبَّهَةُ بِالْفِعْلِ = إِنَّ وَ أَخَوَاتُهَا).

b-(لَيْسَ) ye Benzeyen (مَا) ve (لاَ) (اَلأَحْرُفُ الْمُشَبَّهَةُ بِلَيْسَ).

c-Umûmî Olumsuzluk Bildiren (لاَ) (لاَ النَّافِيَةُ لِلْجِنْسِ).

YİRMİ İKİNCİ BÖLÜM

NÂKIS FİİLLER

(اَلأَفْعَالُ النَّاقِصَةُ)[1]

I-Nâkıs fiillere (كَانَ) ve Benzerleri (كَانَ وَ أَخَوَاتُهَا) da denir. Nevâsıhtandırlar:

Hasta uyuyordu.	كَانَ الْمَرِيضُ نَائِمًا .
Hava sıcak değildir.	لَيْسَ الْجَوُّ حَارًّا .
Ahmed fakirleşti (oldu).	صَارَ أَحْمَدُ فَقِيرًا .
İşçi çalışıyor (oldu).	أَصْبَحَ الْعَامِلُ مُشْتَغِلاً .
Cadde kalabalıklaştı.	ظَلَّ الشَّارِعُ مُزْدَحِمًا .

Bu fiiller isim cümlesinin önüne geldiklerinde, isim cümlesinin mübtedâsını ismi, haberini de haberi yaparlar. İsim cümlesinin mübtedâsı merfû‘ olarak kalır. İsim cümlesinin haberi merfû" iken mansûb olur; yâni bu fiiller, ismini ref, haberini nasbederler:

Ahmed zengin idi. . كَانَ أَحْمَدُ (İsmi) غَنِيًّا (Hab.) ←*Ahmed zengindir.* . أَحْمَدُ (Müb.) غَنِيٌّ (Hab.)

Adam hasta oldu. . أَصْبَحَ الرَّجُلُ (İsmi) مَرِيضًا (Hab.) ←*Adam hastadır.* . الرَّجُلُ (Müb.) مَرِيضٌ (Hab.)

II-Nâkıs filler:

كَانَ ، لَيْسَ ، صَارَ ، أَصْبَحَ ، أَضْحَى ، أَمْسَى ، ظَلَّ ، بَاتَ ، مَا زَالَ ، مَا بَرِحَ ، مَا فَتِئَ ، مَا انْفَكَّ ، مَا دَامَ

1.Yalnız fâili ile bir oluş bildirmeyen ve başka bir kelimeye ihtiyaç gösteren fiile **nâkıs fiil** denir. Bu fiiller çoğu zaman yardımcı fiil olarak kullanılır:

Ali dün bir mektup yazmıştı.	كَانَ عَلِيٌّ قَدْ كَتَبَ رِسَالَةً أَمْسِ .
Ahmed az önce kitap okuyordu.	كَانَ أَحْمَدُ يَقْرَأُ الْكِتَابَ قَبْلَ قَلِيلٍ .

Bu fiilleri aşağıdaki şekilde tasnîf edebiliriz:

1- كَانَ

2- لَيْسَ

3- (صَارَ) ve benzerleri: أَصْبَحَ، أَضْحَى، أَمْسَى، ظَلَّ، بَاتَ

4-İstimrâr (devamlılık) bildiren fiiller: مَا زَالَ، مَا فَتِئَ، مَا بَرِحَ، مَا انْفَكَّ،

5- مَا دَامَ.

III-(كَانَ)

Asıl mânâsı *idi* olan nâkıs fiildir:

Öğretmen yorgundu. كَانَ الْمُعَلِّمُ مُتْعَبًا.

Çiçek açmıştı. كَانَتْ الزَّهْرَةُ مُفَتَّحَةً.

Not: (كَانَ), *vardı, varmış, oldu, var oldu, meydana geldi,* ... gibi mânâlara gelir.

IV- (لَيْسَ):

Menfîlik (olumsuzluk) bildirir:

Fakirlik ayıp değildir. لَيْسَ الْفَقْرُ عَارًا.

Aç değilim. لَسْتُ جَائِعًا.

Not: (لَيْسَ), *değil*(dir), *yok*(tur), *olmadı* gibi mânâlara gelir.

V- (صَارَ) ve Benzerleri:

Durum değişikliği bildiren nâkıs fiillerdir:

أَصْبَحَ، أَضْحَى، أَمْسَى، ظَلَّ، بَاتَ

Not: Durum değişikliği aşağıdaki cümlede açık bir şekilde görülmektedir:

Kâmil zengindi, (durumu değişti) sonradan fakir oldu. كَانَ كَامِلٌ غَنِيًّا، صَارَ فَقِيرًا.

Meyve olgunlaştı. صَارَ الثَّمَرُ نَاضِجًا.

Suçlu mahkûm oldu.	أَصْبَحَ الْمُجْرِمُ مَحْكُومًا .
Sis yoğunlaştı.	أَضْحَى الضَّبَابُ كَثِيفًا .
İşçi yoruldu.	أَمْسَى الْعَامِلُ مُتْعَبًا .
Bülbül öttü.	ظَلَّ الْعَنْدَلِيبُ مُغَرِّدًا .
Ay doğdu.	بَاتَ الْقَمَرُ طَالِعًا .

Not: (صَارَ) ve Benzerleri nâkıs fiil olarak kullanıldıklarında *oldu, dönüştü* mânâlarına gelir.

VI-İstimrâr (Devamlılık) Bildiren Fiiller (أَفْعَالُ الإِسْتِمْرَارِ):

Devamlılık (süreklilik) bildiren nâkıs fiillerdir:

مَا زَالَ، مَا بَرِحَ، مَا فَتِئَ، مَا انْفَكَّ

Yolculuk (seyahat) yapmak dâimâ faydalıdır. مَا زَالَ السَّفَرُ مُفِيداً .

Doğruluk dâimâ kurtuluşun yolu (kurtuluş vesîlesi)dur. مَا بَرِحَ الصِّدْقُ سَبِيلَ النَّجَاةِ .

İmtihan bitti; sonuç hâlâ belli değil. انْتَهَى الإِمْتِحَانُ وَ مَا فَتِئَ النَّتِيجَةُ مَجْهُولَةً .

Câhil kimse inâdında dâimâ direnir (ısrâr eder). لاَ يَنْفَكُّ الْجَاهِلُ مُصِرًّا عَلَى عِنَادِهِ .

Not: İstimrâr fiilleri *dâimâ, hâlâ, daha, öteden beri, devamlı, sürekli, sürekli olarak, henüz* gibi mânâlara gelir:

VII-(مَا دَامَ):

Zaman zarfı olan nâkıs fiildir:

İmkânın olduğu (sâhip olduğun) müddetçe, fakirlere sadak ver. تَصَدَّقْ عَلَى الْفُقَرَاءِ مَا دُمْتَ قَادِراً .
Mef'ûlün fîh

Soğuk şiddetli olduğu müddetçe evden çıkma! لاَ تَخْرُجْ مِنَ الْبَيْتِ مَا دَامَ الْبَرْدُ شَدِيداً!
Mef'ûlün fîh

Yaşadığım müddetçe Allah'a ibâdet ederim. أَعْبُدُ مَا دُمْتُ حَيًّا.

VIII- (كَانَ) nin Özellikleri:

1-(كَانَ) nin mâzîsi, muzârisi ve emri çekilir:[2]

Hava dün sıcaktı. كَانَ الْجَوُّ حَارًّا أَمْسِ.

Bekçi uyanık olur. يَكُونُ الْحَارِسُ مُسْتَيْقِظًا.

Musîbetlere karşı sabırlı ol! كُنْ صَابِرًا عَلَى الْمَصَائِبِ!

2-(كَانَ) ecvef birinci bâbdandır:

(كَانَ - كُنْتُ - يَكُونُ - كُنْ)

3-Tam fiil olarak da kullanılır; o zaman haber almaz:

Nerede olursanız olun, ölüm size yetişir (ulaşır). أَيْنَمَا تَكُونُوا يُدْرِكْكُمُ الْمَوْتُ.

Cem-i vâvı ismi değil, fâilidir.

Not:a-(كَانَ) fiili (حَدَثَ = *var oldu*), (حَصَلَ = *meydana geldi*), (ثَبَتَ = *gerçekleşti, meydana geldi*) ve (وَقَعَ = *vâkî oldu, sâbit oldu*) mânâlarını ifâde ettiği zaman nâkıs değil tam fiil olur:

Bir şeye karar verince ona sadece "Ol!" der; o da hemen oluverir. (Âl-i İmrân, 47). وَ إِذَا قَضَى أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ.

Yukarıdaki cümlede (كَانَ) nin emri olan (كُنْ) tâm fiildir. Fâili gizli (أَنْتَ) dir.

b-(كَانَ), umûmiyetle emr-i hâzır olduğunda veya şart cümlesinin başında geldiğinde tam fiil olur.

4-(كَانَ) nin muzârisinin (نَكُونُ، أَكُونُ، تَكُونُ، يَكُونُ) siygaları meczûm

2.Çekilir demek, bu siygalar pratikte kullanılır demektir. Böyle üç zamanı çekilen fiillere **mutasarrıf** (اَلْمُتَصَرِّفُ) **fiiller** denir. Bk. Sarf, s. 421

olduklarında, kendilerinden sonra hemze-i vasıl gelmediğinde ve kendilerine zamîr birleşmediği zaman nûnları düşebilir (düşmesi vâcib değildir). Bu kullanılış şekli daha çok Kur'ân-ı Kerim ve eski metinlerde görülür.

Eğer tevbe ederlerse, onlar için hayırlı olur. فَإِنْ يَتُوبُوا يَكُ خَيْرًا لَهُمْ.

Şüphe içinde olma! فَلاَ تَكُ فِي مِرْيَةٍ!

Hâin olmadım. لَمْ أَكُ خَائِنًا.

5-Menfî olan (كَانَ) nin haberinin başına zâid (بَاء) harf-i cerri, mânâyı kuvvetlendirmek için gelir:

Orada aslâ yabancı değildir. لَمْ يَكُنْ فِيهِ بِغَرِيبٍ.

6-Mânâ bakımından (كَانَ) nin ismi olan kelime, haberin başındaki fiilin fâili olarak gelebilir:

Ahmed namaz kılıyordu. كَانَ يُصَلِّي أَحْمَدُ. (كَانَ أَحْمَدُ يُصَلِّي).

Yukarıdaki (أَحْمَدُ) kelimesinin durumu nahiv bakımından oldukça tartışmalıdır:

a-Bazıları bu durumda (كَانَ) ye zâiddir, demişler;

b-Bazıları (كَانَ) nin altındaki müstetir zamîr, ismidir ve zamîrü'ş-şândır, demişlerdir.

c-Bazıları (أَحْمَدُ), (كَانَ) nin ismi hem de (يُصَلِّي) nin fâilidir, tenâzu' vardır, demişler, bazıları da bunu (كَانَ) ile (يُصَلِّي) arasında atıf harfi olmadığı için kabul etmemişlerdir.

d-Bazıları ise (كَانَ) ile ismi arasına haberi girmiştir, demişlerdir.

e-Gramer durumu ne olursa olsun, (كَانَ) nin bu şekilde kullanılışı yaygındır.

7-Menfî (كَانَ) nin haberi muzâri olduğunda, başında bir lâm (لِ) bulunabilir. Buna inkâr lâmı (لاَمُ الْجُحُودِ) denir.

Arkadaş, arkadaşına aslâ hâinlik edemez (edecek değildir). مَا كَانَ الصَّدِيقُ لِيَخُونَ صَدِيقَهُ .

Lâmu'l-cuhûd için bk. Mansûb Muzârîler.

8-(كَانَ) nin mâzîsi zâid olarak taaccüb (مَا) sı ile fiili arasına girer, taaccüb fiilinin mânâsını mâzîye çevirir:

Yolculuğumuz ne güzel oldu! مَا كَانَ أَجْمَلَ رِحْلَتَنَا!

9-(لَوْ) ve (إِنْ) şart harflerinden sonra gelen (كَانَ), ismiyle beraber hazfedilebilir (hazfı câizdir):

Sen çabuk git de! İster binerek (git), ister yürüyerek (git). سِرْ مُسْرِعًا! إِنْ رَاكِبًا وَ إِنْ مَاشِيًا .

Yukarıdaki cümle (سِرْ مُسْرِعًا إِنْ كُنْتَ رَاكِبًا وَ إِنْ كُنْتَ مَاشِيًا) takdîrin-dedir.

Bakır yüzük bile olsa, iste! اِلْتَمِسْ! وَ لَوْ خَاتَمًا مِنْ نُحَاسٍ.

Bu cümlede (لَوْ كَانَ مَا تَلْتَمِسُهُ خَاتَمًا مِنْ نُحَاسٍ) takdîrindedir.

10-Bazan (كَانَ) nin masdarı ismine muzâf olarak gelir:

Kardeşinin kaprisli olması beni şaşırttı. عَجِبْتُ مِنْ كَوْنِ أَخِيكَ مُتَقَلِّبًا .

(عَجِبْتُ مِنْ أَنْ كَوْنَ أَخُوكَ مُتَقَلِّبًا) yerindedir.

11-Nâdir olarak (لاَ يَكُونُ) istisnâ edâtı olarak da kullanılır:

Oturdular; ancak Zeyd oturmadı. قَعَدُوا لاَ يَكُونُ زَيْدًا (= قَعَدُوا إِلاَّ زَيْدًا) .

12-Cenâb-ı Hakk'a isnâd olunan (كَانَ) de zaman bahis konusu değildir. Yâni *idi* mânâsına gelmez. Kur'ân-ı Kerîm'in tercüme ve tefsîrinde buna dikkat edilmelidir:

Allah, Alîmdir, Hakîmdir. كَانَ اللهُ عَلِيمًا حَكِيمًا .

13-(كَانَ) nin haberi:

a-Mâzî fiil olursa, dili geçmişin hikâyesini ifâde eder:

Bildiydim. كُنْتُ عَلِمْتُ.

Not: a-Bazı gramer kitaplarında -mişli geçmiş zamanın hikâyesini ifade ettiği de yazılıdır:

Öldürülmüştü. كَانَ قُتِلَ.

b-(قَدْ) lı mâzî fiil olursa, mişli geçmişin hikâyesini ifâde eder:

Bilmiştim. كُنْتُ قَدْ عَلِمْتُ.

c-Muzâri olursa:

Geniş zamanın hikâyesini ifâde eder:

Derdi (söylerdi). كَانَ يَقُولُ.

Yahut şimdiki zamanın hikâyesini ifâde eder:

Yapıyordu. كَانَ يَفْعَلُ.

14-(كَانَ = *ebedîdir*), (يَكُونُ = *ezelîdir*) mânâlarına da gelir.

15-(كَانَ) nin yardımcı fiil olarak kullanılışı oldukça geniştir. Bk. Vecdi Akyüz, Arapçada Fiil Kipleri ve Yardımcıları, s. 89-165, 186-212.

IX-(لَيْسَ) nin Özellikleri:

1-(لَيْسَ) nin sadece mâzîsi çekildiği için câmiddir. Bk. Sarf, s. 416.

2-Bazan (لَيْسَ) nin haberinin başına mânâyı te'kîd için zâid (بَاء) harf-i cerri gelir:

Bu bir şey değildir. لَيْسَ هَذَا شَيْئًا.

Bu hiç bir şey değildir. لَيْسَ هَذَا بِشَيْئٍ.

3-(لَيْسَ) aşağıdaki durumlarda nefy (olumsuzluk) harfi de olur.[3] Bu durum nâdiren gerçekleşir:

Yağmur yağmıyor. لَيْسَ يَسْقُطُ الْمَطَرُ.

İnsan ne zaman öleceğini bilemez. لَيْسَ يَعْرِفُ إِنْسَانٌ زَمَانَ مَوْتِهِ.

4-(لَيْسَ) istisnâ edâtı olarak da kullanılabilir. Kendisinden sonraki (müstesnâ) fiilin haberi olduğundan, devamlı mansûbdur; ismi de devamlı müstetir bir zamîrdir:

Ali'den başka bütün öğrenciler geldiler. جَاءَ الطُّلاَّبُ لَيْسَ عَلِيًّا.

5-(لَيْسَ) nin haberinin başında (إِلاَّ) gelirse, merfû' veya mansûb okunabilir:[4]

Bu, Ahmed'den başkası değildir. لَيْسَ هَذَا إِلاَّ أَحْمَدُ (= لَيْسَ هَذَا إِلاَّ أَحْمَدَ).

6-Haberi umûmî mânâlı olursa hazfedilebilir:

Kâfir kalbinden der ki: "Aslâ ilâh yoktur." يَقُولُ الْكَافِرُ فِى قَلْبِهِ : لَيْسَ إِلَهٌ.

Bu cümle (يَقُولُ الْكَافِرُ فِى قَلْبِهِ : لَيْسَ إِلَهٌ مَوْجُودًا) demektir.

7-(لَيْسَ) nin ismi zamîrü'ş-şân veya zamîru'l-kısse gelir veya takdîr edilirse, (لَيْسَ) den sonraki haber cümlesinin mübtedâ ve haberi merfû' olur:

Zeyd gelmiyor. لَيْسَ زَيْدٌ قَادِمٌ.

Haber

8-(لَيْسَ) nin yardımcı fiil olarak kullanılması için bk. Vecdi Akyüz, Arapça Fiil Kipleri, s. 165-185

3.Harf olduğu için amel etmez. Bk. Minhâc, s. 50
4.Bk. Mebâdiu'l-Arabiyye, IV, 211

X-(صَارَ) ve Benzerlerinin Özellikleri:

1-(صَارَ) ve benzerleri tam çekimli fiillerdir. Mâzî, muzâri, emir olmak üzere bütün siygaları kullanılır.

2-(صَارَ) ecveftir, ikinci bâbdandır: (صَارَ، صِرْنَ، يَصِيرُ، صِرْ)

3-(ظَلَّ) muza'af dördüncü bâbdandır: (ظَلَّ، ظَلِلْنَ، يَظَلُّ، ظَلَّ)

4-(بَاتَ) ecveftir; ikinci bâbdandır: (بَاتَ، بِتْنَ، يَبِيتُ، بِتْ)

5-Yukarıda da belirtildiği gibi (صَارَ) nın benzerleri, (صَارَ) mânâsında kullanıldıkları zaman nâkıs fiil olurlar.

6-Bu fiillerden pratikte daha çok(أَصْبَحَ) ve (ظَلَّ) kullanılır.

7-(ظَلَّ) fiili nâkıs fiil olarak amel ettiğinde *oldu (dönüştü)* mânâsından başka *devam etti, sürdürdü* mânâlarına da gelir ve daha çok bu mânâlarda kullanılır:

ظَلَّتِ الشَّرِيكَاتُ الْأَجْنَبِيَّةُ تَسْتَثْمِرُ فِى الْبِلاَدِ الْعَرَبِيَّةِ . *Yabancı şirketler Arap memleketlerinde (ülkelerinde) yatırım yapmayaı sürdürüyorlar (devam ediyorlar).*

8-(صَارَ) nın benzerleri tam fiil olduklarında (أَصْبَحَ) *sabahladı,* (أَضْحَى) *kuşlukladı,* (أَمْسَى) *akşamladı,* (ظَلَّ) *bir işle gündüz meşgûl oldu,* (بَاتَ) *bir işle gece meşgûl oldu* mânâlarına gelir.

اَصْبَحَ الرَّجُلُ فِى الْمُسْتَشْفَى الْبَارِحَةَ . (Fail: الرَّجُلُ) *Adam dün gece hastahanede sabahladı.*

اَضْحَى الرَّجُلُ نَائِمًا . (Fail: الرَّجُلُ) *Adam kuşluk vakti uyudu.*

ظَلَّ الْعَامِلُ عَامِلاً . (Fail: الْعَامِلُ) *İşçi, gününü çalışarak geçirdi.*

Not: Tam fiil olarak kullanıldıklarında, (صَارَ) nın benzerlerinden sonra gelen mansûb isimler umûmiyetle hâl olurlar.

10- (ارْتَدَّ، اسْتَحَالَ، تَحَوَّلَ، حَالَ، غَدَا، تَمَّ، كَمُلَ، رَجَعَ، رَاحَ، عَادَ، آضَ، آلَ، تَمَثَّلَ، انْقَلَبَ، تَبَدَّلَ، حَارَ) gibi fiiller, (صَارَ) mânâsına geldiklerinde nâkıs fiil olurlar.

XI-İstimrâr Filleri (أَفْعَالُ الإِسْتِمْرَارِ) nin Özellikleri:

1-Mâzî ve muzârileri kullanılır:[5]

2-Başlarındaki (مَا) menfîlik harfi olmasına rağmen, fiile olumsuzluk değil, devamlılık mânâsı kazandırır. Kullanırken ve okurken muzârilerine dikkat edilmelidir:

لاَ يَزَالُ   لاَ يَبْرَحُ   لاَ يَفْتَأُ   لاَ يَنْفَكُّ

3-Pratikte daha çok (مَا زَالَ) kullanılır: (مَا زَالَ، مَا زِلْنَ، لاَ يَزَالُ)

4-Bu fiillerin devamlılık bildirmesi için önlerinde nefy, nehy, istifhâm-ı inkâr ve duâ ifâde edecek edatlar geçmelidir:

Hasta hâlâ hayattadır. — مَا زَالَ الْمَرِيضُ حَيًّا .

Devamlı sabret! — لاَ تَزَلْ صَابِرًا!

Cimri adama kızılır mı hiç? — هَلْ يَبْرَحُ الْبَخِيلَ مَمْقُوتًا؟

Allah bahtiyar etsin! — [6] لاَ زِلْتَ سَعِيدًا!

Hastalık uzun süredir devam ediyor. — لَيْسَ يَنْفَكُّ الدَّاءُ مُقِيمًا .

5.Böyle iki zamanı çekilen fiillere yarı mutasarrıf fiil denir. Bk. Sarf, s, 421

6. Mâzî fiilin olumsuzu (مَا) ile yapılır; ancak, mâzî fiilin önüne (لاَ) gelirse umûmiyetle duânın olumsuzu (beddua) olur. İstimrâr fiillerinin önündeki olumsuzluk edatları ise devamlılık bildirir. Bu cümlede (لاَ) mâzînin önüne geldiği için hem duâ, hem de istimrâr (devamlılık) bildirir. Mâzî fiilin önüne (لاَ) nın gelmesi için bk. Sarf, s. 118.

XII-(مَا دَامَ) nin Özellikleri:

1-Yalnızca mâzîsi çekildiği için câmiddir. Bk. Sarf, s. 421.

2-(دَامَ) ecveftir, birinci bâbdandır: (مَا دَامَ - مَا دُمْنَ)

3-(مَا دَامَ) nin başındaki (مَا), zaman bildiren masdar (مَا) sıdır. Olumsuzluk edâtı değildir.[7]

4-Kendisinden sonraki isim cümlesi ile beraber, önce geçen fiil veya şibh-i fiilin mef'ûlün fîh'i olur:

Işık zayıfken okuma! — لاَ تَقْرَأْ مَا دَامَ النُّورُ ضَعِيلاً ! (Mef'ûlün fîh)

5-(مَا دَامَ) nin müteallakı (fiil veya şibh-i fiili), (مَا دَامَ) den sonra gelebilir:

Bu dünyada oldukça keder ve üzüntülerin olmasını garipseme! — مَا دُمْتَ فِى هَذِهِ الدَّارِ لاَ تَسْتَغْرِبْ وُقُوعَ الأَكْدَارِ !

XIII-Nâkıs Fiillerin Umûmî Özellikleri:

1-İsimleri müfred de gelse, tesniye de gelse, cemî de gelse fiiller müfred gelir; bu durum karıştırılıyor; çok dikkat etmek gerekir:

İki adam konuşuyorlardı. — كَانَ الرَّجُلاَنِ يُكَلِّمَانِ .

Çocuklar hâlâ uyuyorlar. — لاَ يَزَالُ الأَطْفَالُ نَائِمِينَ .

2-Nâkıs fiillerin isimleri müzekkerse, fiiller müzekker, müennesse müennes gelirler:

Ev geniş değildir. — لَيْسَتْ الدَّارُ وَاسِعَةً .

Mü'min yaşadığı müddetçe (aslâ) namazı terketmeyecektir. — لَنْ يَتْرُكَ الصَّلاَةَ مَا دَامَ الْمُؤْمِنُ حَيًّا .

---

7 Bu (مَا) ya **mâ-i deymûme** (مَا الدَّيْمُومَةُ) veya **mâ-i masdariyye-i zamâniyye** (مَا الْمَصْدَرِيَّةُ الزَّمَانِيَّةُ) denir. Bk. Wright. I, 277.

3-Nâkıs fiillerin haberleri isim cümlesinin haberi gibi müfred, cümle (isim, fiil) şibh-i cümle (zarflı, harf-i cerli isim) olarak gelir:

a-Müfred:

Terbiyeli kimse dâima sevilir. مَا زَالَ الْمُهَذَّبُ مَحْبُوبًا .

b-Cümle

-İsim cümlesi:

Sabahleyin Ömer'in kızı uyuyordu. كَانَ عُمَرُ بِنْتُهُ نَائِمَةٌ فِي الصَّبَاحِ .

-Fiil cümlesi:

Öğrenci, öğretmeni ile konuşuyordu. كَانَ الطَّالِبُ يَتَكَلَّمُ مَعَ أُسْتَاذِهِ .

c-Şibh-i cümle:

-Zarfla:

Kız öğrenciler, enstitünün önünde idiler. كَانَتِ الطَّالِبَاتُ أَمَامَ الْمَعْهَدِ .

-Harf-i cerli isimle:

Stadda seyirciler vardı. كَانَ فِي الْمَلْعَبِ مُتَفَرِّجُونَ .

XIV-Nâkıs Fiillerin İ'râbı

ـ كَانَ أَحْمَدُ غَنِيًّا .

كَانَ : فُعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ .

أَحْمَدُ : اِسْمُ (كَانَ) مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ .

غَنِيًّا : خَبَرُ (كَانَ) مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ .

ـ لاَ يَزَالُ نَبِيلٌ فِي الْبَيْتِ .

لاَ : حَرْفُ نَفْيٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ لاَ عَمَلَ لَهَا .

يَزَالُ : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ .

نَبِيلٌ : اِسْمُ (يَزَالُ) مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

(فِى الْبَيْتِ) : جَارٌ وَ مَجْرُورٌ فِى مَحَلٍّ النَّصْبِ خَبَرُ (يَزَالُ) اَوْ شِبْهُ الْجُمْلَةِ (فِى الْبَيْتِ) خَبَرٌ مَحَلُّ رَفْعٍ.

- لاَ تَتَكَلَّمْ مَا دَامَ الطِّفْلُ يَنَامُ.

لاَ : حَرْفُ نَهْيٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ لاَ عَمَلَ لَهَا.

تَتَكَلَّمْ : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَجْزُومٌ بِلاَ وَ عَلاَمَةُ جَزْمِهِ السُّكُونُ وَ الْفَاعِلُ ضَمِيرٌ مُسْتَتِرٌ تَقْدِيرُهُ (أَنْتَ).

مَا : مَصْدَرِيَّةٌ ظَرْفِيَّةٌ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ.

الطِّفْلُ : اِسْمُ (دَامَ) مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

يَنَامُ : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ وَ الْفَاعِلُ ضَمِيرٌ مُسْتَتِرٌ تَقْدِيرُهُ (هُوَ) جُمْلَةُ (يَنَامُ) مِنَ الْفِعْلِ وَ الْفَاعِلِ فِى مَحَلٍّ نَصْبٍ خَبَرُ (دَامَ).

(مَا دَامَ...) : ظَرْفُ زَمَانٍ (مَفْعُولٌ فِيهِ) فِى مَحَلٍّ نَصْبٍ.

XV-SÜREKLİLİK (DEVAMLILIK) BİLDİREN FİİLLER

Arapçada süreklilik (devamlılık) bildiren fiiler ikiye ayrılır:

1-Muayyen bir vakitte başlayıp o vaktin sonuna kadar devam ettiğini ifâde eden fiiller:

ظَلَّ بَاتَ

(ظَلَّ) : Güneşin doğuşundan batışına kadar geçen süreyi içine alır:

İbrahim bütün gün yazıp durdu (yazmayı sürdürdü). ظَلَّ إِبْرَاهِيمُ يَكْتُبُ.

Not: Gramer bakımından (ظَلَّ) fiilinin sürekliliği her ne kadar sınırlı olsa da, çoğu defa sınırlı olmayan zaman içinde kullanılır:

(بَاتَ) : Güneşin batışından doğuşuna kadar geçen süreyi içine alır:

بَاتَ رَائِدُ الْفَضَاءِ يُشَاهِدُ النُّجُومَ. *Kozmonot gece boyunca yıldızları seyretti (seyretmeyi sürdürdü).*

2-Muayyen olmayan bir zaman içinde devamlılık ifâde eden fiiller:

مَا زَالَ، مَا بَرِحَ - مَا انْفَكَّ - مَا فَتِئَ

مَا زَالَ الْمُشْتَرِى يَنْظُرُ إِلَى الأَقْمِشَةِ. *Müşteri kumaşlara bakakaldı.*

Bu fiillerin özellikleri Nâkıs Fiiller bahsinde geniş şekilde anlatılmıştır.

YİRMİ ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
MUKÂRABE FİİLLERİ
(أَفْعَالُ الْمُقَارَبَةِ)

I-Husûsî mânâları bulunan bu yardımcı fiiller de, mübtedâ ve haberin başına gelerek, nâkıs fiiller gibi isim cümlesinin mübtedâsını ismi, isim cümlesinin haberini ise haberi yapar; **ismini ref', haberini nasbeder. Şu** kadar var ki, **bu fiillerin haberleri daima muzâri ile başlar:**

Binanın yapımı tamamlanmak üzere. كَادَ الْمَنْزِلُ يَتِمُّ بِنَاؤُهُ.

Umulur ki Allah size merhamet eder. عَسَى اللّٰهُ أَنْ يَرْحَمَكُمْ.

Mühendis, arabayı tamir etmeye başladı. شَرَعَ الْمُهَنْدِسُ يُصْلِحُ السَّيَّارَةَ.

Not: Bu fiillere (كَادَ) ve Benzerleri de denir.

II-Mukârabe fiilleri üç kısımdır:

A-Haberde Bildirilen (Hâdise)nin Yaklaştığını Bildirenler:

كَادَ، كَرَبَ، أَوْشَكَ

Çocuk düşeyazdı. كَادَ الْوَلَدُ يَسْقُطُ.

Polis, hırsızı neredeyse görecekti. يَكَادُ الشُّرْطِيُّ يَرَى اللِّصَّ.

Asker, kumandanını görür görmez, ona selâm verdi. لَمْ يَكَدِ الْجُنْدِيُّ يَرَى الْقَائِدَ حَتَّى سَلَّمَ عَلَيْهِ.

Kalbi kederinden az kalsın eriyecekti. كَرَبَ قَلْبُهُ مِنْ حُزْنِهِ يَذُوبُ.

Suçlu öldürüleyazdı. يُوشِكُ الْمُجْرِمُ يُقْتَلُ.

Not: 1-Bu fiile pratikte mukârebe fiilleri denir.

2-Bu fiiller, *-eyazdı, az kalsın..., neredeyse..., -mek üzere(ydi)* gibi mânâlara gelir.

B-Ümit Bildiren Fiiller (اَلأَفْعَالُ لِلتَّرَجِّي)

عَسَى، حَرَى، اِخْلَوْلَقَ

Umulur ki Rabb'iniz size merhamet eder.	عَسَى رَبُّكُمْ أَنْ يَرْحَمَكُمْ.
Herhalde yağmur yağar.	حَرَى السَّمَاءُ أَنْ تُمْطِرَ.
Umulur ki (belki) tembel çalışır.	اِخْلَوْلَقَ الْكَسْلاَنُ أَنْ يَجْتَهِدَ.

Not: **1**-Bu fiillerden (عَسَى) daha çok kullanılır:

2-Ümit ifâde eden fiiller, *belki, umulur ki, herhalde, ola ki, -bilir* gibi mânâlara gelir.

C-Başlama Bildiren Fiiller (اَلأَفْعَالُ لِلشُّرُوعِ):

جَعَلَ، أَخَذَ، شَرَعَ، بَدَأَ، اِبْتَدَأَ، أَنْشَأَ، قَامَ، عَادَ، رَاحَ، أَقْبَلَ، طَفِقَ، عَلِقَ، اِنْبَرَى، هَبَّ

Çocuk ağlamaya başladı.	أَخَذَ الْوَلَدُ يَبْكِي.
Çiftçi ekini biçmeye başladı.	شَرَعَ الْفَلاَّحُ يَحْصُدُ الزَّرْعَ.

Not: Başlama bildiren fiiller *-meğe başladı,* bazen de *devam etti, sürdürdü* mânâlarına da gelir.

III-(كَادَ) ve Benzerlerinin Özellikleri:

1-Bu fillerden (كَادَ) daha çok kullanılır.

2-(كَادَ) nin,

a-Mâzî ve muzârisi kullanılmakla beraber, pratikte daha çok muzârisi kullanılır.

b-Haberinin başındaki muzâri fiil (أَنْ) li ve (أَنْ) siz gelir. (أَنْ) siz gelmesi tercih edilir.

c-(كَادَ) ecvef dördüncü bâbdandır: (كَادَ - كِدْنَ - يَكَادُ - لَمْ يَكَدْ)

3-(كَرَبَ) nin,

a-Haberinin başındaki muzâri fiil (أَنْ) li veya (أَنْ) siz gelir. (أَنْ) siz gelmesi tercih edilir.

b-(كَرَبَ) pratikte az kullanılır.

4-(أَوْشَكَ) nin,

a-Mâzîsi ve muzârisi kullanılmakla beraber, pratikte muzârisi, mâzîsinden daha çok kullanılır:

b-Haberinin başındaki muzâri fiil (أَنْ) li ve (أَنْ) siz gelir. (أَنْ) li gelmesi tercih edilir.

c-*Yaklaştı* mânâsında tam fiil olarak da kullanılır. Bu durumda fâili (أَنْ) den sonraki kısımdır:

Güneş'in doğması yaklaştı. أَوْشَكَ أَنْ تَطْلُعَ الشَّمْسُ.
Fâil

IV-Ümit İfâde Eden Fiillerin Özellikleri

1-(عَسَى) nın,

a-Sadece mâzîsi çekildiği için câmiddir. Bk. Sarf, s. 416.

b-Haberinin başındaki muzâri fiil umûmiyetle (أَنْ) li kullanılır.

c-*Yaklaştı* mânâsında tam fiil olarak da kullanılır. Bu durumda fâili (أَنْ) den sonraki kısımdır.

Ali'nin gelmesi yaklaştı. عَسَى أَنْ يَأْتِيَ عَلِيٌّ.
Fâil

d-Ümit ifâde eden fiil olarak umûmiyetle (عَسَى) kullanılır.

2-(حَرَى) ve (اِخْلَوْلَقَ) nın,

a-Yalzın mâzîleri kullanılır..

b-Haberlerinin başına (أَنْ)in gelmesi vâcip (gerekli)tir.

c-Bu iki fiil de pratikte pek kullanılmaz.

V-Başlama Bildiren Fiillerin Özellikleri:

1-Başama bildiren fiiller, başlama ifâde ettiklerinde sadece mâzîleri kullanılır.[1]

2-Haberlerinin başındaki muzâri fiilin önünde (أنْ) in bulunmaması vâciptir.

VI-Mukârebe Fiillerin Diğer Özellikleri:

1-Mukârebe fiillerinin haberleri, muzâri fiille başlayan fiil cümlesidir. Muzâri fiilin fâili, dâima mukârebe fiilinin ismine râcî (isminin yerini tutan) zamîr olmalıdır. Bundan dolayı haberin, isimden sonra gelmesi gerekir.

2-Ancak (كَادَ) nin haberinin başında (أنْ) yoksa, haberin (كَادَ) ile ismi arasına girmesi câizdir:

Ali'nin babası ölmek üzere. كَادَ يَمُوتُ أَبُو عَلِيٍّ.

3-(كَادَ) nin aşağıdaki kullanılış şekillerine dikkat edilmelidir:

a-Mâzî müsbet (olumlu):

Ömer onu göreyazdı (göremedi). كَادَ عُمَرُ يَرَاهُ.

b-Muzâri müsbet (olumlu):

Ömer onu neredeyse görecekti (göremeyecek). يَكَادُ عُمَرُ يَرَاهُ.

c-Mâzî menfî (olumsuz):

Ömer onu görür görmez (gördüğünde) selâm verdi. مَا كَادَ عُمَرُ يَرَاهُ حَتَّى سَلَّمَ عَلَيْهِ.

d-(لَمْ) li muzâri menfî (olumsuz):

Ömer onu görür görmez (gördüğünde) selâm verdi. لَمْ يَكَدْ عُمَرُ يَرَاهُ حَتَّى سَلَّمَ عَلَيْهِ.

1.Bazı gramer kitaplarında (جَعَلَ) ve (طَفِقَ) nın muzârilerinin de kullanıldığından bahsedilmektedr.

e-(لاَ) muzâri menfî (olumsuz):

Ömer neredeyse onu göremeyecekti (görecek). لاَ يَكَادُ عُمَرُ يَرَاهُ.

4-(عَسَى), yukarıda da belirtildiği gibi yalnız mâsîsi çekildiği için câmiddir. Aşağıdaki şekillerde kullanılır:

a-(عَسَى) nın çekimi yapılarak:

عَسى   عَسَيَا   عَسَوْا

عَسَتْ   . . .

Not: Bu durumda tereccî (ümit) ifâde eden fiil olur:

b-(عَسَى) nın çekimi yapılmadan önündeki fiil çekilerek:

عَسَى أَنْ يَفْعَلَ   عَسَى أَنْ يَفْعَلاَ   عَسَى أَنْ يَفْعَلُوا

عَسَى أَنْ تَفْعَلَ   . . .

Not: Bu durumda (عَسَى) tam fiil olur. Sonra gelen (أَنْ)li muzâri fiille başlayan cümle ise fâil olur.

c-(عَسَى) çekimi yapılmaktan kendisinden sonra muttasıl zamîr getirilerek:

عَسَاه أَنْ يَفْعَلَ   عَسَاهُمَا أَنْ يَفْعَلاَ   عَسَاهُمْ أَنْ يَفْعَلُوا

عَسَاكَ أَنْ تَفْعَلَ   عَسَاكُمَا أَنْ تَفْعَلاَ   عَسَاكُمْ أَنْ تَفْعَلُوا

Not: Bu durumda (عَسَى), (لَعَلَّ) mânâsında (إِنَّ) ve benzerlerinden kabul edilir.

d-Mânâ bakımından ismi olan kelime, fiilden önce müfred, tesniye, cemi olarak geldiğinde (عَسَى) dan sonra ona âit bir zamîr bulunmazsa, fiil müfred olur; müzekker gelir:

زَيْدٌ عَسَى أَنْ يَفْعَلَ   اَلزَّيْدَانِ عَسَى أَنْ يَفْعَلاَ   اَلزَّيْدُونَ عَسَى أَنْ يَفْعَلُوا

مَرْيَمُ عَسَى أَنْ تَفْعَلَ   اَلْمَرْيَمَانِ عَسَى أَنْ تَفْعَلاَ   اَلنِّسَاءُ عَسَى أَنْ يَفْعَلْنَ

Not: Zamîr bulunmadığı zaman aşağıdaki şekillerde de gelebilir:

زَيْدٌ عَسَى أَنْ يَفْعَلَ   الزَّيْدَانِ عَسَيَا أَنْ يَفْعَلاَ   الزَّيْدُونَ عَسَوْا أَنْ يَفْعَلُوا

مَرْيَمُ عَسَتْ أَنْ يَفْعَلَ   اَلْمَرْيَمَانِ عَسَتَا أَنْ تَفْعَلاَ   اَلنِّسَاءُ عَسَيْنَ أَنْ يَفْعَلْنَ

e-Eğer (عَسَى) dan sonra zamîr bulunursa, (عَسَى) daima müfred müzekker gelir. Bk. el-Mebâdiu'l-Arabiyye, IV, 215.

زَيْدٌ عَسَاهُ أَنْ يَفْعَلَ   اَلزَّيْدَانِ عَسَاهُمَا أَنْ يَفْعَلاَ   اَلزَّيْدُونَ عَسَاهُمْ أَنْ يَفْعَلُوا

مَرْيَمُ عَسَاهَا أَنْ تَفْعَلَ   اَلْمَرْيَمَانِ عَسَاهُمَا أَنْ تَفْعَلاَ   . . .

f-a, b, c, d, e şıklarında şartlar, (أَوْشَكَ), (حَرَى), (اِخْلَوْلَقَ) için de geçerlidir.

VII-Mukârebe Fiillerinin İ'râbı

كَادَ اَلضَّمَأُ يَقْتُلُنِي.

كَادَ : فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ.

اَلضَّمَأُ : اِسْمُ (كَانَ) مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

يَقْتُلُنِي : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ وَ النُّونُ لِلْوِقَايَةِ مَبْنِيٌّ عَلَى الْكَسْرِ، وَ الْيَاءُ مَفْعُولٌ بِهِ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ فِي مَحَلِّ نَصْبٍ، وَ الْفَاعِلُ مُسْتَتِرٌ تَقْدِيرُهُ (هُوَ).

جُمْلَةُ (تَقْتُلُونِي) مِنْ الْفِعْلِ وَ الْفَاعِلِ وَ الْمَفْعُولِ بِهِ فِي مَحَلِّ نَصْبٍ خَبَرٌ (كَادَ)

عَسَى اللهُ أَنْ يَغْفِرَ لِي

عَسَى : فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ الْمُقَدَّرِ عَلَى الأَلِفِ.

اللهُ : لَفْظُ الْجَلاَلَةِ، اِسْمُ (عَسَى) مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

أَنْ : حَرْفُ مَصْدَرِيَّةٍ وَ نَصْبٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ.

يَغْفِرَ : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَنْصُوبٌ بِـ(أَنْ) وَ عَلاَمَةُ نَصْبِهِ الْفَتْحَةُ، وَ الْفَاعِلُ ضَمِيرٌ مُسْتَتِرٌ تَقْدِيرُهُ (هُوَ).

لِي : اَللاَّمُ حَرْفُ جَرٍّ مَبْنِيٌّ عَلَى الْكَسْرِ. وَ الْيَاءُ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ فِي مَحَلِّ جَرٍّ

باللاَّمِ. اَلْجَارُّ وَ الْمَجْرُورُ مَفْعُولٌ بِهِ فِى مَحَلٍّ نَصْبٍ. (مُتَعَلِّقَانِ يغفر)
اَلْمَصْدَرُ الْمُؤَوَّلُ مِنْ أَنْ وَ الْفِعْلِ وَ الْفَاعِلِ وَ الْمَفْعُولِ فِى مَحَلٍّ نَصْبٍ خَبَرُ (عَسَى).

أَخَذَ الْوَلَدُ يُسْرِعُ.

أَخَذَ : فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِىٌّ عَلَى الْفَتْحِ.
اَلْوَلَدُ : اِسْمُ (أَخَذَ) مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.
يُسْرِعُ : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ وَ الْفَاعِلُ ضَمِيرٌ مُسْتَتِرٌ تَقْدِيرُهُ (هُوَ)
اَلْجُمْلَةُ مِنَ الْفِعْلِ وَ الْفَاعِلِ خَبَرُ (أَخَذَ) فِى مَحَلٍّ نَصْبٍ.

YİRMİ DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BİLGİ, ZAN VE DEĞİŞTİRME FİİLLERİ

(أَفْعَالُ الْقُلُوبِ)

I-*Evi yakın zannettim (Evin yakın olduğunu zannettim).* ظَنَنْتُ الدَّارَ قَرِيبَةً .

İlmi faydalı gördüm (buldum). وَجَدْتُ الْعِلْمَ نَافِعًا .

Bana kim bir harf öğretirse, beni kendisine köle yapar. مَنْ عَلَّمَنِي حَرْفًا صَيَّرَنِي عَبْدًا .

Bu fiiller de isim cümlesinin önüne gelirler, **mübtedâyı da, haberi de mef'ûl yaparak nasbederler:**

Kurtuluş yakındır. اَلْفَرَجُ قَرِيبٌ (Haber / Mübteda)

Kurtuluşun yakın olduğunu zannettim. ظَنَنْتُ الْفَرَجَ قَرِيبًا . (2. Mef. / 1. Mef.)

Yüzmek faydalıdır. اَلسِّبَاحَةُ مُفِيدَةٌ . (Haber / Mübteda)

Yüzmenin faydalı olduğunu gördüm. رَأَيْتُ السِّبَاحَةَ مُفِيدَةً . (2. Mef. / 1. Mef.)

Not: Bu fiillere ef'âlu'l-kulûb (أَفْعَالُ الْقُلُبِ) denildiği gibi, (ظَنَّ) ve Benzerleri de denir.

II-Ef'âlu'l-Kulûb Üç Bölümde İncelenir:

A-Bilmek (اَلْيَقِين) Mânâsına Gelenler:

عَلِمَ، وَجَدَ، رَأَى، دَرَى، أَلْفَى، تَعَلَّمْ

Görüşünü hatalı buldum. وَجَدْتُ رَأْيَكَ خَاطِئًا .

Kardeşinin cömert (asil) olduğunu gördüm. رَأَيْتُ أَخَاكَ كَرِيمًا .

Not: Bilmek ifâde eden fiiller daha çok;

(وَجَدَ) ve (أَلْفَى) *buldu.*

(وَجَدَ) ve (رَأَى) *gördü.*

(عَلِمَ) ve (دَرَى) *bildi* mânâlarında kullanılır.

B-Sanmak, Tahmîn Etmek (اَلرُّجْحَانُ) Mânâsına Gelenler:

ظَنَّ، حَسِبَ، خَالَ، زَعَمَ، عَدَّ، هَبْ

Öğrenci imtihanı zor sandı. ظَنَّ الطَّالِبُ الإِمْتِحَانَ صَعْبًا .

Arkadaşını cesur zannettim. زَعَمْتُ صَدِيقَكَ شُجَاعًا .

Not: Sanmak bildiren fiiller, *sanmak, zannetmek, saymak, kendisine öyle gelmek* gibi mânâlara gelir:

C-Değiştirme (اَلتَّحْوِيلُ) bildiren fiiller:

جَعَلَ، صَيَّرَ، اتَّخَذَ، رَدَّ، تَرَكَ

İslâm, mü'minleri kardeş yaptı. جَعَلَ الإِسْلاَمُ الْمُؤْمِنِينَ إِخْوَانًا .

Allah, İbrâhîm'i dost edindi. اتَّخَذَ اللهُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلاً .

Not: Tahvîl (değiştirme) bildiren fiiller, *etti, yaptı, kaldı, edindi, dönüştürdü, değişik bir hâle getirdi* gibi mânâlara gelir.

III-Ef'âlu'l-Kulûbun Diğer Özellikleri:

1-Bu fiillerden (تَعَلَّمْ) ve (هَبْ) hâriç, hepsi tam fiil olarak çekilir; ancak bu iki fiil emr-i hâzır olarak kullanılır.

2-(حَجَا) ve (جَعَلَ) de *sanmak, zannetmek* mânâlarında (اَلرُّجْحَانُ) fiili olarak da kullanılır.

3-(تَخِذَ), (وَهَبَ), (غَادَرَ) fiilleri, nâdir olarak değiştirme (tahvîl) fiili olurlar.

4-Bilgi ve zan fiillerinden (زَعَمَ), (حَسِبَ), (خَالَ) dâimâ ef'âlu'l-kulûb

olarak kullanılır; diğerleri ise tam fiil de olurlar. Tam fiil olduklarında bir mef'ûl alırlar.

5-Ef'âlu'l-kulûb'un iki mef'ûlünden birini hazfetmek câiz değildir.

6-Bu fiillerin fâil ve mef'ûllerinin muttasıl (bitişik) zamîr olmaları câizdir:

Kendimi yalnız buldum (hissettim). وَجَدْتُـنِي وَحِيداً .

7-Bilgi ve zan fiillerinden sonra bazan (أنَّ) li ve (أنْ) li cümleler gelir, bu cümleler iki mef'ûl kabûl edilir:

Sözünün yalan olduğunu zannettim. ظَنَنْتُ أنَّ قَوْلَكَ كَذِبٌ .

İnkâr edenler kesinlikle diriltilmeyeceklerini ileri sürdüler. (Teğâbün, 7) زَعَمَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنْ لَنْ يُبْعَثُوا

8-Bilgi ve zan fiillerinin ikinci mef'ûllerini hâl kabûl edenler de vardır:

Bahçıvan ağaçları kesilmiş olarak buldu. وَجَدَ الْبُسْتَانِيُّ الأَشْجَارَ مَكْسُورَةً .

9-Değiştirme (tahvîl) fiilleri mübtedâ ve haber olmayan iki ismi de nasbederler:

Allah, zorluğu kolaylık kıldı (Zorluğu kolaylaştırdı). جَعَلَ اللهُ الْعُسْرَ يُسْراً .

(اَلعُسْرُ يُسْرٌ) isim cümlesi değildir.

10-Ef'âlu'l-Kulûbun Kullanılış Özellikleri:

Bu fiillerin dışındaki iki mef'ûl alan fiiller, gerekince bir mef'ûlle yetinebilir:

Kardeşine verdim. أَعْطَيْتُ أَخَاكَ .

Gömlek giydirdim. كَسَوْتُ قَمِيصاً .

Halbuki bilgi ve zan fiillerinde bir mef'ûl ile yetinilmez; ancak, mef'ûllerin ikisini birden hazfetmek câizdir:

Hiç bilenle bilmeyen bir olur mu? هَلْ يَسْتَوِى الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَ الَّذِينَ لاَ يَعْلَمُونَ؟

Bu cümle (هَلْ يَسْتَوِى الَّذِيـنَ يَعْلَمُونَ وَ الَّذِيـنَ لاَ يَعْلَمُونَ أَنَّ اللهَ رَبُّكُمْ حَقًّا) şeklinde takdîr edilir.

Bu fiillerin üç türlü kullanılışı vardır:

a-Amel ederler: Normal olarak isim cümlesinin başına geldiğinde mübtedâ ve haberi mef'ûl yaparak nasbederler:

Hâlid'i âlim zannettim. ظَنَنْتُ خَالِداً عَالِمًا .

Not: Bu kullanış şekline **amel ettirmek** (اَلإِعْمَالُ) denir.

b-Amel etmezler: Bu fiiller mübtedâ ile haberin ortasında veya onlardan sonra geldiklerinde i'râb bakımından tesir etmezler:

Baban zannederim (zannımca) fakirdir. أَبُوكَ ظَنَنْتُ فَقِيراً .

Haber Mübteda

Baban, fakirdir; zannederim (zannımca). أَبُوكَ فَقِيرٌ ظَنَنْتُ .

Haber Mübtedâ

Not: **1-**Bu kullanış şekline **amelden düşürmek** (الإِلْغَاءُ) denir.

2-İlgâ durumundaki isim cümlesinin i'râbdan mahalli yoktur. İsim cümlesi mübtedâ ve haberden oluşur.

3-(ظَنَنْتُ) fiilleri ise (فِى ظَنِّى) mânâsında zarf hükmündedir.

أَبُوكَ فِى ظَنِّى فَقِيرٌ. أَبُوكَ فَقِيرٌ فِى ظَنِّى .

c-Mânâ bakımından te'sîr etmesine rağmen i'râb bakımından te'sîr etmemesi: Bu oluşumun meydana gelmesi, fiille isim cümlesi arasına başlangıç, soru, nefy (olumsuzluk) gibi edatların girmesiyle olur:

Ömer'in şüphesiz fâzıl olduğunu zannettim. (başlangıç) ظَنَنْتُ لَعُمَرُ فَاضِلٌ .

Yanımdakinin Ahmed mi yoksa Muhammed mi olduğunu bilirsin (soru). تَعْلَمُ أَ أَحْمَدُ عِنْدِى أَمْ مُحَمَّدٌ .

Sâlim' in ayakta olmadığını biliyorum. (nefy) عَلِمْتُ مَا سَالِمٌ قَائِمًا.

Örneklerde fiillerden sonraki kelimeler görünürde merfû‘ mânâ bakımından mansûbdur. Atıf yapıldığında bu durum ortaya çıkar:

Gerçekten Ali' nin ayakta durduğunu, Sâlih' in de oturduğunu zannettim. ظَنَنْتُ لَعَلِيٌّ قَائِمٌ وَ صَالِحً قَائِدًا.

Not: Bu kullanış şekline **ta‘lîk** (اَلتَّعْلِيقُ) denir.

11-Ef‘âlu'l-kulûb'un ikinci mef'ûlu müfred, cümle (isim cümlesi, fiil cümlesi) ve şibh-i cümle (zarf, harf-i cerli isim) olarak gelir:

Mûfred:

Hasan' ın âlim olduğunu zannettim. ظَنَنْتُ حَسَنًا عَالِمًا.

İsim cümlesi:

Hasan' ın kardeşinin âlim olduğunu zannettim. ظَنَنْتُ حَسَنًا أَخُوهُ عَالِمٌ.

Fiil cümlesi:

Hasan' ın kitap okuduğunu zannettim. ظَنَنْتُ حَسَنًا يَقْرَأُ الْكِتَابَ.

Zarf:

Hasan' ın evin önünde olduğunu zannettim. ظَنَنْتُ حَسَنًا أَمَامَ الْبَيْتِ.

Harf-i cerli isim:

Hasan' ın bahçede olduğunu zannettim. ظَنَنْتُ حَسَنًا فِى الْحَدِيقَةِ.

IV-Ef‘alul-Kulûb'un İ‘râbı

- ظَنَّ أَحْمَدُ الْمَسْأَلَةَ سَهْلَةً.

ظَنَّ : فِعْلٌ مَاضٍ مِنَ اَفْعَالِ الْقُلُوبِ مَبْنِىٌّ عَلَى الْفَتْحِ.

أَحْمَدُ : فَاعِلٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

اَلْمَسْأَلَةَ : مَفْعُولٌ بِهِ أَوَّلٌ مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ.

سَهْلَةً : مَفْعُولٌ بِهِ ثَانٍ مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ.

ـ ظَنَنْتُ عَلِيًّا أَبُوهُ طَبِيبٌ.

ظَنَنْتُ : فِعْلٌ مَاضٍ مِنَ اَفْعَالِ الْقُلُوبِ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ وَ التَّاءُ فَاعِلٌ مَبْنِيٌّ عَلَى الضَّمِّ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ.

عَلِيًّا : مَفْعُولٌ بِهِ أَوَّلٌ مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ.

أَبُوهُ : (أَبُو) مُبْتَدَأٌ مَرْفُوعٌ بِالْوَاوِ لِأَنَّهُ مِنَ الأَسْمَاءِ الْخَمْسَةِ وَ هُوَ مُضَافٌ وَ الْهَاءُ مُضَافٌ إِلَيْهِ مَبْنِيٌّ عَلَى الضَّمِّ فِي مَحَلِّ جَرٍّ.

طَبِيبٌ : خَبَرٌ مَرْفُوعٌ بِالْفَتْحَةِ.

جُمْلَةُ (أَبُوهُ طَبِيبٌ) مِنَ الْمُبْتَدَإِ وَ الْخَبَرِ مَفْعُولٌ بِهِ ثَانٍ فِي مَحَلِّ نَصْبٍ.

ـ رَأَيْتُ صَدِيقَكَ يَتَكَلَّمُ.

رَأَيْتُ : فِعْلٌ مَاضٍ مِنَ اَفْعَالِ الْقُلُوبِ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ وَ التَّاءُ فَاعِلٌ مَبْنِيٌّ عَلَى الضَّمِّ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ.

صَدِيقَكَ : (صَدِيقَ) مَفْعُولٌ بِهِ أَوَّلٌ مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ وَ هُوَ مُضَافٌ وَ الْكَافُ ضَمِيرٌ مُضَافٌ إِلَيْهِ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ فِي مَحَلِّ جَرٍّ.

يَتَكَلَّمُ : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ وَ الْفَاعِلُ مُسْتَتِرٌ تَقْدِيرُهُ (هُوَ).

جُمْلَةُ (يَتَكَلَّمُ) مِنَ الْفِعْلِ وَ الْفَاعِلِ مَفْعُولٌ بِهِ ثَانٍ فِي مَحَلِّ نَصْبٍ.

ـ زَعَمَ الْقِطُّ الْفَأْرَةَ تَحْتَ الْكُرْسِيِّ.

زَعَمَ : فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ.

اَلْقِطُّ : فَاعِلٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

اَلْفَأْرَةَ : مَفْعُولٌ بِهِ أَوَّلٌ مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ.

تَحْتَ : ظَرْفُ مَكَانٍ مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ وَ هُوَ مُضَافٌ.

اَلْكُرْسِيِّ : مُضَافٌ إِلَيْهِ مَجْرُورٌ بِالْكَسْرَةِ.

(تَحْتَ ...) شِبْهُ جُمْلَةٍ مَفْعُولٌ بِهِ ثَانٍ فِي مَحَلِّ نَصْبٍ.

ـ وَجَدْتُ الذِّئْبَ فِي الْغَابَة .

وَجَدْتُ : فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ وَ التَّاءُ فَاعِلٌ مَبْنِيٌّ عَلَى الضَّمِّ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ.

اَلذِّئْبُ : مَفْعُولٌ بِهِ أَوَّلٌ مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَة .

فِي الْغَابَةِ : (فِي) حَرْفُ جَرٍّ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ وَ الْغَابَةُ مَجْرُورٌ بِفِي وَ عَلاَمَةُ جَرِّهِ الْكَسْرَة .

(فِي الْغَابَةِ) : جَارٌّ وَ مَجْرُورٌ مَفْعُولٌ بِهِ ثَانٍ فِي مَحَلِّ نَصْبٍ.

YİRMİ BEŞİNCİ BÖLÜM
(إِنَّ) VE BENZERLERİ
(إِنَّ وَأَخَوَاتُهَا)

I-Nevâsıhtan[1] olan (إِنَّ) ve benzerlerine (اَلْحُرُوفُ الْمُشَبَّهَةُ بِالْفِعْلِ) de denir:

Muhakkak temizlik gerekir. إِنَّ النَّظَافَةَ وَاجِبَةٌ.

İlim nûrdur (nûr gibidir). كَأَنَّ الْعِلْمَ نُورٌ.

Keşke haber doğru olsaydı. لَيْتَ الْخَبَرَ صَحِيحٌ.

Bu harfler, isim cümlesinin önüne geldiklerinde isim cümlesinin mübtedâsını **ismi,** isim cümlesinin haberini de **haberi** yaparlar. İsim cümlesinin mübtedâsı merfû‘ iken, mansûb olur. Haberi ise merfû‘ olarak kalır. Yâni bu harfler, **isimlerini nasb, haberlerini ref‘ederler:**

Bahçe geniştir. اَلْحَدِيقَةُ وَاسِعَةٌ.
(Haber — Mübteda)

Muhakkak ki bahçe geniştir. إِنَّ الْحَدِيقَةَ وَاسِعَةٌ.
(Haberi — İsmi)

Keşke tatil yakın olsaydı. لَيْتَ الْعُطْلَةَ قَرِيبَةٌ. (Haberi — İsmi) ← *Tatil yakındır.* اَلْعُطْلَةُ قَرِيبَةٌ. (Haber — Mübteda)

II- (إِنَّ) ve Benzerleri

إِنَّ، أَنَّ، كَأَنَّ، لَكِنَّ، لَيْتَ، لَعَلَّ

1- (إِنَّ):

Te’kîd (tahkîk, pekiştirme) harfidir. İsim cümlesinin mânâsını te’kîd etmek için kullanılır:

Gerçekten araba (otomobil) çok süratlidir. إِنَّ السَّيَّارَةَ سَرِيعَةٌ.

Şüphesiz cadde kalabalıkdır. إِنَّ الشَّارِعَ مُزْدَحِمٌ.

1.Bk. Yirmi Birinci Bölüm, Nevâsıh

Not:a-(إِنَّ), *muhakkak, doğrusu, gerçekten, şüphesiz, şüphe yok ki* gibi mânâlara gelir.

b-Tercüme edilirken bu mânâların verilmediği de olur.

2-(أَنَّ):

(إِنَّ) gibi te'kîd (takîk, pekiştirme) harfidir. isim cümlesinin mânâsını masdara çevirir. Masdar-ı müevvel harfi olur.[2] Önüne geldiği isim cümlesini tek unsûr hâline getirir:

Kardeşinin başarısı seni sevindirir. يَسُرُّكَ أَنَّ أَخَاكَ نَاجِحٌ.

Fâil

Mühendisin rapor yazdığını öğrendim. عَلِمْتُ أَنَّ الْمُهَنْدِسَ يَكْتُبُ التَّقْرِيرَ.

Mef'ûl

Not: (أَنَّ) *ki, -dığı, -dığın, -eceği, -eceğini, olduğu* gibi mânâlara gelir. (أَنَّ) li cümleyi tercüme ederken *muhakkak, doğrusu* gibi mânâlar vermek tercümeyi bozuyor. Bunun için umûmiyetle tercümeye (أَنَّ) nin bağlı olduğu fiilden başlıyorsak *ki,* (أَنَّ) li cümleyi fiiline bağlıyorsak *-dığı* ile tercüme etmemiz daha uygun olur.

Gördüm ki, bu mesele zordur. رَأَيْتُ أَنَّ هَذِهِ الْمَسْأَلَةَ صَعْبَةٌ.
(Bu meselenin zorluğunu gördüm.)

3-(كَأَنَّ):

Teşbîh (benzetme) harfidir:

Kitap, öğretmen gibidir. كَأَنَّ الْكِتَابَ أُسْتَاذٌ.

Ev köşk gibidir. كَأَنَّ الْبَيْتَ قَصْرٌ.

Not:1-(كَأَنَّ), *sanki, gûyâ, gibi, -yor gibi, -mış gibi, -casına, -ecek gibi, benzer* gibi mânâlara gelir.

2.Masdar-ı Müevvel için bk. Sarf, s. 442; Cümle Kuruluşu, s. 36.

2-(كَأَنَّ) ismini haberine benzetir.

4-(لَكِنَّ):

İstidrâk (düzeltme) harfidir:

Ev yeni, ama eşyası eski. اَلْبَيْتُ جَدِيدٌ لَكِنَّ اَثَاثَهُ قَدِيمٌ .

Üzüm bol; ancak, fiyatı yüksek. كَثُرَ الْعِنَبُ لَكِنَّ ثَمَنَهُ مُرْتَفِعٌ .

Not:1-(لَكِنَّ), *ama, fakat, lâkin, ancak, nevar ki, şu kadar var ki, gelgelelim, mâmâfîh* gibi mânâlara gelir.

2-İstidrâk (اَلإِسْتِدْرَاكُ) düzeltme, doğrultma, yanlış anlamayı önleme eksikliği giderme, tashîh etme, hatayı düzeltme demektir.

5-(لَيْتَ):

Temennî (umulan, hayâl edilen, olmayacak veya olması zor bir işi bildiren) harfdir:

Keşke gençlik geri gelseydi. لَيْتَ الشَّبَابَ عَائِدٌ .

Keşke babam yaşasaydı. لَيْتَ أَبِى حَيًّا .

Not: (لَيْتَ), *keşke, bâri, ne olaydı, n'olaydı, ne olurdu* gibi mânâlara gelir.

6-(لَعَلَّ):

Tereccî (umma, bekleme bildiren) harfidir:

Bugün hava güzel olabilir. لَعَلَّ الْجَوَّ جَمِيلٌ الْيَوْمَ .

Belki yolcular şimdi gelir. لَعَلَّ الْمُسَافِرِينَ قَادِمُونَ الآنَ .

Not: (لَعَلَّ), *belki, ola ki, ihtimâl ki, umulur ki, -bilir* gibi mânâlara gelir.

III-(إِنَّ) nin Kesralı Okunduğu Yerler:

1-Cümle başında bulunduğunda:

Allah bütün günahları affeder. إِنَّ اللّٰهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا .

2-(قَالَ) ve türemişlerinden sonra gelince:

"Allah birdir" de! قُلْ : إِنَّ اللّٰهَ وَاحِدٌ !

3-Sıla cümlesinin başında bulunduğunda:

Cömert (asil) bir kimse beni ziyaret etti. زَارَنِيَ الَّذِى إِنَّهُ كَرِيمٌ .

4-Yemînin cevap cümlesinin başında geldiğinde:

Allah'a yemin olsun ki, sen gerçekten çalışkansın. وَ اللّٰهِ إِنَّكَ مُجْتَهِدٌ .

5-Hâl cümlesinin başında bulununca:[3]

Faysal, Ankara'ya uçağa binip gitti. ذَهَبَ فَيْصَلٌ إِلَى آنْقَرَةَ وَ إِنَّهُ يَرْكَبُ الطَّائِرَةَ

IV-(إِنَّ) **nin Fethalı Okunduğu Yerler.**

1-Fâil cümlesinin başında bulunduğunda:

Gideceğinin haberi bana ulaştı. (Gideceğinin haberini aldım. بَلَغَنِى أَنَّكَ ذَاهِبٌ .

2-Nâib-i fâil cümlesinin başında bulunduğunda:

Ordunun galip geldiği duyuldu. سُمِعَ أَنَّ الْعَسْكَرَ مَنْصُورٌ .

3-Mef'ûl cümlesinin başında bulunduğunda:

Allah'ın beni rızıklandırdığını biliyorum. أَعْلَمُ أَنَّ اللّٰهَ يَرْزُقُنِى .

4-Harf-i cerden sonra geldiğinde:

Muhammed (s.a.v)' in Allah' ın Rasûlü olduğuna îmân ettim. آمَنْتُ بِأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللّٰهِ .

5-Muzâfun ileyhin başında gelince.[4]

Ben oturduğum zaman sen de otur! إِجْلِسْ حِينَ أَنَّنِى جَالِسٌ .

3.Bunların dışında (إِنَّ) okunan yerler için bk. (إِنَّ) ve Benzerlerinin Diğer Özellikleri.

4.Bunların dışında (أَنَّ) nin fethalı okunduğu yerler için bk. (إِنَّ) ve Benzerlerinin Diğer Özellikleri.

Not: Bazı yerlerde (ان) her iki türlü de okunur. Bk. (إنّ) ve Benzerlerinin Diğer Özellikleri

V-(إنّ) ve Benzerlerinin Haberleri, isim cümlesinde olduğu gibi müfred, cümle (isim ve fiil) ve şibh-i cümle (zarflı ve harf-i cerli isim) olarak gelir:

1-Müfred:

Gerçekten hava soğuktur. إنَّ الْجَوَّ بَارِدٌ.

Not: Sıfat ve izâfet... terkipleri müfred kabul edilirler.

Muhakkak ki, o büyük bir çocuktur. إنَّهُ وَلَدٌ كَبِيرٌ.

Muhakkak ki bu, Mahmud'un kardeşidir. إنَّ هَذَا أَخُو مَحْمُودٍ.

2-Cümle:

a-İsim cümlesi:

Gerçekten İbrahim'in babası zengindir. إنَّ إبْرَاهِيمَ أَبُوهُ غَنِيٌّ.

b-Fiil cümlesi:

Şüphesiz müslümanlar Allah'a inanırlar. إنَّ الْمُسْلِمِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللهِ.

3-Şibh-i cümle:

a-Zarfla:

Muhakkak kapının önünde Bir köpek vardır. إنَّ أَمَامَ الْبَيْتِ كَلْبًا.

b-Harf-i cerli isim:

Gerçekten bülbüller dalın üzerindedir. إنَّ الْعَنْدَلِيبَ عَلَى الْغُصْنِ.

VI-(إنّ)ve Benzerlerine (ما)[5] nın Birleşmesi:

(إنّ) ve benzerlerine sonlarına (مَا) bitişince kendilerinden sonraki kısım, mübtedâ ve haber olmak üzere merfû' olur, fiil cümlesinin önünde de gelebilirler:

5.Bu (مَا) ya mâ-ı kâffe (مَاءُ الْكَافَّةُ) denir. Bk. el-Mebâdiu'l-Arabiyye, IV, 222.

إِنَّمَا سَمِيرٌ يُسَافِرُ غَداً إِلَى الْقَاهِرَةِ.[6]
Haber Mübteda
Muhakkak Semir yarın Kahire'ye gidiyor.

كَأَنَّمَا الْعِلْمُ نُورٌ يَهْدِى صَاحِبَهُ.
Haber Mübteda
Sanki ilim, sahibine yol gösteren bir ışık (bir nûr) dır.

لَعَلَّمَا الْحُلْمُ يُصْبِحُ حَقِيقَةً.
Haber Mübteda
Belki hayal hakikat da olabilir.

Not: 1-Bunlardan (لَيْتَ), (مَا) ile birleşince kendisinden sonra isim cümlesi mûbtedâ ve haber olarak merfû geldiği gibi, ismi olarak mansûb, haberi olarak merfû da gelebilir:

لَيْتَمَا الْمُذْنِبُ مُعْتَرِفٌ بِذَنْبِهِ (أَوْ= لَيْتَمَا الْمُذْنِبَ مُعْتَرِفٌ بِذَنْبِهِ).
Haberi İsmi Haber Mübteda

Keşke suçlu, suçunu itiraf etse.

VII- (إِنَّ) ve Benzerlerinin Tahfîfi

(إِنَّ), (أَنَّ), (كَأَنَّ) ve (لَكِنَّ) nin (إِنْ), (أَنْ), (كَأَنْ) ve (لَكِنْ) şeklinde tahfîfleri câizdir. Bu durumda kendilerinden sonraki isim cümlesine i'râb bakımından tesir etmezken, fiil cümlesini önünde de gelebilirler:

إِنْ إِسْمَاعِيلُ لَشُجَاعٌ.[7] — *Gerçekten İsmâil cesurdur.*

عَلِمْتُ أَنِ الْمَوْتُ قَرِيبٌ. — *Ölümün yakın olduğunu bildim.*

سَافَرَ سَلِيمٌ وَ لَكِنْ جَاءَ أَخُوهُ. — *Selim gitti; ancak, kardeşi geldi.*

Not: Bunların kullanılışı ve özellikleri hakkında daha sonra geniş bilgi verilecektir.

VIII-Te'kîd Lâm'ı

Mübtedânın başına gelen meftûh (fethalı) te'kîd lâmı, (إِنَّ) 'nin haberinin

---

6.(إِنَّمَا) ve (أَنَّمَا) bu mânâda pek kullanılmazlar. Bu ikisi daha çok hasr edâtı olarak kullanılır. Bk (إِنَّ) ve Benzerlerinin Diğer Özellikleri.

7.Tahfîf edilen (إِنْ), Leyse'ye benzeyen (olumsuz) olan (إِنْ) den ayırmak için haberine bir ibtidâ lâmı getirilir. Bu türlü kullanış da nâdirdir.

başınada gelebilir:

Şüphe yok ki sen, muhakkak peygamberlerdensin. إِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ.

Not: Te'kîd Lâm'ına **Lâmu'l-ibtidâiyye** (اَللاَّمُ الإِبْتِدَائِيَّةُ=başlangıç Lâmı) da denir.

(إِنَّ) ile başlayan isim cümlesinin kısımlarında takdîm ve te'hîr olabilir. Bu durumunda haberin başına gelen meftûh (fethalı) lâm, ismin başına da gelebilir:

Muhakkak ki bunda bir tebliğ vardır. إِنَّ فِي هَذَا لَبَلَاغًا.

Arada fasıl zamîri bulunduğunda lâm onun başına gelir:

Şüphesiz bu(nlar) doğru haberlerdir. إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْقَصَصُ الْحَقُّ.

IX-(إِنَّ)ve Benzerlerinin Diğer Özellikleri

1-(إِنَّ) ve Benzerleri, üç veya daha fazla harfli ve mâzî fiil gibi feth üzere mebni olmalarından dolayı, ayrıca her biri bir fiil mânâsına geldiği için fiile benzetilerek **Hurûfu'l-müşebbehe bil-fiil** (اَلْحُرُوفُ الْمُشَبَّهَةُ بِالْفِعْلِ) denilmiştir, [8]

2-(إِنَّ):

a-Cümlenin mânâsını değiştirmediği, yalnız te'kîd ifâde ettiği için (إِنَّ) nin isminin (mübtedâ imiş gibi) mahalline merfû' olarak atıf câizdir:

Muhakkak Halid ve Ali. ayaktadırlar. إِنَّ خَالِدًا قَائِمٌ وَ عَلِيٌّ (= إِنَّ خَالِدًا قَائِمٌ وَ عَلِيًّا)

b-(إِنَّ) Okunan diğer yerler:

-Başlangıç harfi olan (أَلاَ)dan sonra:

Bilin ki ilim, her müslüman erkeğe ve kadına farzdır. أَلاَ إِنَّ الْعِلْمَ فَرْضٌ لِكُلِّ مُسْلِمٍ وَ مُسْلِمَةٍ.

8.Bk. el-Hâc, İbrâhîm; Nahiv Tercümesi, s. 179.

-Mekân zarfı olan (حَيْثُ) dan sonra:

Susulması gereken yerde konuşma! لاَ تَتَكَلَّمْ حَيْثُ إِنَّ السُّكُوتَ وَاجِبٌ!

-Sebep bildiren (إِذْ)den sonra:

Tevbe et! Çünkü Allah rahmet sâhibidir. تُبْ إِذْ إِنَّ اللّٰهَ رَحِيمٌ!

-(إِنَّ) den önce taleb (emir, nehiy...) ve nidâ (ünlem) bulunduğunda da (إِنَّ) cümle başında kabul edilir, kesreli okunur:

Sabret! Şüphesiz Allah sabırlılarla beraberdir. اِصْبِرْ! إِنَّ اللّٰهَ مَعَ الصَّابِرِينَ.

Ey oğulcağaz! Şüphesiz namaz nurdur. يَا بُنَيَّ إِنَّ الصَّلاَةَ نُورٌ.

- Sıfat cümlesinin başında bulunduğunda:

Faziletli (olan) adamın yanına gittim. مَرَرْتُ بِرَجُلٍ إِنَّهُ فَاضِلٌ.

-Madde ismine haber olan cümlenin başında bulunduğunda:

Okul ilim merkezidir. اَلْمَدْرَسَةُ إِنَّهَا مَرْكَزُ الْعِلْمِ

-Başlangıç bildiren (حَتَّى) dan sonra geldiğinde:

Kardeşim hastalandı. o kadar ki, doktor ondan ümidini kesti. مَرِضَ أَخِي حَتَّى إِنَّ الطَّبِيبَ لاَ يَرْجُوهُ.

c-(إِنَّ), (مَا) ile birleşince (إِنَّمَا) *ancak, yalnız (ca), sadece, sırf, ama, lâkin, yine de, bununla beraber, memâfih, şu kadar var ki, aksine, tersine, bilâkis* gibi mânâlara hâsr (özellik ve hükmün kendisine ait olması) edatı olur:

De ki, ben ancak sizin gibi bir beşerim. (Şu kadar ki) bana İlâhınızın, yalnız bir tek ilâh olduğu vahyediliyor. قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُوحَى إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ.

d-(وَإِنَّ) tahfîf edilince ismi gizli bir zamîr,[9] haberi de kendisinden sonra gelen kısım olur. Bu durumda (إِنْ) haberinin haberinede (fethalı) bir

9. Bu hazfedilen zamîrin âit olduğu bir yer (mercî) yoktur. Müzekker olanına zamîr-i şân, müennes olanına zamîru'l-kıssa denilir. Bk. İş Zamîri.

lâm bulunur, buna ayırıcı lâm (اللاَّمُ الْفَارِقَةُ) denir.

Biz seni muhakkak yalancılardan zannediyoruz. وَ إِنْ نَظُنُّكَ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ.

Haber

Bu cümle (وَ إِنَّهُ نَظُنُّكَ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ) yerindedir. Lâmu'l-fârika nında haberin başında değil haberde bulunur. İfâdesine dikkat edilmelidir.

e-Lamu'l-ibtidâiyyenin câiz olarak (إِنَّ) nin isminin ve haberinin başına geldiği yerler için bk. el-Mebâdiu'l-arabiyye, IV, 221-222.

3-(أَنَّ):

a-Aynı zamanda masdar harfidir. İsim cümlesinin mânâsını masdara çevirerek cümlenin tek unsûru haline getirir. Bundan dolayı masdar-ı müevvel harfi de denir:

Hırsızın kaçtığını gördüm. رَأَيْتُ أَنَّ اللِّصَّ فَارٌّ.

Mef'ûl

b-(انْ) nın elifinin fethalı okunduğu diğer yerler:

-Muahhar (haberden sonra gelen) mübtedânın başında bulununca: (Mübteda başta gelseydi, başlangıç cümlesi olurdu, kesreli okunması gerekirdi).

Senin ikrâma layık olduğun bence sabittir. (biliyor ve inanıyorum) عِنْدِى أَنَّكَ مُسْتَحِقٌّ لِلْكَرَامَةِ.

-Mânâ ismine haber olan cümlenin başında bulunduğunda:

İlmin faydalı olduğu doğrudur (gerçektir). اَلْحَقُّ أَنَّ الْعِلْمَ نَافِعٌ.

- Merfû ve mansûba ma'tûf olan cümlenin başında bulunduğunda:

Senin çalışkanlığın ve iyi huylu olduğunu duydum (bana ulaştı). بَلَغَنِى اجْتِهَادُكَ وَ أَنَّكَ حَسَنُ الْخُلُقِ.

Fâil

اُذْكُرُوا نِعْمَتِىَ الَّتِى أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَ أَنِّى فَضَّلْتُكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ.

Mef'ûl

Size verdiğim nimetimi ve size (bir zamanlar) cümle âleme üstün kılmış olduğumu hatırlayın! (Bakara, 122)

-Bedel olan cümlenin başında bulunduğunda:

Cömert (asil) olan Saîd hoşuma gidiyor. يُعْجِبُنِي سَعِيدٌ أَنَّهُ كَرِيمٌ.

-(لَوْ) in şart cümlesinin başında geldiğinde:

Eğer iman edip kendilerini kötülükten korusalardı şüphesiz Allah tarafından verilecek sevap daha hayırlı olacaktı. (Bakara, 103) وَلَوْ أَنَّهُمْ آمَنُوا وَ اتَّقَوْا لَمَثُوبَةٌ مِنَ اللهِ خَيْرٌ

(لَوْ) in şart cümlesi mâzî veya mâzî mânâlı fiille başlamalıdır. Eğer isim cümlesiyle başlıyorsa bu isim cümlesinin fiili hazfedilmiş fiilin fâili olur ki, (أنَّ) fâilin başında gelince (أنَّ) okunur. Hazfedilen fiilse (ثَبَتَ) yahut (وقَعَ) dır:

-(لَوْلاَ) nın cevap cümlesinin başında geldiğinde:

Şayet sen gitmeseydin ben giderdim. لَوْلاَ أَنَّكَ ذَاهِبٌ لَكُنْتُ ذَاهِبًا.

-Mâ-i masdariyeden sonra geldiğinde:

Sen tembel olduğun müddetçe konuşmayacağım. لاَ أُكَلِّمُكَ مَا أَنَّكَ كَسُولٌ.

-Atıf ve cer harflerinden sonra geldiğinde:

Babama yardım ettim ve onunla beraber çalıştım. (Atıf) نَصَرْتُ أَبِي حَتَّى أَنِّي عَمِلْتُ مَعَهُ.

Oruçlu oluşuna kadar her halini biliyorum. (Cer) أَعْرِفُ أُمُورَكَ حَتَّى أَنَّكَ صَائِمٌ.

c-Burada (إنَّ) ve (أنَّ) okunması hakkında şöyle bir tarif yapabiliriz: (إنَّ) li cümlenin yerine, o mânâda bir masdar koymak mümkün olduğu yerlerde (أنَّ), mümkün olmadığı yerlerde (إنَّ) okunur.

Bursa'ya gideceğini öğrendim. عَلِمْتُ أَنَّكَ ذَاهِبٌ إِلَى بُرُوسَةَ (= عَلِمْتُ ذَهَابَكَ إِلَى بُرُوسَةَ).

d-(أنَّ), (مَا) ile birleşince (أنَّمَا) olur, bu durumda amel etmez, kendisinden sonra gelen isim cümlesinin kısımları mübtedâ ve haber olur, ve hasr edatı olarak kullanılır. Mânâsı için bk. (إِنَّمَا)

De ki ben ancak sizin إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُوحَى إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ . *gibi bir beşerim. (Şu kadar var ki) bana tanrınızın, yalnız tek bir Tanrı olduğu vahyediliyor.*

e-(أنَّ) nin muhaffefi olan (أنْ) in ismi mahfûz şân zamîridir. Haberi ise ya isim cümlesi olmalıdır, ya da (لَيْسَ) ve (عَسَى) gibi çekilmeyen fiillerle başlamalıdır. Eğer bu fiillerle başlamayan fiil cümlesi olursa cümlenin başına nasbeden (أنْ) den ayırdedilmesi için (سَ), (سَوْفَ), (قَدْ), (لاَ), (لَنْ), (لَمْ), (لَوْ) gibi harflerden birisi getirilir:[10]

Gerçekten ölümün yakın olduğunu bildim (anladım) . عَلِمْتُ أَنِ الْمَوْتُ قَرِيبٌ . Haber

Ancak sabırlı kimsenin zafer kazanacağını bil! أَعْلَمُ أَنْ لَيْسَ لِلصَّابِرِ إِلاَّ النَّصْرُ ! Haber

Senin bize hakikaten doğru söylediğini bilelim (biliriz). وَ نَعْلَمُ أَنْ قَدْ صَدَقْتَنَا . Haber

Yukardaki üç cümledeki (أنْ) i müheffefin ism-i mahzûf şân zamîridir.Takdîri (...أَنَّهُ) dur; ismi olan (ـهُ) zamîri mahzûftur.

4-Hem (إنَّ) hem (أَنَّ) okunması câiz olan yeter:

-Fucâiye (sürpriz) harfi (إِذَا) dan sonra:

Baktım, bir de ne göreyim köpek kapının önünde. نَظَرْتُ إِذَا إِنَّ الْكَلْبَ أَمَامَ الْبَابِ .

- Cevabın başındaki (فَاء) den sonra:

Beni kim ziyâret ederse ikram ederim. مَنْ يَزُرْنِي فَإِنِّي أُكْرِمُهُ .

10.(إنْ) nin haberine gelen lâmu'l-farika (أنْ) nin haberine gelmez.

- Sebep (ta'lîl) bildiren yerlerde:

Fakirliğin sebebi olan tembellikten sakın! اِحْذَرِ الْكَسَلَ إِنَّهُ سَبَبُ الْفَقْرِ.
(Tembellikten sakın! Çünkü o, fakirliğin sebebidir.)

- (أَمَّا)dan sonra:

Gerçekten din olmasaydı, insanlar birbirlerini öldürürlerdi. أَمَّا إِنَّهُ لَوْلاَ الدِّينُ لَقَتَلَ النَّاسُ بَعْضُهُمْ بَعْضًا.

- (لاَ جَرَمَ) den sonra:

Şüphesiz adâlet, hakimlerin şerefini yükseltir. لاَ جَرَمَ إِنَّ الْعَدْلَ يَرْفَعُ قَدْرَ الْحُكَّامِ.

-(قَوْل) veya (قَوْل) mânâsında bir mübtedânın haberinin başında olursa, haber de söyleyenin kendi sözü olursa:

Sözün en hayırlısı Allah'a hamdetmemdir. خَيْرُ الْقَوْلِ إِنِّى اَلْحَمْدُ لله.

- Haberinde lâm bulunmayan kasem fiilinden sonra:

Yemin ederim ki töhmet altında bırakılan suçsuzdur. أُقْسِمُ إِنَّ الْمُتَّهَمَ بَرِيئٌ.

5-(كَأَنَّ):

Tahfîf edilince amelden düşmez, ismi mahzûf şan zamîri, haberide isim veya fiil cümlesi olur. Eğer müsbet (olumlu) fiille başlayan fiil cümlesi olursa başına (قَدْ), menfî cümle olursa (لَمْ) gelir:

Sanki Mahmut ayakta durmaktadır. كَأَنْ قَدْ قَامَ مَحْمُودٌ.
Haber

Sanki Ahmet ölmemişti. كَأَنْ لَمْ يَمُتْ أَحْمَدُ.
Haber

6-(لَكِنَّ):

Tahfîf edilince amelden düşer. İsim ve fiil cümlesinin önüne gelir, ayrıca önüne (و) getirilir:

Yusuf geldi, ama, kardeşi gelmedi. جَاءَ يُوسُفُ وَ لَكِنْ خَلِيلٌ لَمْ يَجِئْ.

7-(لَيْتَ) :

Bazan bu harften önce nidâ harfi (يَا) gelerek, mânâsına pişmanlık, üzüntü ve esef katar:

Ah ne olurdu kavmin beni bilse (tanısa)ydı. يَا لَيْتَ قَوْمِى يَعْلَمُونِ.
(Yâsîn, 26)

8-(لَعَلَّ):

a-Ukayl (Kabilesi) lehçesi (لَعَلَّ) yi harf-i cer olarak kabul etmiştir. Bk. Edatlar; Cümle Kuruluşu, s. 276.

b-(لَعَلَّ) nâdiren (عَلَّ) şeklinde de gelir. Aynı şekilde amel eder. Fiil cümlesinin başında da bulunabilir:

Peygamber:Belki onların arasından bir yardımcı bulabilirim. قَالَ النَّبِىُّ: عَلِّى أَجِدُ مِنْ بَيْنِهَا نَاصِرًا.

c-(لَعَلَّ) ye mütekellim yâsı birleşince (لَعَلَّنِى) veya (لَعَلِّى) şeklinde gelir.

X-(إِنَّ) ve Benzerlerinin İ'râbı:

ـ إِنَّ أَحْمَدَ شُجَاعٌ.

إِنَّ : حَرْفُ تَوْكِيدٍ مَبْنِىٌّ عَلَى الْفَتْحِ.

أَحْمَدَ : اِسْمُ (إِنَّ) مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ.

شُجَاعٌ : خَبَرُ (إِنَّ) مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

ـ عَلِمْتُ أَنَّ أَبَاكَ فِى الدَّارِ.

عَلِمْتُ : فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِىٌّ عَلَى السُّكُونِ وَ التَّاءُ فَاعِلٌ مَبْنِىٌّ عَلَى الضَّمِّ فِى مَحَلِّ رَفْعٍ.

أَنَّ : حَرْفُ تَوْكِيدٍ مَبْنِىٌّ عَلَى الْفَتْحِ.

أَبَاكَ : (أَبَا) اِسْمُ أَنَّ مَنْصُوبٌ بِالْأَلِفِ لِأَنَّهُ مِنَ الْأَسْمَاءِ الْخَمْسَةِ وَ هُوَ مُضَافٌ

وَ الْكَافُ مُضَافٌ إِلَيْهِ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ فِي مَحَلِّ جَرٍّ.

فِي الدَّارِ : (فِي) حَرْفُ جَرٍّ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ وَ (الدَّارُ) مَجْرُورٌ بِـ (فِي) وَ عَلاَمَةُ جَرِّهِ الْكَسْرَةُ. الْجَارُ وَ الْمَجْرُورُ خَبَرُ (أَنَّ) فِي مَحَلِّ رَفْعٍ أَوْ شِبْهُ جُمْلَةٍ (فِي الدَّارِ) خَبَرُ (أَنَّ) فِي مَحَلِّ رَفْعٍ.

اَلْمَصْدَرُ الْمُؤَوَّلُ مِنْ أَنَّ وَ اسْمِهَا وَ خَبَرِهَا مَفْعُولٌ لِلْفِعْلِ (عَلِمْتُ) فِي مَحَلِّ نَصْبٍ.

كَأَنَّ الْقَمَرَ مِصْبَاحٌ.

كَأَنَّ : حَرْفُ تَشْبِيهٍ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ.

اَلْقَمَرَ : اِسْمُ (كَأَنَّ) مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ.

مِصْبَاحٌ : خَبَرُ (كَأَنَّ) مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ

- اَلْمَدْرَسَةُ وَاسِعَةٌ لَكِنَّ تَلاَمِيذَهَا قَلِيلَةٌ.

اَلْمَدْرَسَةُ : مُبْتَدَأٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

وَاسِعَةٌ : خَبَرٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

لَكِنَّ : حَرْفُ اِسْتِدْرَاكٍ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ.

تَلاَمِيذَهَا : (تَلاَمِيذُ) اِسْمُ (لَكِنَّ) مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ وَ هُوَ مُضَافٌ وَ الْهَاءُ مُضَافٌ إِلَيْهِ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ فِي مَحَلِّ جَرٍّ.

قَلِيلَةٌ : خَبَرُ (لَكِنَّ) مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

- لَيْتَ الشَّمْسَ تَطْلُعُ الْيَوْمَ.

لَيْتَ : حَرْفُ تَمَنٍّ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ.

اَلشَّمْسَ : اِسْمُ (لَيْتَ) مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ.

تَطْلُعُ : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ وَ الْفَاعِلُ ضَمِيرٌ مُسْتَتِرٌ تَقْدِيرُهُ (هِيَ)

اَلْيَوْمَ : ظَرْفُ الزَّمَانِ مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ.

جُمْلَةُ (تَطْلُعُ الْيَوْمَ) مِنَ الْفِعْلِ وَ الْفَاعِلِ وَ ظَرْفِ الزَّمَانِ خَبَرُ (لَيْتَ) فِى مَحَلٍّ رَفْعٍ.

ـ لَعَلَّ صَدِيقَكَ أَخُوهُ طَبِيبٌ .

لَعَلَّ : حَرْفُ تَرَجٍّ مَبْنِىٌّ عَلَى الْفَتْحِ.

صَدِيقَكَ : (صَدِيقَ) اِسْمُ (لَعَلَّ) مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ وَ هُوَ مُضَافٌ وَ الْكَافُ مُضَافٌ إِلَيْهِ مَبْنِىٌّ عَلَى الْفَتْحِ فِى مَحَلٍّ جَرٍّ.

أَخُوهُ : (أَخُو) مُبْتَدَأٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ وَ هُوَ مُضَافٌ وَ الْهَاءُ مُضَافٌ إِلَيْهِ مَبْنِىٌّ عَلَى الضَّمِّ فِى مَحَلٍّ جَرٍّ.

طَبِيبٌ : خَبَرٌ لِـ (أَخُوهُ) مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

جُمْلَةُ (أَخُوهُ طَبِيبٌ) مِنَ الْمُبْتَدَإِ وَ الْخَبَرِ خَبَرُ (لَعَلَّ) فِى مَحَلٍّ رَفْعٍ.

XI- ZAMÎRÛ'Ş-ŞÂN ve ZAMÎRÛ'L-KISSA

1-Müfred gâib ve gâibe (üçüncü tekil şahıs) zamîri, anlatılmak, kendisine dikkat çekmek istenen bir iş için kullanılır. Müzekkerine zamîru'ş-şân (ضَمِيرُ الشَّانِ أَو ضَمِيرُ الشَّأْنِ), müennesine zamîru'l-kıssa (ضَمِيرُ الْقِصَّةِ) denilir. İkisine birden **iş zamîri** denir:

Din insanlığın temelidir. هُوَ الدِّينُ أَسَاسُ الإِنْسَانِيَّةِ .

Dünya kimseye vefa göstermez هِىَ الدُّنْيَا لاَ تَفِى بِأَحَدٍ .

Not: a-Zamîru'ş-şân (هُوَ), (ـه ، ه) dur; zamîru'l kıssa (هِىَ), (ـهَا)dır.

b-Kendisinden sonra gelen kısma dikkat çekmek amacıyla kullanılan iş zamîri, tercüme edilirken bazen açık olarak ifade edilmez; bazende *o, o ki, şu, şu ki, şunu, ...* diye tercüme edilir.

c-Burada şu hususu unutmamak gerekir: Normal zamîr kendisinden önceki ismi açıklar, kendinden sonrakini değil. İş zamîri ise kendisinden sonraki kısma dikkat çeker.

İş zamîrleri üçe ayrılır:

A-Munfasıl (اَلْمُنْفَصِلُ)

B-Muttasıl (اَلْمُتَّصِلُ)

C-Mahzûf (اَلْمَحْذُوفُ)

A-Munfasıl İş Zamîri (ضَمِيرُ الشَّأْنِ الْمُنْفَصِلُ = ayrı iş zamîri):

O, Allah birdir. هُوَ اللّٰهُ أَحَدٌ.

O, Sevimli bir annedir هِيَ الْوَالِدَةُ مَحْبُوبَةٌ.

B-Muttasıl İş Zamîri (ضَمِيرُ الشَّأْنِ الْمُتَّصِلُ = Bitişik iş zamîri): bâriz (açık) olarak hurûfu'l-müşebbehe bi'l-fi'l yahut ef'âlu'l-kulûb e ile kullanılır:

Kardeşinin geleceğini işittim. سَمِعْتُ أَنَّهُ يَأْتِي صَدِيقُكَ.

Evin kalabalık olduğunu sandım. ظَنَنْتُهَا الدَّارُ مُزْدَحِمَةٌ.

C-Mahzûf İş Zamîri (ضَمِيرُ الشَّأْنِ الْمَحْذُوفُ = (hazfolunmuş iş zamîri) Hurûfu'l-müşebbehe bi'l-fiil olan (إِنَّ), (أَنَّ) ve (كَأَنَّ) nin muhaffefleri olan (إِنْ), (أَنْ), (كَأَنْ) dan sonra hazfedilmiş olarak gelir:[11]

Gerçekten bu ikisi sadık, samimi kimselerdir. إِنْ هَذَانِ لَمُخْلِصَانِ (إِنَّهُ هَذَانِ لَمُخْلِصَانِ)
Haber

O, hiç kimsenin kendini görmediğini mi sanıyor? أَ يَحْسَبُ أَنْ لَمْ يَرَهُ أَحَدٌ؟ (= أَ يَحْسَبُ أَنَّهُ لَمْ يَرَهُ أَحَدٌ؟)
Haber

Sanki Ahmet uyumuş. كَأَنْ قَدْ نَامَ أَحْمَدُ. (كَأَنَّهُ قَدْ نَامَ أَحْمَدُ).
Haber

D-İş Zamîri'nin Özelliklerini Şöyle Özetleyebiliriz:

1-İş zamîri'nin haberi cümle olur (müfred olmaz)

2-İş zamîri munfasıl olduğunda mübtedâ olur

3-Muttasıl olduğunda ya hurûfu'l-müşebbehe bi'l-fiilin ismi, yahut

11.(أَنْ)i muhaffefe hakkında (إِنَّ) ve Benzerlerinin Diğer Özellikleri bahsinde de bilgi verilmiştir.

ef'âlu'l-kulûbun birinici mef'ûlü olur.

4-(إِنْ)i muhaffefenin (إِنَّ) gibi amel etmesi nadirdir. Ahsen olanı amel etmemesidir:

5-(أَنْ) ve (كَأَنْ) i muhaffefelerin isimleri hazfedilmiş iş zamîrleridir.

6-İş zamîrleri zamîr kaidesine aykırı olarak kendisinden öncekini değil, kendisinden sonraki kısma dikkat çekmek için kullanılır.

7-Sadece müfred gâib ve gâibe (tekil üçüncü şahıs) zamîrleri kullanılır. Tesniye ve cem-i siygaları kullanılmaz.

8-İş zamîrinin haberi ismin önüne geçmez.

9-Haberde iş zamîrine âid bir zamîr bulunmaz.

10-İş zamîrinden sonra gelen cümleye **tefsîr cümlesi** de denir. Bu cümlenin i'râbdan mahalli vardır. Halbuki diğer tefsîr cümlelerinin i'râbdan mahalli yoktur:

11-İş zamîri için bk. Minhâc, s. 203; el-Mebâdıu'l-arabiyye IV, 222.

YİRMİ ALTINCI BÖLÜM
(لَيْسَ)YE BENZEYEN HARFLER
(اَلأَحْرُفُ الْمُشَبَّهَةُ بِلَيْسَ)

I-*Yağmur yağmıyor.* مَا الْمَطَرُ نَازِلاً.

Ölümden (hiç) kimse kurtulamaz. لاَ أَحَدٌ نَاجِيًا مِنَ الْمَوْتِ.

(Hiç) kimse başkasından daha hayırlı değildir. إِنْ أَحَدٌ خَيْرًا مِنْ أَحَدٍ.

Bilindiği gibi (لَيْسَ) nâkıs fiillerdendir. Nâkıs fiillerse ismini ref, haberini nasbeder. Bu harfler de (لَيْسَ) gibi isim cümlesinin önüne gelerek hem mânâsını olumsuz yapar, hem de **ismini ref, haberini nasbeder.**

(لَيْسَ) ye benzeyen harfler:

مَا، لاَ، إِنْ، لاَتَ

1-(مَا):

Öğrenci çalışkan değildir. مَا الطَّالِبُ مُجْتَهِدًا
Haberi İsmi

Gammazlık iyi huy dağildir. مَا الْوِشَايَةُ نِعْمَ الْخُلُقِ.
Haberi İsmi

2-(لاَ):

(Hiç bir) hasetçi övülmüş değildir. لاَ حَسُودٌ مَحْمُودًا.
Haberi İsmi

(Hiç bir) cadde kalabalık değildir. لاَ شَارِعٌ مُزْدَحِمًا.
Haberi İsmi

3-(إِنْ):

Amcamın oğlu öğrenci değildir. إِنْ ابْنُ عَمِّى طَالِبًا.
Haberi İsmi

إنْ شَفيقٌ مُحْتَالاً . — *Şefik hilekâr değildir.*
(شَفيقٌ: İsmi; مُحْتَالاً: Haberi)

4-(لاتَ):

لاتَ وَقْتَ رَاحَة . — *Dinleme vakti değildir.*
(Haber)

لاتَ حينَ مَنَاصٍ . — *Artık kaçıp kurtulmak zamanı değildir.*
(Haber)

II-A-(مَا) nın (لَيْسَ) gibi Amel etmesi ve Özellikleri

1-Haberi isminden önce gelmemeli:

مَا قَائِمٌ سَليمٌ — *Selim ayakta değildir.*
(قَائِمٌ: Haber; سَليمٌ: Mübteda)

2-Olumsuzluğu (إلاَّ) ile bozulmamalı:

مَا مُحَمَّدٌ إلاَّ رَسُولٌ. — *Muhammed (s.a.v) ancak bir peygamberdir.*
(مُحَمَّدٌ: Mübteda; إلاَّ رَسُولٌ: Haber)

3-(مَا) nın haberinin başında da (لَيْسَ) nin haberinin başında olduğu gibi bâ (ب) harf-i cerri (zâid olarak) gelebilir:

مَا حَديقَةُ بَيْتِنَا بِوَاسِعٍ . — *Evimizin bahçesi (hiç de) geniş değildir.*

4-Bazen (مَا) nın yukarıdaki şartları taşımasına rağmen (لَيْسَ) gibi amel etmediği görülür. Bu durumda kendisinden sonraki cümle mübtedâ ve haberden oluşur:

مَا أَحْمَدُ ذَاهِبٌ إلَى الْحَديقَة الْعَامَّة . — *Ahmet parka gitmiyor.*
(أَحْمَدُ: Mübteda; ذَاهِبٌ: Haber)

B-(لاَ) nın (لَيْسَ) Gibi Amel Etmesi ve Özellikleri:

1-(لَيْسَ) ye benzeyen (لا) pratikte pek kullanılmaz.

2-(لا)nın ismi de , haberide nekre olmamalıdır.

3-Haberi isminin önüne geçmemelidir.

4-(لا) nın olumsuzluğu (إلاَّ) ile bozulmamalıdır.

Köyde hiç bir ev geniş değildir. لا دَارٌ وَاسِعَةٌ فِى الْقَرْيَةِ.

Haberi İsmi

Not: Nefy, nehy ve istifhâmdan sonra gelen nekre isimler, umûmîlik bildirir. Aynı mânâyı olumsuzluk bildiren (لا) nın ismi de bildirir. Bu sebeple pratikte umûmî olumsuzluk bildiren (لا) ile yapılan cümle kullanılır:

Köyde hiç bir ev geniş değildir. لا دَارَ وَاسِعَةٌ فِى الْقَرْيَةِ.

C-(إِنْ) in (لَيْسَ) Gibi Amel Etmesi ve Özelliği:

1-(لَيْسَ) ye benzeyen (إِنْ) pratikte az kullanılır.

2-Haberi isminin önüne geçmemelidir.

3-Olumsuzluğu (إلاَّ) ile bozulmamalı; ancak, (إلاَّ) ile beraber kullanılışı yaygındır. O zaman (لَيْسَ) gibi amel etmez.

O, ancak beşerdir. إِنْ هَذَا إلاَّ بَشَرٌ.

Haber Mübteda

D-(لاَتَ) nin (لَيْسَ) Gibi Amel Etmesi ve Özelliği:

1-İsmi ve haberi (... الحِينُ، اَلْوَقْتُ، السَّاعَةُ) gibi zaman isimlerinden olmalıdır.

2-Her ikisi de birden ibârede bulunmaz; umûmiyetle ismi hazfedilir, haberi bulunur.

Kaçıp kurtulma zamanı değildir. لاَتَ حِينَ مَنَاصٍ.

Haberi

Yukarıdaki cümlede (لاَتَ) nin ismi mahzûftur. Takdîri:

(لاَتَ الْحِينُ حِينَ مَنَاصٍ) dır.

Haberi İsmi

III-(لَيْسَ) ye Benzeyen Harflerin Diğer Özellikleri

A-(مَا):

1-(مَا) nın amel etmesi için diğer şartlarına ilâveten (مَا)dan sonra zaîd (إِنْ) gelmemelidir:

Zaman geri dönmez. مَا إِنْ الزَّمَانُ رَاجِعٌ.

Haber Mübteda

2-(مَا), (لَيْسَ) gibi amel ederse (مَا الْحِجَازِيَّةُ) dır. Diğer lehçelerde ise amel etmez.

3-(مَا) nın haberine (بَلْ) ve (لَكِنْ) ile atıf yapılınca ma'tûfun ref' olması vâciptir. Diğer atıf harfleri ile atıf yapılınca nasb olur:

Faruk ayakta değil aksine oturuyor. مَا فَارُوقٌ قَائِمًا بَلْ جَالِسٌ.

Hasta yemiyor ve içmiyor. مَا الْمَرِيضُ آكِلاً وَ شَارِبًا.

B-(لاَ):

1-(لاَ)nın haberine (بَلْ) veyâ (لَكِنْ) ile atıf yapılınca, (مَا) de olduğu gibi matufun ref' olması vâcibdir. Diğer atıf harfleri ile atıf yapılınca nasbolur.

Hiç bir kimse konuşmuyor, ancak dinliyor. لاَ شَخْصٌ مُتَكَلِّمًا لَكِنْ مُسْتَمِعٌ.

Hiç bir canlı okumuyor (da) yemiyor (da). لاَ وَلَدٌ كَاتِبًا وَ قَارِئًا.

2-Bazen (لاَ) nın haberine de (بِ) gelir.

C-(إِنْ):

(لَيْسَ) ye benzeyen (إِنْ) e, (إِنِ النَّافِيَةُ) de denir.

IV-(لَيْسَ) ye Benzeyen Harflerin İ'râbı:

ـ مَا هَذَا بَشَرًا.

مَا : حَرْفُ نَفْيٍ يَعْمَلُ عَمَلَ (لَيْسَ) مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ.

هَذَا : (هَا) لِلتَّنْبِيهِ (ذَا) اِسْمُ إِشَارَةٍ اسْمُ (مَا) مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ فِى مَحَلِّ رَفْعٍ.
(أَوْ هَذَا اِسْمُ (مَا) مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ فِى مَحَلِّ رَفْعٍ)
بَشَرًا : خَبَرُ (مَا) مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ.

ـ لاَ شَيْئٌ بَاقِيًا .
لاَ : حَرْفُ نَفْيٍ يَعْمَلُ عَمَلَ (لَيْسَ) مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ.
شَيْئٌ : اِسْمُ (لاَ) مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.
بَاقِيًا : خَبَرُ (لاَ) مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ.

ـ إِنْ أَحَدٌ خَيْرًا مِنْ أَحَدٍ.
إِنْ : حَرْفُ نَفْيٍ يَعْمَلُ عَمَلَ (لَيْسَ) مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ.
أَحَدٌ : اِسْمُ (إِنْ) مَرْفُوعٌ بِالْفَتْحَةِ.
خَيْرًا : خَبَرُ (إِنْ) مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ.
مِنْ أَحَدٍ : جَارٌّ وَ مَجْرُورٌ مُتَعَلِّقَانِ بِالْخَبَرِ.

ـ لاَتَ حِينَ مَنَاصٍ.
لاَتَ : حَرْفُ نَفْيٍ يَعْمَلُ عَمَلَ (لَيْسَ) مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ وَ اسْمُهَا مَحْذُوفٌ، تَقْدِيرُهُ (الْحِينُ).
حِينَ : خَبَرُ (لاَتَ) مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ وَ هُوَ مُضَافٌ.
مَنَاصٍ : مُضَافٌ إِلَيْهِ مَجْرُورٌ بِالْكَسْرَةِ.

YİRMİ YEDİNCİ BÖLÜM
UMÛMÎ OLUMSUZLUK BİLDİREN (لاَ)
(لاَ النَّافِيَةُ لِلْجِنْسِ)

I-*Hiç bir yalancı şâhit sevilmez.* — لاَ شَاهِدَ زُورٍ مَحْبُوبٌ.

İşini sağlam yapan, hiç kimse başarızıs olmaz. — لاَ مُتْقِنًا عَمَلَهُ يَفْشَلُ فِيهِ.

Hiç bir süs, iyi ahlâktan daha değerli değildir. — لاَ حِلْيَةَ أَثْمَنُ مِنَ مَكَارِمِ الأَخْلاَقِ.

İki zıt asla birleşemez. — لاَ ضِدَّيْنِ مُجْتَمِعَانِ.

Yukarıdaki misallerde de görüldüğü gibi (لاَ), kelime (ismi) nin kapsadığı fert veya eşya cinsinin olumsuz olduğunu bildirir. (إِنَّ) ve benzerleri gibi **ismini nasb, haberini ref' eder:**

İşini sağlam yapan hiç kimse kaybetmez (zararlı çıkmaz) — لاَ مُتْقِنَ عَمَلٍ خَاسِرٌ.
Haberi — İsmi

Hiç bir yalancı sevilmez — لاَ كَاذِبَ مَحْبُوبٌ.
Haberi — İsmi

II-Umûmî Olumsuzluk Bildiren (لاَ) nın İsmi İki Şekilde Gelir:

A-Mansûb olur.

B-Mebni olur.

A-Mansûb Olur:

1-Nekre olunca,

2-İzafet olunca,

3-Şibh-i izâfet olunca,

4-(لاَ) ile ismi arasına başka bir kelime girmeyince,

5-Önüne harf-i cer gelmeyince:

Rabbına ibâdet eden hiç kimse Allah'ın rızâsından mahrûm kalmaz. لاَ عَابِدَ رَبِّهِ مَحْرُومٌ مِنْ رِضَاءِ اللهِ.

Kardeşinden daha hayırlı hiç kimse görmedim. لاَ خَيْرًا مِنْ أَخِيكَ رَأَيْتُهُ.

Yukarıdaki birinci cümlede (لاَ) nın ismi olan (عَابِدَ رَبِّهِ) lafzî izâfet olduğu için (عَابِدٌ) kelimesi (رَبِّهِ) den dolayı ma'rifelik kazanmaz..[1] İkinci cümlede ise (خَيْرًا مِنْ أَخِيهِ) şibh-i izâfettir.[2]

B-Mebnî Olur:

(لاَ) nın mebnî olması için;

a-Nekre olmalı,

b-Müfred olmalı,

c-(لاَ) nın başına harf-i cer gelmemeli;

d-(لاَ) ile ismi arasına başka kelime girmemeli:

Not: 1-Müfred olmalıdan maksat, izâfet ve şibh-i izâfet olmamasıdır; Tesniye ve cemi olması değildir. Zîra isim tesniye veya cemi olarak gelebilir.

1-Feth üzere mebnî olur:

Hiçbir servet, sıhhatten daha büyük (daha kıymetli) değildir. لاَ ثَرْوَةَ أَعْظَمُ مِنْ صِحَّةٍ.

Şu anda hastanede hiç bir doktor yoktur. لاَ طَبِيبَ فِى الْمُسْتَشْفَى اَلآنَ.

Not:a-Müfred ve cem-i mükesserler feth üzere mebnîdir.

b-Cem-i müennesi sâlimse feth veyâ kesr üzere mebnî olması câizdir:

Kız öğrencilerden hiçbiri sınıfta değildir. لاَ طَالِبَاتِ فِى الصَّفِّ (لاَ طَالِبَاتَ فِى الصَّفِّ).

1.Lafzî izâfet olduğu için bk. İzâfet
2.Şibh-i izâfet için bk. İzâfet

2-(ى) üzere mebnî:

Şehirde ne iki, ne de daha çok Hıristiyan vardır. لا نَصْرَانِيَّيْنِ وَ لا نَصْرَانِيِّينَ فِى الْمَدِينَةِ .

Not:a-Tesniye ve cem-i müzekker-i sâlim olması halinde (ى) üzere mebnîdir.

b-Kısaca lânın ismi mebnî olduğunda, **nasb alametleri üzerine mebnidir** denir.

c-(لا) nın ismi mebnî olduğunda mahallen mansûbdur.

III-(لا) nın Amel Etmemesi:

1-(لا) nın ismi ma'rife olursa: (Bu durumda (لا) nın ismi ile birlikte tekrarı gerekir.)

Bahçede ne adam, ne de kadın vardır. لا الرَّجُلُ فِى الْحَدِيقَةِ وَ لا الْمَرْأَةُ .

2-(لا) ile ismi arasına başka kelime girerse: (Bu durumda da (لا) nın ismi ile birlikte tekrârı gerekir.)

Okulda ne öğretmen, ne de öğrenci vardır. لا فِى الْمَدْرَسَةِ مُعَلِّمٌ وَ لا تِلْمِيذٌ .

3-(لا) nın başına harf-i cer gelirse:

Azıksız yolculuk yaptım. سَافَرْتُ بِلا زَادٍ .

IV-(لا) nın Haberinin Hazfi: Umûmi mânâlı (كَائِنٌ، مَوْجُودٌ . . .) olunca veya bir kârine ile bilinince çoğu kez hazfedilir:

Allah'dan başka İlâh yoktur. لا إِلَهَ إِلاَّ اللهُ (= لا إِلَهَ مَوْجُودٌ إِلاَّ اللهُ) .

Ne güç, ne de kuvvet vardır. لا حَوْلَ وَ لا قُوَّةَ (= لا حَوْلَ مَوْجُودٌ وَ لا قُوَّةَ) .

Ey babası olmayasıca! (Nesebsiz!) لا أَبَا لَكَ (= لا أَبَا لَكَ كَائِنٌ) .

Not: 1-Bâzan ismi de hazfedilir:

Merak etme! Aldırma! Boş ver! Sana zararı yok! لا عَلَيْكَ (= لا بَأْسَ عَلَيْكَ)

Haber

2-Bazı müfred isimler şıbh-i muzâf olmalarına rağmen muzâf gibi mansûb olmuşlardır:

Ey babası olmayan! Nesebsiz! لاَ أَبَا لَكَ (= لاَ أَبًا لَكَ مَوْجُودٌ).

مَنْ لاَ أَخَا لَهُ لاَ يَدَىْ لَهُ (= مَنْ لاَ أَخًا لَه مَوْجُودٌ لاَ يَدَيْنِ لَه مَوْجُودَتَانِ).

Kardeşi olmayan kimse, iki eli olmayan kimse (gibi) dir.

3-Arapçada haberi hazfedilmiş olarak kullanılan epeyce umûmî olumsuzluk bildiren (لا) vardır. Misâller:

لاَ جَرَمَ، لاَ بُدَّ، لاَ بَأْسَ، لاَ شَكَّ، لاَ رَيْبَ

V-Umûmî Olumsuzluk Bildiren (لا) nın Diğer Özellikleri

1-(لا), ismi ile birlikte tekrar edildiğinde:

a-Her ikisi de feth üzere mebni olur: لاَ حَوْلَ وَ لاَ قُوَّةَ إِلاَّ بِاللهِ.

b-Birincisi feth üzere mebni ikincisi lafzen mansûb olur:

لاَ حَوْلَ وَ لاَ قُوَّةً إِلاَّ بِاللهِ.

c-Birincisi feth üzere mebnî, ikincisi merfû olur:

لاَ حَوْلَ وَ لاَ قُوَّةٌ إِلاَّ بِاللهِ.

d-Her ikisi de merfû: لاَ حَوْلٌ وَ لاَ قُوَّةٌ إِلاَّ بِاللهِ.

2-İsmine atıf yapıldığında doğrudan me'tûfun aleyhe atfederek feth üzere mebnî, yahut mahalline atfederek merfû olması câizdir.[3]

Arada ne bir kadın. ne de bir erkek vardır. لاَ رَجُلَ وَ امْرَأَةَ فِيهَا. لاَ رَجُلَ وَ امْرَأَةٌ فِيهَا.

3-(لا) nın ismi müfred olursa ve müfred bir sıfatla sıfatlanırsa feth üzere mebnî, mansûb veya merfû' olur:

3.(إِنَّ) ve (لا) gibi nevâsıhlar cümleye mânâ bakımından tesir ettikleri için, isimleri çoğu zaman mübtedâ gibi kabul edilir. İsimleri her ne kadar mansûbsa da mahallen mübtedâ olarak merfû'dur.

لاَ رَجُلَ ظَرِيفَ عِنْدَنَا، (Feth üzere mebnî) لاَ رَجُلَ ظَرِيفًا عِنْدَنَا، (Mansûb) لاَ رَجُلَ ظَرِيفٌ عِنْدَنَا (Merfû‘)

Not: Mebnî kelimeler tenvîn almaz.

4-(لا) nın ismi ile sıfatı arasına başka bir kelime girerse, sıfat mansûb veya merfû‘ olur, mebnî olmaz:

لاَ رَجُلَ عِنْدَنَا ظَرِيفًا ،، لاَ رَجُلَ عِنْدَنَا ظَرِيفٌ.

5-(لا) nın ismi muzâf ve şibh-i muzâf olursa, sıfatı yine mansûb veya merfû‘ olur:

لاَ وَلَدَ رَجُلٍ جَمِيلاً حَاضِرٌ.، لاَ وَلَدَ رَجُلٍ جَمِيلٌ حَاضِرٌ.

6-Soru hemzesi, (لا) nın başına gelirse, ameline etki etmez:

Evde hiç kimse yok mu? أَلاَ رَجُلَ فِي الدَّارِ؟

VI-Umûmî Olunsuzluk Bildiren (لا) nın Haberi:

1-Müfred olur :

Sofraya hizmet edecek hiç bir kimse gelmedi. لاَ خَادِمَ مَائِدَةٍ حَاضِرٌ.

2-Cümle olur:

Şimdiye kadar hiçbir yolcu hava alanını tertetmedi. (Hava alanından ayrılmadı:) لاَ مُسَافِرَ غَادَرَ الْمَطَارَ حَتَّى الآنَ.

3-Şibh-i cümle olur;

Hiç bir temsilci toplantı salonunda yoktu. لاَ مَنْدُوبَ فِي قَاعَةِ الإِجْتِمَاعِ.

VII-Umûmî Olumsuzluk Bildiren (لا) nın İ'râbı

لاَ مُحَابَاةَ فِي الدِّينِ.

لاَ : نَافِيَةٌ لِلْجِنْسِ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ.

مُحَابَاةَ : اِسْمُ (لاَ) مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ فِي مَحَلِّ نَصْبٍ.

فِى : حَرْفُ جَرٍّ مَبْنِىٌّ عَلَى السُّكُونِ.

الدِّينُ : مَجْرُورٌ بِـ (فِى) وَ عَلاَمَةُ جَرِّهِ الْكَسْرَةُ.

فِى الدِّينِ: الْجَارُّ وَ الْمَجْرُورُ خَبَرُ (لاَ) فِى مَحَلِّ رَفْعٍ أَوْ شِبْهُ جُمْلَةٍ (فِى الدِّينِ) خَبَرُ (لاَ) فِى مَحَلِّ رَفْعٍ.

لاَ مُتْقِنَ عَمَلٍ يَضِيعُ حَقُّهُ.

لاَ : نَافِيَةٌ لِلْجِنْسِ مَبْنِىٌّ عَلَ السُّكُونِ.

مُتْقِنَ : اِسْمُ (لاَ) مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ وَ هُوَ مُضَافٌ.

عَمَلٍ : مُضَافٌ إِلَيْهِ مَجْرُورٌ بِالْكَسْرَةِ.

يَضِيعُ : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

حَقُّهُ : (حَقٌّ) فَاعِلٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ وَ هُوَ مُضَافٌ وَ الْهَاءُ مُضَافٌ إِلَيْهِ مَبْنِىٌّ عَلَى الضَّمِّ فِى مَحَلِّ جَرٍّ.

جُمْلَةُ (يَضِيعُ حَقُّهُ) مِنَ الْفِعْلِ وَ الْفَاعِلِ خَبَرُ (لاَ) فِى مَحَلِّ رَفْعٍ.

لاَ أَحَدًا مِنَ الْمُوَاطِنِينَ يَشُكُّ فِى الْخَبَرِ.

لاَ : نَافِيَةٌ لِلْجِنْسِ مَبْنِىٌّ عَلَى السُّكُونِ.

أَحَدًا : اِسْمُ (لاَ) مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ لأَنَّهُ شَبِيهٌ بِالْمُضَافِ.

مِنْ : حَرْفُ جَرٍّ مَبْنِىٌّ عَلَى السُّكُونِ.

الْمُوَاطِنِينَ: مَجْرُورٌ بِـ (مِنْ) وَ عَلاَمَةُ جَرِّهِ الْيَاءُ لأَنَّهُ جَمْعُ مُذَكَّرٍ سَالِمٌ.

مِنَ الْمُوَاطِنِينَ: اَلْجَارُّ وَ الْمَجْرُورُ مُتَعَلِّقَانِ بِالصِّفَةِ الْمَحْذُوفِ.

يَشُكُّ : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ وَ الْفَاعِلُ ضَمِيرٌ مُسْتَتِرٌ تَقْدِيرُهُ (هُوَ).

فِى : حَرْفُ جَرٍّ مَبْنِىٌّ عَلَى السُّكُونِ.

الْخَبَرِ : مَجْرُورٌ بِـ (فِى) وَ عَلاَمَةُ جَرِّهِ الْكَسْرَةُ.

فِى الْخَبَرِ: اَلْجَارُّ وَ الْمَجْرُورُ مُتَعَلِّقَانِ بِـ (يَشُكُّ).

لاَ كَاذِبِينَ بَيْنَنَا.

لاَ : نَافِيَةٌ لِلْجِنْسِ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُون.

كَاذِبِينَ : اِسْمُ (لاَ) مَبْنِيٌّ عَلَى الْيَاءِ، لأَنَّهُ جَمْعُ مُذَكَّرٍ سَالِمٌ.

بَيْنَنَا : (بَيْنَ) ظَرْفُ مَكَانٍ مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ وَ هُوَ مُضَافٌ و (نَا) ضَمِيرٌ مُضَافُ إِلَيْهِ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ فِي مَحَلِّ جَرٍّ.

(بَيْنَ...) : شِبْهُ الْجُمْلَةِ خَبَرُ (لاَ) فِي مَحَلِّ رَفْعٍ.

YİRMİ SEKİZİNCİ BÖLÜM

MANSÛBÂT

اَلْمَنْصُوبَاتُ

Mensûbât (اَلْمَنْصُوبَاتُ): Nasb halindeki kelime ve cümlelerdir. On üç kısımdır:

1-Mef'ûl-i mutlak (اَلْمَفْعُولُ الْمُطْلَقُ)

2-Mef'ûlün bih (اَلْمَفْعُولُ بِهِ)

3-Mef'ûlün fîh (اَلْمَفْعُولُ فِيهِ)

4-Mef'ûlün leh (اَلْمَفْعُولُ لَهُ)

5-Mef'ûlün maah (اَلْمَفْعُولُ مَعَهُ)

6-Hâl (اَلْحَالُ)

7-Temyîz (اَلتَّمْيِيزُ)

8-Müstesnâ (اَلْمُسْتَثْنَى)

9-Kâne'nin haberi (خَبَرُ كَانَ)

10-İnne'nin ismi (اِسْمُ إِنَّ)

11-Umûmî olumsuzluk bildiren (لاَ) nın ismi (اِسْمُ لاَ النَّافِيَةِ لِلْجِنْسِ)

12-(لَيْسَ) ye benzeyen harflerin haberi (خَبَرُ الأَحرُفِ الْمُشَبَّهَةِ بِلَيْسَ)

13-Mansûb muzâri (اَلْمُضَارِعُ الْمَنْصُوبُ): Başında masb edatı bulunan muzâri fiil.

YİRMİ DOKUZUNCU BÖLÜM

MEF'ÛL-İ MUTLAK

(اَلْمَفْعُولُ الْمُطْلَقُ)

I-*Gerçekten (çok) sevindim.*	سُرِرْتُ سُرُورًا.
Muhakkak kardeşin imtahanı kazanacak(tır).	سَيَنْجَحُ أَخُوكَ فِي الإِمْتِحَانِ نَجَاحًا.
Oyuncular halkı sıcak bir şekilde selâmladılar.	حَيَّا اللاَّعِبُونَ الْجُمْهُورَ تَحِيَّةً حَارَّةً.
Kedi hırsız gibi kaçtı.	فَرَّ الْقِطُّ فِرَارَ اللِّصِّ.
Dünya günde bir defa döner.	تَدُورُ الأَرْضُ دَوْرَةً فِي الْيَوْمِ.
Hademe zili defalarca çaldı.	دَقَّ الْخَادِمُ الْجَرَسَ مَرَّاتٍ.

Yukarıdaki cümlelerde de görüldüğü gibi Mef'ûl-i mutlak, fiilin mânâsını **te'kîd etmek** (kuvvetlendirmek), **nev'ini** (çeşidini) ve **adedini** (sayısını) bildirmek için fiil ile aynı kökten gelen masdardır.

A-Te'kîd (Kuvvetlendirmek) İçin (لِلتَّأْكِيدِ)**:**

1-Fiilin mânâsını kuvvetlendirir. (Türkçe'ye *muhakkak, şüphesiz, gerçekten, çok, iyice, öyle ki.* diye tercüme edilir):

Çocuk gerçekten (çok) uyudu.	نَامَ الْوَلَدُ نَوْمًا.
Hırsız öyle kaçıyor ki!	يَفِرُّ اللِّصُّ فِرَارًا.

Not: Te'kîd için gelen mef'ûl-i mutlak;

1-Masdar olur,

2-Dâima müfeddir,

3-Fiilinden sonra gelir.

B-Nev'ini (Çeşidini) Belirtmek İçin (لِبَيَانِ النَّوْعِ):

Fiilinin nasıl meydana geldiğini ve nev'ini bildirir. Türkçe'ye *gibi, şeklinde, aynen, tıpkı, tam...* diye tercume edilir:

Kaplan arslan gibi sıçrar (sıçrıyor). يَثِبُ النَّمِرُ وُثُوبَ الأَسَدِ.

Yanardağlar, devamlı şekilde lav püskürtüyor. يَقْذِفُ الْبَرَاكِينُ النِّيرَانَ قَذْفًا مُسْتَمِرًّا

Not: a-Nev'ini bildiren mef'ûl-i mutlak umûmiyetle sıfat veya izâfet terkîbi hâlinde gelir.

b-Tesniye ve cem'i de olabilir.

c-Fiilin önüne de geçebilir.

C-Adedini (sayısını) Belirlemek İçin (لِبَيَانِ الْعَدَدِ):

Fâilin yaptığı işin sayısını belirtir. Türkçe'ye *kere, defa...*diye tercüme edilir:

Kardeşim bir defa yedi. أَكَلَ أَخِي أَكْلَةً.

Baban iki defa yedi. أَكَلَ أَبُوكَ أَكْلَتَيْنِ.

Ahmed üç defa yedi أَكَلَ أَحْمَدُ ثَلاَثَ أَكَلاَتٍ.

Semir defalarca yedi. أَكَلَ سَمِيرٌ أَكَلاَتٍ.

Not: 1-Adedini bildiren mef'ûl-i mutlak, (فَعْلَةٌ) vezninden gelen binâ-ı (masdar-ı) merreden yapılır.

2-(مَرَّةٌ) kelimesi de mef'ûl-i mutlak olur.

Bir defa okudum. قَرَأْتُ مَرَّةً.

II-Mef'ûl-i Mutlak, Fiilin Masdarından Yapılır. Aşağıdaki Durumlarda Bu Kâidenin Dışına Çıkılır:

1-Mef'ûl-i mutlak aynı mânâya gelen (eş mânâlı) masdarlardan da yapılır:

قَعَدْتُ جُلُوسًا . *İyice oturdum.*

أَقْبَلْتُ إِلَيْهِ سَعْيًا . *Ona koşup geldim.*

2-Aynı kökten değişik masdardan yapılır:

اصْطَبَرْتُ صَبْرًا (= اصْطَبَرْتُ اصْطِبَارًا) . *Çok sabrettim.*

سَافَرْتُ سَفَرًا (= سَافَرْتُ مُسَافَرَةً) . *İyi bir yolculuk.yaptık.*

Not: Çok defa Mef'ûl-i mutlak olarak, rubâî fiilin masdarı yerine sülâsî fiillerin masdarları kullanılır:

سَافَرْتُ سَفَرًا مُتْعِبًا . *Yorucu bir yolculuk yaptım.*

أَعْطَى جَدِّى الْفَقِيرَ عَطَاءً جَزِيلاً . *Dedem fakire çok ikramda bulundu.*

جَرَّبْتُ هَذَا تَجْرِبَةً . *Bunu gerçekten tecrübe ettim.*

3-Çeşit ve sayı bildiren isimlerden de yapılır:

قُلْتُ لَكَ أَلْفًا . *Sana bin kere söyledim.*

أَصْغِ إِلَى صَوْتِ الْعَقْلِ مَرَّةً ! *Bir defacık aklın sesine kulak ver!*

اِنْتَبِهْ بَعْضَ الإِنْتِبَاهِ ! *Biraz dikkatli ol!*

أَيَّ سَيْرٍ تَسِيرُ ؟ *Nasıl yürüyorsun?*

رَجَعَ الْجَيْشُ الْقَهْقَرَى .[1] *Ordu geri çekildi.*

أَكْرَمْتُ الضَّيْفَ ذَلِكَ الإِكْرَامَ . *Misafire bu şekilde ikram ettim.*

4-Bazan mef'ûl-i mutlak hazfedilir, sıfatı onun yerine geçer:

فَكَّرْتُ فِى هَذِهِ الْمَسْأَلَةِ كَثِيرًا (= فَكَّرْتُ فِى هَذِهِ الْمَسْأَلَةِ تَفْكِيرًا كَثِيرًا) .

Bu meseleyi çok düşündüm.

تَكَلَّمُوا قَلِيلاً (= تَكَلَّمُوا تَكَلُّمًا قَلِيلاً) . *Az konuşunuz!*

1.(الْقَهْقَرَى) nın hâl olduğunu söyleyenler de vardır. Bk. Hâl

5-Semâi mef'ûl-i mutlaklar da vardır:

لَبَّيْكَ، سُبْحَانَ اللهِ، رُوَيْدًا، جِدًّا، شُكْرًا، أَيْضًا، مَثَلاً، حَمْدًا، عَفْوًا، حَقًّا، حَقًّا، هَنِيئًا

DİKKAT:1-Mef'ûl-i mutlak harf-ı cer almaz.

2-Harf-i cer alırsa hâl olur.

3-Mef'ûl-i mutlak, cümle olmaz.

4-a-Te'kîd bildiren Mef'ûl-i mutlak mâzî fiille kullanılmışsa (قَدْ) mânâsına, muzâri ile kullanılmışsa te'kîd nûnunun ifâde ettiği mânâya gelir:

Çocuk gerçekten uyudu. نَامَ الْوَلَدُ نَوْمًا (= قَدْ نَامَ الْوَلَدُ)

Hırsız öyle kaçıyor ki! يَفِرُّ اللِّصُّ فِرَارًا (= لَيَفِرَنَّ اللِّصُّ).

b-Nev'ini bildiren mef'ûl-ı mutlak umûmiyetle (كَ) veya (مِثْلَ) mânâlarına gelir:

يَثِبُ النَّمِرُ وُثُوبَ الأَسَدِ (= يَثِبُ النَّمِرُ كَالأَسَدِ = يَثِبُ النَّمِرُ مِثْلَ الأَسَدِ).

c-Adedini bildiren mef'ûl-i mutlak (مَرَّةً) mânâsına gelir:

Kardeşim bir defa yedi. أَكَلَ أَخِي أَكْلَةً (أَكَلَ أَخِي مَرَّةً).

5-Bazen mef'ûl-i mutlağın te'kîdi yapılarak mânâsı daha da kuvvetlendirilebilir:

Dünya param parça olduğu zaman. إِذَا دُكَّتِ الأَرْضُ دَكًّا دَكًّا.

6-Mef'ulûn mutlak'ın te'kîd ifâde edeni fiilinin önüne geçemez, diğerleri geçer.

III-Mef'ul-i Mutlak'ın Diğer Özellikleri:

A-Mef'ûl-i Mutlakın Yerini Alan İsimler

1-Aynı mânâlı (eş mânâlı) masdar: قُمْتُ وُقُوفًا.

2-Aynı kökten değişik masdardan: اغْتَسَلْتُ غَسْلاً.

3-Zamîr: (Mef'ûl-i mutlağa bağlan (râbıt) zamîri):

Ben öyle çalıştım ki, benden başkası öyle çalışmadı. اجْتَهَدْتُ اجْتِهَادًا لَمْ يَجْتَهِدْهُ غَيْرِى.

4-Sayı (aded): (Temyizi fiilin masdarı olduğunda).

ضَرَبْتُهُ ثَلاَثَ ضَرَبَاتٍ.

5-İşâret ismi: (müşârun ileyhi fiilin masdarı olduğunda)

أَكْرَمْتُهُ ذَلِكَ الإِكْرَامَ.

6- (كُلٌّ) ve (بَعْضُ) **:** (Muzâfun ileyhleri fiilin masdarı olduğunda)

لاَ تَمِيلُوا كُلَّ الْمَيْلِ.　　　سَعَيْتُ بَعْضَ السَّعْيِ.

7-(مَا) ve (أَىٌّ) : (Şart ve soru ifâde ettiklerinde)

مَا تَجْلِسْ أَجْلِسْ.　　　أَىَّ سَيْرٍ تَسِيرُ؟

Not: Daha geniş ma'lûmat için bk. el-Mebâdiu'l-arabiyye, IV, 236.

B-Mef'ûl-i Mutlak'ın Âmilleri:

1-Mutasarrıf (çekimli) fiiller:

Çocuk sakin bir şekilde uyudu. نَامَ الْوَلَدُ نَوْمًا هَادِئًا.

2-Fiilden türemiş şibh-i fiiller:

Kardeşin çok çalışkandır. أَخُوكَ مُجْتَهِدٌ اجْتِهَادًا عَظِيمًا.

C-Mef'ûl-i Mutlak'ın Fiilinin Hazfı:

Mef'ûl-i mutlak;

1-Emir ve nehy fiillerinin yerini alırsa:

Kalk! oturma! قِيَامًا، لاَ قُعُودًا. (= قُمْ، لاَ تَقْعُدْ)

Nehiy Emir

2-Duâ ifâde eden fiilin yerini alırsa:

Allah seni korusun! رَعْيًا! (= رَعَاكَ اللهُ!)

3-Sonucu (âkibeti) açıklamak için getirildiği zaman:

Mutlakâ çarpışacağım; ya muvaffak veya helâk olurum. لَأُجَاهِدَنَّ، فَإِمَّا فَوْزاً وَ إِمَّا هَلاَكًا .

Mahzûf olan âmil (fiil) (لَأُجَاهِدَنَّ فَإِمَّا أَفُوزُ فَوْزاً وَ إِمَّا أَهْلِكُ هَلاَكًا) yerindedir.

Not: Bk. el-Mebâdiu'l-arabiyye; IV, 237.

IV-Mef'ûl-i Mutlak'ın İ'râbı:

كَلَّمَ مُوسَى تَكْلِيمًا .

كَلَّمَ : فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ .

مُوسَى : فَاعِلٌ مَرْفُوعٌ بِضَمَّةٍ مُقَدَّرَةٍ عَلَى الأَلِفِ .

تَكْلِيمًا : مَفْعُولٌ مُطْلَقٌ مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ .

يَنَامُ الطِّفْلُ نَوْمًا هَادِئًا .

يَنَامُ : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ .

الطِّفْلُ : فَاعِلٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ .

نَوْمًا : مَفْعُولٌ مُطْلَقٌ مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ .

هَادِئًا : صِفَةٌ لِـ (نَوْمٍ) مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ .

اِسْعَ سَعْيَ أَخِيكَ !

اِسْعَ : فِعْلُ أَمْرٍ مَبْنِيٌّ عَلَى حَذْفِ الأَلِفِ وَ الْفَاعِلُ ضَمِيرٌ مُسْتَتِرٌ تَقْدِيرُهُ (أَنْتَ) .

سَعْيَ : مَفْعُولٌ مُطْلَقٌ مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ وَ هُوَ مُضَافٌ .

أَخِيكَ : (أَخِي) مُضَافٌ إِلَيْهِ مَجْرُورٌ بِالْيَاءِ لأَنَّهُ مِنَ الأَسْمَاءِ الْخَمْسَةِ وَ هُوَ مُضَافٌ وَ الْكَافُ مُضَافٌ إِلَيْهِ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ فِي مَحَلِّ جَرٍّ .

قَرَأْتُ مَرَّةً .

قَرَأْتُ : (قَرَأَ) فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ وَ التَّاءُ ضَمِيرٌ فَاعِلٌ مَبْنِيٌّ عَلَى الضَّمِّ

فِي مَحَلِّ رَفْعٍ.

مَرَّةً : مَفْعُولٌ مُطْلَقٌ مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ.

OTUZUNCU BÖLÜM

MEF'ÛLÜN BİH

(اَلْمَفْعُولُ بِهِ)

I- *Süvâri ata binmeyi sever.*	يُحِبُّ الْفَارِسُ رُكُوبَ عَلَى الْحِصَانِ.
Dün müdürü ziyaret ettim.	زُرْتُ الْمُدِيرَ أَمْسِ.
Yemekten önce ellerini yıka!	إِغْسِلْ يَدَيْكَ قَبْلَ الأَكْلِ!
Mü'min Hakk'a yönelir.	يَمِيلُ الْمُؤْمِنُ إِلَى الْحَقِّ.
Kız nişanlısından utandı.	خَجِلَتْ الْفَتَاةُ مِنْ خَاطِبِهَا.
Hatip cemaatı duygulandırdı.	أَثَّرَ الْخَاطِبُ عَلَى الْجَمَاعَةِ.

Fiilin yaptığı işten etkilenen lafza[1] **mef'ûlün bih** denir.

Kız elbiseyi katladı.	طَوَتْ الْبِنْتُ الثَّوْبَ.
Sanık, "Gerçekten ben suçsuzum" dedi.	قَالَ الْمُتَّهَمُ: إِنِّي بَرِيءٌ.

1-Fiil, mef'ûlün bihi doğrudan harf-i cersiz aluyorsa, böyle mef'ûllere **Mef'ûlun Bih Sarîh** denir:

Avcı ağını attı.	رَمَى الصَّيَّادُ الشَّبَكَةَ.
Kasap et satar.	يَبِيعُ الْقَصَّابُ اللَّحْمَ.

2-Harf-i cerli mef'ûlün bihlere **Mef'ûlün Bih Gayr-i Sarîh** denir:

Allah'a tevekkül ettim.	تَوَكَّلْتُ عَلَى اللهِ.
(Hz.) Hatîce, Muhammed (s.a.v.)in Allah'ın Resûlü olduğuna îmân etti.	آمَنَتْ خَدِيجَةُ بِأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللهِ.

1.Lafz, bir isimden, bir fiilden, bir harften, bir terkîbden veya bir cümleden meydana gelen söze denir.

II-Doğrudan Mef'ûlün Bih Sarîh Alan Fiiller Müteaddî[1]dir. Muteaddî fiil sadece mef'ûlün bih sarîh olan fiillerdir. Diğer mef'ûllerin müteaddîlikle ilgisi yoktur.

Müteaddî fiiller, bir mef'ûlün bih sarîh, iki mef'ûlün bih sarîh -en çok- üç mef'ûlün bih sarîh alırlar.

1-Bir mef'ûlün bih sarîh alan fiiller; Çoktur; bunlar ancak lügattan öğrenilir:

Helikopteri gördüm.	رَأَيْتُ الطَّائِرَةَ الْعَمُودِيَّةَ.
Öneriyi destekledim.	أَيَّدْتُ الاقْتِرَاحَ.
Kardeşine sordum.	سَأَلْتُ أَخَاكَ.
Çocuklar kediyle oynadı.	لاَعَبَ الأَوْلاَدُ الْقِطَّ.

Not:a-Beş duyu fiilleri mef'ûlün bihlerini umûmiyetle harf-i cersiz alırlar: (رَأَى =*görmek*), (سَمِعَ=*işitmek*), (شَمَّ=*koklamak*), (ذَاقَ=*tatmak*), (لَمَسَ=*hissetmek, dokunmak*)

b-Sülâsî fiillerin lâzım mı, müteaddî mi olduğunu lügatlardan öğreniriz; ancak, sülâsî beşinci (اِنْفِعَالٌ), (اِفْعِلاَلٌ), (اِفْعِيلاَلٌ), (تَفَعْلُلٌ) ve (اِفْعِنْلاَلٌ) bâblarından gelen fiiller lâzımdırlar.

c-Umûmîyetle (إِفْعَالٌ) ve (تَفْعِيلٌ) bâblarından gelen fiillerse müteaddîdir:

Yakup, arkadaşlarına ikrâm etti mi?	هَلْ أَكْرَمَ يَعْقُوبُ أَصْدِقَاءَهُ.
Niçin kağıdı yırttın?	لِمَاذَا مَزَّقْتَ الْوَرَقَةَ؟

2-İki mef'ûlün bih sarîh alan fiiller:

a-Doğrudan iki mef'ûlün bih sarîh alanlar: Bunlar da çoktur. Lügattan öğrenilir:

سَقَى، كَسَى، أَعْطَى

1.Müteaddî için bk. Sarf, s. 106.

İlim, sahibine şahsiyet kazandırır. (ehline şahsiyet elbisesi giydirir.) كَسَا الْعِلْمُ أَهْلَهُ وَقَارًا .

Not: İki mef'ûl alan fiiller tek mef'ûlle yetinebilirler:

Hediye verdim. أَعْطَيْتُ الْجَائِزَةَ .

Gömlek giydirdim. كَسَوْتُ قَمِيصًا .

b-Mübtedâ ile haberin başına gelerek onları mef'ûl yapan fiiller.

Bunlara Bilgi, Zan ve Değiştirme fiilleri (أَفْعَالُ الْقُلُوبِ) denir. Üçe ayrılır.

-Bilmek (اَلْيَقِينُ) mânâsına gelenler:

رَأَى ، عَلِمَ ، وَجَدَ ، دَرَى ، تَعَلَّمْ

İnsan ilmi faydalı buldu (gördü). اَلْعِلْمُ نَافِعٌ ← وَجَدَ الإِنْسَانُ الْعِلْمَ نَافِعًا .

Haber Mübteda — 2. Mef'ûl 1. Mef'ûl

Kardeşinin cömert (asil) olduğunu gördüm. رَأَيْتُ أَخَاكَ كَرِيمًا .

-Sanmak, tahmîn etmek (اَلرُّجْهَانُ) mânâlarına gelenler:

ظَنَّ ، حَسِبَ ، خَالَ ، زَعَمَ ، عَدَّ ، هَبْ

Öğrenci imtihanın zor olduğunu sandı. ظَنَّ الطَّالِبُ الإِمْتِحَانَ صَعْبًا .

Arkadaşını cesur zannettim. زَعَمْتُ صَدِيقَكَ شُجَاعًا .

-Değiştirme (التَّحْوِيلُ) fiilleri:

جَعَلَ ، صَيَّرَ ، اتَّخَذَ ، رَدَّ ، تَرَكَ

İbrahim'i dost edindim. اتَّخَذْتُ اِبْرَاهِيمَ خَلِيلاً .

Bana kim bir harf öğretirse, beni (kendisine) köle yapar. مَنْ عَلَّمَنِى حَرْفًا صَيَّرَنِى عَبْدًا .

Not: a-Bilgi ve zan fiillerinden sonra bazan (أَنَّ) ve (أَنْ) li cümleler gelir. Bu cümleler iki mef'ûl kabul edilir.

Babanın zengin olduğunu zannettim. ظَنَنْتُ أَنَّ أَبَاكَ غَنِيٌّ .

b-Bilgi, Zan ve Değiştirme fiillerin diğer özellikleri ve tercümelerinde dikkat edilmesi gereken hususlar için bk. Ef'alu'l-Kulûb; Tercüme Teknikleri, s. 58-60.

3-Üç mef'ûlün bih sarîh alan fiiller:

حَدَّثَ، أَخْبَرَ، خَبَّرَ، أَنْبَأَ، نَبَّأَ، أَعْلَمَ، أَرَى

أَعْلَمْتُ الطُّغَاةَ الظُّلْمَ وَخِيمًا. *Zâlimlere zûlmün tehlikeli olduğunu bildirdim.*

1. Mef'ûl 2. Mef'ûl 3. Mef'ûl

أَخْبَرَ الْمُوَظَّفُ الْمُسَافِرِينَ الْقِطَارَ مُتَأَخِّرًا. *Memur yolculara trenin geç geleceğini bildirdi.*

Not: Üç mef'ûlün bih sarîh alanların ikinci ve üçüncü mef'ûllerinin isim cümlesi olması gerekir.

III-Mef'ûlün Bih'in Harf-i Cerleri:

بِ، مِنْ، إِلَى، عَنْ، عَلَى، لِ، فِي

أَدَّى الزَّلْزَلَةُ إِلَى الذُّعْرِ وَ الرُّعْبِ. *Deprem korku ve paniğe yol açtı.*

سَلَّمَ الْكِتَابَ الإِعْتِمَادِ لِرَئِيسِ الدَّوْلَةِ. *Devlet başkanına güven mektubunu verdi.*

Not: 1-Lâzım fiiller mef'ûlün bih sarîh almazlar.

IV-Harf-i Cerrin Hazfi:

1-Mef'ûlün bih olan cümle (أَنْ) ve (أَنَّ) ile başlıyorsa, umûmiyetle önlerine gelecek harf-i cer hazfedilir:

أَعْجَبُ أَنَّكَ غَافِلٌ (=أَعْجَبُ مِنْ أَنَّكَ غَافِلٌ). *Gâfil olmana şaşarım.*

عَبَسَ وَ تَوَلَّى أَنْ جَاءَهُ الأَعْمَى (= عَبَسَ وَ تَوَلَّى لأَنْ جَاءَهُ الأَعْمَى)

A'mâ geldi diye yüzünü ekşitti ve arkasını çevirdi. (Abese, 1-2)

2-Mef'ûlün bih olan cümle iki nokta ile başlıyorsa, harf-i cer hazfedilir: سَأَلَنِي عَمِّي : مَنْ أَعْضَاءُ هَيْئَةِ التَّدْرِيسِ فِي الْكُلِّيَّةِ . (=سَأَلَنِي عَمِّي عَنْ (مَنْ أَعْضَاءُ هَيْئَةِ التَّدْرِيسِ فِي الْكُلِّيَّةِ) . *Amcam bana fakültedeki öğretim üyelerinin kimler olduğunu sordu.*

V-Şibh-i Fiillerin Mef'ûlü:

Fiillerin mef'ûlü olduğu gibi şibh-i fiillerin de mef'ûlleri olur:

Zenginin yetimi doyurması (yedirmesi) hayırlıdır. اِطْعَامُ الْغَنِيِّ يَتِيمًا خَيْرٌ . (Mef'ûl: يَتِيمًا, Şibh-i fiil: اِطْعَامُ)

Allah'ı bilmek hayırlıdır. عِلْمٌ بِاللهِ خَيْرٌ . (Mef'ûl: بِاللهِ, Şibh-i fiil: عِلْمٌ)

Kardeşim pazara gidiyor. أَخِي ذَاهِبٌ إِلَى السُّوقِ . (Mef'ûl: إِلَى السُّوقِ, Şibh-i fiil: ذَاهِبٌ)

Not: Şibh-i fiillerin ameli için bk. Şibh-i Fiiller.

VI-Mef'ûlün Bih'in Yeri:

1-Mef'ûlün bihin yeri fâilden sonradır. Fakat mânâyı bozmadıkça daha önce de gelebilir:

Atı sahibi sattı. بَاعَ الْفَرَسَ صَاحِبُهُ .

Rablerine dayanıp güvenirler. (Enfâl, 2) عَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ .

(Rabbimiz!) Ancak sana kulluk ederiz ve ancak senden (yardım) umarız. إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَ إِيَّاكَ نَسْتَعِينُ .

Not: Mef'ûlün bih'in fâilden önce gelmesi gereken yerler için bk. Fâil.

2-Soru ve şart mânâsı taşıyan mef'ûllerin fiilden önce gelmesi vâcibdir:

Kimi gördün? مَنْ رَأَيْتَ؟

Ne anladın? مَا تَفْهَمُ؟

Kime ikrâm edersen, o da sana ikrâm eder. مَنْ تُكْرِمْ يُكْرِمْكَ .

VII-Mef'ûlün Bih'in Hazfi:

Sarîh mef'ûlün bihler hazfedilebilir. Bu, daha çok zamîr olan mef'ûllerde olur:

Allah'ın gönderdiği أَ هَذَا الَّذِى بَعَثَ اللهُ؟ (= أَ هَذَا الَّذِى بَعَثَهُ اللهُ؟)
'u mu? (Furkân, 41)

Rabbin seni مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَ مَا قَلَى (= مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَ مَا قَلاكَ
ırakmadı ve sana darılmadı. (Duhâ, 3)

VIII-Mef'ûlün Bih'in Fiilinin Hazfi:

1-Hazfi câiz olanlar: Fiili anlatacak bir durum olduğunda. Meselâ:

a-Soruya cevap olduğunda:

Hâlid'i خَالِدًا (ضَرَبْتُ خَالِدًا) ← *Kimi dövdün?* مَنْ ضَرَبْتَ؟

b-Konuşma esnâsında:

Konuşmana devam et! حَدِيثَكَ (هَاتِ حَدِيثَكَ)

2-Hazfi vâcib (gerekli) olanlar:

a-Semâî olanlar (kâideye bağlı olmayanlar)

Rahat yer buldun (merhaba)! مَرْحَبًا (= صَادَفْتَ مَرْحَبًا)!

Hoşgeldin! أَهْلاً وَ سَهْلاً (= أَتَيْتَ أَهْلاً وَ سَهْلاً).

b-Kıyâsî olanlar (kâideye bağlı olanlar):

İştigâl	Tahzîr
Münâdâ	İgrâ
İhtisâs	

IX-Mef'ûlün Bih'in Diğer Özellikleri:

1-Bazı fiiller aynı mânâda bir kaç harf-i cerle kullanılırlar:

Ona döndü. دَعَا لَهُ = دَعَا إِلَيْهِ.

Onun hakkında konuştu. تَحَدَّثَ عَنْهُ = تَحَدَّثَ فِيهِ.

Onu dinledi. اِسْتَمَعَ إِلَيْهِ = اِسْتَمَعَ لَهُ.

2-Bazı fiiller bir haf-i cerle bir mânâya, diğer bir harfi cerle başka bir mânâya gelir:

Ona bedduâ etti.	دَعَا عَلَيْهِ.	*Ona duâ etti.*	دَعَا لَهُ.
Ona inandı.	قَالَ بِهِ.	*Ona dedi.*	قَالَ لَهُ.
Onu terketti.	رَغِبَ عَنْهُ.	*Onu istedi.*	رَغِبَ فِيهِ.

3-Harf-i cerle kullanıldığı bilinen bir fiilin önünde bu harf bulunmazsa, hazfedilmiş sayılır:

دَخَلْتُ الْحَدِيقَةَ. (=دَخَلْتُ فِي الْحَدِيقَةِ = دَخَلْتُ إِلَى الْحَدِيقَةِ = دَخَلْتُ بِالْحَدِيقَةِ)

Bahçeye girdim.

Köpekten korktum. خِفْتُ الْكَلْبَ (= خِفْتُ مِنَ الْكَلْبِ).

4-Bazı harf-i cerler mef'ûlün bihin önünde zâid olarak bulunur:

Hiç kimse ile arkadaşlık etme. لاَ تُصَاحِبْ مِنْ أَحَدٍ.

Bu cümlede (مِنْ) zâiddir. (أَحَدٍ) mânâsını te'kîd için gelmiştir. (مِنْ أَحَدٍ) lâfzen mecrûr, mahallen mansûbdur.

5-Mef'ûlün bih gayr-i sarîh:

a-Harf-i cerli isim olur:

Elini tuttum. أَمْسَكْتُ بِيَدِكَ.

b-Müfrede te'vîl edilen cümleler olur:

Senin çalıştığını zannettim. ظَنَنْتُكَ تَجْتَهِدُ.

(كَ تَجْتَهِدُ) nun aslı (أَنْتَ تَجْتَهِدُ) dur. Bu cümlenin önüne (ظَنَّ) ve benzerlerinden birisi gelince (إِجْتِهَادَكَ) şeklinde te'vîl edilebilir, bundan dolayı (ظَنَّ) fiilinin mef'ûlün bih gayr-i sarîhi olur.

c-Masdar harfleriyle masdar-ı müevvel olanlar:

Senin fazîletli olduğunu bildim. عَلِمْتُ أَنَّكَ فَاضِلٌ.

(أَنَّكَ فَاضِلٌ) masdar-ı müevveli (عَلِمْتُ) fiilinin mef'ûlün bih gayr-i sarîhidir.

Not: a-Masdar-ı müevvel te'vîl edilince mef'ûlün bih sarîh olur:

Çalışkan olduğunu zannettim. ظَنَنْتُ أَنَّكَ مُجْتَهِدٌ ← ظَنَنْتُ اجْتِهَادَكَ .

Mef'ûlün bih gayri sarîh — Mef'ûlün bih sarîh

b-Mef'ûlün bih gayr-i sarîh için bk. Câmi'u'd-Durûs, III, 6.

6-Lâzım fiilden sonra gelen mansûb isim temyîz olur:

Harpte vâdi kan aktı. سَالَ الْوَادِى دَمًا فِى الْمَعْرَكَةِ .

7-Mef'ûlün bih fiilinin önüne geçebilir:

Ancak sana ibâdet ederiz. إِيَّاكَ نَعْبُدُ (= نَعْبُدُكَ) .

X-Mef'ûlün Bih'in İ'râbı:

يَبِيعُ الْبَدَّالُ السُّكَّرَ .

يَبِيعُ : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ .

اَلْبَدَّالُ : فَاعِلٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ .

السُّكَّرَ : مَفْعُولٌ بِهِ مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ .

نَزَلَ الْجُنْدِىُّ عَنِ الْحِصَانِ .

نَزَلَ : فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِىٌّ عَلَى الْفَتْحِ .

اَلْجُنْدِىُّ : فَاعِلٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ .

عَنْ : حَرْفُ جَرٍّ مَبْنِىٌّ عَلَى السُّكُونِ .

اَلْحِصَانِ : مَجْرُورٌ بِـ (عَنْ) وَ عَلاَمَةُ جَرِّهِ الْكَسْرَةُ وَ الْجَارُّ وَ الْمَجْرُورُ مُتَعَلِّقَانِ بِفِعْلِ (نَزَلَ) (اَلْمَفْعُولُ بِهِ فِى مَحَلِّ نَصْبٍ) .

رَأَيْتُ أَخَاكَ ذَا مُرُوءَةٍ .

رَأَيْتُ : فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِىٌّ عَلَى السُّكُونِ ، التَّاءُ فَاعِلٌ مَبْنِىٌّ عَلَى السُّكُونِ فِى مَحَلِّ رَفْعٍ .

أَخَاكَ : (أَخَا) مَفْعُولٌ بِهِ أَوَّلٌ مَنْصُوبٌ بِالأَلِفِ لأَنَّهُ مِنَ الأَسْمَاءِ الْخَمْسَةِ وَ هُوَ مُضَافٌ وَ الْكَافُ مُضَافٌ إِلَيْهِ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ فِي مَحَلٍّ جَرٍّ.

ذَا : مَفْعُولٌ بِهِ ثَانٍ مَنْصُوبٌ بِالأَلِفِ لأَنَّهُ مِنَ الأَسْمَاءِ الْخَمْسَةِ وَ هُوَ مُضَافٌ.

مُرُوءَةٍ : مُضَافٌ إِلَيْهِ مَجْرُورٌ بِالْكَسْرَةِ.

أَخْبَرَ فَرِيدٌ أَبَاهُ الْبَنَاتِ مَرِيضَاتٍ.

أَخْبَرَ : فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ.

فَرِيدٌ : فَاعِلٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

أَبَاهُ : (أَبَا) مَفْعُولٌ بِهِ أَوَّلٌ مَنْصُوبٌ بِالأَلِفِ لأَنَّهُ مِنَ الأَسْمَاءِ الْخَمْسَةِ وَ هُوَ مُضَافٌ وَ الْهَاءُ ضَمِيرٌ مُضَافٌ إِلَيْهِ مَبْنِيٌّ عَلَى الضَّمِّ فِي مَحَلٍّ جَرٍّ.

الْبَنَاتِ : مَفْعُولٌ بِهِ ثَانٍ مَنْصُوبٌ بِالْكَسْرَةِ لأَنَّهُ جَمْعُ مُؤَنَّثٍ سَالِمٌ.

مَرِيضَاتٍ : مَفْعُولٌ بِهِ ثَالِثٌ مَنْصُبٌ بِالْكَسْرَةِ لأَنَّهُ جَمْعُ مُؤَنَّثٍ سَالِمٌ.

قَالَ سَلِيمٌ : أَنَا عَبْدُ اللهِ.

قَالَ : فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ.

سَلِيمٌ : فَاعِلٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

أَنَا : مُبْتَدَأٌ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ (أَوِ السُّكُونِ) فِي مَحَلٍّ رَفْعٍ.

عَبْدُ : خَبَرٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ وَ هُوَ مُضَافٌ.

اللهِ : مُضَافٌ إِلَيْهِ مَجْرُورٌ بِالْكَسْرَةِ.

جُمْلَةُ (أَنَا عَبْدُ اللهِ) مَفْعُولٌ بِهِ فِي مَحَلٍّ نَصْبٍ.

OTUZ BİRİNCİ BÖLÜM

MEF'ÛLÜN LİECLİHİ

(اَلْمَفْعُولُ لأَجْلِه)

I- *Bakan halkı selâmlamak için ellerini kaldırdı.* رَفَعَ الْوَزِيرُ يَدَيْهِ تَحِيَّةً لِلْجُمْهُورِ.

Devlet, ilmi yaymak için üniversiteler kurar. تُقِيمُ الدَّوْلَةُ الْجَامِعَاتِ نَشْرًا لِلْعِلْمِ.

Kitap okumayı arzu ettiği için her gün kütüphâneye gidiyorum. أَذْهَبُ إِلَى الْمَكْتَبَةِ كُلَّ يَوْمٍ رَغْبَةً فِى قِرَاءَةِ الْكُتُبِ.

Otobüs beklediğim için geciktim. تَأَخَّرْتُ لِلانْتِظَارِ لِلْبَاصِ.

Öğrenciler, imtihanı başarmak için çalışırlar. يَجْتَهِدُ الطُّلاَّبُ لأَنْ يَنْجَحُوا فِى الإِمْتِحَانِ.

Yukarıdaki cümlelerde de görüldüğü gibi, mef'ûlün lieclihi **fiilin oluş sebebini ve nedenini bildiren** mef'ûldür. Mef'ûlün lieclihi'ye **Mef'ûlün Leh** (اَلْمَفْعُولُ لَهُ) de denir. Mef'ûlün lieclihî mansûbâttandır.

Babalarımıza hürmet etmek için itâat ederiz. أَطَعْنَا آبَاءَنَا احْتِرَامًا لَهُمْ.

Allah'a îmân ettiğim için namaz kılıyorum. أُصَلِّى ايمَانًا بِاللهِ.

Mef'ûlün lieclihi, Türkçe'de *için, -den dolayı, sebebiyle, -sın diye, tâ ki, zîrâ, maksadıyla, uğruna* gibi mânâlara gelir.

A-Mef'ûlün Lieclihi'nin Haf-i Cersiz Gelmesi İçin:

1-Masdar olmalı,

2-Nekre olmalı,

3-Muzâf olmamalı,

4-Fiilin fâili ile mef'ûlün lieclihi'nin fâili aynı olmalı,

5-Fiilin oluş zamânı ile mef'ûlün lieclihinin oluş zamânı aynı olmalı.

Öğrenciler Avrupa'ya ilim öğrenmek için giderler. يُسَافِرُ الطُّلاَّبُ إِلَى أُورُبَا تَعَلُّمًا لِلْعِلْمِ.

Hâkim, suçluyu terbiye etmek için cezâlandırdı. عَاقَبَ الْقَاضِى الْمُجْرِمَ تَأْدِيبًا لَهُ.

Not: **1**-Mef'ûlün lieclihi'nin harf-i cersiz gelmesi için yukarıdaki beş şartın berâber bulunması gerekir.

2-Fiille masdar aynı köktün olmamalı.

B-Yukarıdaki Şartlardan Biri Eksik Olursa, Mef'ûlün Lieclihi Harf-i Cerli Gelir:

Hürmet için ayağa kalktım. قُمْتُ لِلاِحْتِرَامِ.

Çocuk karnı ağrıdığı için ağladı. بَكَى الطِّفْلُ مِنَ الْوَجَعِ فِى بَطْنِهِ.

Yukarıdaki cümlelerdeki mef'ûlün lieclihi'ler ma'rife oldukları için başlarında harf-i cer gelmiştir.

Not: **1**-Mef'ûlün lieclihi'nin harf-i cerleri:

اللاَّمُ (لِ)، مِنْ، اَلْبَاءُ (بِ)

2-Yahut sebep ifâde ettiklerinde diğer harf-i cerler. Diğer harf-i cerler için bk. Cümle Kuruluşu, s. 236; Edatlar.

C-Mef'ûlün Lieclihi'nin Harf-i Cer Alma Durumları:

Mef'ûlün Lieclihi,

1-Masdar değilse:

Sana bir ihtiyaç (istek) için geldim. اَتَيْتُكَ لِحَاجَةٍ.

2-Ma'rife olursa:

Fakülteye okumak için geldim. حَضَرْتُ الْكُلِّيَّةَ لِلتَّدْرِيسِ.

3-Fiilin fâili ile mef'ûlün lieclihi'nin fâilleri farklı ise:

Senin (bana) ikrâm etmen için, ben (sana) ikrâm ettim. أَكْرَمْتُ لِإِكْرَامِكَ.

4-Fiil ile mef'ûlün lieclihi'nin oluş zamanları farklı ise:

Dün va'dettiğim için bugün geldim. جِئْتُ الْيَوْمَ لِوَعْدِي أَمْسِ.

Not: Mef'ûlün lieclihi izâfet terkîbi hâlinde gelirse, harf-i cerli veya harf-i cersiz gelebilir:

Allah'ın rızâsını elde etmek (istemek) için sadaka verdim. تَصَدَّقْتُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاةِ اللهِ. (= تَصَدَّقْتُ لِإِبْتِغَاءِ مَرْضَاةِ اللهِ).

D-Belli Başlı Mef'ûlün Lieclihi Olan Cümleler:

1-(كَيْ) ve (لِكَيْ) ile başlayan fiil cümleleri:

Öğrenmek için geldim. جِئْتُ لِكَيْ أَتَعَلَّمَ. (= جِئْتُ كَيْ أَتَعَلَّمَ).

2-Lâmu't-ta'lîl (لِ), (لِأَنْ) ile başlayan fiil cümleleri:

Dinlenmek için uyuyorum. أَنَامُ لِأَسْتَرِيحَ. (= أَنَامُ لِأَنْ أَسْتَرِيحَ).

3-Sebep bildiren (حَتَّى) ile başlayan fiil cümlesi:

Başarmak için çalışıyorum. أَدْرُسُ حَتَّى أَنْجَحَ.

4-(لِأَنَّ) ile başlayan isim cümlesi:

İşçiler çok çalıştıkları için yoruldular. تَعِبَ الْعُمَّالُ لِأَنَّهُمْ يَشْتَغِلُونَ كَثِيرًا.

Not:a-Bazı gramerciler, (أَنْ), (أَنَّ), (كَيْ) masdar harfi oldukları için bunlarla bunlardan sonra gelen cümleleri cümle olarak kabul etmiyorlar.

b-(لِمَ) ve (لِمَاذَا) soru isimleri de mef'ûlün lieclihi olurlar:

Niçin bana eziyet ediyorsunuz? لِمَ تُؤْذُونَنِي؟

Davullar niçin çalıyor? لِمَاذَا قُرِعَتِ الطُّبُولُ؟

c-Mef'ûlün lieclihi fiilinin önüne geçebilir:

Sâdece ziyâret için geldim. لِلزِّيَارَةِ جِئْتُ (= إِنَّمَا جِئْتُ لِلزِّيَارَةِ) .

II-Mef'ûlün Lieclihi'nin İ'râbı:

قُمْتُ احْتِرَامًا .

قُمْتُ : فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ وَ التَّاءُ فَاعِلٌ مَبْنِيٌّ عَلَى الضَّمِّ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ.

احْتِرَامًا : مَفْعُولٌ لِأَجْلِهِ مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ.

قُمْتُ لِلاحْتِرَامِ.

قُمْتُ : فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ وَ التَّاءُ فَاعِلٌ مَبْنِيٌّ عَلَى الضَّمِّ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ.

اللاَّمُ : حَرْفُ جَرٍّ مَبْنِيٌّ عَلَى الْكَسْرَةِ .

الاحْتِرَامِ : مَجْرُورٌ بِاللاَّمِ وَ عَلاَمَةُ جَرِّهِ الْكَسْرَةُ.

لِلإِحْتِرَامِ : الْجَارُّ وَ الْمَجْرُورُ مَفْعُولٌ لِأَجْلِهِ فِي مَحَلِّ نَصْبٍ. (مُتَعَلِّقَانِ بِفِعْلِ (قُمْتُ)) .

أَدْرُسُ حَتَّى أَنْجَحَ .

أَدْرُسُ : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ وَ الْفَاعِلُ ضَمِيرٌ مُسْتَتِرٌ تَقْدِيرُهُ (أَنَا) .

حَتَّى : حَرْفُ جَرٍّ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ .

أَنْجَحَ : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَنْصُوبٌ بِأَنْ مُضْمَرَةٍ وُجُوبًا وَ عَلاَمَةُ نَصْبِهِ الْفَتْحَةُ.

(حَتَّى أَنْجَحَ) : مِنَ حَرْفِ الْجَرِّ وَ أَنْ مُضْمَرَةٍ وَ الْفِعْلِ وَ الْفَاعِلِ مَفْعُولٌ لِأَجْلِهِ فِي مَحَلِّ نَصْبٍ.

OTUZ İKİNCİ BÖLÜM

MEF‘ÛLÜN FÎH

(اَلْمَفْعُولُ فِيهِ)

I-*Hasta ilâcı sabahleyin içti.* شَرِبَ الْمَرِيضُ الدَّوَاءَ صَبَاحًا .

Arkadaşımı durakta bir saat bekledim. اِنْتَظَرْتُ صَدِيقِي فِي الْمَوْقِفِ سَاعَةً .

Mektubu kâğıtların arasında buldum. وَجَدْتُ الرِّسَالَةَ بَيْنَ الأَوْرَاقِ .

Hoca (profesör) üniversitenin güneyinde oturuyor. يَسْكُنُ الأُسْتَاذُ جَنُوبَ الْجَامِعَةِ .

Yukarıdaki cümlelerde de görüldüğü gibi fiilin işlendiği zamanı veya yeri bildiren mef‘ûle **Mef’ûlün Fîh** denir. Mansûbâttandır.

Mef‘ûlün fîh’in bir adı da **Zarf** (الظَّرْفُ) dır.

II-Mef‘ûlün fîh ikiye ayrılır:

1-Zarfu’z-Zaman (ظَرْفُ الزَّمَانِ)

2-Zarfu’l-Mekân (ظَرْفُ الْمَكَانِ)

1-Zarfu’z-Zaman: Fiilin oluş zamânını bildiren mef‘ûlün fîh’tir.

Yarın seni ziyâret edeceğim. سَأَزُورُكَ غَدًا .

Müdür, çalışmaları her gün kontrol ediyor. يُرَاقِبُ الْمُدِيرُ الأَعْمَالَ كُلَّ يَوْمٍ.

2-Zarfu’l-Mekân: Fiilin oluş yerini, mekânını bildiren mef‘ûlün fîh’dir:

Dün dedeni evin önünde gördüm. رَأَيْتُ جَدَّكَ أَمَامَ الْبَيْتِ .

Türkiye, Irak’ın kuzeyinde bulunuyor. (kuzeyine düşüyor). تَقَعُ التُّرْكِيَّةُ شَمَالَ الْعِرَاقِ .

III-Mef'ûlün Fîh'in Başlıca İki Harf-i Cerri Vardır:[1]

اَلْبَاءُ (بِ)، فِى

Babam İstanbul'da doğmuş. قَدْ وُلِدَ أَبِى فِى اِسْتَانْبُولَ.

Şehirde bir banka şûbesi inşâ edildi. أُنْشِئَتْ شُعْبَةُ بَنْكٍ بِالْمَدِينَةِ.

Not: Bu mânâlarda kullanılan diğer harf-i cerler için bk. Cümle Kuruluşu, s. 236

IV-Bazı Kelimeler de Mef'ûlün Fîh Olarak Kullanılır:

1-Zaman ve mekân zarflarına muzâf olan (كُلّ) ve (بَعْض):

Sporcular her gün antrenman yapıyorlar. يُدَرِّبُ الرِّيَاضِيُّونَ كُلَّ يَوْمٍ.

Onu bir zaman görmüştüm. كُنْتُ قَدْ رَأَيْتُهُ بَعْضَ الأَحْيَانِ.

2-Müşârun ileyhi zaman ve mekân zarfı olan **ism-i işâret:**

Bu köyde konakladım. نَزَلْتُ هَذِهِ الْقَرْيَةَ.

3-Mevsûfu zaman veya mekân zarfı olup, hazfedildiğinde **sıfat'**ı onun yerine mef'ûlün fîh olur:

Uzun müddet uyudum. نِمْتُ طَوِيلاً (= نِمْتُ وَقْتًا طَوِيلاً).

4-Temyîzi zaman ve mekân zarfı olan **sayı'**lar:

Sizi havaalanında beş saat bekledik. اِنْتَظَرْنَاكُمْ فِى الْمَطَارِ خَمْسَ سَاعَاتٍ.

5-Zarf mânâsı taşıyan **masdar'**lar:

Yolcular güneş doğarken geldiler. جَاءَ الْمُسَافِرُونَ طُلُوعَ الشَّمْسِ.

1.(عِنْدَ), (قَبْلُ), (بَيْنَ) gibi kelimeler zarftırlar. Bu kelimeleri (فِى) ve (بِ) gibi harf-i cerlere ihtiyaçları yoktur. (اَلْحَدِيقَةُ), (اَلْقَرْيَةُ), (السُّوقُ) gibi kelimeler ise isimdirler. Bunları zarf yapmak için (فِى) veya (بِ) gibi harf-i cerler kullanılır. *çarşıda* فِى السُّوقِ *köyde* بِالْقَرْيَةِ *bahçede* فِى الْحَدِيقَةِ Bk. Zarf-ı Mustakarr ve Zarf-ı Lağv.

V-Bazı Zarfların Kullanılışı:

1-(عِنْدَ), (مِنْ) harf-i cerrinden başkası ile kullanılmaz:

Senin yanından geldim. جِئْتُ مِنْ عِنْدِكَ.

2-(مَتَى), sâdece (إِلَى) harf-i cerri ile kullanılır:

Beni ne zamana kadar kınıyacaksın? إِلَى مَتَى تَلُومُنِي؟

3-(أَيْنَ), ancak (مِنْ) ve (إِلَى) ile kullanılır:

Kardeşin nereye gidiyor? إِلَى أَيْنَ مُتَوَجِّهٌ أَخُوكَ؟

Nereden geliyorsun? مِنْ أَيْنَ تَجِيءُ؟

4-a-(قَبْلَ) ve (بَعْدَ) başlarına harf-i cer gelmeksizin muzâf olduklarında mansûbdurlar:

Kardeşim, hepimizden önce gezmeye çıktı. خَرَجَ أَخِي قَبْلَ كُلِّنَا إِلَى الْجَوْلَةِ.

b-Muzâf olup, başlarına harf-i cer geldiğinde mecrûr olurlar:

Ömer, Mahmud'dan sonra geldi. جَاءَ عُمَرُ مِنْ بَعْدِ مَحْمُودٍ.

c-Cümleye muzâf olduklarında cümlenin başında (أَنْ) bulunur:

Çocuk, babası işten dönmeden uyudu. نَامَ الطِّفْلُ قَبْلَ أَنْ يَرْجِعَ أَبُوهُ مِنَ الْعَمَلِ.

d-(قَبْلَ) ve (بَعْدَ) nun muzâfun ileyhi hazfedilince zamm üzere mebnî olur:

Önce Yâkup kaçtı. فَرَّ يَعْقُوبُ مِنْ قَبْلُ.

5-(يَوْمَ) ve (حِينَ) nin kelimeleri cümleye muzâf olduklarında başlarına (أَنْ) gelmez:

Zil çaldığı zaman öğrenciler sınıfa girdiler. دَخَلَ الطُّلاَّبُ الصَّفَّ حِينَ دَقَّ الْجَرَسُ.

Not: 1-(مَتَى), (أَيْنَ), (أَيَّ وَقْتٍ), (أَيَّ زَمَنٍ), (أَيَّ مَكَانٍ) gibi soru isimleri

de mef'ûlün fîhdir.

2-Mef'ûlün fîh'i tâyin etmek için fiile *nerede, ne zaman* soruları sorulur.

3-Mef'ûlün fîh fiilinin önünde gelebilir:

Bugün babanı ziyâret ettim. اَلْيَوْمَ زُرْتُ أَبَاكَ .

Mef'ûlün Fîh Alma Bakımından Özellikli Fiiller:

1-(دَخَلَ) fiilinin mef'ûlün fîhi dört şekilde gelir:

دَخَلْتُ الْبَلَدَ (= دَخَلْتُ فِى الْبَلَدِ = دَخَلْتُ بِالْبَلَدِ = دَخَلْتُ إِلَى الْبَلَدِ).

Şehre girdim.

2-(نَزَلَ) üç şekilde gelir:

Kâmil otelde konakladı. نَزَلَ كَامِلٌ فُنْدُقًا (= نَزَلَ كَامِلٌ فِى الْفُنْدُقِ = نَزَلَ بِالْفُنْدُقِ) .

c-(سَكَنَ) üç şekilde gelir:

كَانَ جَدِّى يَسْكُنُ الْقَرْيَةَ (= كَانَ جَدِّى يَسْكُنُ فِى الْقَرْيَةِ = كَانَ جَدِّى يَسْكُنُ بِالْقَرْيَةِ) .

Dedem köyde oturuyordu.

VI-Belli Başlı Zarflar:

1-Önemli bazı zarflar:

sola, solda	ذَاتَ الشِّمَالِ	*sağa, sağda*	ذَاتَ الْيَمِينِ
bir gece	ذَاتَ لَيْلَةٍ	*bir gün*	ذَاتَ يَوْمٍ
bir defâsında	ذَاتَ مَرَّةٍ	*yan, yanında*	عِنْدَ
alt, altında	تَحْتَ	*üst, üzeri, üzerinde*	فَوْقَ
arasında	بَيْنَ	*ortada, ortasında*	وَسْطَ
arkasında	خَلْفَ، وَرَاءَ	*önünde*	قُدَّامَ، أَمَامَ
içinde	دَاخِلَ	*etrâfında*	حَوْلَ

2-Lâzım mebnî zarflar için bk. Onuncu Bölüm.

3-Ârız mebnî zarflar için bk. On dördüncü Bölüm.

VII-Mef'ûlün Fîh'in İ'râbı

يَشْتَدُّ الْحَرُّ صَيْفًا.

يَشْتَدُّ : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.
الْحَرُّ : فَاعِلٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.
صَيْفًا : ظَرْفُ زَمَانٍ (مَفْعُولٌ فِيهِ) مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ.

اِخْتَفَى الْوَلَدُ وَرَاءَ الشَّجَرَةِ.

اِخْتَفَى : فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ الْمُقَدَّرِ عَلَى الأَلِفِ.
الْوَلَدُ : فَاعِلٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.
وَرَاءَ : ظَرْفُ مَكَانٍ (مَفْعُولٌ فِيهِ) مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ وَ هُوَ مُضَافٌ.
الشَّجَرَةِ : مُضَافٌ إِلَيْهِ مَجْرُورٌ بِالْكَسْرَةِ.

اِنْتَظَرَكُمْ خَمْسَةَ سَاعَاتٍ.

اِنْتَظَرَ : فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ وَ الْفَاعِلُ ضَمِيرٌ مُسْتَتِرٌ تَقْدِيرُهُ (هُوَ).
ـكُمْ : ضَمِيرٌ مَفْعُولٌ بِهِ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ فِي مَحَلِّ نَصْبٍ.
خَمْسَةَ : ظَرْفُ زَمَانٍ مَنْصُبٌ بِالْفَتْحَةِ وَ هُوَ مُضَافٌ.
سَاعَاتٍ : مُضَافٌ إِلَيْهِ مَجْرُورٌ بِالْكَسْرَةِ.

فِرَّ مِنْ قَبْلُ

فِرَّ : فِعْلُ أَمْرٍ مَبْنِيٌّ جَوَازًا عَلَى الْفَتْحِ لأَنَّهُ أَمْرٌ مُفْرَدٌ يُدْغَمُ وَ الْفَاعِلُ ضَمِيرٌ مُسْتَتِرٌ تَقْدِيرُهُ أَنْتَ.
مِنْ : حَرْفُ جَرٍّ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ.
قَبْلُ : مَبْنِيٌّ عَلَى الضَّمِّ فِي مَحَلِّ جَرٍّ بِـ (مِنْ).

مِنْ قَبْلُ : اَلْجَارُّ وَ الْمَجْرُورُ مَفْعُولٌ فِيهِ فِي مَحَلِّ نَصْبٍ (مُتَعَلِّقَانِ بِفرَّ)

دَخَلَ حِينَ دَقَّ الْجَرَسُ.

دَخَلَ : فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ.

حِينَ : ظَرْفُ زَمَانٍ مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ وَ هُوَ مُضَافٌ.

دَقَّ : فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ.

اَلْجَرَسُ : فَاعِلٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

جُمْلَةُ (دَقَّ الْجَرَسُ) مِنَ الْفِعْلِ وَ الْفَاعِلِ مُضَافٌ إِلَيْهِ فِي مَحَلِّ جَرٍّ.

Gün, Ay ve Mevsim Adları

1-Gün Adları:

Salı	يَوْمُ الثُّلاَثَاء	*Cuma*	يَوْمُ الْجُمْعَة
Çarşamba	يَوْمُ الأَرْبِعَاء	*Cumarte si*	يَوْمُ السَّبْت
Perşembe	يَوْمُ الْخَمِيس	*Pazar*	يَوْمُ الأَحَد
		Pazartesi	يَوْمُ الإِثْنَيْن

Not: Pratikte umûmiyetle (يَوْم) kelimesi söylenmez

Perşembe	الْخَمِيسُ	*Cuma*	الْجُمْعَةُ

2-Ay Adları:

a-Miladî yılın aylarının adları:

يَنَايِر	←	*Ocak*	→	كَانُونُ الثَّانِي	1. ay
فَبْرَايِر	←	*Şubat*	→	شُبَاط	2. ay
مَارْس	←	*Mart*	→	آذَار	3. ay
أَبْرِيل	←	*Nisan*	→	نِيسَان	4. ay
مَايُو (مَايِس)	←	*Mayıs*	→	أَيَّار	5. ay
يُونْيُو (يُونِيَه)	←	*Haziran*	→	حَزِيرَان	6. ay
يُولْيُو (يُولِيَه)	←	*Temmuz*	→	تَمُّوز	7. ay
أَغُسْطُس	←	*Ağustos*	→	آب	8. ay
سِبْتَمْبِر	←	*Eylül*	→	أَيْلُول	9. ay
أُكْتُوبِر	←	*Ekim*	→	تَشْرِين الأَوَّل	10. ay
نُوفِمْبِر	←	*Kasım*	→	تَشْرِين الثَّانِي	11. ay
دِيسِمْبِر	←	*Aralık*	→	قَانُونُ الأَوَّل	12. ay

b-Hicrî yılın aylarının adları:

1. ay	اَلْمُحَرَّمُ	(اَلْمُحَرَّمُ الْحَرَام)
2. ay	صَفَرٌ	(صَفَرُ الْخَيْرِ)
3. ay	رَبِيعُ الأَوَّلِ	(رَبِيعٌ الأَوَّلُ)
4. ay	رَبِيعُ الآخِرِ	(رَبِيعٌ الآخِرُ)
5. ay	جُمَادَى الأُولَى	
6. ay	جُمَادَى الآخِرَةِ	
7. ay	رَجَبُ	(رَجَبٌ أَوْ رَجَبٌ الْفَرْدُ)
8. ay	شَعْبَانُ	(شَعْبَانُ الْمُعَظَّمُ)
9. ay	رَمَضَانُ	(رَمَضَانُ الْمُكَرَّمُ)
10. ay	شَوَّالُ	
11. ay	ذُو الْقَعْدَةِ	
12. ay	ذُو الْحِجَّةِ	

Not: Ay adları ekseriyâ شَهْرٌ *ay* kelimesiyle tamlama hâlinde kullanılır:

Zü'l-Ka'de ayı شَهْرُ ذِى الْقَعْدَةِ   *Ramazan ayı* شَهْرُ رَمَضَانَ

3-Mevsimlerin Adları:

İlkbahar	اَلرَّبِيعُ	(فَصْلُ الرَّبِيعِ)
Yaz	اَلصَّيْفُ	(فَصْلُ الصَّيْفِ)
Sonbahar	اَلْخَرِيفُ	(فَصْلُ الْخَرِيفِ)
Kış	اَلشِّتَاءُ	(فَصْلُ الشِّتَاءِ)

4-Zaman Birimlerini Gösteren Kelimeler:

الدَّقِيقَةُ	*dakika*	اَلثَّنِيَةُ	*saniye*
اَلْيَوْمُ	*gün*	اَلسَّاعَةُ	*saat*
الشَّهْرُ	*ay*	اَلأُسْبُوعُ	*hafta*
الْحَوْلُ	*yıl*	اَلْعَامُ	*yıl*
اَلْقَرْنُ	*yüzyıl*	اَلْعَصْرُ	*yüzyıl*
الدَّهْرُ	*bin yıl, yüz bin yıl, uzun zaman, sonsuz, ebediyyet*		

OTUZ ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MEF'ÛLÜN MAAH

(اَلْمَفْعُولُ مَعَهُ)

I-*Selim'le geldim.* جِئْتُ وَ سَلِيماً.

Dağ boyunca yürüdüm. سِرْتُ وَ الْجَبَلَ.

Geceleyin yolculuk yaptı. هُوَ مُسَافِرٌ وَ اللَّيْلَ.

Kemal'le beraber kahvede oturdum. جَلَسْتُ فِي الْمَقْهَى وَ كَمَالاً.

Mef'ûlün maah, yukarıda da görüldüğü gibi, berâberlik bildirir, **Vâvu'l-ma'iyye** (اَلْوَاوُ لِلْمَعِيَّةِ) den sonra gelir, mansûbâttandır:

Kıyı boyunca yürüdük. مَشَيْنَا وَ الشَّاطِئَ.

Yoluclar güneş batarken geldiler. حَضَرَ الْمُسَافِرُونَ وَ غُرُوبَ الشَّمْسِ.

Not: Mef'ûlün maah, sadece ve sadece vâvu'l-maiyye'den sonra gelir. Çoğu kimse (مَعَ) yı da mef'ûlün maah kabul etmektedirler ki, bu yanlıştır. Çünkü (مَعَ) zarftır. (مَعَ), ya mef'ûlün fîh, ya da hâl olur. Buna dikkat edilmelidir.

Mef'ûlün Maah'ın Oluşması İçin:

1-Atıf kâidesine uygun olmamalı,

2-Mânâ da atfa uygun olmamalı.

1-Atıf kâidesine uygun olmamak: (سِرْتُ وَ عَلِيًّا) cümlesinin mânâsı, *Ben ve Ali yürüdük* değil; *Ali ile beraber yürüdüm* demektir. *Ben ve Ali yürüdük* demek için, yâni ismi muttasıl zamîre atfetmek için evvelâ zamîr te'kîd edilir, sonra isim atfedilir; (سِرْتُ أَنَا وَ عَلِيٌّ) denilir. Aksi halde yukarıdaki cümlede olduğu gibi (و), vâvu'l-ma'iyye, (عَلِيًّا) mef'ûlün maah olur:

Ahmed'le beraber kantinde oturdum. جَلَسْتُ فِى الْمَقْصِفِ وَ أَحْمَدَ.

Müdürle beraber hava yoluyla Paris'e gittim. تَوَجَّهْتُ بِطَرِيقِ الْجَوِّ إِلَى بَارِيسَ وَ الْمُدِيرَ.

2-Mânâ da Atfa Uygun Olmamak:

Güneş doğarken yola çıktık. سَافَرْنَا وَ طُلُوعَ الشَّمْسِ.

Çocuk bahçenin duvarı boyunca koştu. جَرَى الْوَلَدُ وَ سُورَ الْحَدِيقَةِ.

Bu gibi misâllerde atıf yapıldığında mânâ yanlış olur: *Biz ve güneşin doğması yolculuk yaptık. Çocuk ve bahçenin duvarı koştular.* denmez.

3-Bazen (مَا) ve (كَيْفَ) soru isimlerinden sonra da mef'ûlün maah gelir:

Doktorluk senin neyine? مَا أَنْتَ وَ الطِّبَّ؟

Seni ilgilendirmeyen bir konudaki konuşmaktan sana ne? مَا لَكَ وَ الْكَلَامَ فِى مَا لَا يَعْنِيكَ؟

Nahiv dersi ile aranız nasıl? كَيْفَ أَنْتُمْ وَ دَرْسَ النَّحْوِ؟

II-Mef'ûlün Maah'ın Diğer Özellikleri:

1-Vâvu'l-ma'iyye;

a-Atıf kâidesine uygun olmayan yerlerde,

b-Mânâ bakımından atfa uygun olmayan yerlerde,

c-(مَا) ve (كَيْفَ) istifhâm isimlerinden sonra gelir.

Not: (مَا أَنْتَ وَ عَبْدَ اللهِ؟) cümlesi (مَا تَكُونُ أَنْتَ وَ عَبْدَ اللهِ) yerindedir. (كَيْفَ أَنْتَ وَ النَّحْوَ؟) cümlesi (كَيْفَ تَكُونُ أَنْتَ وَ النَّحْوَ؟) yerindedir.

2-Birden fazla fâili gerektiren (müşâreket ifâde eden) fiillerden sonra vâvu'l-ma'iyye gelmez, atıf harfi gelir:

Nebîl ve Necîb ortak oldular. اشْتَرَكَ نَبِيلٌ وَ نَجِيبٌ.

Hâlid ve kardeşi kucaklaştılar. تَعَانَقَ خَالِدٌ وَ أَخُوهُ.

3-Atıf müsâit olup, câiz olduğu yerlerde vâv (و) ın, vâvu'l-atıf ve vâvu'l-ma'iyye olması câizdir; ancak, vâvu'l-atıf olması tercih edilir:

Bey ve hizmetçisi geldi (atıf) جَاءَ السَّيِّدُ وَ خَادِمُهُ.

Bey, hizmetçisiyle geldi. (ma'iyye) جَاءَ السَّيِّدُ وَ خَادِمَهُ.

4-Fiil ile vâv (و) arasında kelime varsa te'kîd zamîri takdîr edilir, vâv atıf harfi olur. Böylece vâvdan sonra gelen ismin muttasıl merfû' zamîre doğruda atfı câiz olur.

Ben ve kardeşin bugün yolculuk yaptık. سَافَرْتُ الْيَوْمَ وَ أَخُوكَ (= سَافَرْتُ أَنَا الْيَوْمَ وَ أَخُوكَ).

5-Mef'ûlün maah fiilinin önüne geçemez.

III-Mef'ûlün Maah'ın İ'râbı:

- سِرْتُ وَ الْجَبَلَ.

سِرْتُ : فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ وَ التَّاءُ فَاعِلٌ مَبْنِيٌّ عَلَى الضَّمِّ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ.

وَ الْجَبَلَ : (اَلْوَاوُ) وَاوٌ لِلْمَعِيَّةِ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ. و (الْجَبَلَ) مَفْعُولٌ مَعَهُ مَنْصُبٌ بِالْفَتْحَةِ.

OTUZ DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HÂL

(اَلْحَالُ)

Hârun, okula yürüyerek gitti. ذَهَبَ هَارُونُ مَاشِيًا إِلَى الْمَدْرَسَةِ.

Zeyneb'i ağlarken gördüm. رَأَيْتُ زَيْنَبَ بَاكِيَةً.

Çocuk koşarak geldi. جَاءَ الْوَلَدُ عَدْوًا.

Ahmed'le (ikimiz de) otururken konuştum. كَلَّمْتُ أَحْمَدَ قَاعِدَيْنِ.

Yukarıdaki cümlelerde de görüldüğü gibi hâl, cümlede fâilin, mef'ûlün veya her ikisinin durumunu bildiren lafız (kelime veya cümle)lerdir.

(ذَهَبَ هَارُونُ مَاشِيًا إِلَى الْمَدْرَسَةِ) cümlesinde (مَاشِيًا), (هَارُون) nun yani, fâilin hâlidir.

(رَأَيْتُ زَيْنَبَ بَاكِيَةً) cümlesinde (بَاكِيَةً), (زَيْنَبُ) in, yâni mef'ûlün hâlidir.

(كَلَّمْتُ أَحْمَدَ قَاعِدَيْنِ) cümlesinde (قَاعِدَيْنِ), hem (تُ) nın, hem de (أَحْمَدَ) in, yani hem fâilin hem de mef'ûlün hâlidir.

Not: 1-Hâl mansûbâttandır.

2-Hâlin durumunu açıkladığı kelimeye **zu'l-hâl** (ذُو الْحَالِ = hâl sâhibi) veya **sâhibu'l-hâl** (صَاحِبُ الْحَالِ) denir. Umûmiyetle hâl nekre, sâhibu'l-hâl ma'rife gelir.

Suyu bulanıkken içme! لاَ تَشْرَبْ الْمَاءَ كَدِرًا!

Bu cümlede (اَلْمَاءَ) sâhibu'l-hâl, (كَدِرًا) ise hâldir.

II-Hâl Üçe Ayrılır:

A-Müfred olan hâl,

B-Cümle olan hâl,

C-Şibh-i cümle olan hâl,

A-Müfred Olan Hâl: Umûmiyetle nekre ve müştak (ism-i fâil, ism-i mef'ûl, sıfat-ı müşebbehe gibi) isimlerden olur, i'râbı mansûbdur:

Yemeği sıcakken yeme! لاَ تَأْكُلْ الطَّعَامَ حَارًّا!

Kumandan gâlip (muzaffer) olarak döndü. رَجَعَ الْقَائِدُ مَنْصُورًا.

Çocuklar staddan sevinçli olarak döndüler. عَادَ الأَطْفَالُ مِنَ الْمَلْعَبِ فَرِحِينَ.

Not: a-Hâl birden fazla olabilir, atıfsız gelir:

Mahmud ağlayarak ve yürüyerek gitti. ذَهَبَ مَحْمُودٌ بَاكِيًا مَاشِيًا.

b-Müfred müştak hâller sâhibu'l-hâle müfred, tesniye cemi, müzekker müennes olma bakımından uyar:

جَاءَ الْوَلَدُ مُسْرِعًا. جَاءَتْ الْبِنْتُ مُسْرِعَةً.

جَاءَ الْوَلَدَانِ مُسْرِعَيْنِ. جَاءَتِ الْبَنَاتُ مُسْرِعَاتٍ.

جَاءَ الأَوْلاَدُ مُسْرِعِينَ. رَأَيْتُ الأَزْهَارَ مُفَتَّحَةً.

B-Cümle Olan Hâl: İkiye ayrılır:

1-İsim cümlesi olan hâl,

2-Fiil cümlesi olan hâl,

1-İsim cümlesi olan hâl:

Hâl isim cümlesi olursa umûmiyetle başında vâv-ı hâliye (اَلْوَاوُ الْحَالِيَّةُ)[1] bulunur.

Adam yorgun olarak evine döndü. عَادَ الرَّجُلُ إِلَى بَيْتِهِ وَ هُوَ مُتْعَبٌ.

1.Vâv-ı hâliye'ye Vâv-ı ibtidâiyye (اَلْوَاوُ الإِبْتِدَائِيَّةُ) de denir.

Onu küçükken tanıdım. عَرَفْتُهُ وَ أَنَا صَغِيرٌ.

Not: Bazen vâv-ı hâliyyenin bulunmadığı da olur:

Askerler silahları bırakılmış (terkedilmiş) olarak kaçtılar. فَرَّ الْجُنُودُ أَسْلِحَتُهُمْ مَتْرُوكَةٌ.

2-Fiil cümlesi olan hâl:

Fiil cümlesi olarak gelen hâlleri dörde ayırmak mümkündür:

a-Müsbet mâzî ile başlayan hâl cümlesi,

b-Menfî mâzî ile başlayan hâl cümlesi,

c-Müsbet muzâri ile başlayan hâl cümlesi,

d-Menfî muzâri ile başlayan hâl cümlesi.

a-Müsbet mâzî ile başlayan hâl cümlesi: Başında umûmiyetle (وَ قَدْ) bulunur:

Bütün arkadaşları gelmişken (gelmiş olmalarına rağmen) kardeşin ortada yok. غَابَ أَخُوكَ وَ قَدْ حَضَرَ جَمِيعُ أَصْدِقَائِهِ.

Şafak sökerken şehre vardım. بَلَغْتُ الْمَدِينَةَ وَ قَدْ بَزَغَ الْفَجْرُ.

Not: Müsbet mâzî ile başlayan hâl cümlesini sâhibu'l-hâle bağlayan bir zamîr bulunmazsa vâv-ı hâliyenin gelmesi gerekir (vâcibdir):

Yolcular güneş doğarken geldiler. حَضَرَ الْمُسَافِرُونَ وَ قَدْ طَلَعَتِ الشَّمْسُ.

b-Menfî mâzî ile başlayan hâl cümlesi:[2] Önünde vâv-ı hâliye olabilir de, olmayabilir de:

Halîl'i kimse dövmediği halde, ağlıyordu. كَانَ خَلِيلٌ يَبْكِي مَا ضَرَبَهُ أَحَدٌ. (=كَانَ خَلِيلٌ يَبْكِي وَ مَا ضَرَبَهُ أَحَدٌ).

Zeyd, babası gitmeden geldi. جَاءَ زَيْدٌ مَا ذَهَبَ أَبُوهُ. (=جَاءَ زَيْدٌ وَ مَا ذَهَبَ أَبُوهُ).

2.Hâlin mâzî menfî şekli pratikte az kullanılır. Onun yerine (لَمْ) li muzâri' kullanılır.

c-Müsbet muzâri ile başlayan hâl cümlesi: Umûmiyetle önünde vâv-ı hâliye ve başka bir ön takı olmaksızın sâhibu'l-hâle bağlanır:

Ferîd gülerek evden çıktı. خَرَجَ فَرِيدٌ يَضْحَكُ مِنَ الْبَيْتِ .

Cebrâîl insanlara dinlerini öğretmek için geldi. جَاءَ جِبْرِيلُ يُعَلِّمُ النَّاسَ دِينَهُمْ .

Not: Hâl cümlesi müsbet (olumlu) muzâri ile başladığında başında (قَدْ) olursa, vâvu'l-hâliyyenin gelmesi gerekir (vâcibdir):

Benim, Allah'ın size (gönderilmiş) peygamberi olduğumu bildiğiniz halde, niçin bana eziyet ediyorsunuz? (Saff, 5) لِمَ تُؤْذُونَنِي وَ قَدْ تَعْلَمُونَ أَنِّي رَسُولُ اللهِ إِلَيْكُمْ ؟

d-Menfî muzâri ile başlayan hâl cümlesi: Bu durumda hâl cümlesi vâv-ı hâliye ile veya vâv-ı hâliyesiz gelir:

ذَهَبَ الْعَامِلُ إِلَى الْمَصْنَعِ وَ لَمَّا يَأْكُلْ شَيْئًا (= ذَهَبَ الْعَامِلُ إِلَى الْمَصْنَعِ لَمَّا يَأْكُلْ شَيْئًا) .

İşçi, fabrikaya hiç bir şey yemeden gitti.

Çocuklar çiçekleri henüz açmadan (açmamışken) kopardılar. قَطَعَ الأَوْلاَدُ الأَزْهَارَ وَ لَمْ تَتَفَتَّحْ (= قَطَعَ الأَوْلاَدُ الأَزْهَارَ لَمْ تَتَفَتَّحْ) .

Not: 1-Hâl cümlesi (لَمْ) veya (لَمَّا) ile menfî muzâri ile başlarsa, önünde umûmiyetle vâv-ı hâliye bulunur.

2-Hâl cümlesi (مَا) veya (لاَ) ile menfî olan muzâri ile başlarsa önünde umûmiyetle vâv-ı hâliye bulunmaz:

Ordu, korkmadan düşmana hücum etti. هَجَمَ الْجَيْشُ مَا يَخَافُ مِنَ الْعَدُوِّ .

Görevini en mükemmel şekilde yerine getirmeyen insan, başarısızlığa uğrar. تَعَرَّضَ الإِنْسَانُ لِلإِخْفَاءِ لاَ يَقُومُ بِوَاجِبِهِ عَلَى أَكْمَلِ الْوَجْهِ .

3-Hâl cümleleri, mânâsı gerçekleşmiş veya gerçekleşmesi mümkün haber cümlelerinden olur. Emir, nehiy, soru, temennî, duâ ve taaccüb ifâde eden inşâî cümlelerden olmaz.

C-Şibh-i cümle (zarf-ı mustakarr) olan hâl: Sâhibu'l-hâle doğrudan bağlanır. İki kısımdır:

1-Zarf (şibh-i cümle) olan hâl,

2-Harf-i cerli isim (şibh-i cümle) olan hâl,

1-Zarf (şibh-i cümle) olan hâl:

Bahçenin ortasındaki güller[3] *hoşuma gitti.* — رَاقَنِى الْوَرْدُ وَسْطَ الْبُسْتَانِ .

Sofranın altındaki kediye vurdum. — ضَرَبْتُ الْقِطَّ تَحْتَ الْمَائِدَةِ .

2-Harf-i cerli isim (şibh-i cümle) olan hâl:

Pazardaki meyveler ve sebzeler hoşuma gitti. — أَعْجَبَتْنِى الْفَوَاكِهُ وَ الْخَضْرَوَاتُ فِى السُّوقِ .

(Kârûn) zînet ve ihtişâm içinde kavminin karşısına çıktı. (Kasas, 79) — خَرَجَ عَلَى قَوْمِهِ فِى زِينَتِهِ .

Not: Ma'rife isimden sonra gelen cümleye hâl cümlesi, nekre isimden sonra gelen cümleye sıfat cümlesi, ism-i mevsûlden sonra gelen cümleye sıla cümlesi denir:

Gelen adamı (adamı gelirken) gördüm. (hâl) — رَأَيْتُ الرَّجُلَ يَجِيءُ .

Gelen (bir) adam gördüm. (sıfat) — رَأَيْتُ رَجُلاً يَجِيئُ .

Gelen adamı gördüm. (sıla) — رَأَيْتُ الرَّجُلَ الَّذِى يَجِيءُ .

III-Hâl Cümlesinin Sâhibu'l-Hâle Bağlanması

Hâl, sâhibu'l-hâle ya vâv-ı hâliye, ya zamîrle veya her ikisi ile bağlanır.

1-Sadece vâv-ı hâliye ile:

Odanın penceresi açıkken uyuma! — لاَ تَنَمْ وَ نَوَافِذُ الْغُرْفَةِ مَفْتُوحَةٌ !

3.(اَلْوَرْدُ) şibh-i cemi (شِبْهُ الْجَمْعِ = cins isim) dir. Bunların müfredleri bitişik tâ (ة، ـة) ile yapılır: اَلْوَرْدَةُ *bir gül* Bk. Sarf, s. 550.

2-Sadece zamîrle:

Dün evden kaçan çocuğun ceplerini aradık. فَتَّشْنَا جُيُوبَ الْوَلَدِ يَفِرُّ مِنَ الْبَيْتِ أَمْسِ.

(يَفِرُّ مِنَ الْبَيْتِ أَمْسِ) hâl cümlesinin sâhibu'l-hâli (اَلْوَلَدُ) dur. Hâl cümlesi (اَلْوَلَدُ)ye (يَفِرُّ) nun altında gizli (هُوَ) zamîri ile bağlanmıştır.

İshak'ı çantası kaybolduğunda (kaybolmuş haldeyken) gördüm. رَأَيْتُ إِسْحَاقَ حَقِيبَتُهُ ضَائِعَةٌ.

3-Hem vâv, hem de zamîrle:

Biz oyalanırken günler geçiyor. تَمُرُّ بِنَا الأَيَّامُ وَ نَحْنُ لاَهُونَ.

Not:1-Hâli sâbibu'l-hâle bağlayan zamîre **râbıt zamîri** (اَلضَّمِيرُ الرَّابِطُ) denir.

2-Râbıt zamîri, sıla cümlesindeki âid zamîri gibidir; hâl cümlesini sâhibu'l-hâle bağlar. Bu zamîr, bâriz (açık), müstetir (gizli) veya mahzûf (hazfedilmiş) olarak gelir:

(Bâriz) *Gördüğüm çocuk geldi.* جَاءَ الْوَلَدُ رَأَيْتُهُ.

(Müstetir) *Çocuğu ağlarken gördüm.* رَأَيْتُ الطِّفْلَ يَبْكِي.

Râbıt zamîri (يَبْكِي) nin altındaki müstetir (هُوَ) dir.

(Mahzûf) *Kedi, döverken kaçtı.* فَرَّ الْقِطُّ وَ قَدْ ضَرَبْتُ.

(ضَرَبْتُهُ) şeklinde gelmeli idi; ancak fiil müteaddî olduğu için hazfi câizdir, ondan dolayı hazfedilmiştir.

3-Hâller şibh-i cümle olduğunda, bağlanması, hazfedilmiş râbıt zamîrleri ve vâvla olur:

Sofranın üzerindeki yemeği yedim. أَكَلْتُ الطَّعَامَ عَلَى الْمَائِدَةِ (= أَكَلْتُ الطَّعَامَ وَ هُوَ عَلَى الْمَائِدَةِ).

4-Hâlin tercümesi için bk. Cümle Kuruluşu, s, 100-102.

IV-Hâlin Diğer Özellikleri:

1-Hâl, Türkçe'deki **durum zarfı** karşılığıdır.

2-*Nasıl?* sorusuna cevap teşkil eder.

3- **a**-Hâl, umûmiyetle sâhibu'l-hâlden sonra gelir; ancak, sâhibu'l-hâl (tam) nekre[4] olursa, önce gelebilir:

Bahçede uyuyan (uyur halde) bir köpek vardır. فِى الْحَدِيقَةِ نَائِمًا كَلْبٌ.

Sâhibu'l-hâl Hâl

b-Sâhibu'l-hâlde hasr kastedildiğin zaman hâl önce gelir:

Sâdece baban yürüyerek gitti. مَا ذَهَبَ مَاشِيًا إِلاَّ أَبُوكَ.

Sâhibu'l-hâl Hâl

4-Hâl umûmiyetle nekre gelir. Çok az olarak ma'rife gelen hâller de vardır:

O, tek başına gitti. ذَهَبَتْ وَحْدَهَا.

5-Sâhibu'l-hâller umûmiyetle ma'rife olur; ancak umûmîlik veya husûsîlik ifâde ederse yâhut da hâl önce gelirse sâhibu'l-hâl nekre gelebilir:

a-Umûmîlik ifâde ettiğinde:

Sana hiç kimse ağlayarak geldi mi? هَلْ جَاءَكَ أَحَدٌ بَاكِيًا؟

Not: Nefy, nehy ve istifhamdan sonra gelen nekre isimler umûmîlik bildirir. Bk. Mübtedâ ve Haber.

b-Husûsîlik İfâde Ettiğinde:

Samîmi bir dorst beni selâmlayarak ziyâret etti. زَارَنِى صَدِيقٌ حَمِيمٌ مُسَلِّمًا.

Not: Nekre bir ismin husûsîlik kazanması sıfatla izâfetle... olur. Bk. Mübtedâ ve Haber.

4.Tam nekre müfred olup, sıfat, izâfet ve şibh-i izâfet durumunda olmayan demektir; yâni, husûsîlik, kazanmamış nekreye denir.

c-Hâl, sâhibu'l-hâlin önüne geçtiğinde:

Kaçan çocuk nereye gitti? أَيْنَ ذَهَبَ فَارًّا وَلَدٌ؟

Not: a-Yukarıdaki şartlar bilinmediği zaman da sâhibu'l-hâl nekre gelebilir:

Rasûlullah (s.a.v.) *oturarak, arkasındaki adamlar da ayakta durarak namaz kıldılar.* صَلَّى رَسُولُ اللهِ جَالِسًا وَ صَلَّى وَرَاءَهُ رِجَالٌ قِيَامًا.

b-Diğer şartlar için bk. el-Mebâdiu'l-arabiyye, IV, 299.

6-Hâl fâilin veya mef'ûlün durumunu belirttiği gibi, muzâfun ileyhin durumunu da belirtebilir:

Hiçbiriniz kardeşinin etini, ölü olduğu halde, yemeyi sever mi? (Hucurât, 12) أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا؟

Not: Bu durumda muzâf, muzâfun ileyhin bir parçası olmalıdır.

7-Hâl'in müştak isim olması asıldır; ancak, müştak isme çevrilebilecek câmid isimler de hâl olabilir:

a-Hâl teşbîh (benzetme) bildiriyorsa:

Selîm geyik gibi (süratli) koştu. عَدَا سَلِيمٌ غَزَالاً (=عَدَا سَلِيمٌ مُسْرِعًا كَالْغَزَالِ).

b-Müşâreket (ortaklık) ifâde ederse:

Ona el tutuşarak (pazarlık yaparak) sattım. بَايَعْتُهُ يَدًا بِيَدٍ. (= بَايَعْتُهُ مُتَقَابِضَيْنِ).

c-Tafsîl (açıklama) bildiriyorsa:

Kitabı açık olarak (madde madde) okudum. قَرَأْتُ الْكِتَابَ بَابًا بَابًا. (= قَرَأْتُ الْكِتَابَ مُفَصَّلاً).

d-Tertip (düzen) ifâde ediyorsa:

Düzenli olarak girin! أُدْخُلُوا رَجُلاً رَجُلاً! (= أُدْخُلُوا مُرَتَّبِينَ!)

Not: Diğer şartlar için bk. el-Mebâdiu'l-arabiyye, IV, 299.

8-Müştaka çevrilmeyen isimler de hâl olabilir:

a-Hâl sıfatlanırsa:

Biz o (kitâb)nu Arapça Kur'ân olarak indirdik. إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا .
(Yûsuf, 2)

b-Sayı şeklinde gelirse:

Böylece Rabb'in tâyin ettiği vakit kırk gece (gün) olarak tamamlandı. (A'râf, 142) فَتَمَّ مِيقَاتُ رَبِّهِ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً .

c-Sâhibu'l-hâlin nev'ini (neden yapıldığını) bildiriyorsa:

Altın (olan) yüzüğünü taktı. لَبِسَ خَاتَمَهُ ذَهَبًا .

9-Vâv (وَ), şart edatları olan (إِنْ) ve (لَوْ) in önlerinde geldiğinde cevap cümleleri bulunmazsa, **vâv-ı hâl olur.** (وَ إِنْ) ve (وَ لَوْ) ise **vasıl edâtı** olur; -*...se bile, ...ise de, -da, ...-dığı halde, ...-mesine rağmen* gibi mânâlara gelir:

Ayakta duramasan da namaz kıl! صَلِّ وَ إِنْ عَجَزْتَ عَنِ الْقِيَامِ!

Uzak da olsa, gideriz. نَذْهَبُ وَ لَوْ كَانَ بَعِيدًا .

10-Hâl'in Çeşitleri:

Hâl, ifâde ettiği mânâ bakımından bir kaç çeşittir:

a-Mübeyyine (الْمُبَيِّنَةُ): Sâhibu'l-hâlin durumunu açıklar:

Kerîm, gülerek geldi. جَاءَ كَرِيمٌ ضَاحِكًا .

b-Müekkide (الْمُؤَكِّدَةُ): Sâhibu'l-hâlin veya fiilin mânâsını te'kîd eder (kuvvetlendirir):

قَامُوا جَمِيعًا [5] فَتَبَسَّمَ ضَاحِكًا .

جَاءَ النَّاسُ قَاتِبَةً لَآمَنَ مَنْ فِي الْأَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيعًا .

5.(جَمِيعًا) kelimesi zamîrsiz gelirse hâldir. Zamîrli gelirse te'kîd olur. Zamîrsiz durumuna te'kîd diyenler de vardır.

c-Mukaddere (الْمُقَدَّرَةُ): Fiilin oluş ânında hâlin bildirdiği durum sâhibu'l-hâlde bulunmaz:

İnsan sabırsız yaratıldı. (Yaratılış ânında insanda sabırsızlık hâli yoktu.) خُلِقَ الإِنْسَانُ هَلُوعًا.

II-Sâhibu'l-hâlin durumuna göre hâl:

a-Hakîkiyye (الْحَقِيقِيَّةُ): Doğrudan sâhibu'l-hâlin durumunu açıklar:

Düşünerek oturdum. جَلَسْتُ مُفَكِّرًا.

b-Sebebiyye (السَّبَبِيَّةُ): Hâl, bu durumda sâhibu'l-hâli değil, kendisinden sonra gelen ve kendisinde sâhibu'l-hâle âit zamîr bulunan, fâil veya nâib-i fâilini açıklar:

Kızları ağlayan (ağlarken) Hâlid'le konuştum. تَكَلَّمْتُ مَعَ خَالِدٍ بَاكِيَةً بَنَاتُهُ.

12-a-Karîne ile, özellikle soruya cevap olduğunda sâhibu'l-hâl hazfedilir.

(كَيْفَ جِئْتَ؟ = *Nasıl geldin?*) diyen kimseye fiili ve sâhibu'l-hâli hazfederek (مَاشِيًا = *yürüyerek*) diye cevap verdiğimizde (جِئْتُ) hazfedilmiştir.

b-Sâhibu'l-hâl semâî olarak da hazfedilir:

Mübârek olsun! Kutlu olsun! Hayır senin için kolay (olarak) oldu. هَنِيئًا لَكَ (= ثَبَتَ لَكَ الْخَيْرُ هَنِيئًا)

13-Hâl olarak kullanılan bazı tâbirler:

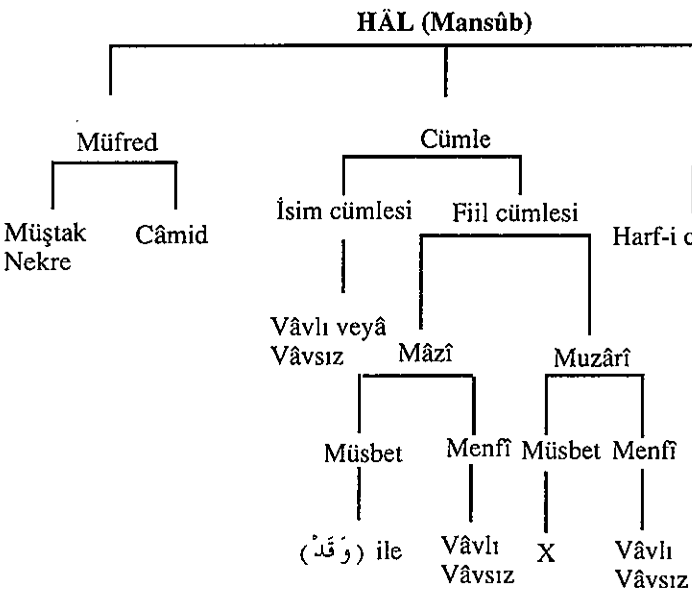
Bahçede tek başına oturdu. جَلَسَ فِي الْحَدِيقَةِ وَحْدَهُ.

başa baş, eşit olarak رَأْسًا بِرَأْسٍ.

Bunu elinden geldiği kadar iyi yaptın. فَعَلْتَ ذَلِكَ جَهْدَكَ.

Kitabı sana, eline teslim ettim.	سَلَّمْتُكَ الْكِتَابَ يَدًا بِيَدٍ .
ucu ucuna.	رَأْسًا لِرَأْسٍ .
O, kapı komşumdur.	هُوَ جَارِى بَيْتَ بَيْتَ .
Hesâbını ona madde madde açıkladım.	بَيَّنْتُ لَهُ حِسَابَهُ بَابًا بَابًا .
Onunla yüz yüze konuştum.	كَلَّمْتُهُ فَاهُ إِلَى فِيَّ .
Düşman karşısında yüz yüze durduk.	وَقَفْنَا أَمَامَ الْعَدُوِّ وَجْهًا لِوَجْهٍ .
Her tarafa dağıldılar.	تَفَرَّقُوا شَذَرَ مَذَرَ .
sırasıyla, peşpeşe	رَأْسًا عَلَى رَأْسٍ .

14-Özet olarak hâlin aşağıdaki şekilde şeması yapılabilir:

V-Hâl'in İ'râbı:

أَبْصَرْتُ الْوَرْدَ مُفَتَّحًا.

أَبْصَرْتُ : فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ وَ التَّاءُ فَاعِلٌ مَبْنِيٌّ عَلَى الضَّمِّ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ.

اَلْوَرْدَ : مَفْعُولٌ بِهِ مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ.

مُفَتَّحًا : حَالٌ مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ.

دَخَلَ اللِّصُّ الْمَنْزِلَ وَ أَهْلُهُ نَائِمُونَ.

دَخَلَ : فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ.

اللِّصُّ : فَاعِلٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

الْمَنْزِلَ : مَفْعُولٌ بِهِ مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ (ظَرْفُ مَكَانٍ مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ)[6].

الْوَاوُ : وَاوُ الْحَالِ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ.

أَهْلُهُ : (أَهْل) مُبْتَدَأٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ وَ هُوَ مُضَافٌ وَ الْهَاءُ ضَمِيرٌ مُضَافٌ إِلَيْهِ مَبْنِيٌّ عَلَى الضَّمِّ فِي مَحَلِّ جَرٍّ.

نَائِمُونَ : خَبَرٌ مَرْفُوعٌ بِالْوَاوِ لأَنَّهُ جَمْعُ مُذَكَّرٍ سَالِمٌ.

جُمْلَةُ (أَهْلُهُ نَائِمُونَ) مِنَ الْمُبْتَدَإِ وَ الْخَبَرِ حَالٌ فِي مَحَلِّ نَصْبٍ.

جَاءَ الرَّجُلُ يُسْرِعُ.

جَاءَ : فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ.

الرَّجُلُ : فَاعِلٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

يُسْرِعُ : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ وَ الْفَاعِلُ ضَمِيرغ مُسْتَتِرٌ تَقْدِيرُهُ (هُوَ)

جُمْلَةُ (يُسْرِعُ) مِنَ الْفِعْلِ وَ الْفَاعِلِ حَالٌ فِي مَحَلِّ نَصْبٍ.

6.Zarf-u mekân (mef'ûlün fîh) olması için bk. Mef'ûlün fîh.

هَذَا أَخُوكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ.

هَذَا[7] : مُبْتَدَأٌ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ.

أَخُوكَ : (أَخُو) خَبَرٌ مَرْفُوعٌ بِالْوَاوِ لأَنَّهُ مِنَ الأَسْمَاءِ الْخَمْسَةِ وَ هُوَ مُضَافٌ وَ الْكَافُ مُضَافٌ إِلَيْهِ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ فِي مَحَلِّ جَرٍّ.

تَحْتَ : ظَرْفُ الْمَكَانِ مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ وَ هُوَ مُضَافٌ.

الشَّجَرَةُ : مُضَافٌ إِلَيْهِ مَجْرُورٌ بِالْكَسْرَةِ.

(تَحْتَ...) : شِبْهُ الْجُمْلَةِ حَالٌ فِي مَحَلِّ نَصْبٍ.

ـ شَاهَدْتُكَ الْبَارِحَةَ فِي الشُّرْفَةِ.

شَاهَدْتُكَ : فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ وَ التَّاءُ ضَمِيرٌ فَاعِلٌ مَبْنِيٌّ عَلَ الضَّمِّ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ وَ الْكَافُ ضَمِيرٌ مَفْعُولٌ بِهِ. مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ فِي مَحَلِّ نَصْبٍ.

اَلْبَارِحَةَ : ظَرْفُ زَمَانٍ مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ.

فِي الشُّرْفَةِ : جَارٌّ وَ مَجْرُورٌ شِبْهُ جُمْلَةٍ حَالٌ فِي مَحَلِّ نَصْبٍ.

7.(هَذَا) nın esas i‘râbı: اَلْهَاءُ لِلتَّنْبِيهِ، (ذَا) اِسْمُ اشَارَةٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ.
İster yukarıdaki gibi, ister bu şekilde i‘râbı yapılsın; cümlenin mânâsında bir değişiklik olmayacağı için kısa ve kolay şekli tercîh edilmiştir.

OTUZ BEŞİNCİ BÖLÜM

TEMYÎZ

(اَلتَّمْيِيزُ)

I-*Bir rıtl (450 gr.) üzüm satın aldım.*	اشْتَرَيْتُ رِطْلاً عِنَبًا .
Çocuk bir bardak süt içti.	شَرِبَ الْوَلَدُ كَأْسًا لَبَنًا .
Bir karış toprağa sahip değilim.	لاَ أَمْلِكُ شِبْرًا أَرْضًا .
Kahire'de on yedi gün kaldım.	مَكَثْتُ فِى الْقَاهِرَةِ سَبْعَةَ عَشَرَ يَوْمًا .
Şimdi çarşının izdihâmı (kalabalığı) arttı.	ازْدَادَ السُّوقُ ازْدِحَامًا الآنَ .
İstanbul'un nüfûsu Ankara'dan daha çoktur.	اسْتَانْبُولُ أَكْثَرُ مِنْ آنْقَرَةَ سُكَّانًا .

Yukarıda da görüldüğü gibi temyîz, kendisinden önce geçen mübhem (mânâsı açık olmayan) bir ismin mânâsına açıklık getiren câmid, nekre bir isimdir. (Harf-i cerli ve izâfetle gelmediği müddetçe) mansûbdur.

Temyîzin mânâsını açıkladığı kelimeye **Mümeyyez** (الْمُمَيَّزُ) denir:

إِشْتَرَيْتُ رِطْلاً عِنَبًا . (رِطْلاً: Mümeyyez, عِنَبًا: Temyîz)

لاَ أَمْلِكُ شِبْرًا أَرْضًا . (شِبْرًا: Mümeyyez, أَرْضًا: Temyîz)

Temyîzin cümle içindeki durumu, mümeyyezine göredir. Mümeyyez ikiye ayrılır:

1-Melfûz mümeyyez (اَلْمُمَيَّزُ الْمَلْفُوظُ = söylenmiş, cümlede görülen mümeyyez).

2-Melhûz Mümeyyez (اَلْمُمَيَّزُ الْمَلْحُوظُ = düşünülen, cümlede açık olarak görülemeyen mümeyyez).

1-Melfûz mümeyyez: Ağırlık, hacim, alan ve sayı bildiren isimlerdir:

a-Ağırlık bildiren mümeyyeze **Vezn** (اَلْوَزْنُ),

b-Hacim bildiren mümeyyeze **Keyl** (اَلْكَيْلُ),

c-Uzunluk veyâ alan bildiren mümeyyeze **Misâha** (الْمِسَاحَةُ),

d-Sayı bildiren mümeyyeze **Aded** (الْعَدَدُ) denir.

a-Vezn (اَلْوَزْنُ = ağırlık) in temyîzi:

a$_1$-Umûmiyetle mansûb gelir:

Tâcir bir kantar (44,930 kg.) pamuk sattı. بَاعَ التَّاجِرُ قِنطَارًا قُطْنًا .

Bu cümlede (قِنْطَارًا), vezn (ağırlık) bildiren mümeyyezdir, (قُطْنًا) ise (قِنْطَارًا) ın cinsini (ne olduğunu) açıklayan temyîzdir.

Benim bir miskâl (4,68 gr.) altınım var. عِنْدِى مِثْقَالٌ ذَهَبًا .

Temyîz Mümeyyez

a$_2$-Vezn'in temyîzi, (مِنْ) harf-i cerri ile veya muzâfun ileyh olarak da gelir:

بَاعَ التَّاجِرُ قِنْطَارًا مِنْ قُطْنٍ.   بَاعَ التَّجِرُ قِنْطَارَ قُطْنٍ.

Not: Vezn (اَلْوَزْنُ): kilo, gram, rıtl, kantar gibi sâbit ağırlık ölçüleridir.

b-Keyl (اَلْكَيْلُ = hacim) in temyîzi:

b$_1$-Umûmiyetle mansûb gelir:

Babam bir sandık portakal aldı (satın aldı). اِشْتَرَى أَبِى صُنْدُوقًا بُرْتُقَالاً .

Temyîz Mümeyyez

cümlesinde (صُنْدُوقًا) keyl, hacim ifâde eden mümeyyez, (بُرْطُقَالاً) de temyîzdir.

Hasta bir kaşık ilâç içti. تَنَاوَلَ الْمَرِيضُ مِلْعَقَةً دَوَاءً .

Temyîz Mümeyyez

b$_2$-Keyl'in temyîzi, (مِنْ) harf-i cerri ile veyâ muzâfun ileyh olarak da gelir:

اِشْتَرَى أَبِى صُنْدُوقًا مِنْ بُرْتُقَالٍ.　　اِشْتَرَى أَبِى صُنْدُوقَ بُرْتُقَالٍ

Not: Keyl (اَلْكَيْلُ): Litre, teneke, bardak, sandık gibi, ağırlık değil, hacim (kap) ölçüsüdür.

c-Misâha (الْمِصَاحَةُ) uzunluk veya alan ölçüsü)nün temyîzi:

c_1-Umûmiyetle mansûb olarak gelir.

Annem bir arşın ipek satın aldı. اِشْتَرَتْ أُمِّى ذِرَاعًا حَرِيرًا.

Temyîz Mümeyyez

(ذِرَاعًا) misâha (uzunluk) bildiren mümeyyez, (حَرِيرًا) ise temyîzdir.

Bir feddân (4200 m^2) pirinç ektim. زَرَعْتُ فَدَّانًا أُرْزًا.

Temyîz Mümeyyez

(فَدَّانًا) misâha (alan) bildiren mümeyyez, (أُرْزًا) ise temyîzdir.

c_2-Misâhanın temyîzi, (مِنْ) harf-i cerri ile veyâ muzâfun ileyh olarak da gelir:

اِشْتَرَتْ أُمِّى ذِرَاعًا مِنْ حَرِيرٍ.　　اِشْتَرَتْ أُمِّى ذِرَاعَ حَرِيرٍ.

DİKKAT: Vezn, keyl ve misâhanın temyîzleri, yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi, mansûb, (مِنْ) harf-i cerli veya muzâfun ileyh olarak gelir:

d-Aded (اَلْعَدَدُ = sayı) in temyîzi:

d_1- 1 ve 2 sayılarının temyîzi ile mümeyyezi aynı kelimelerdir:

Bir kitap okudum. قَرَأْتُ كِتَابًا.

Şu anda bu fabrikada iki işçi çalışıyor. يَعْمَلُ فِى هَذَا الْمَصْنَعِ الْعَامِلاَنِ الآنَ.

d_2- 3'den 10'a kadar (3 ve 10 dâhil) sayıların temyîzi cemi, mecrûrdur:

on kardeş عَشَرَةُ إِخْوَةٍ　*yedi kalem* سَبْعَةُ أَقْلاَمٍ　*üç adam* ثَلاَثَةُ رِجَالٍ.

d_3- 11'den 99'a kadar (11 ve 99 dâhil) sayıların temyîzi müfred, mansûb olur:

doksan dokuz kalem	تِسْعَةٌ وَ تِسْعُونَ قَلَمًا
kırk beş yolcu	خَمْسَةٌ وَ أَرْبَعُونَ مُسَافِرًا
on bir yıldız	أَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا

d_4- 100 ve 1000 sayıları ile bu iki sayının katlarının temyîzi müfred mecrûrdur:

altı bin süvâri	سِتَّةُ آلاَفِ فَارِسٍ
üç yüz ev	ثَلاَثُمِائَةِ بَيْتٍ
bin ağaç	أَلْفُ شَجَرَةٍ
yüz serçe	مِائَةُ عُصْفُورٍ

e-(كَمْ) soru isminden sonra gelen temyîz, **müfred, mansûb** ve **nekre** gelir:

Kaç kitabın var?	كَمْ كِتَابًا عِنْدَكَ؟
Kaç kardeşin var?	كَمْ أَخًا لَكَ؟

(كَمْ) in başına harf-i cer gelirse (كَمْ) in temyîzi mansûb veya mecrûr okunur:

Bunu kaç dirheme satın aldın? بِكَمْ دِرْهَمًا اشْتَرَيْتَ هَذَا؟ (= بِكَمْ دِرْهَمٍ اشْتَرَيْتَ هَذَا؟)

2-Melhûz Mümeyyez (اَلْمُمَيَّزُ الْمَلْحُوظُ): Açık olarak görülmeyen, ancak cümleden anlaşılan mümeyyezdir. Bu mümeyyezin temyîzine cümleyi açıklayan temyîz de diyebiliriz:

Allah onun ilmini artırsın! زَادَهُ اللهُ عِلْمًا!
(Allah onu ilim bakımından artırsın!)

Kırın havası temizdir. طَابَتْ الرِّيفُ هَوَاءً.
(Kır, havası bakımından temizdir).

Benim yaşım, seninkinden daha büyüktür. أَنَا أَكْبَرُ مِنْكَ سِنًّا.
(Ben, yaşça senden daha büyüğüm).

Filin gövdesi deveninkinden daha büyüktür. اَلْفِيلُ أَكْبَرُ مِنَ الْجَمَلِ جِسْمًا.
(Fil gövdece deveden daha büyüktür).

II-Temyîz'in Diğer Özellikleri:

1-Temyîz birden fazla olmaz.

2-Cümle ve şibh-i cümleler de temyîz olmaz.

3-Umûmiyetle müştak (türemiş) kelimeler temyîz olarak kullanılmaz; ancak mevsûfun yerini alırsa müştak isimin de temyîz olması câizdir:

Allah için, ne âlim adam! لِلّٰهِ دَرُّهُ عَالِمًا ! (لِلّٰهِ دَرُّهُ رَجُلاً عَالِمًا)

4-Temyîz umûmiyetle mümeyyezden sonra gelir. Bazen önce de gelebilir:

Selîm konuşma bakımından daha iyidir. طَابَ كَلاَمًا سَلِيمٌ.

5-Temyîzin nekre olması gerekir; ancak bazen mânen nekre olduğu halde, lâfzen ma'rife olarak da gelir:

Sen rûhen (ahlâken) iyisin. طِبْتَ النَّفْسَ (= طِبْتَ نَفْسًا).

6-Vezn, keyl ve misâhanın temyîzleri bedel olarak geldiğini söyleyenler varsa da pratikte kullanılmaz: Bk. el-Mebâdiu'l-arabiyye, IV, 310.

Benim bir miskal altınım var. عِنْدِي مِثْقَالٌ ذَهَبٌ (= عِنْدِي مِثْقَالُ ذَهَبًا).
Bedel

7-Umûmiyetle vezn, keyl ve misâhanın muzâfun ileyh olarak gelen temyîzlerin i'râbı temyîz olarak değil, muzâfun ileyh olarak, (مِنْ) harf-i cerli geleni de sıfat olarak i'râblanır:

شَرِبْتُ كَأْسًا لَبَنًا	شَرِبْتُ كَأْسًا مِنْ لَبَنٍ	شَرِبْتُ كَأْسَ لَبَنٍ
Temyîz	Sıfat	Muzâfun ileyh

8-Yukarıdaki misallerde de görüldüğü gibi, umûmiyetle sayılar sayılan isimden önce gelirler. Ancak, bir ve iki sayısı pek kullanılmaz, eğer kullanılırlarsa isimden sonra gelir, sıfat olurlar:

bir kız	بِنْتٌ وَاحِدَةٌ	*bir çocuk*	وَلَدٌ وَاحِدٌ
iki kadın	امْرَأتَانِ اثْنَتَانِ	*iki adam*	رَجُلاَنِ اثْنَانِ

9-Diğer sayılar umûmiyetle ma'dûd (sayılar)dan önce gelirler ve ma'dûdlar sayıların temyîzi olur. Bazan sayılar, ma'dûddan sonra gelir, sıfat olarak da kullanılırlar:

Üç adam gördüm. رَأَيْتُ ثَلاَثَةَ رِجَالٍ ← رَأَيْتُ رِجَالاً ثَلاَثَةً.

(رِجَالٍ: Temyîz; ثَلاَثَةً: Sıfat)

10-Kapalılık (mübhemlik)

a-Tek kelimede olur: Yukarıda anlatıldığı gibi vezn, keyl, misâhe ve aded gibi melfûz mümeyyezlerde:

رِطْلٌ سُكَّرًا   كَأْسٌ لَبَنًا   ذِرَاعٌ حَرِيرًا   خَمْسَةُ أَقْلاَمٍ.

b-Cümlede olur: Bu durumda mümeyyez cümlede görülmez; ancak, cümlenin mânâsından anlaşılır. bu tür mümeyyeze melhûz denir.

Mümeyyez melhûz olduğunda temyîz;

b_1-Ya fâilden menkûldür (mânâ bakımından fâil gibidir),

b_2-Ya mübtedâdan menkûldür (Mânâ bakımından mef'ûl gibidir),

b_3-Yâhut mef'ûlden menkûldür (Mânâ bakımından mübtedâ gibidir).

-Fâilden menkûl:

Hâlid'in konuşması güzeldir. طَابَ خَالِدٌ كَلاَمًا (= طَابَ كَلاَمُ خَالِدٍ).

-Mübtedâdan menkûl:

Ahmed'in yaşı seninkinden daha büyüktür. أَحْمَدُ أَكْبَرُ مِنْكَ سِنًّا.

-Mef'ûlden menkûl:

Başkanın değerini yükselttim. رَفَعْتُ الرَّئِيسَ قَدْرًا. (= رَفَعْتُ قَدْرَ الرَّئِيسِ).

Not: **1**-Menkûl temyîzin mansûb olması vâcibdir.

2-Pratikte az kullanılan mef'ûlden menkûl temyîzler de vardır:

Yere ağaç diktik. غَرَسْنَا الأَرْضَ شَجَرًا (غَرَسْنَا شَجَرَ الأَرْضِ).

3-Gayr-i menkûl: Mübhemlik cümlede olmasına rağmen herhangi bir şeyden menkûl olmayan (nakledilmeyen) temyîzler de vardır:

Allah için, sen ne kahramansın! لله دَرُّكَ بَطَلاً!

Yardımcı olarak O sana yeter. حَسْبُكَ بِهِ نَاصِرًا.

c-Mübhemlik taaccüb ifâde eden cümlelerde olur:

Hâlid, adamlık bakımından ne iyidir. مَا أَحْسَنَ خَالِدًا رَجُلاً.

Taaccüb temyîzleri de bazen (مِنْ) ile kullanılır:

Hey gidi zamanlar! يَا لَهَا مِنْ أَزْمِنَةٍ!

11-(كَمْ) in temyîzi:

(كَمْ) iki türlüdür:

a-İstifhâm edâtı (كَمْ الإِسْتِفْهَامِيَّةُ):

a_1-(كَمْ) istifhâmiyyenin temyîzi umûmiyetle **müfred, mansûb,** ve **nekre** olarak gelir:

Kaç satır yazdın? كَمْ سَطْرًا كَتَبْتَ؟

(كَمْ) in başına harf-i cer gelirse (كَمْ) in temyîzi mansûb veya mecrûr okunur:

Bunu kaç dirheme sattın? بِكَمْ دِرْهَمًا بِعْتَ هَذَا؟ (=بِكَمْ دِرْهَمٍ بِعْتَ هَذَا؟)

a_2-(كَمْ) istifhâmiyye ile temyîzinin arasını açmak câizdir. Bu fasl (ayırma) çoğunlukla zarf veya harf-i cerli isimle olur:

Kaç kitabın var? كَمْ عِنْدَكَ كِتَابًا؟

Evde kaç adam var? كَمْ فِي الدَّارِ رَجُلاً؟

Bazan araya âmili (fiili) de girebilir:

Sana kaç çocuk geldi? كَمْ جَاءَكَ وَلَدًا؟

a_3-Bazan (كَمْ)-i istifhâmiyyenin temyîzi (مِنْ) harf-i cerli gelebilir. Bu durumda (كَمْ) ile temyîzi arasına kelime girmesi gerekir:

Âdem oğlunun kaç ayıbını buldun? كَمْ وَجَدْتَ لِإبْنِ آدَمَ مِنَ الْعُيُبِ؟

Ancak araya müteaddî fiil girerse, temyîzin başında (مِنْ) harf-i cerrinin bulunması vâciptir.

Kaç kitap okudunuz? كَمْ قَرَأْتُمْ مِنْ كِتَابٍ؟

Açık bir durum varsa (كَمْ) in temyîzini hazfetmek câizdir:

Ne kadar paran var? كَمْ مَالُكَ؟ (= كَمْ دِرْهَمًا مَالُكَ؟)

Not: (كَمْ)-i istifhâmiyye cümlede mübtedâ haber, mef'ûl-ü mutlak, mef'ûlün bih, mef'ûlün fîh, muzâfun ileyh ve harf-i cerle mecrûr olarak gelir.

b-Çokluk edâtı (كَمْ الْخَبَرِيَّةُ):

Ne kadar (çok), ... nice mânâlarına gelir, çokluktan kinâye için kullanılır:

(كَمْ)-i haberiyyenin temyîzi müfred mecrûr veya cemi mecrûr olarak gelir; daha çok (مِنْ) harf-i cerri ile müfred veya cem-i olarak kullanılır:

Ben ne kitap(lar) okudum! كَمْ مِنْ كِتَابٍ قَرَأْتُ! = كَمْ كِتَابٍ قَرَأْتُ!

Ben ne kitaplar okudum! كَمْ مِنْ كُتُبٍ قَرَأْتُ! = كَمْ كُتُبٍ قَرَأْتُ!

12-كَأَيِّنْ (كَأَىٍّ) in temyîzi müfred ve (مِنْ) harf-i cerri ile mecrûr gelir. Çokluktan kinâyede kullanılır:

Allah, nice fakirlerin rızıklarını kolaylaştırmıştır. كَأَيِّنْ مِنْ فَقِيرٍ يَسَّرَ اللهُ رِزْقَهُ.

Not: 1- (كَأَيِّنْ) temyîzi mânâ itibarıyla (كَمْ)-i haberiyye gibidir.

2-(كَأَىْ), *kaç* mânâsına soru ismi olarak da kullanılır:

Bunu kaça satarsın? بِكَأَىْ تَبِيعُ هٰذَا؟

13-(كَذَا) Azlık veya çokluk bildiren adedden kinâyede kullanılır:

Şöyle şöyle (söz) söyledim. قُلْتُ كَذَا وَ كَذَا حَدِيثًا.

Not: a-Ekseriya atıfla tekrar edilir. Bazen atıfsız veya tek olarak da kullanılır.

b-Temyîzi dâima müfred ve mansûbdur; kendisinden sonra gelir.

c-Cümlede fâil, nâib-i fâil, mef'ûl-i mutlak, mef'ûlün bih, mef'ûlün fîh, mübtedâ ve haber olarak gelir.

14- (كَيْتَ) ve (ذَيْتَ) söylenilen sözden kinâye olur:

Kardeşin şöyle şöyle söyledi. إِنَّ أَخَاكَ قَالَ كَيْتَ وَ كَيْتَ (إِنَّ أَخَاكَ قَالَ ذَيْتَ وَ ذَيْتَ)

Not: 1-Her ikisi de feth üzere mebnîdir.

2-Tekrar edilerek te'kîdle kullanılırlar.

15-Temyîzle hâl arasındaki münâsebet:

a-Benzerlikleri:

a_1-Her ikisi de nekredir.

a_2-Mansûbdurlar

a_3-Her ikisi de kendilerinden önceki kelimeye mânâ bakımından açıklık getirirler.

a_4-Zâiddirler (cümlenin esas unsûru değildirler).

b-Farklılıkları:

b_1-Hâl, umûmiyetle müştâk olur; temyîz ise câmiddir.

b_2-Hâl, birden fazla gelebilir; temyîz ise birden fazla gelmez.

b_3-Hâl, cümle ve şibh-i cümle olarak gelebilir; temyîz ise sâdece müfred isim olarak gelir.

III-SAYILAR

A-Sayılar Hakkında Ön Bilgiler

1-Arapçada sayıya adet (اَلْعَدَدُ), sayılana ma'dûd (اَلْمَعْدُودُ) denir.

خَمْسَةُ أَقْلاَمٍ (Sayı: خَمْسَةُ — Ma'dûd: أَقْلاَمٍ)

ثَلاَثَةٌ وَعِشْرُونَ دَفْتَرًا (Sayı: ثَلاَثَةٌ وَعِشْرُونَ — Ma'dûd: دَفْتَرًا)

2-İki sayısının müzekkeri ref' hâlinde (اِثْنَانِ) nasb ve cer hallerinde (اِثْنَيْنِ), müennesin ref hâlinde (اِثْنَتَانِ) nasb ve cer hâlinde (اِثْنَتَيْنِ) olur.

3- 3-10 arasındaki sayıların müzekkerleri -alışılmışın dışında- bitişik tâ (ـة) lı müennesi ise tâ'sızdır:

ثَلاَثَةُ رِجَالٍ   ثَلاَثُ نِسَاءٍ .

Not: 3-10 arasındaki sayıların müzekkerlik ve müenneslikleri sayıların (ma'dûd'un) müfredlerinin müzekker ve müennes olmasına göredir (ثَلاَثَةُ أَقْلاَمٍ) de sayının müzekker gelmesi (أَقْلاَمٌ) a göre değil, müfredi olan (قَلَمٌ) a göredir.

4-Umûmiyetle sayılar sayılan isimden önce gelir. Yalnız bir ve iki sayıları ma'dûdun (sayıların) sonra gelir ve sıfatı olurlar:

خَمْسَةُ بُيُوتٍ (Temyîz: بُيُوتٍ)   رَجُلٌ وَاحِدٌ (Sıfat: وَاحِدٌ)   اَلْمَرْأَتَانِ الاثْنَتَانِ (Sıfat: الاثْنَتَانِ)

5- Yukarıda da belirtildiği gibi 3-10 arasındaki (3 ve 10 dahil) sayıların temyîzi cem-i mecrûr gelir, i'râbı muzâfun ileyh olarak yapılır:

سِتَّةُ أَيَّامٍ   سَبْعُ لَيَالٍ

6- 1-10 kadar sayılara müfred (اَلْمُفْرَدُ) denir.

7- 11-19 arasındaki sayılar feth üzere mebnîdir; yalnız, 12 sayısının birinci sayısı mu'rabdır;

جَاءَ اثْنَا عَشَرَ رَجُلاً   رَأَيْتُ اثْنَيْ عَشَرَ رَجُلاً

8- 13-19 arasındaki sayıların müzekkerlerinde bitişik tâ, birinci sayıdadır, ikinci sayıda yoktur; müenneslerinde ise ikincilerindedir, birincilerinde yoktur.

أَرْبَعَةَ عَشَرَ وَلَدًا   أَرْبَعَ عَشَرَةَ بِنْتًا

9- 11 sayısının müzekkeri (أَحَدَ عَشَرَ), müennesi (اِحْدَى عَشْرَةَ) dir.

10- 12 sayısının,

Müzekker merfû'su (اثْنَا عَشَرَ), müzekker mansûb ve müennes (اثْنَيْ عَشَرَ) dır.

Müennes merfû'su (اثْنَتَا عَشَرَةَ), müennes mansûb ve mecrûru (اثْنَتَيْ عَشَرَةَ) dır.

11- 11'den 99'a kadar sayıların temyîzi müfred mansûb gelir, "Temyîz" diye i'râblanır.

12- 11 den 19'a kadar sayılara **mürekkeb** (اَلْمُرَكَّبُ) sayılar denir. (Ukûd (onluk) sayılar hariç)

13- Onluk (20, 30, 40...) sayılarında müzekkerlik müenneslik yoktur. Bu sayılar hem müzekker, hem de müennes için ortak kullanılırlar.

14- Onluk sayıların i'râbı harf iledir. Ref hâli (و), nasb ve cer halleri (ى) iledir:

جَاءَ ثَلاَثُونَ رَجُلاً (Ref') - رَأَيْتُ ثَلاَثِينَ رَجُلاً (Nasb) - سَلَّمْتُ عَلَى ثَلاَثِينَ رَجُلاً (Cer)

15- Onluk sayılara **Ukûd** (اَلْعُقُودُ) sayılar denir.

16-Yüz'ün katları iki sayının kaynaşmasından meydana gelir. İ'râbı birinci sayının sonunda görülür, ikinci sayı dâimâ mecrûr olur:[1]

Bahçedeki 600 ağaç kesildi. قُطِعَ سِتُّمائَةِ شَجَرَةٍ فِى الْحَدِيقَةِ.

Bahçede 600 ağaç gördüm. رَأَيْتُ سِتَّمائَةِ شَجَرَةٍ فِى الْحَدِيقَةِ.

17- 100, 1000 ve bunların katlarının temyîzi müfred mecrûr olarak gelir, muzâfun ileyh olarak i'râblanır:

سَبْعُمائَةِ بِنْتٍ تِسْعَةُ آلافِ طَالِبٍ

18- 100,1000 ve katlarında da müzekkerlik müenneslik yoktur. Bu sayılar hem müzekker, hem de müennes için ortak kullanılır.

19- 23, 115, 675 ... gibi sayılar birbirlerine vav la bağlandıkları için bunlara **ma'tûf** (اَلْمَعْطُوفُ) sayılar denir..

23 ثَلاثَةٌ وَ عِشْرُونَ 675 سِتُّمائَةٍ وَ خَمْسَةٌ وَ سَبْعُونَ

115 مِائَةٌ وَ خَمْسَةَ عَشَرَ 996 تِسْعُمائَةٍ وَ سِتَّةٌ وَ تِسْعُونَ

20-Mâ'tûf sayılardan sonra gelen temyîz, son sayıya göredir:

105 kalem مِائَةٌ وَ خَمْسَةُ أَقْلامٍ.

713 kalem سَبْعُمائَةٍ وَ ثَلاثَةَ عَشَرَ قَلَمًا.

754 kalem تِسْعُمائَةٍ وَ أَرْبَعَةٌ وَ خَمْسُونَ قَلَمًا.

21- 3-9 arasındaki, belli olmayan miktarın müzekkeri için (بِضْعَةٌ), müennesi için (بِضْعٌ) kullanılır. Bunlara **belgisiz sıfat** (kinâye) denir. Bunlardan sonra gelen isme de **temyîz** denir. Temyîzleri cemî mecrûr gelir. Bu isimlerin muzâfun ileyh olarak i'râbı yapılır.

birkaç kadın بِضْعُ نِسْوَةٍ *birkaç adam* بِضْعَةُ رِجَالٍ

birkaç gece بِضْعُ لَيَالٍ *birkaç gün* بِضْعَةُ أَيَّامٍ

1.(300, 400, ..., 900) sayılarındaki (مِائَةٌ), mânâ bakımından cemî olduğu için temyîz kabûl edilmiştir.

22-Daha büyük sayılar için *küsur* (نَيِّفٌ) kelimesi kullanılır:

doksan küsur نَيِّفٌ وَ تِسْعُونَ *yirmi kadar* نَيِّفٌ وَ ثَلاَثُونَ

23-Sayıların müzekkerlik ve müenneslik durumları aşağıdaki şekilde özetleneblir:

1 ve 2 sayıları:

Ma'dûduna (sayılana) uyar ve sıfatı olur:

طَالِبٌ وَاحِدٌ طَالِبَتَانِ اثْنَتَانِ

3'den 9'a kadar olan sayılar:

Dâimâ ma'dûdunun (müfredinin) aksi olur. Ma'dûd müzekkerse kapalı tâ alırlar, müennes almazlar. Üç şekilde gelirler:

a-Müfred olduklarında:

ثَلاَثَةُ طُلاَّبٍ ثَلاَثُ طَالِبَاتٍ

b-Mürekkeb olduklarında:

أَرْبَعَةَ عَشَرَ طَالِبًا أَرْبَعَ عَشْرَةَ طَالِبَةً

c-Ma'tûfun aleyh olduklarında:

خَمْسَةٌ وَ سَبْعُونَ طَالِبًا خَمْسٌ وَ سَبْعُونَ

10 Sayısı:

İki şekilde gelir:

a-Müfred olduğunda: Ma'dûdun (müfredinin) aksi olur. Ma'dûd müzekkerse kapalı tâ alır, müennesse almaz:

عَشْرَةُ طُلاَّبٍ عَشْرُ طَالِبَاتٍ

b-Mürekkeb olduğunda: Müzekkerlik ve müenneslik bakımından ma'dûduna uyar:

سَبْعَةَ عَشَرَ طَالِبًا سَبْعَ عَشْرَةَ طَالِبَةً

11 ve 12 sayıları:

Müzekkerlik ve müenneslik bakımından ma'dûdlarına uyarlar:

أَحَدَ عَشَرَ طَالِبًا　　اثْنَا عَشَرَ طَالِبًا

إحْدَى عَشْرَةَ طَالِبَةً　　اثْنَتَا عَشْرَةَ طَالِبَةً

Ukûd sayılar: (20, 30, ..., 90)

Müzekkerlik ve müennes olma durumlarında değişiklik olmaz:

عِشْرُونَ طَالِبًا　　سَبْعُونَ طَالِبًا

عِشْرُونَ طَالِبَةً　　سَبْعُونَ طَالِبًا

100, 1.000, 1.000.000 ve katlarında:

Müzekker-müennes olma durumlarında değişiklik olmaz:

مِائَتَا طَالِبٍ　　أَلْفُ طَالِبٍ

مِائَتَا طَالِبَةٍ　　أَلْفُ طَالِبَةٍ

Not: **1**-Ma'dûd: Sayılan, sayının temyîzidir.

2-Müfred sayı: 3'den 10'a kadar olan sayılar.

3-Mürekkeb sayılar: 11'den 99'a kadar olan sayılar.

4-Ma'tûf sayılar: 23, 67, 120, 1356 gibi birbirlerine vâv'la bağlanan sayılar.

5-Ukûd sayılar: 20, 30, 40, ..., 90'a kadar olan onluk sayılar.

24-Sayıların temyîzleri ve i'râbları:

1 ve 2 sayıları: Temyîzleri yoktur. Ma'dûdlarından sonra gelirler, sıfat olurlar. İ'râb bakımından ma'dûd (mevsûf) larına uyarlar:

امْرَأَتَانِ اثْنَتَانِ

3'den 10'a kadarki sayılar: Temyîzleri cemî-mecrûr gelir. Muzâfun ileyh olarak i'râblanır:

ثَلاَثَةُ طُلاَّبٍ   عَشْرُ طَالِبَاتٍ

11'den 99'a kadar olan sayılar: Temyîzleri müfred-mansûb gelir. Temyîz olarak i'râblanır:

خَمْسَةَ عَشَرَ طَالِبًا   تِسْعٌ وَ ثَمَانُونَ طَالِبَةً

100, 1.000, 1.000.000 ve katları: Temyîzleri müfred-mecrûr gelir. Muzâfun ileyh olarak i'râblanır.

B-Asıl Sayılar (اَلأَعْدَادُ الأَصْلِيَّةُ)

اَرْبَعُمِائَةِ طَالِبٍ   اَلْفُ طَالِبَةٍ

1-Birler hânesi (اَلْمُفْرَدُ)

لِلْمُؤَنَّثِ dişi için		**لِلْمُذَكَّرِ erkek için**
طَالِبَةٌ وَاحِدَةٌ	(١)	طَالِبٌ وَاحِدٌ
طَالِبَتَانِ اثْنَتَانِ	(٢)	طَالِبَانِ اثْنَانِ
ثَلاَثُ طَالِبَاتٍ	(٣)	ثَلاَثَةُ طُلاَّبٍ
أَرْبَعُ طَالِبَاتٍ	(٤)	أَرْبَعَةُ طُلاَّبٍ
خَمْسُ طَالِبَاتٍ	(٥)	خَمْسَةُ طُلاَّبٍ
سِتُّ طَالِبَاتٍ	(٦)	سِتَّةُ طُلاَّبٍ
سَبْعُ طَالِبَاتٍ	(٧)	سَبْعَةُ طُلاَّبٍ
ثَمَانِى طَالِبَاتٍ	(٨)	ثَمَانِيَةُ طُلاَّبٍ
تِسْعُ طَالِبَاتٍ	(٩)	تِسْعَةُ طُلاَّبٍ
عَشْرُ طَالِبَاتٍ	(١٠)	عَشَرَةُ طُلاَّبٍ

2-Onlar hânesi (اَلْمُرَكَّبُ)**:**

لِلْمُؤَنَّثِ dişi için		**لِلْمُذَكَّرِ erkek için**
اِحْدَى عَشْرَةَ طَالِبَةً	(١١)	أَحَدَ عَشَرَ طَالِبًا

اِثْنَا عَشَرَ طَالِبًا	(١٢)	اِثْنَتَا عَشْرَةَ طَالِبَةً
ثَلَاثَةَ عَشَرَ طَالِبًا	(١٣)	ثَلَاثَ عَشْرَةَ طَالِبَةً
أَرْبَعَةَ عَشَرَ طَالِبًا	(١٤)	أَرْبَعَ عَشْرَةَ طَالِبَةً
خَمْسَةَ عَشَرَ طَالِبًا	(١٥)	خَمْسَ عَشْرَةَ طَالِبَةً
سِتَّةَ عَشَرَ طَالِبًا	(١٦)	سِتَّ عَشْرَةَ طَالِبَةً
سَبْعَةَ عَشَرَ طَالِبًا	(١٧)	تِسْعَ عَشْرَةَ طَالِبَةً
ثَمَانِيَةَ عَشَرَ طَالِبًا	(١٨)	ثَمَانِيَ عَشْرَةَ طَالِبَةً
تِسْعَةَ عَشَرَ طَالِبًا	(١٩)	تِسْعَ عَشْرَةَ طَالِبَةً

3- Onluklar (اَلْعُقُودُ):

erkek için لِلْمُذَكَّرِ		dişi için لِلْمُؤَنَّثِ
عِشْرُونَ طَالِبًا	(٢٠)	عِشْرُونَ طَالِبَةً
ثَلَاثُونَ طَالِبًا	(٣٠)	ثَلَاثُونَ طَالِبَةً
أَرْبَعُونَ طَالِبًا	(٤٠)	أَرْبَعُونَ طَالِبَةً
خَمْسُونَ طَالِبًا	(٥٠)	خَمْسُونَ طَالِبَةً
سِتُّونَ طَالِبًا	(٦٠)	سِتُّونَ طَالِبَةً
سَبْعُونَ طَالِبًا	(٧٠)	سَبْعُونَ طَالِبَةً
ثَمَانُونَ طَالِبًا	(٨٠)	ثَمَانُونَ طَالِبَةً
تِسْعُونَ طَالِبًا	(٩٠)	تِسْعُونَ طَالِبَةً

4- Mâ'tûf sayı (اَلْمَعْطُوفُ):

erkek için لِلْمُذَكَّرِ		dişi için لِلْمُؤَنَّثِ
وَاحِدٌ وَعِشْرُونَ طَالِبًا	(٢١)	اِحْدَى وَعِشْرُونَ طَالِبَةً
اِثْنَانِ وَعِشْرُونَ طَالِبًا	(٢٢)	اِثْنَتَانِ وَعِشْرُونَ طَالِبَةً

ثَلاَثَةٌ وَ عِشْرُونَ طَالِبًا	(٢٣)	ثَلاَثٌ وَ عِشْرُونَ طَالِبَةً
أَرْبَعَةٌ وَ عِشْرُونَ طَالِبًا	(٢٤)	أَرْبَعٌ وَ عِشْرُونَ طَالِبَةً
خَمْسَةٌ وَ عِشْرُونَ طَالِبًا	(٢٥)	خَمْسٌ وَ عِشْرُونَ طَالِبَةً
سِتَّةٌ وَ عِشْرُونَ طَالِبًا	(٢٦)	سِتٌّ وَ عِشْرُونَ طَالِبَةً
سَبْعَةٌ وَ عِشْرُونَ طَالِبًا	(٢٧)	سَبْعٌ وَ عِشْرُونَ طَالِبَةً
ثَمَانِيَةٌ وَ عِشْرُونَ طَالِبًا	(٢٨)	ثَمَانٍ وَ عِشْرُونَ طَالِبَةً
تِسْعَةٌ وَ عِشْرُونَ طَالِبًا	(٢٩)	تِسْعٌ وَ عِشْرُونَ طَالِبَةً
ثَلاَثُونَ طَالِبًا	(٣٠)	ثَلاَثُونَ طَالِبَةً
أَرْبَعَةٌ وَ ثَلاَثُونَ طَالِبًا	(٣٤)	أَرْبَعٌ وَ ثَلاَثُونَ طَالِبَةً
أَرْبَعُونَ طَالِبًا	(٤٠)	أَرْبَعُونَ طَالِبَةً
خَمْسَةٌ وَ أَرْبَعُونَ طَالِبًا	(٤٥)	خَمْسٌ وَ أَرْبَعُونَ طَالِبَةً
سِتَّةٌ وَ خَمْسُونَ طَالِبًا	(٥٦)	سِتٌّ وَ خَمْسُونَ طَالِبَةً
سَبْعَةٌ وَ سِتُّونَ طَالِبًا	(٦٧)	سَبْعٌ وَ سِتُّونَ طَالِبَةً
ثَمَانِيَةٌ وَ سَبْعُونَ طَالِبًا	(٧٨)	ثَمَانٍ وَ سَبْعُونَ طَالِبَةً
تِسْعَةٌ وَ تِسْعُونَ طَالِبًا	(٩٩)	تِسْعٌ وَ تِسْعُونَ طَالِبَةً

5- a. Yüzler hânesi:

(١٠٠)	مِائَةُ طَالِبٍ / طَالِبَةٍ	(٢٠٠)	مِائَتَا طَالِبَةٍ / طَالِبَةٍ
(٣٠٠)	ثَلاَثُمِائَةِ طَالِبٍ / طَالِبَةٍ	(٤٠٠)	أَرْبَعُمِائَةِ طَالِبٍ / طَالِبَةٍ
(٥٠٠)	خَمْسُمِائَةِ طَالِبٍ / طَالِبَةٍ	(٦٠٠)	سِتُّمِائَةِ طَالِبٍ / طَالِبَةٍ
(٧٠٠)	سَبْعُمِائَةِ طَالِبٍ / طَالِبَةٍ	(٨٠٠)	ثَمَانِمِائَةِ طَالِبٍ / طَالِبَةٍ
(٩٠٠)	تِسْعُمِائَةِ طَالِبٍ / طَالِبَةٍ		

b. Yüzler hânesinin mâ'tûf şekli:

مِائَةُ طَالِبٍ وَ طَالِبٌ	(١٠١)	مِائَةُ طَالِبٍ وَ طَالِبَةٌ
مِائَةُ طَالِبٍ وَ طَالِبَانِ	(١٠٢)	مِائَةُ طَالِبَةٍ وَ طَالِبَتَانِ
مِائَةٌ وَ ثَلاَثَةُ طُلاَّبٍ	(١٠٣)	مِائَةٌ وَ ثَلاَثُ طَالِبَاتٍ
مِائَةٌ وَ أَرْبَعَةُ طُلاَّبٍ	(١٠٤)	مِائَةٌ وَ أَرْبَعُ طَالِبَاتٍ
مِائَةٌ وَ عَشَرَةُ طُلاَّبٍ	(١١٠)	مِائَةٌ وَ عَشْرُ طَالِبَاتٍ
مِائَةٌ وَ أَحَدَ عَشَرَ طَالِبًا	(١١١)	مِائَةٌ وَ اِحْدَى عَشَرَةَ طَالِبَةً
مِائَةٌ وَ اِثْنَا عَشَرَ طَالِبًا	(١١٢)	مِائَةٌ وَ اِثْنَتَا عَشَرَةَ طَالِبَةً
مِائَةٌ وَ خَمْسَةَ عَشَرَ طَالِبًا	(١١٥)	مِائَةٌ وَ خَمْسَ عَشَرَةَ طَالِبَةً
مِائَةٌ وَ وَاحِدٌ وَ عِشْرُونَ طَالِبًا	(١٢١)	مِائَةٌ وَ اِحْدَى وَ عِشْرُونَ طَالِبَةً
مِائَتَانِ وَ اِثْنَانِ وَ ثَلاَثُونَ طَالِبًا	(٢٣٢)	مِائَتَانِ وَ اِثْنَتَانِ وَ ثَلاَثُونَ طَالِبَةً
ثَلاَثُمِائَةٍ وَ خَمْسَةٌ وَ أَرْبَعُونَ طَالِبًا	(٣٤٥)	ثَلاَثُمِائَةٍ وَ خَمْسٌ وَ أَرْبَعُونَ طَالِبَةً
أَرْبَعُمِائَةٍ وَ سِتَّةٌ وَ خَمْسُونَ طَالِبًا	(٤٥٦)	أَرْبَعُمِائَةٍ وَ سِتٌّ وَ خَمْسُونَ طَالِبَةً
سَبْعُمِائَةٍ وَ ثَمَانِيَةٌ وَ سِتُّونَ طَالِبًا	(٧٦٨)	تِسْعُمِائَةٍ وَ ثَمَانٍ وَ سِتُّونَ طَالِبَةً
تِسْعُمِائَةٍ وَ تِسْعَةٌ وَ تِسْعُونَ طَالِبًا	(٩٩٩)	تِسْعُمِائَةٍ وَ تِسْعٌ وَ تِسْعُونَ طَالِبَةً

6-Binler hânesi:

(١٠٠٠) أَلْفُ طَالِبٍ / طَالِبَةٍ	(٢٠٠٠) أَلْفَا طَالِبٍ / طَالِبَةٍ
(٣٠٠٠) ثَلاَثَةُ آلاَفِ طَالِبٍ / طَالِبَةٍ	(٤٠٠٠) أَرْبَعَةُ آلاَفِ طَالِبٍ / طَالِبَةٍ
(٥٠٠٠) خَمْسَةُ آلاَفِ طَالِبٍ / طَالِبَةٍ	(٦٠٠٠) سِتَّةُ آلاَفِ طَالِبٍ / طَالِبَةٍ
(٧٠٠٠) سَبْعَةُ آلاَفِ طَالِبٍ / طَالِبَةٍ	(٨٠٠٠) ثَمَانِيَةُ آلاَفِ طَالِبٍ / طَالِبَةٍ
(٩٠٠٠) تِسْعَةُ آلاَفِ طَالِبٍ / طَالِبَةٍ	(١٠٠٠٠) عَشَرَةُ آلاَفِ طَالِبٍ / طَالِبَةٍ

Not: Yukarıdaki sayılara dikkat edilirse sayı sayının temyîzi olmuştur. Meselâ (تِسْعَةُ آلاَفِ طَالِبٍ) de (آلاَفِ) kelimesi (تِسْعَةُ) nün temyîzi olduğu

için cemî mecrûr gelmiştir.

(٢٠٠٠٠) عِشْرُونَ أَلْفَ طَالِبٍ / طَالِبَةٍ (٣٠٠٠٠) ثَلاَثُونَ أَلْفَ طَالِبٍ / طَالِبَةٍ

(٥٠٠٠٠) خَمْسُونَ أَلْفَ طَالِبٍ / طَالِبَةٍ (٩٠٠٠٠) تِسْعُونَ أَلْفَ طَالِبٍ / طَالِبَةٍ

(١٠٠٠٠٠) مِائَةُ أَلْفِ طَالِبٍ / طَالِبَةٍ (٢٠٠٠٠٠) مِائَتَا أَلْفِ طَالِبٍ / طَالِبَةٍ

(٣٠٠٠٠٠) ثَلاَثُمِائَةِ أَلْفِ طَالِبٍ / طَالِبَةٍ (٦٠٠٠٠٠) سِتُّمِائَةِ أَلْفِ طَالِبٍ / طَالِبَةٍ

(١٠٠٠٠٠٠) أَلْفُ أَلْفِ (مَلْيُونُ ج مَلاَيِينُ) طَالِبٍ / طَالِبَةٍ

(١٠٠٠٠٠٠٠٠٠) بِلْيَارُ (ج بِلْيَارَات) أَو مِلْيَارُ (ج مِلْيَارَات) طَالِبٍ / طَالِبَةٍ.

b-Binler hânesinin ma‘tûf şekli

(٣٥٤٣) ثَلاَثَةُ آلاَفٍ وَ خَمْسُمِائَةٍ وَ ثَلاَثَةٌ وَ أَرْبَعُونَ طَالِبًا.

(١٠٥٤٣) عَشْرَةُ آلاَفٍ وَ خَمْسُمِائَةٍ وَ ثَلاَثٌ وَ أَرْبَعُونَ طَالِبَةً.

(٧٦٨٥٤) سِتَّةٌ وَ سَبْعُونَ أَلْفًا وَ ثَمَانِمِائَةٍ وَ أَرْبَعَةٌ وَ خَمْسُونَ طَالِبًا.

(٦٧٦٩٦٢) سِتُّمِائَةٍ وَ سِتَّةٌ وَ سَبْعُونَ أَلْفًا وَ تِسْعُمِائَةٍ وَ اثْنَانِ وَ سِتُّونَ طَالِبًا.

(٤٦١٨٣٧٨) أَرْبَعَةُ مَلاَيِينَ وَ سِتُّمِائَةٍ وَ ثَمَانِيَةَ عَشَرَ أَلْفًا وثَلاَثُمِائَةٍ وَ ثَمَانٍ وَ سَبْعُونَ طَالِبَةً.

Not: "Yüz"ü aşan büyük sayılarda küçük sayıların büyüğe veya büyüklerin küçüğe atfedilmesi câizdir. Temyîzler de buna göre yapılır. Kısaca çoktan aza veya azdan çoğa doğru okunabilir.

سَبْعَةُ آلاَفٍ وَ خَمْسُمِائَةٍ وَ أَرْبَعَةٌ وَ ثَمَانُونَ طَالِبًا. *(7584) öğrenci*

أَرْبَعَةٌ وَ ثَمَانُونَ وَ خَمْسُمِائَةٍ وَ سَبْعَةُ آلاَفِ طَالِبٍ. *(7584) öğrenci*

C. Sıra Sayıları (اَلْأَعْدَادُ التَّرْتِيبِيَّةُ)**:**

(لِلْمُؤَنَّثِ) **dişi için**		(لِلْمُذَكَّرِ) **erkek için**
اَلْأُولَى	(birinci)	اَلْأَوَّلُ
اَلثَّانِيَةُ	(ikinci)	اَلثَّانِى
اَلثَّالِثَةُ	(üçüncü)	اَلثَّالِثُ
اَلرَّابِعَةُ	(dördüncü)	اَلرَّابِعُ
اَلْخَامِسَةُ	(beşinci)	اَلْخَامِسُ
اَلسَّادِسَةُ	(altıncı)	اَلسَّادِسُ
اَلسَّابِعَةُ	(yedinci)	اَلسَّابِعُ
اَلثَّامِنَةُ	(sekizinci)	اَلثَّامِنُ
اَلتَّاسِعَةُ	(dokuzuncu)	اَلتَّاسِعُ
اَلْعَاشِرَةُ	(onuncu)	اَلْعَاشِرُ

Not: 1-Sıra sayılarına **el-a'dâdu'l-vasfiyye** (اَلْأَعْدَادُ الْوَصْفِيَّةُ) de denir.

2-Yukarıdaki tabloya bakınca , birinci hâriç diğerlerinin (فَاعِلٌ) vezninden geldiği görülmektedir.

3-Bu sayılar normal olarak müzekkerleri tâ'sız müennesleri tâlıdır.

4-Bunlar umûmiyetle sıfat olarak kullanılırlar.

حَادِيَةَ عَشْرَةَ	(on birinci)	حَادِىَ عَشَرَ
ثَانِيَةَ عَشْرَةَ	(on ikinci)	ثَانِىَ عَشَرَ
ثَالِثَةَ عَشْرَةَ	(on üçüncü)	ثَالِثَ عَشَرَ
رَابِعَةَ عَشْرَةَ	(on dördüncü)	رَابِعَ عَشَرَ
تَاسِعَةَ عَشْرَةَ	(on dokuzuncu)	تَاسِعَ عَشَرَ

Not: 1- 11-19 arasındaki sıra sayılar, feth üzere mebnîdirler. İki sayının harekesi aslâ değişmez:

Onüçüncü öğrenci geldi. جَاءَ طَالِبٌ ثَالِثَ عَشَرَ.

Onüçüncü öğrenciyi gördüm. رَأَيْتُ طَالِبًا ثَالِثَ عَشَرَ.

Onüçüncü öğrenciye selam verdim.. سَلَّمْتُ عَلَى طَالِبٍ ثَالِثَ عَشَرَ.

2-11-19 arasındaki sıra sayılar ma'rife isme sıfat olduklarında birinci sayılar harf-i tarif alır ikinci sayılar almaz:

اَلطَّالِبُ الْحَادِىَ عَشَرَ   اَلطَّالِبَةُ الثَّانِيَةَ عَشَرَ

اَلطَّالِبُ الثَّالِثَ عَشَرَ   اَلطَّالِبَةُ الرَّابِعَةَ عَشَرَةَ

Yirmiden sonraki sıra sayılar:

(21.) حَادٍ وَ عِشْرُونَ   (22.) ثَانٍ وَ عِشْرُونَ

(65.) خَامِسٌ وَ سِتُّونَ   (99.) تَاسِعٌ وَ تِسْعُونَ

(564.) رَابِعٌ وَ سِتُّونَ وَ خَمْسُمِائَةٍ   (8645.) خَامِسٌ وَ أَرْبَعُونَ وَ سِتُّونَ وَ ثَمَانِيَةُ آلاَفٍ

Ma'tûf sayıların mevsûfu marife olunca her iki sayı da harf-i târif alır:

اَلطَّالِبُ الثَّالِثُ وَ الْعِشْرُونَ   اَلطَّالِبَةُ التَّاسِعَةُ وَ السِّتُّونَ

D-Kesir Sayılar (اَلْأَعْدَادُ الْكَسْرِيَّةُ):

1-Onda bire kadarki sayılar aşağıdaki şekillerde gelir:

1/2 (yarım) نِصْفٌ,   cemisi أَنْصَافٌ

1/3 ثُلُثٌ,   1/4 رُبُعٌ,   1/5 خُمُسٌ,   1/6 سُدُسٌ,

1/7 سُبُعٌ,   1/8 ثُمُنٌ,   1/9 تُسُعٌ,   1/10 عُشُرٌ

Not:a- 1/3'ten 1/10'a kadar sayılar (فُعُلٌ) vezninden cemileri ise (أَفْعَالٌ) vezninden gelir.

b-Bu sayılar, ثُلْثٌ، رُبْعٌ، خُمْسٌ ... şeklinde orta harfleri sâkin

olarak da telaffuz edilir.

c-Bâzı kesir sayıları bu kelimelerin birbirine izâfeti ile yapılır:

1/28 سُبْعُ رُبْعٍ	1/20 نِصْفُ عُشْرٍ	1/100 عُشْرُ عُشْرٍ

2- Onda bir'den sonrası(جُزْءٌ), (قِطْعَةٌ), (سَهْمٌ) gibi kelimelerin yardımı ile yapılır:

3/20 ثَلاَثَةُ أَجْزَاءٍ مِنْ عِشْرِينَ جُزْئًا .

1/77 قِطْعَةٌ مِنْ سَبْعٍ وَ سَبْعِينَ قِطْعَةً .

5/29 خَمْسَةُ أَسْهُمٍ مِنْ عِشْرِينَ سَهْمًا .

% 1, % 25 % 80 gibi kesir sayılar ise (بِ) veyâ (فِى) harf-i cerleri yardımı ile yapılır:

% 5 خَمْسَةٌ بِالْمِائَةِ	% 18 ثَمَانِيَةَ عَشَرَ فِى الْمِائَةِ
% 37 سَبْعَةٌ وَ ثَلاَثُونَ بِالْمِائَةِ	% 73 ثَلاَثَةٌ وَ سَبْعُونَ فِى الْمِائَةِ

E. Üleştirme Sayıları (الأَعْدَادُ التَّوْزِيعِيَّةُ):

Asıl sayılardan (فُعَالُ) veya (مَفْعَلُ) vezinlerinde yapılır:

مَوْحَدُ	*(birer birer)*	أُحَادُ
مَثْنَى	*(ikişer ikişer)*	ثُنَاءُ
مَثْلَثُ	*(üçer üçer)*	ثُلاَثُ
مَسْبَعُ	*(yedişer yedişer)*	سُبَاعُ
مَعْشَرُ	*(onar onar)*	عُشَارُ

Not: 1- Bu vezinler 1'den 10'a kadar sayılar için kullanılır.

2- Bu vezinlerden gelen üleştirme sayıları gayr-ı munsariftirler.

3- Üleştirme sayıları müzekker ve müennes için ortak kullanılırlar:

Sınıfa dörder dörder girdik. — دَخَلْنَا الصَّفَّ رُبَاعَ.

Ayrıca üleştirme sayıları asıl sayıların tekrarlanması ile de yapılır:

وَاحِدَةٌ وَاحِدَةٌ	*(birer birer)*	وَاحِدٌ وَاحِدٌ
اثْنَتَان اثْنَتَان	*(ikişer ikişer)*	اثْنَان اثْنَان
عَشْرٌ عَشْرٌ	*(onar onar)*	عَشْرَةٌ عَشْرَةٌ
(aynı)	*(yirmişer yirmişer)*	عِشْرُونَ عِشْرُونَ
(aynı)	*(yüzer yüzer)*	مِائَةٌ مِائَةٌ
(aynı)	*(biner biner)*	أَلْفٌ أَلْفٌ

Öğrenciler üçer üçer geldiler. — جَاءَ الطُّلاَّبُ ثَلاَثَةً ثَلاَثَةً.

IV-Temyîzin İ'râbı:

بَاعَ التَّاجِرُ رِطْلَيْنِ سُكَّرًا.

بَاعَ : فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ.

التَّاجِرُ : فَاعِلٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

رِطْلَيْنِ : مَفْعُولٌ بِهِ مَنْصُوبٌ بِالْيَاءِ لأَنَّهُ مُثَنًّى

سُكَّرًا : تَمْيِيزٌ مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ.

فِي الْمَيْدَانِ عِشْرُونَ جَوَادًا.

فِي الْمَيْدَانِ : جَارٌّ وَ مَجْرُورٌ (أَوْ شِبْهُ جُمْلَةٍ) خَبَرٌ مُقَدَّمٌ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ.

عِشْرُونَ : مُبْتَدَأٌ مُؤَخَّرٌ مَرْفُوعٌ بِالوَاوِ لأَنَّهُ مِنْ أَعْدَادِ الْعُقُودِ.

جَوَادًا : تَمْيِيزٌ مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ.

اشْتَرَيْتُ ثَلاَثَةَ أَقْلاَمٍ.

اشْتَرَيْتُ : فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ وَ التَّاءُ فَاعِلٌ مَبْنِيٌّ عَلَى الضَّمِّ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ.

ثَلاَثَةَ : مَفْعُولٌ بِهِ مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ وَ هُوَ مُضَافٌ.
أَقْلاَمٍ : مُضَافٌ إِلَيْهِ مَجْرُورٌ بِالْكَسْرَةِ.

اَلْمَدِينَةُ أَكْبَرُ مِنَ الْقَرْيَةِ سُكَّانًا.
اَلْمَدِينَةُ : مُبْتَدَأٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.
أَكْبَرُ : خَبَرٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.
مِنْ : حَرْفُ جَرٍّ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ.
اَلْقَرْيَةِ : مَجْرُورٌ بِـ (مِنْ) وَ عَلاَمَةُ جَرِّهِ الْكَسْرَةُ.
سُكَّانًا : تَمْيِيزٌ مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ.

لِلّٰهِ دَرُّكَ فَارِسًا!
لِلّٰهِ : جَارٌّ وَ مَجْرُورٌ مُتَعَلِّقَانِ بِخَبَرٍ مُقَدَّمٍ مَحْذُوفٍ.
دَرُّكَ : (دَرُّ) مُبْتَدَأٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ وَ هُوَ مُضَافٌ وَ الْكَافُ مُضَافٌ إِلَيْهِ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ فِي مَحَلِّ جَرٍّ.
فَارِسًا : تَمْيِيزٌ مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ.

كَمْ أَخًا لَكَ؟
كَمْ : اِسْمُ اِسْتِفْهَامٍ مُبْتَدَأٌ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ.
أَخًا : تَمْيِيزٌ مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ.
لَكَ : جَارٌّ وَ مَجْرُورٌ مُتَعَلِّقَانِ بِخَبَرٍ مَحْذُوفٍ (شِبْهُ جُمْلَةٍ خَبَرٌ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ).

كَمْ مِنْ قَرْيَةٍ زُرْتُهَا.
كَمْ : جَرِيَّةٌ مُبْتَدَأٌ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ.
مِنْ : بَيَانِيَّةٌ حَرْفُ جَرٍّ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ.
قَرْيَةٍ : اِسْمٌ مَجْرُورٌ بِالْكَسْرَةِ وَ الْجَارُّ وَ الْمَجْرُورُ مُتَعَلِّقَانِ بِحَالٍ مَحْذُوفَةٍ لِـ(كَمْ)

التَّقْدِيرُ (عَدَدٌ كَبِيـــرٌ حَالَةَ كَوْنِهِ مِنَ الْقُرَى زُرْتُهُ) (أَوِ الْجَارُّ وَ الْمَجْرُورُ تَمْيِيــزٌ فِي مَحَلِّ نَصْبٍ).

زُرْتُهَا : فِعْلٌ وَ فَاعِلٌ وَ مَفْعُولٌ بِهِ، وَ الْجُمْلَةُ خَبَرٌ لِلْمُبْتَدَإِ (كَمْ) فِي مَحَلِّ رَفْعٍ.

بِكَمْ دِرْهَمٍ اشْتَرَيْتَ هٰذَا؟

اَلْبَاءُ : حَرْفُ جَرٍّ مَبْنِيٌّ عَلَى الْكَسْرِ

كَمْ : اِسْتِفْهَامِيَّةٌ مَبْنِيٌّ عَلَى الســـكُونِ فِي مَحَلِّ جَرٍّ بِالـــبَاءِ وَ الْجَارُّ وَ الْمَجْرُورُ مُتَعَلِّقَانِ بِـ(اشْتَرَيْتَ).

دِرْهَمٍ : مَجْرُورٌ بِـ (مِنْ) مُقَدَّرَةٍ.

اشْتَرَيْتَ : فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ وَ التَّاءُ فَاعِلٌ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ.

هٰذَا : مَفْعُولٌ بِهِ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ فِي مَحَلِّ نَصْبٍ.

(مِنْ دِرْهَمٍ) : اَلْجَارُّ الْمُقَدَّرُ وَ الْمَجْرُورُ مُتَعَلِّقَانِ بِحَالٍ مَحْذُوفَةٍ.

Not: (مِنْ) in takdîr edilmesi için bk. el-Mebâdiu'l-arabiyye, IV, 312.

OTUZ ALTINCI BÖLÜM

MÜSTESNÂ

(اَلْمُسْتَثْنَى)

I- *Ali den başka bütün arkadaşlar geldi.* حَضَرَ الأَصْدِقَاءُ إِلاَّ عَلِيًّا .

Biri hâriç güvercinlerin hepsi uçtu. طَارَ الْحَمَامُ إِلاَّ وَاحِدَةً .

Bir pencere hâriç diğerlerini açtım. فَتَحْتُ النَّوَافِذَ إِلاَّ نَافِذَةً .

Kardeşinden başka bütün yolcular döndü. عَادَ الْمُسَافِرُونَ إِلاَّ أَخَاكَ .

Yukarıdaki cümlelerde de görüldüğü gibi (إِلاَّ) ve benzerlerinden sonra gelen isim, önceki kısmın hükmünün dışında kalmıştır. İlk cümlede arkadaşlar gelmiş olmalarına rağmen, Ali gelmemiş ve cümlenin ifâde ettiği hükmün dışında kalmıştır.

A 1- İstisnâ Edatları: Bellibaşlıkları:

إِلاَّ غَيْر سِوَى خَلاَ عَدَا حَاشَا

2-İstisnâ edetından sonra gelen isme **müstesnâ** (اَلْمُسْتَثْنَى) denir.

3-İstisnâ edatından önce gelen isme ise **müstesnâ minh** (اَلْمُسْتَثْنَى مِنْهُ) denir.

Halid' den başka bütün öğrenciler geldi. جَاءَ الطُّلاَّبُ إِلاَّ خَالِدًا .

Müstesnâ ↓ Müstesnâ minh
İstisnâ edâtı

Yukarıda da görüldüğü gibi istisnânın oluşumu için üç unsûr gerekmektedir:

1. Müstesnâ minh

2. İstisnâ edatı

3. Müstesnâ

B (إلاَّ)'nın Müstesnâsı:

1-Müstesnâ minh zikredilmiş (söylenmiş), cümlede müsbet (olumlu) ise müstesnâ mansûb olur:

Ahmed'den başka bütün adamlar geldi. جَاءَ الرِّجَالُ إلاَّ أحْمَدَ .

Bir işçinin dışında bütün işçiler yoruldu. تَعِبَ الْعُمَّالُ إلاَّ عَامِلاً .

2-Müstesnâ minh zikredilmiş, cümle menfî (olumsuuz) ise müstesnâ ya mansûb olur, ya müstesnâ minhden bedel olur (aynı î'rabı alır):

Necib'den başka kimse gitmedi. مَا ذَهَبَ أحَدٌ إلاَّ نَجِيبًا . (= مَا ذَهَبَ أحَدٌ إلاَّ نَجِيبٌ) .
Müstesnâ — Bedel

مَا رَأَيْتُ الأَزْهَارَ إلاَّ الْوَرْدَ فِى الْحَدِيقَةِ . (= مَا رَأَيْتُ الأَزْهَارَ إلاَّ الْوَرْدَ فِى الْحَدِيقَةِ) .
Müstesnâ — Bedel

Bahçede gülden başka çiçek(ler) görmedim.

مَا سَلَّمْتُ عَلَى الْقَادِمِينَ إلاَّ خَالِدًا . (= مَا سَلَّمْتُ عَلَى الْقَادِمِينَ إلاَّ خَالِدٍ) .
Müstesnâ — Bedel

Gelenlerden sâdece Hâlid'e selâm verdim.

3-Müstesnâ minh mahzûfsa (zikredilmemişse) (إلاَّ) yokmuş gibi cümledeki yerine göre (doğrudan cümlenin unsûru olarak) hareke alır:

Ancak çalışan kazanır. لاَ يَفُوزُ إلاَّ الْمُجْتَهِدُ .

Kardeşinden başkasına yardım etmedim. مَا نَصَرْتُ إلاَّ أخَاكَ .

Allah'dan başkasına güvenme! لاَ تَعْتَمِدْ إلاَّ عَلَى اللهِ !

Yukarıdaki birinci cümledeki müstesnâ olan (اَلْمُجْتَهِدُ) kelimesi fâil yerinde olduğu için merfû, ikinci cümledeki müstesnâ olan (أخَاكَ) kelimesi harf-i cersiz mef'ûlün bih olduğu için mansûb, üçüncü cümledeki (عَلَى اللهِ) ise harf-i cerli mef'ûlün bih durumundadır.

4-(إلاَّ), harftir.

C-(غَيْرُ) ve (سِوَى) İstisnâ Edatlarının Müstesnâları:

1. Bu iki edat isimdir. Dâima kendilerinden sonra gelen müstesnâlara muzâf olurlar. Müstesnâlar ise muzâfun ileyh olarak mecrûr olurlar:

Mü'min Allah'dan başkasından korkmaz. لاَ يَخَافُ الْمُؤْمِنُ غَيْرَ اللهِ.

M. ileyh

Bir kitap hâriç bütün kitapları okudum. قَرَأْتُ الْكُتُبَ سِوَى كِتَابٍ.

M. ileyh

2-(غَيْرُ) ve (سِوَى) kelimeleri ise (إِلاَّ) nın müstesnâsıymış gibi harekelenirler:

Kış (mevsimi) hâriç senenin (tüm) mevsimlerini seviyorum. أُحِبُّ فُصُولَ السَّنَةِ غَيْرَ الشِّتَاءِ.

مَا سَلَّمْتُ عَلَى أَحَدٍ غَيْرَ أَبِيكَ (= مَا سَلَّمْتُ عَلَى أَحَدٍ غَيْرِ أَبِيكَ).

Müstesnâ — Bedel

Babandanbaşka kimseye selam vermedim.

Kafesten sâdece bir serçe kaçtı. مَا فَرَّ مِنَ الْقَفَصِ غَيْرُ عُصْفُورٍ.

3-(سِوَى) nın i'râbı aynen (غَيْرُ) gibidir. Ancak sonu elif-i maksûre ile bittiği için hareke koymak mümkün değildir. İ'râbı istenirse cümledeki durumuna göre elif-i maksûre (ـَى) ye hareke takdîr edilir:

Bir öğretmen hâriç, bütün öğretmenler geldi. حَضَرَ الْمُعَلِّمُونَ سِوَى مُعَلِّمٍ.

(سِوَى), (إِلاَّ)dan sonraki müstesnâ durumunda aldığı için elif'e fetha takdîr edilir.

D-(خَلاَ), (عَدَا), (حَاشَا)nın Müstesnâları:

Bu edatlar;

1.Fiil olurlar,

2-Harf-i cer olurlar.

1-Fiil kabûl edilirlerse kendilerinden sonra gelen müstesnâlar mef'ûlün bih olarak mansûb olurlar.

2-Harf-i cer kabul edilirlerse kendilerinden sonra gelen müstesnâlar harf-i carle mecrûr olurlar:

نَزَلَ الْحُجَّاجُ مِنَ السَّيَّارَةِ خَلاَ حَاجًّا . (= نَزَلَ الْحُجَّاجُ مِنَ السَّيَّارَةِ خَلاَ حَاجٍّ) .

Hacılar arabadan indi ancak bin hacı inmedi.

وَصَلَتِ السُّفُنُ إِلَى الْمِينَاءِ عَدَا سَفِينَةً (= وَصَلَتِ السُّفُنُ إِلَى الْمِينَاءِ عَدَا سَفِينَةٍ)

Biri hâriç gemiler limana uulaştılar (geldiler).

فَحَصَ الطَّبِيبُ الْمَرْضَى حَاشَا مَرِيضًا (= فَحَصَ الطَّبِيبُ الْمَرْضَى حَاشَا مَرِيضٍ) .

Doktor, bir hasta hâriç hastaların hepsini muâyene etti.

3-(خَلاَ) ve (عَدَا)nın başına masdar (مَا) sı gelince müstesnâları sâdece mansûb olur:

Bir tâne hariç, diğer trenler istasyondan ayrıldı. غَادَرَتْ الْقِطَارَاتُ الْمَحَطَّةَ مَا خَلاَ وَاحِداً .

Bir memur hâriç, memurlar maaşlarını aldılar. تَسَلَّمَ الْمُوَظَّفُونَ رَوَاتِبَهُمْ مَا عَدَا مُوَظَّفاً .

Not: 1-(خلا) ve (عدا) nın önüne (ما) gelince bu iki kelime sâdece fiil olurlar, harf-i cer olmazlar. Bundan dolayı müstesnâları mef'ûlün bih olarak mansûb olur.

2- (حاشا) nın önüne (ما) gelmez.

II-Müstesnâ'nın Diğer Özellikleri

A-İstisnâ'nın Kısımları

Müstesnâ ile müstesnâ minh arasındaki münâsebete **istisnâ** (الإِسْتِثْنَاءُ) denir:

İstisnâ üç kısma ayrılır:

1-Muttasıl istisnâ (اَلْمُتَّصِلُ)

2-Munkatı istisnâ (اَلْمُنْقَطِعُ)

3-Müferrağ istisnâ (اَلْمُفَرَّغُ)

1-Muttasıl istisnâ: Müstesnâ ile müstesnâ minh aynı cinsten olursa:

Muhammed'den başka bütün öğrenciler gitti. ذَهَبَ الطُّلاَّبُ إِلاَّ مُحَمَّدًا.

Yukarıdaki cümledeki müstesnâ olan (مُحَمَّدًا) ile müstesnâ minh olan (الطُّلاَّبُ) insan olarak aynı cinstendir.

2. Munkatı istisna: Müstesnâ ile müstesnâ minh ayrı cinsten olursa:

Süvâriler geldi, ancak atlar gelmedi. حَضَرَ الْفُرْسَانُ إِلاَّ جِيَادَهُمْ.

Müstesnâ olan (جِيَاد) ile, müstesnâ minh olan (اَلْفُرْسَانُ) kelimelerinin cinsleri farklıdır. Çünkü biri insan diğeri ise hayvandır.

3-Müferra'istisnâ: Cümlede müstesnâ minh zikredilmemişse:

Ahmed'dan başka (kimse) gelmedi. Yalnız Ahmed geldi. مَا جَاءَ إِلاَّ أَحْمَدُ.

Bu cümle (مَا جَاءَ أَحَدٌ إِلاَّ أَحْمَدُ) takdîrindedir. Umûmî mânâlı olan (أَحَدٌ) (müstesnâ minh) hazfedilmiştir.

Not: Muferra' istisnâ umûmiyetle nefy (olumsuzluk) veya nehy (yasaklama, bir şeyin yapılmamasını isteme) ifâde eden cümlelerde olur.

DİKKAT: 1-Müstesnâ minh ya birden fazla olmalı, ya umûmî mânâlı[1]

1.Bir ismin umûmî mânâlı olması için, nefy, nehy veyâ istifhâmdan sonra nekre olarak gelmesi gerekir:

Kimse gelmedi مَا جَاءَ أَحَدٌ.

Hiç kimseyi dövme! لاَ تَضْرِبْ أَحَدًا!

Yanında kimse var mı? هَلْ عِنْدَكَ أَحَدٌ؟

olmalı, yâhut da kısımları bulunan müfred[2] olmalı

(إلاّ) nın müstesnâsı, (غَيْرُ) ve (سِوَى) nın i'râbları, istisnâ durumuna göre de i'râbı yapılabilir:

a-İstisnâ muttasıl olur cümle mûceb (olumlu) olursa, müstesnâ mansûb olur:

Müdür, bir birim (şûbe) hâriç, diğer birimleri kontrol etti. تَفَقَّدَ الْمُدِيرُ الأَقْسَامَ إلاَّ قِسْمًا .

b-İstisnâ muttasıl cümle gayr-i mu'ceb[3] (olumsuz) olursa müstesnâ, müstesnâ minh'den bedel veyâ mansûb olur:

مَا صَاحَبَنِي أَحَدٌ فِى سَفَرِى إلاَّ وَالِدُكَ (= مَا صَاحَبَنِى أَحَدٌ فِى سَفَرِى إلاَّ وَالِدَكَ) .

Bedel — Müstesnâ

Yolculuğunda bana babandan başkası arkadaşlık etmedi.

c-İstisnâ munkatı' olursa (cümle olumlu da olsa, olumsuz da olsa) müstesnâ mansûb gelir:

Ev halkı uyudu, ancak köpekleri uyumadı. نَامَ أَهْلُ الْبَيْتِ إلاَّ كَلْبَهُمْ.

d-İstisnâ müferrağ olursa müstesnâ'nın i'râbı cümledeki yerine göre olur:

Yalnız bir işçi geldi (fâil). جَاءَ إلاَّ عَامِلٌ.

Sâdece Hâlid'i gördüm.(mef'ûl) مَا رَأَيْتُ إلاَّ خَالِدًا.

Yalnız öğretmene selâm verdim. (harf-i cerli mef'ûl) مَا سَلَّمْتُ إلاَّ عَلَى الْمُعَلِّمِ.

---

2. Kısımları bulunan müfred denilince: Meselâ, sahifeleri olan *kitap*, saatleri olan *gün*, günleri olan *hafta*, *ay*, *mevsim*, mevsimleri olan *sene*, seneleri olan *ömür*... gibi isimler akla gelir.

3. Mu'ceb (اَلْمُعْجَب): cümlenin başında nefy, nehy veyâ inkâr sorusu bulunmamalıdır. Bunlar bulunursa cümle, gayr-i mu'ceb (غَيْرُ الْمُعْجَب) olur.

e-(إلاَّ) nın müstesnâsının (غَيْر) ve (سِوَى) nın i'râbını istisnâ durumuna göre şöyle bir tablo ile gösterebiliriz:

İSTİSNÂ

Muttasıl	Munkatı'	Müferrağ
1-Olumlu : Mansûb 2-Olumsuz: a-Bedel b-Mansûb	(Dâimâ) Mansûb	İ'râbı cümledeki yerine göre

f-Muttasıl ve munkatı' istisnâ şekillerinde müstesnâ, müstesnâ minh'den önce gelirse, müstesnâ mansûb olur:

Hak mezhebinden başka hiç bir mezhebim yoktur. مَا لِي إلاَّ مَذْهَبَ الْحَقِّ مَذْهَبٌ .

Müstesnâ minh — Müstesnâ

Bu cümlede (مَذْهَبَ الْحَقِّ) müstesnâ, (مَذْهَبٌ) müstesnâ minh'in önüne geçmiştir. Normalde bu cümle (مَا لِي مَذْهَبٌ إلاَّ مَذْهَبَ الْحَقِّ) şeklinde idi.

B-İstisnâ Edatları:

إلاَّ ، غَيْر ، سِوَى ، خَلاَ ، عَدَا ، حَاشَا ، لاَ سِيَّمَا ، بَيْدَ ، لَيْسَ ، لاَ يَكُونُ

1-(إلاَّ) harftir.

a-Nefy'den sonra hasr edâtı olur.

Yalnız Mahmûd'u dövdüm. مَا ضَرَبْتُ إلاَّ مَحْمُوداً .

b-Pratikte (إلاَّ أَنَّ ...) *ancak, fakat, ne var ki...;* yine aynı şekilde (اللَّهُمَّ إلاَّ ...) *-mekten başka, -medikçe, ancak, mesi şartıyla, meğer ki, olsa olsa* mânâlarında çok kullanılır.

2-(غَيْر) ve (سِوَى):

a-İsimdirler.

b-Müstesnâları dâima muzâfun ileyh olarak mecrûrdur.

(غَيْر) ve (سِوَى) ise cümlede (إلاَّ) nın müstesnâsıymış gibi i'râblanır.

c-(غَيْر), müsbet (olumlu) müfred, nekre isimden sonra gelirse, sıfat olur:

Bundan başka bir kitap okudum. قَرَأْتُ كِتَابًا غَيْرَ هَذَا.

d-(غَيْر) ve (سِوَى) muzâfun ileyhlerinden dolayı ma'rifelik kazanmayan isimlerdendir.

e-(غَيْر), (لَيْسَ), (مَا) ve (لاَ) dan sonra geldiğinde muzâfun ileyhi hazfedilebilir. Bu durumda dört türlü okunabilir; ancak, en efdali zamm üzere mebnî olmasıdır:

Benim sadece on dirhemim var, başka yok. لِي عَشَرَةُ دَرَاهِمَ لَيْسَ غَيْرُ. (= لَيْسَ غَيْرُهَا مَوْجُودٌ).

Not: Bu durumda (غَيْر) nun merfû', mansûb ve feth üzere mebnî olması da câizdir.

f-(غَيْر) izâfet durumunda (muzâfun ileyhi hazfedilmediğinde sadece merfû' ve mansûb olur:

لِي عَشَرَةُ دَرَاهِمَ لَيْسَ غَيْرُهَا (=لَيْسَ غَيْرَهَا)

3-(خَلاَ), (عَدَا) ve (حَاشَا):

a-Hem harf-i cer hem de fiil olarak kullanılan istisnâ edatlarıdır.

b-(خَلاَ) nın (عَدَا) nın önüne masdar (مَا)[4]sı gelir, umûmiyetle (حَاشَا) nın önüne gelmez.

---

4. Bu (مَا) ya zâid de denir. Bk. Minhâc, s. 242.

c-(خَلاَ), (عَدَا) ve (حَاشَا) fiil kabûl edildiklerinde, fâilleri dâima gizli (هو), müstesnâları ise mansûb olarak mef'ûlün bih'dir.

d-Câmid mâzî fiillerdir.

e-Fiil de olsa harf-i cer de olsalar, müstesnâları ile beraber hâldir (kabûl edilir)ler.

f-Harf-i cer kabul edildiklerinde müteallakları (fiilleri ve şibh-i fiilleri) yoktur.

4-(لاَ سِيَّمَا):

a-Birleşik istisnâ edâtıdır.

b-Cinsinin hükmünü nefyeden (لا), ismi yerinde olan (سِيّ) ve (مَا)-ı mevsûleden meydana gelmiştir. (لا) nın haberi ise mahzûftur; (لاَ سِيَّمَا) nın müstesnâsı merfû' yâhut mecrûr olur:

Kedileri seviyorum; hele bu kediyi daha çok seviyorum. أُحِبُّ الْقِطَّاتِ وَ لاَ سِيَّمَا هَذِهِ الْقِطَّةُ (أَوْ هَذِهِ الْقِطَّةِ)

c-(لاَ سِيَّمَا) nın müstesnâsı nekre olduğunda;

c_1-Mahzûf bir mübtedâya haber olarak merfû',

c_2-Temyîz olarak mansûb,

c_3-Muzâfun ileyh olarak mecrûr okunur.

d-Umûmiyetle başına (و) getirilir; nâdiren (و)sız da gelebilir.

e-(لاَ سِيَمَا), (لاَ سَيَّمَا) şeklinde de gelebilir.

5-(بَيْدَ):

a-İsimdir.

b-(بَيْدَ), (غَيْر) mânâsında olup, müstesnâsı (أَنَّ) ile başlayan bir isim cümlesidir. (أَنَّ) li isim cümlesi (بَيْدَ) nin muzâfun ileyhidir:

عَلِيٌّ كَثِيرُ الْمَالِ بَيْدَ أَنَّهُ بَخِيلٌ. *Ali'nin malı çoktur. Ne var ki cimridir. (fakat cimridir.)*

Müstesnâ

هٰذَا الرَّجُلُ جَاهِلٌ بَيْدَ أَنَّهُ عَاقِلٌ. *Bu adam akıllı olmasına rağmen câhildir.*

Not:1-(بَيْدَ) umûmiyetle (بَيْدَ أَنَّ...) geldiği gibi nâdiren (بَيْدَ أَنْ...) veyâ (بَيْدَمَا...) şekillerinde de gelir.

2- (بَيْدَ أَنَّ...) ile başlayan kısımsa hâl olur.

6-(لَيْس)

a-Fiildir.

b-(لَيْس) istisnâ edatı olarakta kullanılabilir. Kendisinden sonraki mansûb isim hem haberi, hem de müstesnâsıdır. Bu durumda ismi ise dâimâ müstetîr bir zamîr olur:

فَرَّ الأَصْدِقَاءُ لَيْسَ اِسْمَاعِيلَ. *İsmâil'den başka, bütün arkadaşlar kaçtılar.*

7-(لاَ يَكُونُ):

a-Fiildir.

b-Nâdir olarak istisnâ edâtı olarak da kullanılır. (لَيْس) de olduğu gibi kendisinden sonraki mansûb için hem haberi, hem de müstesnâsıdır. Bu durumda isimi ise daimâ müstetir gelir:

قَعَدَ الأَوْلاَدُ لاَ يَكُونُ وَلَداً. *Çocuklar oturdular;ancak, bir çocuk oturmadı.*

III- Müstesnâ'nın İ'râbı:

- حَضَرَ الأَصْدِقَاءُ إِلاَّ عَلِيًّا

حَضَرَ : فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ.

الأَصْدِقَاءُ : فَاعِلٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

إِلاَّ : حَرْفُ اسْتِثْنَاءٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ.

عَلِيًّا : مُسْتَثْنًى مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ.

مَا انْكَسَرَ شَيْئٌ إلاَّ قَلَمٌ.

مَا : حَرْفُ نَفْيٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ.

انْكَسَرَ : فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ.

شَيْئٌ : فَاعِلٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

إلاَّ : حَرْفُ اِسْتِثْنَاءٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ.

قَلَمٌ : بَدَلٌ مِنْ شَيْئٍ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

Not: Bu cümlede (قَلَمٌ) müstesnâ olarak mansûb da gelebilir. O zaman i'râbı şöyle yapılır:

قَلَمًا : مُسْتَثْنًى مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ.

لاَ يَفُوزُ إلاَّ الْعَامِلُونَ

لاَ : حَرْفُ نَفْيٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ.

يَفُوزُ : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

إلاَّ : حَرْفُ اِسْتِثْنَاءٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ.

الْعَامِلُونَ : فَاعِلُ (يَفُوزُ) مَرْفُوعٌ بِالْوَاوِ لأَنَّهُ جَمْعُ مُذَكَّرٍ سَالِمٌ.

فَازَ الْمُجْتَهِدُونَ غَيْرَ وَاحِدٍ.

فَازَ : فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ.

الْمُجْتَهِدُونَ : فَاعِلٌ مَرْفُوعٌ بِالْوَاوِ لأَنَّهُ جَمْعُ مُذَكَّرٍ سَالِمٌ.

غَيْرَ : أَدَاةُ اِسْتِثْنَاءٍ اِسْمٌ مِنْ جِهَةِ الإِعْرَابِ مُسْتَثْنًى مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ وَ هُوَ مُضَافٌ.

وَاحِدٌ : مُضَافٌ إِلَيْهِ مَجْرُورٌ بِالْكَسْرَةِ

مَا جَاءَ أَحَدٌ غَيْرُ سَعِيدٍ.

مَا جَاءَ أَحَدٌ : (مَا) حَرْفُ نَفْيٍ وَ (جَاءَ) فِعْلٌ مَاضٍ وَ (أَحَدٌ) فَاعِلٌ.

غَيْرُ : أَدَاةُ اسْتِثْنَاءٍ اِسْمٌ مِنْ جِهَةِ الإِعْرَابِ بَدَلٌ مِنْ أَحَدٍ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ وَ هُوَ مُضَافٌ.

سَعِيدٍ : مُضَافٌ إِلَيْهِ مَجْرُورٌ بِالْكَسْرَةِ.

Not: Bu cümlede (غَيْر) müstesnâ olarak mansûb da gelebilir. O zaman i'râbı aşağıdaki şekilde yapılır:

غَيْرَ : أَدَاةُ اسْتِثْنَاءٍ اِسْمٌ مِنْ جِهَةِ الإِعْرَابِ مُسْتَثْنًى مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ وَ هُوَ مُضَافٌ.

لَمْ يَنْفَعْ الإِنْسَانَ غَيْرُ الْمَالِ.

لَمْ : حَرْفُ نَفْيٍ وَ جَزْمٍ بَنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ

يَنْفَعْ : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَجْزُومٌ بِـ(لَمْ) وَ عَلاَمَتُ جَزْمِهِ السُّكُونُ.

الإِنْسَانَ : مَفْعُولٌ بِهِ مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ.

غَيْرُ : فَاعِلٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ وَ هُوَ مُضَافٌ.

الْمَالِ : مُضَافٌ إِلَيْهِ مَجْرُورٌ بِالْكَسْرَةِ.

دَخَلْتُ الْغُرَفَ خَلاَ غُرْفَةً.

دَخَلْتُ : (دَخَل) فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ وَ التَّاءُ ضَمِيرٌ فَاعِلٌ مَبْنِيٌّ عَلَى الضَّمِّ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ.

اَلْغُرَفَ : مَفْعُولٌ بِهِ مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ. (مُسْتَثْنًى)

جُمْلَةُ (خَلاَ غُرْفَةً) : حَالٌ فِي مَحَلِّ نَصْبٍ.

Not: (خَلاَ) harf-i cer olarak kabûl edilirse, i'râbı şöyle yapılır:

خَلاَ : (خَلاَ) حَرْفُ جَرٍّ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ.

غُرْفَةٍ : مَجْرُورٌ بِـ(خَلاَ) وَ عَلاَمَةُ جَرِّهِ الْكَسْرَةُ

خَلاَ غُرْفَةٍ : جَارٌّ وَ مَجْرُورٌ حَالٌ فِي مَحَلِّ نَصْبٍ.

ذَبَحَ الرَّجُلُ الدَّجَاجَ مَا عدَا واحدَةً.[5]

ذَبَحَ الرَّجُلُ الدَّجَاجَ : (ذَبَحَ) فِعْلٌ مَاضٍ وَ الرَّجُلُ فَاعِلٌ وَ الدَّجَاجُ مَفْعُولٌ بِهِ .

مَا : حَرْفٌ زَائِدَةٌ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ .

عَدَا : فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ الْمُقَدَّرِ عَلَى الأَلِفِ وَ فَاعِلُهُ ضَمِيرٌ مُسْتَتِرٌ تَقْدِيرُهُ (هُوَ).

وَاحِدَةً : مَفْعُولٌ بِهِ مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ (مُسْتَثْنًى).

جُمْلَةُ (عَدَا وَاحِدَةً) حَالٌ فِي مَحَلِّ نَصْبٍ.

(مَا عَدَا وَاحِدَةً) in bir i'râb şekli daha vardır.

مَا : مَا مَصْدَرِيَّةٌ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ.

عَدَا : فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ الْمُقَدَّرِ عَلَى الأَلِفِ وَ فَاعِلُهُ ضَمِيرٌ مُسْتَتِرٌ تَقْدِيرُهُ (هُوَ).

وَاحِدَةً : مَفْعُولٌ بِهِ مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ (مُسْتَثْنًى).

جُمْلَةُ (عَدَا وَاحِدَةً) صِلَةُ (مَا) الْمَصْدَرِيَّةِ لاَ مَحَلَّ لَهَا مِنَ الإِعْرَابِ.

5. Diğer i'râbı için bk. Minhâc, s. 242.

OTUZ YEDİNCİ BÖLÜM

TENÂZU‘

(اَلتَّنَازُعُ)

1-Tenâzu‘: İki âmilin (fiil veya şibh-i fiilin) bir me’mûl (fâil mef’ûle...) almasıdır:

Halil kalktı ve gitti. قَامَ وَ ذَهَبَ خَلِيلٌ.

Yukarıdaki cümlede iki fiilin bir fâili var gibi görünmektedir; ancak, bir âmil bir mâ’mül alabilir. Böyle olunca, eğer (خَلِيلٌ), (قَامَ) nin fâili ise (ذَهَبَ) nin fâili müstetir (هُوَ) olur; yâhut da (قَامَ) nin fâili (هُوَ) ise (ذَهَبَ) nin fâili (خَلِيلٌ) olur. Uygun olanı yakınlığından dolayı ikinci fiilin (ذَهَبَ nin) nin fâili olmasıdır.

2-Âmil (fiil veyâ şibh-i fiil) lerin mâ’mülleri (fâil, mef‘ûl...) merfû‘, mansûb ve mecrûr olabilir:

Selim kalktı ve oturdu. قَامَ وَ قَعَدَ سَلِيمٌ.

Ömer’i ziyâret ettim ve onununla konuştum. زُرْتُ وَ حَادَثْتُ عُمَرَ.

Allah’a inandım ve ondan yardım diledim. آمَنْتُ وَ اسْتَعَنْتُ بِاللهِ.

3-Bâzen değişik de gelebilir:

Ahmed benimle ben de Ahmed’le konuştum. حَادَثَنِي وَ حَادَثْتُ أَحْمَدَ.

Not: Amillerin lafızları değişik, mutasarrıf (çekimli) olmaları gerekir.

4-Ma‘mûl merfû, ve mansûb ve mecrûr da olabilir:

Yalnız (ancak) o ticâret yaptı ve kazandı. اِنَّمَا تَاجَرَ وَ نَجَحَ هُوَ.

Ancak seni sevdim ve seninle arkadaş مَا أَحْبَبْتُ وَ عَاشَرْتُ إِلاَّ إِيَّاكَ.

oldum.

مَا تَعَزَّزْتُ وَ تَمَنَّعْتُ إلاَّ بِكَ.

Ancak seninle gurur duydum ve seninle güç kazandım, (sana sığındım.)

5-Âmil, şibh-i fiil olabilir:

أَ مُتْقِنٌ وَ حَاذِقٌ أَخُوكَ مِهْنَتَهُ؟

Kardeşin işini sağlam yapan ve işinde mâhir bir kimse midir?

6-Mutasarrıf (çekimli) olmamasına rağmen taaccüb fiilerinde de tenâzu‘ olur:

مَا أَجْمَلَ وَ أَحْسَنَ مَنْظَرَ الْحَدِيقَةِ.

Bahçenin görünümü ne kadar iyi, ne kadar güzel!

أَحْسِنْ بِهِ وَ أَجْمِلْ بِمَحْمُودٍ!

Mahmud ne kadar iyi ne kadar güzeldir!

Not: Tenâzu‘ un değer özellikleri için bk. el-Mebâdiu’l-arabiyye, IV, 273.

OTUZ SEKİZİNCİ BÖLÜM

MÜNÂDÂ

(اَلْمُنَادَى)

I-*(Ey) Hasan!* — يَا حَسَنُ!

(Ey) efendi! — يَا سَيِّدُ!

Ey aceleci! Acelede pişmanlık vardır. — يَا مُسْرِعًا! فِى الْعَجَلَةِ النَّدَامَةُ.

(Ey) Abdullah! — يَا عَبْدَ اللهِ!

Yukarıki misâllerde de görüldüğü gibi çağrılana (ünlenene) münâdâ (اَلْمُنَادَى)[1] denir:

Münâdâ'nın önüne umûmiyetle nidâ harflerinden bir getirilir:

A-Nidâ Harfleri (حُرُوفُ النِّدَاءِ)**:**[2]

يَا، أَيَا، هَيَا، أَىْ، أ

Arapçada umûmiyetle nidâ (يَا) harfi ile yapılır.

B-Münâdâ'nın i'râbı:

1-Mansûb olur:

a-Muzâf (اَلْمُضَافُ) olduğunda,

b-Şibh-i muzâf (شَبِيهٌ بِالْمُضَافِ) olduğunda

c-Nekre-i gayr-ı maksûde (نَكِرَةٌ غَيْرُ مَقْصُودَةٍ) olduğunda

2-(Ref alâmetleri üzere) Mebnî olur:

1.Münâdâ (اَلْمُنَادَى): Fiili mahzûf mef'ûlün bihdir. Münâdânın mahzûf fiili (أَدْعُو) veya (أُنَادِى) dir.

2.Nidâ harflerine (أَحْرُفُ النِّدَاءِ) veya (حُرُوفُ الْمُنَادَاةِ) da denir.

a-Nekre-i maksûde (نَكْرَةٌ مَقْصُودَةٌ) olduğunda,

b-Alem müfred (عَلَمٌ مُفْرَدٌ) olduğunda

1.a- Muzâf olunca: Mansûb olur:

Ey Selahaddin! يَا صَلاَحَ الدِّينِ!

Ey merhametlilerin en merhametlisi! يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ!

1.b-Şibh-i muzâf olunca: Mansûb olur:

Ey Ankara'ya giden! Ey Ankara yolcusu! يَا مُسَافِرًا إِلَى آنْقَرَةَ!

Ey dersi ile ilgilenmeyen! يَا لاَهِيًا عَنْ دَرْسِهِ!

Not: Şibh-i muzâf gerçekte muzâf olmayan ancak kendisinden sonra gelen kelimelerle husûsîlik (mânâ) kazanan isme denir. Bk. İzâfet; Cümle Kuruluşu, s. 26.

1.c-Nekre-i gayr-ı maksûde olunca: Mansûb olur:

Ey (herherhangi bir) adam! Elimi tut! يَا رَجُلاً! خُذْ بِيَدِى!

Ey ölümün peşinde olduğundan gâfil olan kimse! يَا غَافِلاً وَ الْمَوْتُ يَطْلُبُكَ!

Not: Nekre-i gayr-ı maksûde: Nidâ edilen nidâ eden tarafından tam olarak bilinmeyen veyâ görülmeyen, yahut da bir kişiye hitâb ediyormuş gibi hitâb ederek o sıfatı ve özelliği taşıyan herkesi îkâz etmek ve uyarmak için yapılan nidâ şeklidir.

2.a-Nekre-i maksûde: Ref alametleri üzere mebnî olur:

Ey adamlar! İşlerinizi sağlam yapınız! يَا رِجَالُ! أَتْقِنُوا أَعْمَالَكُمْ!

Ey iki öğrenci! Derslerinize çalışın! يَا طَالِبَانِ! اجْتَهِدَا دُرُوسَكُمَا!

Ey işçiler! Dinleniniz.. يَا عَامِلُونَ! اِسْتَرِيحُوا

Birinci cümle de zamm üzere mebnî; ikinci cümle de, tesniye olduğu için ref' alâmeti elif üzere mebnî; üçüncü cümle de cem-i müzekker-i sâlim

olduğu için ref‘ alâmeti (و) üzere mebnîdir,

Not: Nekre-i maksûde, ismi söylenmeksizin karşımızdaki belli kişiye yapılan nidâdır.

2.b-Müfred alem: Ref alâmetleri üzere mebnîdir:

Ey Ahmed! يَا أَحْمَدُ!

Ey iki Ahmed! يَا أَحْمَدَانِ!

Ey Ahmed'ler! يَا أَحْمَدُونَ!

Birinci cümlede zamm üzere, ikinci cümlede elif üzere, üçüncü cümlede ise (و) üzere mebnîdir.

Not: Münâdâ da nekre-i maksûde ve özel isim, tesniye ve cemî olduğunda müfred sayılır. Münâdâ'nın müfred olması izâfet ve şibh-i izâfet durumunda olmamasıdır. Eğer münâdâ izâfet ve şibh-i izâfet olursa mansûb olur.

3-Münâdânın başında harf-i târif (ال) varsa, önüne müzekker için (يَا أَيُّهَا) müennes için (يَا أَيَّتُهَا) getirilir:

Ey inanmışlar ! (müz.) يَا أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ! يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا

Ey inanmayanlar! (müe.) يَا أَيَّتُهَا الْكَافِرَاتُ يَا أَيَّتُهَا اللاَّتِى كَفَرْنَ!

4-Bazan nidâ harfi hazfedilir:

Mahmud! Ne yapıyorsun? مَحْمُودُ! مَاذَا تَفْعَلُ!؟

(يَا مَحْمُودُ) demektir. Bunun münâdâ oluşu ünlem işâretinden, mebnî olmasından veyâ ifâde tarzından anlaşılır.

5-Münâdâ dan sonra gelen cümleye nidânın cevâbı denir:

(Ey) kardeşim! İyilik yap! يَا أَخِى! اعْمَلْ خَيْرًا!

Nidâ'nın cevâbının i‘râbdan mahalli yoktur.

6-(أَيُّهَا) ve (أَيَّتُهَا) dan sonra gelen harf-i ta'rîfli isim müştak (ism-i fâil, ism-i mef'ûl, sıfat-ı müşebbehe...) sa, (أَيٌّ) nün sıfatı, câmidse atf-ı beyânı (bedeli) olur.

II-Münâdâ'nın Diğer Özellikleri

1-Yukarıdaki nidâ harflerine (آ), (آيْ), (وَا) yı da ilâve edebiliz.

2-Çoğu defâ (أَيُّهَا) ve (أَيَّتُهَا) nın önünde ki nidâ harfi (يَا) hazfedilir:

أَيُّهَا الْوَلَدُ! أَيَّتُهَا النَّفْسُ!

3-(الله) İsm-i Celâl'inin başında harf-i târif var kabûl edilir; ancak, nidâsı (يَا) harfi ile doğrudan yapılır (يَا اللهُ) denilir.

4-Çoğu zaman duâ ederken (يَا اللهُ) yerine (اَللَّهُمَّ) kullanılır.[3]

5-Münâdâ âlem ise veyâ ya-ı mütekellim yâ'sına muzâfsa yâhut nidâ edilen, nidâ edenin yakınında bulunursa nidâ harfi hazfedilebilir.

Ahmed! Konuşma! أَحْمَدُ! لاَ تَتَكَلَّمْ!

Rabbim! Beni, ana-babamı bağışla! رَبِّ! اغْفِرْ لِي وَ لِوَالِدَيَّ!

(أَحْمَدُ!), (يَا أَحْمَدُ!); (رَبِّ) de (يَا رَبِّى) yerindedir.

6-Münâdâ mütekellim (ى) sına muzâf olursa (ى) kesre şeklinde kısaltılarak yazılır:

يَا رَبِّ (=يَا رَبِّى) يَا صَاحِبِ (= يَا صَاحِبِى)

(أَبٌ) ve (أُمٌّ) isimlerinin münâdâları aşağıdaki şekillerde gelebilir:

Ey baba! يَا أَبِى يَا أَبَتِ يَا أَبَتَ يَا أَبَتَا يَا أَبَهْ يَا أَبَتَاهْ

Ey anne! يَا أُمِّى يَا أُمَّتِ يَا أُمَّتَ يَا أُمَّتَا يَا أُمَّهْ يَا أُمَّتَاهْ

3.(اَللَّهُمَّ) nin (م) i, (يَا) dan ivâzdır, (يَا) yerine gelmiştir.

Not: Bâzen mütekellim (ى) sı'nın elif olması da câizdir:

Ey arkadaş! Ey dost! يَا صَدِيقَا (= يَا صَدِيقِى)

7-Bütün cevap cümleleri sonra gelir; ancak, nidâ'nın cevâbı nidâdan önce gelebilir:

Ey azamet ve ikrâm sâhibi! Sen yücelerden yücesin! تَبَارَكْتَ يَا ذَا الْجَلاَلِ وَ الإِكْرَامِ!

8-Münâdâ'nın tâbîleri:

a-İzâfet terkibi halinde olmayan sıfatı (veyâ tâbileri) merfû veyâ mansûb okunabilir:

يَا عُمَرُ الْكَرِيمُ يَا عُمَرُ الْكَرِيمَ

Merfû durumunda münâdânın lafzına, mansûb durumunda mahalline uymuştur. Çünkü münâdâ fiili hazfedilmiş mef'ûlün bihtir, mahallen mansûbdur.

b-İzâfet terkibi hâlindeki münâdânın sıfatı (veyâ tâbîleri) ise sâdece mansûb gelir

Ey ihlâs sâhibi Abdullah! يَا عَبْدَ اللهِ الْمُخْلِصَ!

Çünkü münâdâ lafzen de mahallen de mansûbdur.

c-Sıfat, (ابْن) kelimesi olur, özel isme muzâf olursa münâdâ zamm üzere mebni veya mansub gelebilir, (ابْن) kelimesi ise mansûb gelir:

Ey Mahmud'un oğlu Yusuf! (= يَا يُوسُفَ بْنَ مَحْمُودٍ) يَا يُوسُفُ بْنَ مَحْمُودٍ!

Eğer (ابْن) in muzâfun ileyhi alem olmazsa münâda zamm üzere mebnî, (ابْن) kelimesi ise mansûb okunur:

Ey kardeşimin oğlu Hâlid! يَا خَالِدُ ابْنَ أَخِي!

9-Münâdâdan sonra gelen cümleye nidânın cevâbı denir. İ'râbdan mahalli yoktur.

يَا مُسْرِعًا! فِى الْعَجَلَةِ النَّدَامَةُ. *Ey acele eden! Acelede nedâmet pişmanlık vardır.*

Not: Münâdâ'nın diğer özellikleri için bk. el-Mebâdiu'l-arabiyye, IV, 276.

Münâdâ'nın İ'râbı:

يَا عَبْدَ اللهِ!

يَا : حَرْفُ نِدَاءٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ.

عَبْدَ : مُنَادًى مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ لأَنَّهُ مُضَافٌ.

اللهِ : مُضَافٌ إِلَيْهِ مَجْرُورٌ بِالْكَسْرَةِ.

يَا مُسَافِراً إِلَى إِسْتَانْبُولَ.

يَا مُسَافِراً : (يَا) حَرْفُ نِدَاءٍ. وَ مُسَافِرًا مُنَادًى مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ لأَنَّهُ شَبِيهٌ بِالْمُضَافِ.

إِلَى إِسْتَانْبُولَ :(إِلَى) حَرْفُ جَرٍّ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ، (إِسْتَانْبُولَ) مَجْرُورٌ بِإِلَى وَ عَلاَمَةُ جَرِّهِ الْفَتْحَةُ لأَنَّهُ مَمْنُوعٌ مِنَ الْمصرفِ.

يَا مُسْرِعًا! فِى الْعَجَلَةِ النَّدَامَةُ.

يَا مُسْرِعًا : (يَا) حَرْفُ نِدَاءٍ و (مُسْرِعًا) مُنَادًى مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ لأَنَّهُ نَكِرَةٌ غَيْرُ مَقْصُودَةٍ.

فِى الْعَجَلَةِ : جَارٌّ وَ مَجْرُورٌ خَبَرٌ مُقَدَّمٌ فِى مَحَلِّ رَفْعٍ.

اَلنَّدَامَةُ : مُبْتَدَأٌ مُأَخَّرٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

جُمْلَةُ (فِى الْعَجَلَةِ النَّدَامَةُ) : جَوَابُ نِدَاءٍ لاَ مَحَلَّ لَهَا مِنَ الإِعْرَابِ

يَا رَجُلُ!

يَا : حَرْفُ نِدَاءٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ.

رَجُلُ : مُنَادًى مَبْنِيٌّ عَلَى الضَّمِّ لأَنَّهُ نَكِرَةٌ مَقْصُودَةٌ.

يَا وَلَدَانِ !

يَا : حَرْفُ نِدَاءٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ.

وَلَدَانِ : مُنَادًى مَبْنِيٌّ عَلَى الأَلِفِ لأَنَّهُ مُثَنًّى وَ هُوَ نَكِرَةٌ مَقْصُودَةٌ.

يَا خَلِيلُونَ !

يَا : حَرْفُ نِدَاءٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ.

خَلِيلُونَ : مُنَادًى مَبْنِيٌّ عَلَى الْوَاوِ لأَنَّهُ جَمْعُ مُذَكَّرٍ سَالِمٌ وَ هُوَ عَلَمٌ مُفْرَدٌ.

يَا أَيُّهَا الرِّجَالُ !

يَا : حَرْفُ نِدَاءٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ.

أَيُّهَا : (أَيٌّ) مُنَادًى مَبْنِيٌّ عَلَى الضَّمِّ فِي مَحَلِّ نَصْبٍ و (هَا) زَائِدَةٌ.

الرِّجَالُ : عَطْفُ بَيَانٍ لِـ (أَيّ) مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

أَيَّتُهَا الطَّالِبَاتُ !

أَيَّتُهَا : (أَيَّةُ) مُنَادًى بِأَدَاةِ نِدَاءٍ مَحْذُوفَةٍ تَقْدِيرُهُ (يَا) وَ هِيَ فِي مَحَلِّ نَصْبٍ وَ (هَا) زَائِدَةٌ.

الطَّالِبَاتُ : صِفَةٌ لِـ (أَيَّةُ) مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

Not: (يَا أَيُّهَا) ve (يَا أَيَّتُهَا) dan sonra gelen kelimeler müştaksa, sıfat, câmidse atf-ı beyândır. Bk. Minhâc, s. 123.

يَا أَبَتِ !

يَا : حَرْفُ نِدَاءٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ.

أَبَتِ : (أَبَ) مُنَادًى مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ وَ التَّاءِ مُنْقَلِبَةٌ عَنْ يَاءِ الْمُتَكَلِّمِ فِي مَحَلِّ جَرٍّ بِالإِضَافَةِ.

OTUZ DOKUZUNCU BÖLÜM

İSTİGÂSE

(اَلاِسْتِغَاثَةُ)

I-1-İstigâse[1] yardıma çağırmak demektir:

Ey Hâlid, kardeşinin yardımına koş! يَا لَخَالِدٍ لأَخِيكَ!

Ey cömert kimse, muhtaçların yardımına koş! يَا لَلْكَرِيمِ لِلْمُحْتَاجِينَ!

Yukarıda da görüldüğü gibi bir kimse diğer bir kimseye yardım etmeğe çağırılmaktadır.

Yardım etmeğe çağırılana **müstegâs** (اَلْمُسْتَغَاثُ) denir, Umûmiyetle başında fethalı lâm bulunur,

Kendisi için yardım istenene ise **müstâgâsun leh** (اَلْمُسْتَغَاثُ لَهُ) denir. Başında kesreli lâm bulunur.

İstigâse sâdece (يَا) nidâ harfi ile yapılır.

Doktor! Hastaya yetiş! يَا لَلطَّبِيبِ (Müstegâs) لِلْمَرِيضِ! (Müstegâsun leh)

Not: a-Müstegâs'ın ve müstegâsun lehin başındaki her iki lâm da harf-i cerdir.

b-Müstegâs ile müstegâsun leh harfi cerle mecrûrdurlar; ancak, mânâ bakımından mef'ûl oldukları için mahallen mansûbdurlar.

2-Bâzan müstegâsın önündeki lâm yerine, sonuna elif getirilir.

Ahmed, Zeyd' in yardımına yetiş! يَا أَحْمَدَا لِزَيْدٍ (= يَا لأَحْمَدَ لِزَيْدٍ)!

1.İstigâse: Münâdâ'nın bir cinsidir. Fiili hazfedilmiş mef'ûlün bihtir. Hazfedilen fiili (أَدْعُو), (أُنَادِي) veyâ (أَسْتَغِيثُ) dür.

3-Çağırma müstegâsın leh'in aleyhine olursa veyâ ondan şikâyet edilirse başına lâm yerine (مِنْ) getiriler:

Ey polis! hırsızın elinden (kurtar)! يَا لَلشُّرْطِيِّ مِنَ اللِّصِّ!

Not: Nâdir olarak müstegâs elifsiz ve lâmsız, münâdâ gibi gelebilir.

Sâlih! Oğlunun yardımına koş! يَا صَالِحُ لِابْنِكَ!

4-Münâdânın başında meftûh lâm bulunduğu halde istegâse mânâsı taşımıyorsa, yâ ile lâm hayret, şaşkınlık ifâde eder:

Ne güzel bahçe! يَا لَلْحَدِيقَةِ!

Ne tuhaf şey! يَا لَلْعَجَبِ!

II-İstigâse'nin Diğer Özellikleri:

1-Yukarıda da görüldüğü gibi istigâse üç unsûrdan oluşmaktadır.

a-Nidâ harfi (يَا)

b-Müstegâs

c-Müstegâsun leh

2-Müstegâs üç türlü gelir:

a-Fethalı lâmla mecrûr يَا لَمَرْيَمَ لِأَخِيكَ!

b-Sonuna elif getirmekle يَا مَرْيَمَا لِأَخِيكَ!

c-Elifsiz ve lâmsız يَا مَرْيَمُ لِأَخِيكَ!

3-Yardıma çağıran kimse yani nidâyı yapana (اَلْمُسْتَغِيثُ) denir. İbârede görülmez.

4-(اَلْمُسْتَغَاثُ)na (اَلْمُسْتَغَاثُ بِهِ), (لَمُسْتَغَاثُ لَهُ)e (اَلْمُسْتَغَاثُ لِأَجْلِهِ) de denir.

5-Müstegâse atıf yapıldığı zaman (يَا) tekrar edilmezse ma'tûfun

başındaki “lâm” kesrelenir. Eğer (يَا) tekrar edilirse fethalı olması vâcib olur:

Ey Necîb ve Beşîr, Azîz' in yardımına koşunuz! يَا لَنَجِيبٍ وَ لِبَشِيرٍ لِعَزِيزٍ (= يَا لَنَجِيبٍ وَ يَا لَبَشِيرٍ لِعَزِيزٍ) !

6-Müstegâs'ın sonundaki elife (أَلِفُ الاسْتِغَاثَة) denir. Bâzan elifin sonuna hâ (أَلْهَاءُ)[2] gelir:

Ey Hâlid! Ömer' e yardım et! يَا خَالِدَاهْ! لِعَلِيٍّ!

7-Bazan Hayret ve şaşkınlık ifâde eden (يَا) ile fethalı lâmdan sonra (مِنْ) harf-i cerli isim de gelir. (مِنْ) li isim temyizdir:

Ne muhteşem gece! يَا لَهَا مِنْ لَيْلَةٍ!

Hey gidi zamanlar! يَا لَهَا مِنْ أَزْمِنَةٍ!

Not: Yukarıda da belirtildiği gibi müstegâsın ve müstegâsun leh'in başındaki lâmlar harf-i cerdir. Lâm harf-i cerrinin harekesi kesreli iken müstegâsın ve zamîrlerin önüne geldiğinde fethalı olur: (mütekellim yâ'sı hâriç)

يَا لَلرِّجَالِ لِلأَطْفَالِ! لَهُ لَكَ لَنَا

İstigâsenin i'râbı:

يَا لَلرِّجَالِ لِلأَطْفَالِ!

يَا : أَدَاةُ اسْتِغَاثَةٍ (نِدَاءٍ) مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ.

لَلرِّجَالِ : اللاَّمُ زَائِدَةٌ وَ (الرِّجَالِ) اِسْمٌ مَجْرُورٌ لَفْظًا بِحَرْفِ الْجَرِّ الزَّائِدِ فِى مَحَلِّ نَصْبِ مُنَادًى.

لِلأَطْفَالِ : جَارٌّ وَ مَجْرُورٌ مُتَعَلِّقَانِ بِفِعْلِ (أَسْتَغِيثُ) اَلْمَحْذُوفِ الَّذِى نَابَتْ (يَا) عَنْهُ.

2.Bu (أَلْهَاءُ) ya **hâ-i sekt** (هَاءُ السَّكْتِ) denir.

يَا لَلْهَوْلِ !

يَا : أَدَاةُ تَعَجُّبٍ (نِدَاءٍ) مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ

لِلْهَوْلِ : اللاَّمُ زَائِدَةٌ وَ (الْهَوْلِ) مَجْرُورٌ لَفْظًا بِاللاَّمِ فِي مَحَلِّ نَصْبٍ مُنَادًى .

KIRKINCI BÖLÜM

NUDBE

(اَلنُّدْبَةُ)

I. 1-Kişinin kendisinin veyâ başkasının uğradığı felâket ve musîbetten duyduğu acıyı açıklamak için yaptığı nidâya nudbe denir:

Vah Yusuf!	وَا يُوسُفُ !
Vah başım!	وَا رَأْسِى !

2-Nudbe için umûmiyetle (وَا) nidâ harfi kullanılır. (وَا) ile yapılan nidâya **nudbe** (النُّدْبَةُ) , münâdâsına da **mendûb** (اَلْمَنْدُوبُ) denir:

Vah Ahmed!	وَا أَحْمَدُ ! (Mendûb: أَحْمَدُ — Nidâ harfi: وَا)
Vah Abdullah!	وَا عَبْدَ اللهِ ! (Mendûb: عَبْدَ اللهِ)

Not: Mendûb, izâfet terkîbi olursa mansûb olur.

3-Mendûb:[1]

a-Normal münâdâ gibi gelir:	وَا خَالِدُ !
b-Sonunda zâid bir elifle gelir:	وَا خَالِدَا !
c-Elif'ten sonra sâkin bir (هَاء)[2] ile gelir:	وَا خَالِدَاهْ !

Not: 1-Nidâ harfi (وَا) yı ve mendûbu hazfetmek câiz değildir.

2-Mendûb mâ'rife olmalıdır (nekre mendûb olmaz)

---

1. Mendûb da münâdâ gibi fiili hazfedilmiş mef'ûlün bihtir. Hazfedilen fiilleri (أَدْعُو) veya (أُنَادِى) dir.

2. Bu (اَلْهَاءُ) ya, istigâse'de olduğu gibi **hâ-i sekt** (هَاءُ السَّكْتِ) denir.

3-İsm-i işâret, zamîr ve (الذى) li ism-i mevsûller de mendûb olmaz.

4-Nudbe nâdir olarak (يَا) ile de yapılır.

5-Diğer özellikleri için bk. el-Mebâdiu'l-arabiyye, IV, 285.

II-Nudbe'nin İ'râbı

وَا رَأْسَاهْ !

وَا : أَدَاةُ نُدْبَةٍ (نِدَاءٍ) مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ.

رَأْسَاهْ : مُنَادًى (مَنْدُوبٌ) مَبْنِيٌّ عَلَى الضَّمِّ الْمُقَدَّرِ عَلَى آخِرِهِ فِي مَحَلٍّ نَصْبٍ وَ الأَلِفُ لِلنُّدْبَةِ وَ الْهَاءُ لِلسَّكْتِ.

KIRK BİRİNCİ BÖLÜM
TERHÎM
(اَلتَّرْخِيمُ)

I. 1-Münâdânın son harfi, bâzan hafiflik (rahat ve kolay telaffuz etmeyi) sağlamak için hazfedilmesine terhîm denir:

يَا جَعْفُ (= يَا جَعْفَرُ)! يَا عَائِشَةُ (= يَا عَائِشَ)!

2-Terhîm,[1] iki çeşit münâdâda yapılır:

a-Alem olsun veyâ olmasın sonunda bitişik tâ (ـة ـــة) bulunan isimlerde: (tâ yı, atmakla)

يَا فَاطِمَةُ ← يَا فَاطِمُ! يَا جَارِيَةُ ← يَا جَارِىَ!

Bu kâideyi şu şekilde de söyleyebiliriz: Münâdâ, müzekker olsun müennes olsun sonunda bitişik (ـة ـة) bulunan isimlerde.

Bu kâidenin ikinci bir söyleniş tarzı daha vardır. Hazften önceki son harf gibi okumak.

b-İzâfet terkîbi olmayan üç den fazla harfli alemlerde:

يَا سُعَادُ ← يَا سُعَا! يَا خَالِدُ ← يَا خَالُ!

3-Terhîmden sonra münâdânın sonu iki türlü okunabilir:

a-Terhîmden sonra kalan ismi tam olarak kabul edip, zamm üzere mebnî okumak:

يَا فَاطِمَةُ ← يَا فَاطِمُ! يَا حَارِثُ ← يَا حَارُ!

b-Terhîmden sonraki ismin son harfini, terhîmden önceki harekesiyle okumak:

يَا عَائِشَةُ ← يَا عَائِشَ! يَا خَالِدُ ← يَا خَالِ!

---

1. Terhîm, aslı münâdâ olduğu için fiili hazfedilmiş mef'ûlün bihtir. Hazfedilmiş fiili ise (أَدْعُو) veya (أُنَادِى) dir.

4-Terhîme yapılacak isim dört harfden fazla ise ve sondan bir evvelki harf zâid ve sâkinse, son harfle beraber zâid ve sâkin olan harf de hazfolunur:

يَا مَنْصُورُ ← يَا مَنْصُ!   يَا عُثْمَانُ ← يَا عُثْمَ!

5-Bir münâdânın terhîminin yapılması için özetle:

a-Üçden fazla harfli alem olmalı (sonunda bitişik tâ olsun veya olmasın),

b-Bitişik tâ ile biten cins isim olmalı,

c-İzâfet terkîbi olmamalı.

Not: 1-(صَاحِب) kelimesi yukarıdaki şartları taşımamasına rağmen yani, alem olmadığı ve sonunda bitişik tâ bulunmadığı halde istisnâî terhîm yapılır ve pratikte çok kullanılmaktadır:

Ey arkadaşım! صَاحِ! ← يَا صَاحِ ← يَا صَاحِي! ← يَا صَاحِبِي!
Ey dostum!

2-İstigâse ve nudbe'den terhîm yapılmaz

II-Terhîm'in i'râbı:

يَا جَعْفَ (= يَا جَعْفَرُ!)

يَا : أَدَاةُ نِدَاءٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ

جَعْفَ : مُنَادًى مَبْنِيٌّ عَلَى الضَّمِّ الْمُقَدَّرِ عَلَى الرَّاءِ الْمَحْذُوفَةِ لِلتَّرْخِيمِ فِي مَحَلِّ نَصْبٍ.

يَا جَعْفُ!

جَعْفُ : مُنَادًى مَبْنِيٌّ عَلَى الضَّمِّ الظَّاهِرِ فِي آخِرِهِ فِي مَحَلِّ نَصْبٍ.

KIRK İKİNCİ BÖLÜM

TAHZÎR

(اَلتَّحْذِيرُ)

I.A-Tahzîr[1] muhâtabı, hoş olmayan veyâ tehlikeli bir işten uzaklaştırmak için yapılan uyarıdır:

Dedikoduculuktan sakın!	إِيَّاكَ وَ الْوِشَايَةَ!
Kötülük yapmaktan sakın!	إِيَّاكَ أَنْ تَفْعَلَ الشَّرَّ!
Kendini yılandan koru!	نَفْسَكَ الْحَيَّةَ!
Duvardan sakın!	اَلْجِدَارَ الْجِدَارَ!

B-Tahzîr:

1-Sakındırılacak şeyin isminin mansûb olarak tekrârı ile olur:

Kurttan sakın! Kurda dikkat! اَلذِّئْبَ اَلذِّئْبَ!

2-Mansûb munfasıl muhâtab altı siyga (إِيَّاكَ، إِيَّاكُمَا، إِيَّاكُمْ...) den sonra;

Sakındırılacak şeyin isminin mansûb hâlinin önüne;

a-Atıf vâvı (و) getirmekle:

Köpeğe dikkat! Köpekten sakın! إِيَّاكَ وَ الْكَلْبَ!

b-(أَنْ) li muzâri fiil getirmekle;

Kötülük yapmaktan sakın! إِيَّاكَ أَنْ تَفْعَلَ الشَّرَّ!

1.Tahzîr: Fiili hazfedilmiş mef'ûlün bihtir. Hazfedilmiş fiili (أُحَذِّرُ), (اِحْذَرْ), (جَانِبْ), (اِتَّقِ) veya (بَاعِدْ) dir.

c-(أَنْ) li muzâri fiilin önünde (مِنْ) de bulunabilir:

Kötülük yapmaktan sakın! إِيَّاكَ مِنْ أَنْ تَفْعَلَ الشَّرَّ!

3-Muhâtâb zamîrine muzâf olan mansûb bir isme, sakındıracak şeyin ismini atfetmekle:

Başını ağaçtan koru! رَأْسَكَ وَ الشَّجَرَةَ!

Elini ateşten koru! يَدَكَ وَ النَّارَ!

4-Harf-i târifli mansûb bir isimle de olur:

Aslandan sakın Aslana dikkat! اَلأَسَدَ!

Not: a-Yukarıdaki örneklere dikkat edilirse, tahzîri yapılan her ismin başında harf-i târif (ال) vardır.

b-Tahzîri yapılan harf-i târifli mansûb isme **muhazzer minh** (اَلْمُحَذَّرُ مِنْهُ) denir.

II. Tahzîrin Diğer Özellikleri

A-Tahzîr Özetle:

1-İsmin tekrârı ile,

2-(إِيَّاكَ . . .)den sonra, sakındırılacak ismin mansûb hâlinin önüne;

a-Vâv (وَ) lı mansûb isim getirmekle,

b-(أَنْ) li muzârî fiil getirmekle,

c-(أَنْ) li muzâri fiilin önüne (مِنْ) getirmekle olur.

3-Muhâtab zamîrine muzâf olan mansûb bir isme, sakındırılacak şeyin ismini atfetmekle olur.

4-Harf-i târifli mansûb bir isimle de olur.
Ayrıca,

B 1-(إِيَّاكَ...) den sonraki (أَنْ) li fiil doğrudan bir şey yapmayı ifâde ediyorsa, fiilden sonra mansûb isim getirilmez:

Yalan söylemekten sakın! إِيَّاكَ أَنْ تَكْذِبَ!

2-(إِيَّاكَ...) den sonra (و) li mansûb isim geldiği gibi, vâv (و)sız veya (مِنْ) li de gelebilir:

Kötülükten sakın! إِيَّاكَ وَ الشَّرَّ (إِيَّاكَ الشَّرَّ أَو إِيَّاكَ مِنَ الشَّرِّ)

III-Tahzîrin İ'râbı:

اَلذِّئبَ الذِّئْبَ !

الذِّئْبَ : مَنْصُوبٌ عَلَى التَّحْذِيرِ. أَىْ (مَفْعُولٌ بِهِ لِفِعْلٍ مَحْذُوفٍ تَقْدِيرُهُ (اِحْذَرِ الذِّئْبَ!) .

الذِّئْبَ : تَوْكِيدٌ لِـ (الذِّئْبَ) اَلأُولَى وَ تَوْكِيدُ الْمَنْصُوبِ مَنْصُوبٌ .

إِيَّاكَ وَ الْكَذِبَ !

إِيَّاكَ : ضَمِيرٌ مُنْفَصِلٌ فِي مَحَلِّ نَصْبٍ مَفْعُولٌ بِهِ لِفِعْلٍ مَحْذُوفٍ تَقْدِيرُهُ (أُحَذِّرُ)

وَ الْكَذِب : (وَ) حَرْفُ عَطْفٍ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ وَ (الْكَذِبَ) مَفْعُولٌ بِهِ لِفِعْلٍ آخَرَ مَحْذُوفٍ تَقْدِيرُهُ (اِحْذَرْ) أَوْ (جَانِبْ) . (أُحَذِّرُكَ وَ احْذَرِ الْكَذِبَ) .

إِيَّاكَ مِنَ الرِّيَاءِ !

إِيَّاكَ : ضَمِيرٌ مُنْفَصِلٌ فِي مَحَلِّ نَصْبٍ مَفْعُولٌ بِهِ لِفِعْلٍ مَحْذُوفٍ تَقْدِيرُهُ (أُحَذِّرُ)

مِنَ الرِّيَاءِ : اَلْجَارُّ وَ الْمَجْرُورُ مُتَعَلِّقَانِ بِفِعْلِ (اِحْذَرِ) الْمَحْذُوفِ .

يَدَكَ وَ النَّارَ !

يَدَكَ : (يَدَ) مَنْصُوبٌ عَلَى التَّحْذِيرِ أَىْ (مَفْعُولٌ بِهِ لِفِعْلٍ مَحْذُوفٍ تَقْدِيرُهُ (بَاعِدْ يَدَكَ) وَ الْكَافُ ضَمِيرٌ مُتَّصِلٌ مُضَافٌ إِلَيْهِ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ فِى مَحَلِّ جَرٍّ .

وَ النَّارَ : (وَ) حَرْفُ عَطْفٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ وَ (النَّارَ) مَفْعُولٌ بِهِ لِفِعْلٍ مَحْذُوفٍ

تَقْدِيرُهُ (اِحْذَرْ) وَ جُمْلَةُ (اِحْذَرْ...) مَعْطُوفَةٌ عَلَى جُمْلَةِ (بَاعِدْ...).

اَلاَسَدَ!

اَلاَسَدَ! : مَنْصُوبٌ عَلَى التَّحْذِيرِ أَىْ (مَفْعُولٌ بِهِ لِفِعْلٍ مَحْذُوفٍ تَقْدِيرُهُ (اِحْذَرِ الأَسَدَ!).

KIRK ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İGRÂ

(اَلإِغْرَاءُ)

I- A-(اَلإِغْرَاءُ)[1] muhatabı iyi bir iş yapmaya teşvik etmektir:

Doğru ol! Doğru olmalısın! اَلصِّدْقَ الصِّدْقَ!

Babana hürmet etmede kusur etme! Babana hürmet et! أَبَاكَ وَ الإِحْتِرَامَ لَهُ!

Çalışmak gerekir! Çalışmalısın! اَلاِجْتِهَادَ!

B-İgrâ

1-Harf-i ta'rîfli isimin mansûb olarak tekrarı ile olur:

Vefâlı ol! Vefâlı olmalısın! Vefâlı olmaya çalış! اَلْوَفَاءَ الْوَفَاءَ!

2-Muhâtab zamîrine muzâf olan mansûb bir isme, teşvik edilecek şeyin ismini atfetmekle olur:

Kardeşine ihsanda bulun! Kardeşine iyilik yap (iyilik yapman gerekir)! أَخَاكَ وَ الاِحْسَانَ إِلَيْهِ!

3-Harf-i ta'rîfli mansûb isim olarak da gelir:

Düşün! Düşünmen gerekir! Düşünmeni tavsiye ederim! اَلتَّفْكِيرَ.

4-Değişik cinsten kelimelerin mansûb olarak atfı ile de olabilir:

Çalışmalısın ve sebât etmelisin! Çalış ve sebât et! اَلْعَمَلَ وَ الثَّبَاتَ!

Not: 1-İgrâ da tahzîrin (إِيَّاكَ . . .) li kısım hariç, diğer kâideler aynen kullanılır.

---

1. Fiili hazfedilmiş mef'ûlün bihtir. Hazfedilmiş fiili (اِلْزَمْ) dir. Bazı durumlarda (أُطْلُبْ), (دَاوِمْ) (اِفْعَلْ) gibi fiiller de takdîr edilebilir.

2-İgrâ yapılacak isimler, yukarıda da görüldüğü gibi harf-i ta'rîflidir.

3-İgrâ yapılan isme **mugrâ bih** (اَلْمُغْرَى بِهِ) denir.

4-Yukarıdaki misâllere dikkat edilirse igrâ yapılan isimler umûmîyetle masdardırlar.

5-İgrâ mânâsı masdarın veya masdar-ı müevvelin önüne (يَنْبَغِى , لِ) (يَجِبُ عَلَيْكَ بِ) veya (عَلَيْكَ بِ) getirmekle de elde edilir:

(Senin) çalışman gerekir!	يَنْبَغِى لَكَ الاجْتِهَادَ!
Dersi okumanız gerekiyor!	يَجِبُ عَلَيْكُمْ أَنْ تَقْرَأُوا الدَّرْسَ!
Yardım etmeniz gerekiyor!	عَلَيْكَ بِالنَّصْرِ.

II-İgrânın İ'râbı:

اَلصِّدْقَ الصِّدْقَ !

اَلصِّدْقَ : مَنْصُوبٌ عَلَى الإِغْرَاءِ أَىْ (مَفْعُولٌ بِهِ لِفِعْلٍ مَحْذُوفٍ تَقْدِيرُهُ (إِلْزَمِ الصِّدْقَ)

اَلصِّدْقَ : تَوْكِيدٌ لِـ (اَلصِّدْقَ) الأُولَى وَ تَوْكِيدُ الْمَنْصُوبِ مَنْصُوبٌ.

اَلأَمَانَةَ وَ الْوَفَاءَ !

اَلأَمَانَةَ : مَنْصُوبٌ عَلَى الإِغْرَاءِ (مَفْعُولٌ بِهِ لِفِعْلٍ مَحْذُوفٍ تَقْدِيرُهُ (إِلْزَمْ الأَمَانَةَ).

وَ الْوَفَاءَ : (وَ) حَرْفُ عَطْفٍ وَ (الْوَفَاءَ) مَعْطُوفٌ عَلَى الأَمَانَةِ وَ مَعْطُوفٌ عَلَى الْمَنْصُوبِ مَنْصُوبٌ.

اَلنَّصْرَ !

اَلنَّصْرَ : مَنْصُوبٌ عَلَى الإِغْرَاءِ أَىْ (مَفْعُولٌ بِهِ لِفِعْلٍ مَحْذُوفٍ تَقْدِيرُهُ (إِلْزَمْ النَّصْرَ)

KIRK DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İHTİSÂS

(اَلاِخْتِصَاصُ)

İhtisâs: Umûmiyetle mütekellim, bazen de muhâtab zamîrlerinin mânâsına açıklık getirmek demektir. Yani, mütekellim veyâ muhâtab zamîrin mübtedâ olduğu cümlede, haberin bildirdiği hükmü zamîrden sonra gelen isme mahsûs (âit) kılmaktır. Zamirden sonra gelen isme mahsûs denir. Mahsûs mansûbdur.

Biz - ilim topluluğu- insanlara yardım ederiz. نَحْنُ مَعْشَرَ الْعِلْمِ نَنْصُرُ النَّاسَ.

(نَحْنُ) mübtedâdır. (نَنْصُرُ النَّاسَ) haberdir. (مَعْشَرَ) ise mahsûstur. Hazfedilmiş fiilin mef'ûlü olduğu için mansûbdur. Mahsûs hazfolunmuş (أَعْنِى *kastediyorum, demek istiyorum)* veya (أَخُصُّ *tahsis ediyorum, ilgisi olduğunu söylüyorum)* fiilinin mef'ûlüdur.

Biz-Türkler-misafire ikrâm etmeyi severiz. نَحْنُ الأَتْرَاكَ نُحِبُّ أَنْ نُكْرِمَ الضَّيْفَ.

Siz -mü'minler- sabırsızlık etmeyiniz! أَنْتُمُ الْمُؤْمِنِينَ لاَ تَجْزَعُوا!

Mahsûs, bazan muttasıl mütekellim ve muhatab zamîrinden sonra da gelebilirler:

(Ey) Yüce Allah'ım! Sen herşeyden münezzehsin. سُبْحَانَكَ اللهَ الْعَظِيمَ.

Selmân bizden-Ehli Beyt'ten-dir. سَلْمَانُ مِنَّا أَهْلَ الْبَيْتِ.

Not: 1-Mahsûs, ya harf-i ta'rîfle veya izâfetle ma'rife isim olur.

2-Mahsûs nekre isimden olmadığı gibi, ism-i işâret ve ism-i mevsûlden de olmaz, cümlenin başında da gelmez.

3-Gâib zamîrden ve zâhir (normal) isimden ihtisâs yapılmaz.

4-Nadir olarak, ihtisâs (أَيُّهَا) ve (أَيَّتُهَا) lafızlarıyla da yapılır:

Allahım! Bizi-bu cemaati- affet! اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لَنَا اَيَّتُهَا الْجَمَاعَةُ!

(أَيَّتُهَا) mahzûf (اَخُصُّ) nın mef'ûlüdür. (الْجَمَاعَةُ), (اَيَّة) nın atf-ı beyânıdır.

5-İhtisâs, medh (övme), kınama (yerme), şetm (küfretme, çıkışma), şevkat (acıma) bildiren ve mansûb olarak gelen ifâdelerin bir çeşididir:

Hamd,-hamda layık olan Allah'a-mahsûstur. اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الْحَمِيدَ.

Ve karısı (aşağılık)-odun taşıyıcısı-dır. وَ امْرَأَتُهُ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ.

Bu konu, Kat'u'n-na't (قَطْعُ النَّعْتِ) bahsinde daha geniş anlatılacaktır.

II-İhtisâs'ın İ'râbı

نَحْنُ -الْمُهَاجِرِينَ- اَوَّلُ النَّاسِ إِسْلاَمًا.

نَحْنُ : مُبْتَدَأٌ مَبْنِيٌّ عَلَى الضَّمِّ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ.

الْمُهَاجِرِينَ : مَنْصُوبٌ عَلَى الاِخْتِصَاصِ أَيْ (مَفْعُولٌ بِهِ لِفِعْلٍ مَحْذُوفٍ تَقْدِيرُهُ (اَخُصُّ).

اَوَّلُ : خَبَرُ (نَحْنُ) مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ وَ هُوَ مُضَافٌ.

اَلنَّاسِ : مُضَافٌ إِلَيْهِ مَجْرُورٌ بِالْكَسْرَةِ.

إِسْلاَمًا : تَمْيِيزٌ مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ.

KIRK BEŞİNCİ BÖLÜM

İŞTİGÂL

(اَلاِشْتِغَالُ)

I-1-Mef'ûl, fiilden önce gelir, fiilin sonunda da bu mef'ûle ait bir zamîr bulunursa buna iştigâl denir:

Bekir'i gördüm.	بَكْرًا رَأَيْتُهُ.
Kardeşini tanıdım.	أَخَاكَ عَرَفْتُهُ.
Hâlid'in annesi ile konuştum.	أُمَّ خَالِدٍ كَلَّمْتُهَا.

Yukarıdaki birinci cümledeki (بَكْرًا) kelimesi mânâ bakımından cümlenin mef'ûlü durumundadır. Fiilden sonra ona ait bir zamîr gelmiştir. Esâsında (رَأَيْتُ) fiilinin mef'ûlü (هُ) zamîrdir. (بَكْرًا) ise mahzûf (gizli) (رَأَيْتُ) fiilin mef'ûlüdür. (رَأَيْتُهُ) daki (رَأَيْتُ) mahzûf fiilin açıklayıcısıdır. Bu durumda (بَكْرًا) kelimesi iştigâl olmak üzere mansûbdur ve mahzûf fiilin mef'ûlüdür. Bu duruma **iştigâl** denir. Cümle de (رَأَيْتُ بَكْرًا رَأَيْتُهُ) yerindedir.

Yukarıdaki cümlelerdeki mef'ûl durumundaki isimler, mübtedâ olarak merfû' da okunabilirler:

بَكْرٌ رَأَيْتُهُ.

أَخُوكَ عَرَفْتُهُ.

أُمُّ خَالِدٍ كَلَّمْتُهَا.

Bu şekilde gelen mef'ûlün bihlere **meşgûlün anh** (اَلْمَشْغُولُ عَنْهُ) denir.

2-Meşgûlün anh fiilin önünde bulunması gereken bir edâttan sonra

gelince mef'ûl olmak üzere mansûb okunması gerekir (vâcibdir):

a-Şart edâtı:

إِنْ أَحْمَدَ رَأَيْتَهُ فَسَلِّمْ عَلَيْهِ (إِنْ رَأَيْتَ أَحْمَدَ رَأَيْتَهُ فَسَلِّمْ عَلَيْهِ!)

Ahmed' i görürsen ona selam ver!

b-Teşvîk edâtı:

Keşke kötülükten sakınsaydın. هَلاَّ الشَّرَّ تَجَنَّبْتَهُ (هَلاَّ تَجَنَّبْتَ الشَّرَّ تَجَنَّبْتَهُ).

c-Soru edâtı:

Haberi öğrendin mi? هَلْ الْخَبَرَ عَرَفْتَهُ؟ (هَلْ عَرَفْتَ الْخَبَرَ عَرَفْتَهُ).

3-Meşgûlün anh, yalnız isimle kullanılan (إِذَا) fucâiye ve (وَ) hâliye gibi edatlardan sonra veya önünde şart, soru nefy (olumsuzluk) edâtı bulunan fiilden önce gelirse mübtedâ olarak merfû okunur:

Bahçeye girdim, bir de ne göreyim! Mahmut fidanı kesiyor. دَخَلْتُ الْحَدِيقَةَ فَإِذَا[1] الشَّجَرَةُ يَقْطَعُهَا مَحْمُودٌ.

Yolcularla konuşarak Ankara'ya gittim. سَافَرْتُ إِلَى آنْقَرَةَ وَ الْمُسَافِرُونَ أُكَلِّمُهُمْ.

Çocuğa rastlarsan ona yardım et! اَلطِّفْلُ إِنْ لَقِيتَهُ فَانْصُرْهُ!

Misafirlere ikramda bulundun mu? اَلضُّيُوفُ هَلْ أَكْرَمْتَهُمْ؟

Sa'îd'i kimse tanımaz. سَعِيدٌ مَا تَعْرِفُهُ أَحَدٌ.

---

1 **a**- (إِذَا) mâzî veya mâzî mânâlı fiilin önünde gelince, şart ifâde eden zarf olur. İsim cümlesinin önünde gelince mufâcee (süpriz) harfi olur.

b-Dikkat edilmesi gereken bir hûsus, eğer (إِنْ) ve (إِذَا) dan sonra merfû bir isim gelmişse fiilde meşgûlun anh durumundaki isme giden bir zamir varsa iştigâldir; yoksa, fiili hazfedilmiş, fâildir bk. Fâil.

Bu iki şartın dışında meşgûlün anh mübtedâ olarak merfû‘ da, mef‘ûl olarak mansûb da okunabilir:

Annesi çocuğu öpüyor. اَلطِّفْلُ تُقَبِّلُهُ أُمُّهُ (أَوْ اَلطِّفْلَ تُقَبِّلُهُ أُمُّهُ).

Öğretmen öğrenciye. اَلطَّالِبُ يَسْأَلُهُ الْمُعَلِّمُ. (أَوِ الطَّالِبَ سَأَلَهُ الْمُعَلِّمُ).
soru soruyor

4-İştigâl;

a-Meşgûlün anh (اَلْمَشْغُولُ عَنْهُ),

b-Meşgûl (اَلْمَشْغُولُ),

c-Meşgûlün bih (اَلْمَشْغُولُ بِهِ), den oluşur.

سَعِيدًا عَرَفْتُهُ
M. Anh — M. Bih. Meş.

II-İştigâl'in İ‘râbı:

وَ السَّمَاءَ رَفَعَهَا وَ وَضَعَ الْمِيزَانَ.

وَ السَّمَاءَ : (وَ) حسب مَا قَبْلَهَا وَ (السَّمَاءَ) مَنْصُوب عَلَى اشْتِغَالٍ أَىْ مَفْعُولٌ بِهِ لِفِعْلٍ مَحْذُوفٍ تَقْدِيرُهُ (رَفَعَ).

رَفَعَهَا : (رَفَعَ) فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِىٌّ عَلَى الْفَتْحِ (هَا) ضَمِيرٌ مُتَّصِلٌ مَفْعُولٌ بِهِ مَبْنِىٌّ عَلَى السُّكُونِ فِى مَحَلِّ نَصْبٍ وَ الْفَاعِلُ ضَمِيرٌ مُسْتَتِرٌ تَقْدِيرُهُ (هُوَ)

وَ وَضَعَ : (وَ) حَرْفُ عَطْفٍ مَبْنِىٌّ عَلَى السُّكُونِ وَ (وَضَعَ) فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِىٌّ عَلَى الْفَتْحِ وَ الْفَاعِلُ مُسْتَتِرٌ تَقْدِيرُهُ (هُوَ).

الْمِيزَانَ : مَفْعُولٌ بِهِ مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ.

KIRK ALTINCI BÖLÜM
MANSÛB MUZÂRİ'LER
(اَلْفِعْلُ الْمُضَارِعُ الْمَنْصُوبُ)

I- *İnsan hayır yapmak ister.* — يُرِيدُ الانْسَانُ أَنْ يَفْعَلَ الْخَيْرَ.

Sevilmen için terbiyeli ol! — كُنْ مُؤَدَّبًا كَيْ تَكُونَ مَحْبُوبًا!

Asla yalan söylemeyeceğim. — لَنْ أَكْذِبَ.

Dinlenmek için oturdum. — جَلَسْتُ لأَسْتَرِيحَ.

Başarıncaya kadar çalış! — اِجْتَهِدْ حَتَّى تَنْجَحَ!

Yukarıda altı çizili muzâri fiillerin önlerine nasbeden harfler (edatlar)in gelmesiyle fiiller mansûb olmuştur.

Muzâri fiilleri nasbeden harfler (edatlar):

أَنْ لَنْ كَيْ لِ (لاَمُ التَّعْلِيلِ) حَتَّى

1- (أَنْ) :

Muzâri fiilin önüne geldiğinde nasbeder, mânâsını masdara çevirir:

Fakirlere yardım etmen gerekir. — يَجِبُ عَلَيْكَ أَنْ تُسَاعِدَ الْفُقَرَاءَ.

Bu imtihanı başaracağını umuyorum. — أَرْجُو أَنْ تَنْجَحَ فِى هَذَا الامْتِحَانِ.

2- (كَيْ) :

Sebep bildirir:

Babamı karşılamak için havaalanına gittim. — وَصَلْتُ إِلَى الْمَطَارِ كَيْ أَسْتَقْبِلَ أَبِى.

Kardeşim, uyumak için yatak odasına girdi. — دَخَلَ أَخِى غُرْفَةَ النَّوْمِ لِكَىْ يَنَامَ.

Not: (كَىْ) daha çok (لِكَىْ) olarak kullanılır.

Annem erken uyanmak için erken yatıyor (uyuyor). تَنَامُ أُمِّى مُبَكِّرَةً لِكَىْ تَسْتَيْقِظَ مُبَكِّرَةً .

3- (لَنْ) :

Muzâri fiilin mânâsını istikbâle[1](gelecek zamana) çevirir ve menfî (olumsuz) yapar:

Allah'a şirk(ortak) koşan (asla) cennete giremez (giremeyecek). لَنْ يَدْخُلَ الْجَنَّةَ مَنْ يُشْرِكَ بِاللهِ .

Tembel öğrenci (asla) başaramaz (başaramayacak). لَنْ يَنْجَحَ الطَّالِبُ الْكَسْلاَنُ .

4- (لِ) :

(لاَمُ التَّعْلِيلِ = Sebep bildiren lâm) denir:

Sergiyi görmeğe (görmek için) gittim. ذَهَبْتُ لأُشَاهِدَ الْمَعْرِضَ.

Amcam dedemi ziyaret etmek için Bursa'ya gitti. سَافَرَ عَمِّى إِلَى بُرُوسَةَ لِيَزُورَ جَدِّى .

Not: Sebep bildiren lâm (لأَنْ) şeklinde de gelebilir:

ذَهَبْتُ لأَنْ أُشَاهِدَ الْمَعْرِضَ

سَافَرَ عَمِّى إِلَى بُرُوسَةَ لأَنْ يَزُورَ جَدِّى .

5- (حَتَّى) :

-ceye kadar, tâ ki, için, sebebiyle, den dolayı.. mânâlarında kullanılır:

Muhammed gelinceye kadar burada bekleyeceğim. سَأَنْتَظِرُ هُنَا حَتَّى يَحْضُرَ مُحَمَّدٌ .

1. Arapçada geniş zaman da istikbâl kabul edilir.

اِصْبِرْ حَتَّى تَدْخُلَ الْجَنَّةَ. *Cennete girmek için sabırlı ol! (sabret ki, cennete giresin.)*

II-Mansûb Muzârilerin Diğer Özellikleri:

Muzâri fiilleri bazı harf (edât) lar ya doğrudan doğruya, yahut da gizli (أنْ) ile nasbederler.

A-Muzâri Fiili Doğrudan Nasbederler:

أَنْ لَنْ كَيْ إِذَنْ

(أَنْ):

1-Muzâri fiili doğrudan nasbeden harftir.

2-Mâzî fiilin de önüne gelir, muzâri fiilin de.

3-Mâzî fiil mebnî olduğu için tesir edemez.

4-Muzâri fiile istikbâl mânâsı kazandırır.

5-Önüne geldiği fiil cümlesini esas cümlenin tek unsûru haline getirir (Masdar-ı müevvel harfidir):

عَلِمْتُ أَنْ يَتَحَرَّكَ الْقِطَارُ (= عَلِمْتُ تَحَرُّكَ الْقِطَارِ). *Trenin hareket ettiğini öğrendim.*

Mef'ûlün bih

يُرِيدُ الأَحْزَابُ الْيَمِينِيَّةُ أَنْ تُصَوِّتَ عَلَى الثِّقَاتِ بِالْحُكُومَةِ. *Sağ partiler hükümete güven oyu vermek istiyor.*

Bk. Cümle Kuruluşu, s. 37,150; Edatlar.

(لَنْ):

1-Muzâri fiili doğrudan nasbeder.

2-Mânâsını istikbâle çevirir.

3-Te'kîdli olumsuz yapar.

لَنْ تُوَضِّحَ وِزَارَةُ الْخَارِجِيَّةِ الْمَوَاقِفَ الْغَامِضَةَ. *Dışişleri Bakanlığı kapalı (gizli) durumları asla açıklamayacak.*

قَالَ رَئِيسُ الْجُمْهُورِيَّةِ: لَنْ تُخِلَّ أَيَّةُ الدَّوْلَةِ بِالْجُرُفِ الْقَارِيِّ فِي ايجَةَ

Cumhurbaşkanı dedi ki: "Hiçbir devlet, Ege kıta sahanlığını ihlâl etmeyecek (=edemez)."

(لَنْ) için bk. Edatlar; Cümle Kuruluşu, 150.

(كَيْ) veya (لِكَيْ) :

1-Muzâri fiili doğrudan nasbeden harflerdendir.

2- (كَيْ) daha çok (لِكَيْ) olarak kullanılır.

3- (كَيْ) ve (لِكَيْ) sadece muzâri fiilin önüne gelir, masdar mânâsı verir, onu nasbederek gelecek zamana çevirir.

4-Bu iki harf, kendilerinden sonraki cümleye sebeb, niçinlik ve nedenlik kazandırır. Cümleyle beraber mef'ûlün leh olur.

Kurtulman (feraha ermen) için dosdoğru ol! اِسْتَقِمْ كَيْ تُفْلِحَ!

Askerler, vatanı (vatan toprağını) müdâfaa etmek için harp ettiler. حَارَبَ الْعَسَاكِرُ لِكَيْ تُدَافِعُوا عَنْ أَرْضِ الْوَطَنِ.

(كَيْ) veya (لِكَيْ) için bk. Cümle Kuruluşu, 40, 151; Edatlar.

(إِذَنْ) :

1-Muzâri fiili doğrudan nasbeden harflerdendir.

2- (إِذَنْ) in muzâri fiili nasbetmesi için;

a-Cevap cümlesinin başında bulunmalı,[2]

---

2 **a**-Muzâri fiille nasbeden ve cezmedenler arasına nefy lâ (لا) sından başka bir şey girerse muzâri fiil nasb ve cezm olmaz. Başka bir deyişle (لا) nasbı ve cezmi engellemez:

Öyleyse Meksika iki devlet arasında arabuluculuk yapmayacak. إِذَنْ لا تَتَوَسَّطَ الْمَكْسِيكُ بَيْنَ الْبَلَدَيْنِ.
Mansûb

b-Muzârinin hemen başında bulunmalı,

c-Başında bulunduğu muzâri fiil istikbâl ifâde etmeli.

Seni ziyaret edeceğim. (أَنَا سَأَزُورُكَ) diyene; *Öyleyse sana ikramda bulunurum.* (إِذَنْ أُكْرِمَكَ) diye cevap verilir.

3-(إِذَنْ) daha çok istikbâl ifâde eden cümlelere bazan da (لَوْ) ve (إِنْ) gibi şart edatlarına cevap olarak gelir:

Eğer kardeşim olsaydın, o takdirde bana yardım ederdin. لَوْ كُنْتَ أَخِي إِذَنْ تَنْصُرَنِي .

4-Eğer muzâri fiil (إِذَنْ) den önce gelirse nasbetmez:

O zaman ben giderim. أَنَا أَذْهَبُ إِذَنْ .

5-(إِذَنْ) muzâri fiilsiz veya fiilsiz cümlelerde de kullanılır:

Öyleyse o doğrudur. إِذًا هَذَا هُوَ لَصَحِيحٌ .

6-Yukardaki cümlede görüldüğü gibi (إِذَنْ), (إِذًا) şeklinde de yazılır.

7- (إِذَنْ) İçin bk. Cümle Kuruluşu, s.152; Edatlar.

B-Gizli (أَنْ) le Nasbedenler:

لِ (لاَمُ التَّعْلِيلِ) ، لِ (لاَمُ الْجُحُودِ) ، حَتَّى ، أَوْ ، فَ (فَاءُ السَّبَبِيَّةِ ، وَ (وَاوُ الْمَعِيَّةِ)

1-(لاَمُ التَّعْلِيلِ = sebeb bildiren lâm):

a-Muzâri fiili gizli veya açık (أَنْ) le nasbeden harflerdendir.

Eğer Allah'ın nimetlerini sayacak olsanız, sayamazsınız. وَ إِنْ تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللهِ لاَ تُحْصُوهَا . (Meczûm)

b-Muzâri fiille (إِذَنْ) arasına kasem girerse, muzâri fiillerin nasbını engellemez:

Öyleyse-vallahi-onlarla savaşacağız. إِذَنْ وَ اللهِ نُحَارِبَهُمْ .

b-Lâmu't-ta'lîl, harf-i cerdir.

c-Lamu't-ta'lîlden sonra gelen cümle, mef'ûlün leh (lieclihi) olur:

Buraya arapça öğrenmek için geldim. جِئْتُ هُنَا لِأَتَعَلَّمَ اللُّغَةَ الْعَرَبِيَّةَ.

Mef'ûlün leh

Not:1-Zâid ve nefy (لا) sından sonra geldiğinde (أَنْ) in açığa çıkması vâciptir:

رُسُلاً مُبَشِّرِينَ وَ مُنْذِرِينَ لِئَلاَّ يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرَّسُولِ.

(Yerine göre) müjdeleyici ve sakındırıcı olarak peygamberler gönderdik ki insanların, peygamberlerden sonra Allah'a karşı bir bahaneleri olmasın. (Nisâ, 165)

Yukarıdaki cümledeki (لِئَلاَّ), (لا + أَنْ + ل) harflerinin birleşmesidir.

2-Lamu't-ta'lîl için bk. Cümle Kuruluşu, 154, 225; Edatlar

(لاَمُ الْجُحُودِ = İnkar lâmı):

1-Muzâri fiili gizli (أَنْ) le nasbeden harflerdendir.

2-Harf-i cerdir.

3-Olumsuz (كَانَ) nin haberinin başındaki muzâri fiili nasbeder.

4- (كَانَ) nin olumsuzluğunu te'kid eder (kuvvetlendirir). Bundan dolayı (لاَمُ الْجُحُودِ) denilmiştir.

5-Müteallakı mahzûf مُرِيداً dir. Bk. Câmiu'd-durûs,11,182.

Allah,onlara asla zulmedecek değildir. (Tevbe, 70) مَا كَانَ اللهُ لِيَظْلِمَهُمْ (مَا كَانَ اللهُ مُرِيداً لِيَظْلِمَهُمْ)

Hiçbir vakit gerçeği gizlemem. مَا كُنْتُ لأَكْتُمَ الْحَقَّ.

Allah size gaybı da bildirecek değildir. وَ مَا كَانَ اللهُ لِيُطْلِعَكُمْ عَلَى الْغَيْبِ.

Lâmu'l-cuhûd için bk. Cümle Kuruluşu, s. 155; Edatlar.

(حَتَّى):

1-Muzâri fiili gizli (أَنْ) le nasbeden harflerdendir.

2-Harf-i cerdir.

3-(إِلَى) mânâsına geldiğinde mef'ûlün bih olur. *-e kadar, -e dek...* mânâsına gelir.

4-(لِكَيْ) mânâsına geldiğinde mef'ûlün leh (lieclihi) olur: *için, sebebiyle,-den dolayı...* mânâlarına gelir:

Baba çocuğunu dövmek için arkasından koştu. — أَسْرَعَ الْوَالِدُ خَلْفَ وَلَدِهِ حَتَّى يَضْرِبَهُ.
M. leh

Dinleninceye kadar tatili memleketinde geçir! — اِقْضِ الْعُطْلَةَ فِى بَلَدِكَ حَتَّى تَسْتَرِيحَ!
M. bih

اَلْحُكُومَةُ زُوِّدَتْ بِسُلُطَاتٍ وَاسِعَةٍ حَتَّى يَنْخَفِضَ التَّضَخُّمُ.
M. leh

Enflasyonun düşmesi için hükümete geniş yetki verildi.

Not: a- (حَتَّى) nın nasbetmesi için muzâri fiilin istikbâl ifâde etmesi gerekir. Hâl (şimdiki zaman) ifâde ederse veya muzâri fiil olumsuz olursa muzâri merfû okunur:

Sabahleyin annesi Halid'e "Kalk yâ Hâlid!" diye bağırıyor; o da kalkıyor. — فِى الصَّبَاحِ تُنَادِى أُمُّهُ: اِنْهَضْ يَا خَالِدُ حَتَّى يَنْهَضُ.

b-(حَتَّى) , gizli (أَنْ) le mâzî fiilin de önüne gelir. Mâzî fiil mebnî olduğu için nasbetmez. Gizli (أَنْ) mâzî fiili de masdara çevirir. Mâzî fiile muzâri fiilde olduğu gibi (إِلَى) veya (لِكَيْ) mânâlarını kazandırır:

Müdür toplantı yapıncaya kadar konuşmadım. — مَا تَكَلَّمْتُ حَتَّى عَقَدَ الْمُدِيرُ الاجْتِمَاعَ.
M. bih

Öğrenci imtihanı başarmak için çalıştı. — اِجْتَهَدَ الطَّالِبُ حَتَّى نَجَحَ فِى الامْتِحَانِ.
M. leh

(حَتَّى) için bk. Cümle Kuruluşu, s. 156, 263; Edatlar.

(أَوْ) :

1-Gizli (أنْ) le muzâri fiili nasbeden harfdir.

2-Atıf harfidir.

3-İstisnâ harfi (إلاّ) ile harf-i cer (إلَى) yı yerine koymak uygun olduğu zaman muzâri fiili nasbeder:

a- (إلَى) anlamında:

Hakkımı لَألْزَمَنَّكَ أَوْ تَفِيَنِي حَقِّى (=لَألْزَمَنَّكَ إلَى أنْ تَفِيَنِي حَقِّى) *verinceye kadar senden aslâ ayrılmayacağım.*

b- (إلاّ) anlamında:

Düşmanla سَأُحَارِبُ الْعَدُوَّ أَوْ يَخْضَعَ. (= سَأُحَارِبُ الْعَدُوَّ إلاّ أنْ يَخْضَعَ). *savaşacağım; ancak, itaat etmesi halinde savaşmayacağım.*

Pratikte pek kullanılmaz.

(أوْ) için bk. Cümle kuruluşu, s. 157; Edatlar.

(ف) (فَاءُ السَّبَبِيَّة= Sebep bildiren fâ):

1-Muzâri fiili gizli (أنْ) le nasbeden harftir.

2-Atıf harfidir

3-Fau's-sebebiyye'nin muzâri fiili gizli (أنْ) le nasbetmesi için önce nefy (olumsuzluk) veya taleb (emir, nehy, soru...) bulunması gerekir.

Nefy (olumsuzluk); harfle, isimle veya fiille olur.

a-Harfle olumsuzluk:

Dostluk bağlarını güçlendirmedi ki, لَمْ يُوَطِّدْ أوَاصِرَ الصَّدَاقَةِ فَيَنَالَ الثِّقَةَ. *(kendine) güvenilsin (güvene nâil olsun).*

b-İsimle olumsuzluk:[3]

مَحْمُودٌ غَيْرُ ذَاهِبٍ إِلَى الْمِهْرِجَانِ فَيُشَاهِدَ التَّقَالِيدَ الشَّعْبِيَّةَ التُّرْكِيَّةَ

Mahmûd festivale gitmedi ki, Türk forklarını görsün.

c-Fiille olumsuzluk:

لَيْسَ الأُسْتَاذُ حَاضِراً فَنَسْتَفِيدَ مِنْهُ . *Öğretmen gelmedi ki, ondan yararlanalım.*

Not: Teşbîh ve azlık ifâdeleri de olumsuzluk ifâde eder.

Taleb; emir, nehy, soru... ile olur:

a-Emir:

جُدْ فَتَسُودَ . *Cömert ol ki, şan ve şerefin artsın (efendi olasın).*

b-Nehy:

لاَ تَكُنْ رَطْبًا فَتُعْصَرَ وَ لاَ يَابِسًا فَتُكْسَرَ . *Yaş olma sıkılırsın, kuru olma kırılırsın.*

c-Soru:

هَلْ تَأْتِينَا فَنُكْرِمَكَ . *Sana ikram etmemiz için bize gelir misin?*

Not: Arz, teşvîk, temenî ve tereccî de taleb ifâde eder.

Fâu's-sebebiyye için bk. Cümle Kuruluşu, s. 158, Edatlar.

(وَ) (وَاوُ الْمَعِيَّةِ = Beraberlik vâvı):

1-Muzâri fiili gizli (أَنْ) le nasbeden harflerdendir.

2-Atıf harfidir.

3-Vâvu'l-maiyye'nin muzâri fiili gizli (أَنْ) le nasbetmesi için fâu's-sebebiyyede olduğu gibi, kendisinden önce nefy (olumsuzluk) veya taleb

3. İsimle olumsuzluk (غَيْر), (سِوَى), (دُونَ), (عَدِيم), (عَدَم) gibi isimlerle yapılır.

(emir, nehy, istifhâm...) bulunmalıdır.

a-Nefy (Olumsuzluk):

Sen beni küçümserken ben de sana iyilik etmem. لا أُحْسِنُكَ وَ تُهِينَنِي.

b-Taleb (Emir, nehy, istifhâm...)

Gıybetin günâhından söz edip de (kendin) halkı çekiştirme! لا تَعْتَبِ النَّاسَ وَ تُحَدِّثَ عَنْ إِثْمِ الْغِيْبَةِ.

Vâvu'l-maiyye için bk. Cümle Kuruluşu, s. 159, Edatlar.

Not: Atıf harflerinden (ثُمَّ، فَاءٌ، وَاو) fiil mânâsı taşımayan câmid isme atfedildiklerinde muzâri fiili nasbederler:

İnsanın tek başına yaşaması ve ölmesi, kötü kimselerle arkadaşlık etmesinden daha iyidir. وَحْدَةُ الْمَرْءِ وَ يَمُوتَ خَيْرٌ مِنْ مُجَالَسَةِ الأَشْرَارِ.

İşlerim ve beni engelleyen bazı sebepler olmasaydı, seni ziyaret ederdim. لَوْلا مَشَاغِلِي فَتَمْنَعَنِي لَزُرْتُكَ.

Senin düşmana karşı koyman, sonra zafer kazanman büyük bir övünç vesilesidir. (fazilet-şeref) dir. مُقَاوَمَتُكَ الْعَدُوَّ ثُمَّ تَنْتَصِرَ فَخْرٌ عَظِيمٌ.

C-Mansûb Muzârinin Çekimi

Merfû' muzârinin çekimi:

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
يَكْتُبُونَ	يَكْتُبَانِ	يَكْتُبُ	اَلْغَائِبُ
يَكْتُبْنَ	تَكْتُبَانِ	تَكْتُبُ	اَلْغَائِبَةُ
تَكْتُبُونَ	تَكْتُبَانِ	تَكْتُبُ	اَلْمُخَاطَبُ
تَكْتُبْنَ	تَكْتُبَانِ	تَكْتُبِينَ	اَلْمُخَاطَبَةُ
نَكْتُبُ	نَكْتُبُ	أَكْتُبُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Mansûb muzârinin çekimi:

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
لَنْ يَكْتُبُوا	لَنْ يَكْتُبَا	لَنْ يَكْتُبَ	اَلْغَائِبُ
لَنْ يَكْتُبْنَ	لَنْ تَكْتُبَا	لَنْ تَكْتُبَ	اَلْغَائِبَةُ
لَنْ يَكْتُبُوا	لَنْ تَكْتُبَا	لَنْ تَكْتُبَ	اَلْمُخَاطَبُ
لَنْ تَكْتُبْنَ	لَنْ تَكْتُبَا	لَنْ تَكْتُبِى	اَلْمُخَاطَبَةُ
لَنْ نَكْتُبَ	لَنْ نَكْتُبَ	لَنْ أَكْتُبَ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Yukarıda çekim tablolarına dikkatle bakıldığında;

a-(نَكْتُبُ، أَكْتُبُ، تَكْتُبُ، يَكْتُبُ) merfû siygalar mansûb olunca, (لَنْ نَكْتُبَ، لَنْ أَكْتُبَ، لَنْ تَكْتُبَ، لَنْ يَكْتُبَ) şeklinde sonları fethalı olur.

b-(تَكْتُبِينَ، تَكْتُبُونَ، تَكْتُبَانِ، يَكْتُبُونَ، يَكْتُبَانِ) merfû nûnlu siygalar mansûb olunca, (لَنْ يَكْتُبِى، لَنْ تَكْتُبُوا، لَنْ تَكْتُبَا، لَنْ يَكْتُبُوا، لَنْ يَكْتُبَا) şeklinde nasbın alâmeti nûnları düşer.

c- (تَكْتُبْنَ، يَكْتُبْنَ) bu iki siyga mebnî olduğu için mahaller merfûdur. Önlerine (لَنْ) gelince değişiklik olmaz mahallen mansûb olurlar: (لَنْ تَكْتُبْنَ، لَنْ يَكْتُبْنَ)

D-Mansûb Muzâri'nin İ'râbı

يُرِيدُ الطِّفْلُ أَنْ يَنَامَ.

يُرِيدُ : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

الطِّفْلُ : فَاعِلٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

أَنْ : حَرْفُ نَصْبٍ (حَرْفُ مَصْدَرِيَّةٍ) مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ.

يَنَامَ[4] : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَنْصُوبٌ بِـ (أَنْ) وَ عَلاَمَةُ نَصْبِهِ الْفَتْحَةُ وَ الْفَاعِلُ ضَمِيرٌ مُسْتَتِرٌ تَقْدِيرُهُ (هُوَ).

لَنْ أَكْذِبَ.

لَنْ : حَرْفُ نَصْبٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ.

أَكْذِبَ : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَنْصُوبٌ بِـ (لَنْ) وَ عَلاَمَةُ نَصْبِهِ الْفَتْحَةُ وَ الْفَاعِلُ ضَمِيرٌ مُسْتَتِرٌ تَقْدِيرُهُ (أَنَا).

4.İ'râbı zorlaştırmamak için masdar-ı müevvel'in İ'râbını yapmadık. Masdar-ı müevvelin i'râbı ve mansûb muzârilerin geniş i'râbı için bk. Minhâc, s. 82.

جِئْتَ كَيْ تَتَعَلَّمَ.

جِئْتَ : فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ وَ التَّاءُ فَاعِلٌ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ.

كَيْ : حَرْفُ نَصْبٍ (حَرْفُ مَصْدَرِيَّةٍ) مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ.

تَتَعَلَّمَ : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَنْصُوبٌ بِـ(كَيْ) وَ عَلَمَةُ نَصْبِهِ الْفَتْحَةُ وَ الْفَاعِلُ ضَمِيرٌ مُسْتَتِرٌ تَقْدِيرُهُ (أَنْتَ)، (كَيْ) وَ مَا بَعْدَهُ بِتَأْوِيلِ مَصْدَرِ (اَلتَّعَلُّمَ) مَفْعُولٌ لِأَجْلِهِ فِي مَحَلِّ نَصْبٍ التَّقْدِير (جِئْتَ لِلتَّعَلُّمِ).

«أَنَا أَسْتَرِيحُ». «إِذَنْ يَذْهَبَ التَّعَبُ».

إِذَنْ : حَرْفُ نَصْبٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ.

يَذْهَبُ : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَنْصُوبٌ بِـ (إِذَنْ) وَ عَلاَمَةُ نَصْبِهِ الْفَتْحَةُ.

اَلتَّعَبُ : فَاعِلٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

جَلَسْتُ لِأَسْتَرِيحَ.

جَلَسْتُ : (جَلَسْ) فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ وَ التَّاءُ فَاعِلٌ مَبْنِيٌّ عَلَى الضَّمِّ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ.

لِأَسْتَرِيحَ : اَللاَّمُ لاَمُ التَّعْلِيلِ حَرْفُ جَرٍّ مَبْنِيٌّ عَلَى الْكَسْرِ و (أَسْتَرِيحَ) فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَنْصُوبٌ بِأَنْ مُضْمَرَةٍ جَوَازًا وَ عَلاَمَةُ نَصْبِهِ الْفَتْحَةُ وَ الْفَاعِلُ ضَمِيرٌ مُسْتَتِرٌ تَقْدِيرُهُ (أَنَا)

مَا كُنْتُ لِأَخُونَكَ.

مَا : حَرْفُ نَفْيٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ.

كُنْتُ : فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ وَ التَّاءُ اِسْمُ (كَانَ) مَبْنِيٌّ عَلَى الضَّمِّ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ.

لِأَخُونَكَ : لاَمُ الْجُحُودِ حَرْفُ جَرٍّ مَبْنِيٌّ عَلَى الْكَسْرِ وَ (أَخُونَ) فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَنْصُوبٌ بِأَنْ مُضْمَرَةٍ وُجُوبًا وَ عَلاَمَةُ نَصْبِهِ الْفَتْحَةُ وَ الْفَاعِلُ ضَمِيرٌ مُسْتَتِرٌ تَقْدِيرُهُ (أَنَا) وَ الْكَافُ مَفْعُولٌ بِهِ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ. فِي مَحَلِّ نَصْبٍ.

لاَ تَأْكُلْ حَتَّى تَجُوعَ !

لاَ : حَرْفُ نَهْيٍ وَ جَزْمٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ.

تَأْكُلْ : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَجْزُومٌ بِـ (لاَ) وَ عَلاَمَةُ جَزْمِهِ السُّكُونُ وَ الْفَاعِلُ ضَمِيرٌ مُسْتَتِرٌ تَقْدِيرُهُ (أَنْتَ).

حَتَّى : حَرْفُ جَرٍّ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ

تَجُوعَ : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَنْصُوبٌ بِـ(أَنْ) مُضْمَرَةٍ وُجُوبًا وَ عَلاَمَةُ نَصْبِهِ الْفَتْحَةُ وَ الْفَاعِلُ ضَمِيرٌ مُسْتَتِرٌ تَقْدِيرُهُ (أَنْتَ).

نَامَا فَتَسْتَرِيحَا !

نَامَا : فِعْلٌ أَمْرٌ مَبْنِيٌّ عَلَى حَذْفِ النُّونِ وَ الأَلِفُ فَاعِلٌ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ.

فَتَسْتَرِيحَا : اَلْفَاءُ سَبَبِيَّةٌ حَرْفُ عَطْفٍ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ و (تَسْتَرِيحَ) فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَنْصُوبٌ بِـ (أَنْ) مُضْمَرَةٍ وُجُوبًا بَعْدَ فَاءِ السَّبَبِيَّةِ وَ عَلاَمَةُ نَصْبٍ حَذْفُ النُّونِ لأَنَّهُ مِنَ الأَفْعَالِ الْخَمْسَةِ وَ الأَلِفُ فَاعِلٌ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ.

KIRK YEDİNCİ BÖLÜM

MECZÛMÂT

(اَلْمَجْزُومَاتُ)

Meczûm, bazı edatlardan ve bazı sebeblerden dolayı, cezm hâlinde olan kelimeye denir. Umûmiyetle cezmin alâmeti sükûndur.[1]

Meczûmât (meczûm olan fiiller):

1-Başında cezmeden edatlardan biri bulunan muzâri fiil,

2-Gizli (إِنْ) ile meczûm olan muzâri fiil

3-Mahallen meczûm olan fiiller ve cümleler.

1.a-Cezm, i'râb hâli olmasına rağmen Türkler, cezmin alâmeti olan sükûn (ـْ) a cezm demişlerdir.

b-İ'râb şekli olan meczûm, fiillere âittir; isimler meczûm olmazlar.

KIRK SEKİZİNCİ BÖLÜM

MECZÛM MUZÂRİ'LER

(اَلْفِعْلُ الْمُضَارِعُ الْمَجْزُومُ)

I-*Kardeşim, sıcakken yemeği yemedi.*	لَمْ يَأْكُلْ أَخِي الطَّعَامَ حَارًّا.
Çocuklar meyveyi olmadan kopardılar.	قَطَعَ الأَوْلاَدُ الثَّمَرَ وَلَمَّا يَنْضَجْ.
Bulanıkken suyu içme!	لاَ تَشْرَبِ الْمَاءَ كَدِرًا.
Herkes haddini bilsin!	لِيَلْزَمْ كُلٌّ حَدَّهُ!

Yukarıda altı çizili fiillerin sonları, başlarına bazı harflerin gelmesiyle, sükûn (cezm) olmuşlardır.

Muzâri fiiller, önlerine bazı edatlardan (harf ve isimlerden) birinin gelmesiyle meczûm olurlar.

Muzâri fiili cezmeden edatlara **cevâzım** (اَلْجَوَازِمُ) denir.

Cezmeden edatlardan bir kısmı bir muzâri fiili cezmeder, bir kısmı ise, iki muzâri fiili cezmeder.

A-Bir Muzâri Fiili Cezmeden Edat (Harf) lar:

لَمْ، لَمَّا، لِ (لاَمُ الأَمْرِ)، لاَ (لاَ النَّاهِيَةُ)

1- (لَمْ) :

Bir muzâri fiili cezmeder, mânâsını mâzîye çevirir:

İşçiler bugün fabrikaya gitmediler.	لَمْ يَذْهَبْ الْعُمَّالُ إِلَى الْمَصْنَعِ الْيَوْمَ.
Hûsam gazete okumadı.	لَمْ يَقْرَأْ حُسَامٌ الْجَرِيدَةَ.

2- (لَمَّا) :

(لَمْ) gibi bir muzâri fiili cezmeder, mânâsını mâzîye çevirir. Yapılan işin o ana kadar (henüz) olmadığını bildirir:

Kardeşim okula gitti, henüz dönmedi. ذَهَبَ أَخِي إِلَى الْمَدْرَسَةِ وَلَمَّا يَرْجِعْ.

Öğrenci kitabı açtı, henüz okumadı. فَتَحَ الطَّالِبُ الْكِتَابَ وَلَمَّا يَقْرَأْ

3-(لَامُ الأَمْرِ) (لِ) :

Bir muzâri fiili cezmeder. Muzâri fiilin mânâsını emire çevirir:

Herkes işini sağlam yapsın! لِيُطْقِنْ كُلُّ إِنْسَانٍ عَمَلَهُ!

Küçüğünüz büyüğünüze saygı göstersin! لِيُوَقِّرْ صَغِيرُكُمْ كَبِيرَكُمْ!

Not: Bu lâm umûmiyetle gâib ve gâibe altı siyganın başına gelir, emr-i gâibi oluşturur.

4-(لاَ النَّاهِيَةُ) (لاَ) :

Bir muzâri fiili cezmeder. İşin yapılmamasını emretmek (istemek) için kullanılır:

Asla yalan söyleme! لاَ تَكْذِبْ أَبَدًا!

Sana ait (senin) olmayan şeyi alma! لاَ تَأْخُذْ مَا لَيْسَ لَكَ!

Not: Muzâri altı gâib siyga ile altı muhâtab siyganın başına gelir. Gâib siygaların başına geldiğin de nehy-i gâibi, muhâtab siygaların başına geldiğinde nehy-i hâzır yapar:

B-İki Muzâri Fiili Cezmeden Edatlar:

إِنْ ، إِذْمَا ، مَنْ ، مَا ، مَهْمَا ، أَيٌّ ، مَتَى ، أَيْنَمَا ، أَيَّانَ ، حَيْثُمَا ، أَنَّى ، كَيْفَمَا

Not: Bunlara **şart edatları** da denir.

Acele edersen pişman olursun. إِنْ تَعْجَلْ تَنْدَمْ.

Öğrenirsen ilerlersin. إِذْمَا تَتَعَلَّمْ تَتَقَدَّمْ.

Çalışan başarır. مَنْ يَجْتَهِدْ يَنْجَحْ.

Ne ekersen onu biçersin. مَا تَزْرَعْ تَحْصُدْ .

Ne yaparsan ben de (onu) yaparım. مَهْمَا تَفْعَلْ أَفْعَلْ .

Sen kime ikram edersen ben de ikram ederim. أَيًّا تُكْرِمْ أُكْرِمْ .

Ne zaman kalkarsan gideriz. مَتَى تَقُمْ نَذْهَبْ .

Allah' a itaat ettiğin zaman, rızâsını kazanırsın. أَيَّانَ تُطِعْ اللهَ تَنَلْ رِضَاءَهُ .

Nerede olursan ol, rızık seni bulur. حَيْثُمَا تَكُنْ يَجِدْكَ الرِّزْقُ .

Nerede olursan ol, ölüm sana ulaşır. أَيْنَمَا تَكُنْ يُدْرِكْكَ الْمَوْتُ .

Âlim nerede olursa (oturursa) hürmet görür. أَنَّى يَجْلِسِ الْعَالِمُ تُحْتَرَمْ .

Sen nasıl okursan ben de öyle okurum. كَيْفَمَا تَقْرَأْ أَقْرَأْ .

Not: Yukarıdaki misâllerde, şart edatlarının iki muzâri fiili cezmettiği görülmektedir. **Birinci muzâri fiile şart, ikinci fiile ise cevap** (veya ceza) denir.

يَجِدْ	يَطْلُبْ	إِنْ
Cevap	Şart	Ş. edâtı

II-Meczûm Muzâri'ler'in Diğer Özellikleri

1- (لَمْ) bir muzâri fiili cezmeder. Mânâsını mâzîye çevirir:

Yazmadı. لَمْ يَكْتُبْ (= مَا كَتَبَ) .

2-(لَمَّا), (لَمْ) gibi muzâri fiili cezmeder mânâsını mâzîye çevirir. Yapılan işin o ana kadar (henüz) olmadığını bildirir:

لَمَّا يَكْتُبْ . (= لَمْ يَكْتُبْ بَعْدُ = مَا كَتَبَ بَعْدُ = لَمْ يَكْتُبْ حَتَّى الآنَ = مَا كَتَبَ حَتَّى الآنَ) .
Henüz yazmadı.

3-(لِ) (لاَمُ الأَمْرِ) : Yukarıda da belirtildiği gibi bir muzâri fiili cezmeder. Umûmiyetle gâib altı siyganın başına gelir, emr-i gâib-i yapar.

Nadir olarak da muhâtab altı siyganın başına gelir, emr-i hâzırı yapar. Çekim tablosu için bk. Meczûm Muzâriler'in çekimi; Sarf, s. 155.

(Nâdir olarak) *yaz* لِتَكْتُبْ (= أُكْتُبْ) ! *Yazsın!* لِيَكْتُبْ !

Not: (لِ), (لاَمُ الأَمْرِ), (وَ), (فَ) ve (ثُمَّ) den sonra gelirse sâkin okunur. Bk. Sarf s. 158.

Okusun, anlasın sonra yazsın! وَلْيَقْرَأْ لْلِيَفْهَمْ ثُمَّ لْيَكْتُبْ !

4-(لاَ) (لاَ النَّاهِيَةَ) **:** Önceden de anlatıldığı gibi bir muzâri fiili cezmeder. Gâib altı siyganın önüne gelince nehy-i gâibi, altı muhâtab siyganın önüne gelince nehy-i hâzır yapar. Çekim tabloları için bk. Meczûm Muzâriler'in Çekimi, Sarf, s. 160:

Yazma! لاَ تَكْتُبْ ! *Yazmasın!* لاَ يَكْتُبْ !

5-(إِنْ)[1] ve (إِذْمَا) harftir, diğerleri isimdir. İkisi cümlenin unsûru olmaz, diğerleri ise cümlenin unsûru (mübtedâsı, mef'ûlü...) olurlar.

6-(إِنْ) **:** Harftir; *eğer, şayet, ise, -se, -sa...* mânalarına gelir.

Bana bir şey verirsen. sana parasını (bedelini) veririm. إِنْ تُعْطِنِى شَيْئًا أُعْطِكَ ثَمَنَهُ.

7- (إِذْمَا)**:**

a-Harftir (مَا) sız amel etmez.

b-*ise, -se, -sa, -ince, -dığında, -ken, -edeceği zaman...* mânâlarına gelir.

1.**a-** (إِنْ) başına (وَ) hâliye gelirse kendisi zâid kabul edilerek vasl edâtı olur. (إِنْ) zâid olduğu için cevabı yoktur:

Seni azarlasa bile, babana ihsân et! أَكْرِمْ أَبَاكَ وَ إِنْ وَبَّخَكَ.

b- (إِنْ) harfinin önündeki fiil, bazan mahzûf olur. Fâilinden sonra zikredilen bir fiil onu açıklar:

Bir kimse ölürse (Nisâ, 176) إِنِ امْرُؤٌ هَلَكَ (= إِنْ هَلَكَ امْرُؤٌ هَلَكَ)

Tef. Cüm / Fâil / Mah. fiil / Tef. Cüm / Fâil

c- (إِذَامَا) şeklinde de gelebilir:

Çok koşarsan yorulursun. إِذَامَا تَجْرِ كَثِيراً تَتْعَبْ.

8- (مَنْ) : Akıllı varlıklar için kullanılan şart ismidir; *-en, -an, kim ki, her kim., her kimi, o kimse ki, -dığı, -ecek, kim -se...* mânâlarına gelir:

Kim çok okursa bilgisi artar. مَنْ يَقْرَأْ كَثِيراً تَزْدَدْ مَعْرِفَتُهُ.

9-(مَا): Gayr-i âkil (insanların dışındaki) nesneler için kullanılan isimdir. *o şeyki (her) ne...-se, -se, -sa, -en, -an, -dığı, -eceği, -acağı...* gibi mânâlara gelir:

Ne iyilik yaparsanız Allah onu bilir. وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمْهُ اللّٰهُ. (Bakara, 197)

10- مَهْمَا),(مَا) mânâsında şart ismidir. Mânâsı (مَا) dan daha mübhem (kapalı) dir; *her ne...-se, hangi...-se, ne kadar...-se, (her) ne zaman...-se*...mânâlarına gelir:

Hava nasıl olursa olsun, muhakkak yolculuk yapacağım. مَهْمَا يَكُنِ الْجَوُّ فَإِنِّى رَاحِلٌ.

11- (أَىٌّ):

a-Umûmiyetle muzâf olur. Bazân muzâfun ileyhi hazfedilir,

b-Diğerleri mebnî iken (أَىٌّ) mu'rabdır.

c-İnsanlar ve gayr-ı akıllılar için kullanılır.

d-İsimdir; *(her) kim...-se, (her) kimi...-se, (her) ne...-se, (her) neyi...-se*...mânâlarına gelir.

Kime hürmet edersen ben de hürmet ederim. أَيًّا تَحْتَرِمْ أَحْتَرِمْ.

(أَيًّا), (أَىَّ شَخْصٍ) yerinde kullanılmıştır.

12- (مَتَى): Zaman zarfıdır;[2] *-diğında,-dığı zaman,-ince,-ken, (her)*

2. Zarf, zaman ve mekân ifâde eden isimlerdir.

ne zaman...-se...mânâlara gelir:

Yorulduğun zaman dinlenirsin. مَتَى تَتْعَبْ تَسْتَرِحْ.

13- (أَيْنَمَا) :

a-(أَيْنَمَا), (مَا) sız (أَيْنَ) şeklinde de gelebilir.

b-Her ikisi de mekân zarfıdır; *(her) nerede, (her) nereye...-se*...gibi mânâlara gelir:

Nereye gitsen sana arkadaşlık ederim. أَيْنَمَا (أَيْنَ) تَذْهَبْ أَصْحَبْكَ.

14- (أَيَّانَ) : Zaman zarfıdır;*-dığı zaman,-eceği zaman,-ınca, (her) ne zaman...-se*...mânâlara gelir:

Ondan ne zaman yardım istersen sana yardım eder. أَيَّانَ تَسْتَنْجِدْ بِهِ يُنْجِدْكَ.

15- (حَيْثُمَا) :

a- (مَا) sı düştüğünde amel etmez.

b- (حَيْثُمَا mekân zarfıdır; *(her) nereye, (her) nerede...ise...* mânâlarına gelir:

Nereye gidersen bende seninle giderim. حَيْثُمَا تَذْهَبْ أَذْهَبْ مَعَكَ.

16- (أَنَّى): Mekân zarfıdır. Pratikde pek kullanılmaz;

(her) nereye...-se, (her) nerede...-se, (her) nasıl...-sa, (her) ne zaman...-sa,-dığında,-dığı zaman,-ınca,-ken...mânâlarına gelir:

Nereye gidersen giderim. أَنَّى تَذْهَبْ أَذْهَبْ.

Nâsıl yazarsan ben de öyle yazarım. أَنَّى تَكْتُبْ أَكْتُبْ.

17- (كَيْفَمَا) :

a-Nadir olarak (مَا) sız da iki muzâri fiili cezmeder.

b-(كَيْفَمَا) hâl[3] ve mef'ûl-i mutlak[4] olarak kullanılan şart ismidir; *...-sa,-dığı gibi,-ecegi...*mânâlarına gelir.

Sen nasıl konuşursan ben de öyle konuşurum. كَيْفَمَا تَتَكَلَّمْ أَتَكَلَّمْ.

18-Şart Cümlesi Cevap cümlesinden önce gelir, mâzî ve muzâri ile başlayan haber cümlelerinden olur:[5]

Terbiyeli olursan övülürsün. إِذْمَا تَتَأَدَّبْ تُمْدَحْ.

Bir işi başarırsan faydasını görürsün. مَا أَنْجَزْتَ مِنْ عَمَلٍ يَنْفَعْكَ.

19-Cevap cümlesi (şartın cevâbı): Şart cümlesinden sonra gelir buna **cezâ** (اَلْجَزَاءُ) da denir. Mâzi ve muzâri ile başlayan fiil cümlesi olduğu gibi nefy, nehy, istifhâm, istikbâl ifâde eden ve camîd (donmuş) fiillerle de gelir, hatta isim cümlesi de olabilir:

(Mâzî) *Beni ziyaret edersen sana ikramda bulunurum.* إِنْ زُرْتَنِي أَكْرَمْتُكَ.

(Muzâri) *Ne okursan ondan faydalanırsın.* مَا تَقْرَأْ تَسْتَفِدْ مِنْهُ.

(Emir) *Sana sorana cevap ver!* مَنْ يَسْأَلْكَ فَأَجِبْهُ!

(İstikbâl) *Eğer kötülük ettinse (yakında) pişmân olacaksın.* فَإِنْ أَسَأْتَ فَسَتَنْدَمُ.

(Câmid) *Eğer kötülük yaparlarsa yaptıkları şey ne kötüdür.* إِنْ أَسَاؤُا فَبِئْسَ مَا فَعَلُوا.

(İsim cümlesi) *Eğer affedersen, affetmek kerem sahiplerinin sıfatlarındandır.* إِنْ تَعْفُ فَالْعَفْوُ مِنْ شِيَمِ الْكِرَامِ.

20-Şart ve cevap fiillerinin mâzî ve muzâri olma durumları:

a-Şart ve cevap fiilleri muzâri olduklarında dâima meczûm olurlar:

---

3. Hâl olması için bk Minhâc, s. 106; Cümle Kuruluşu, 124; Edatlar.
4. Mef'ûl-ü mutlak olması için bk. Minhâc, s. 292-293; Cümle Kuruluşu, s. 124.
5.Haber cümlesi için bk. Cümle Kuruluşu, s. 107.

Çalışırsan başarırsın. إِنْ تَجْتَهِدْ تَنْجَحْ.

b-Şart ve cevap fiilleri mâzî olduklarında, mebnî olduklarından, mahallen meczûm olurlar:

Çalışırsan kazanırsın. إِنْ اجْتَهَدْتَ نَجَحْتَ.

c-Şart fiili mâzî cevap fiili muzâri olursa, cevap merfû veya meczûm olabilir:[6]

إِنْ إِجْتَهَدْتَ تَنْجَحُ: (= إِنْ اجْتَهَدْتَ تَنْجَحْ)

d-Şart fiili muzâri (meczûm) cevabında mâzî olması:

إِنْ تَجْتَهِدْ نَجَحْتَ.

Not: Şart cümlesinin başına nevâsihtan[7]biri gelirse, şart edatı cezmetmez. Çünkü başında nevâsıhtan biri bulunan cümle, ismi ve haberi ile mânâ kazanır; yani iki ayrı unsûra (öğeye) ihtiyaç vardır. Böyle olunca şart edatı ism-i mevsûl olur ve iki fiil muzâriyi cezmetme özelliğini kaybeder. Şart cümlesi ism-i mevsûlun sılası, cevap cümlesi de nevâsıhın haberi olur:

Doğru söyleyen kazanır. مَنْ يَصْدُقْ يَرْبَحْ.

Ş. Edâtı — Ş. Cüm. — C. Cüm.

Muhakkak ki doğru söyleyen kazanır. إِنَّ مَنْ يَصْدُقُ يَرْبَحُ.

İsmi — Sıla — Haberi

21-Cevap cümlesinin başına fâ (فَ) nın gelmesi.

a-Cevap cümlesinin başında (قَدْ، سَوْفَ، سَ) bulununca:

Kim Allah'ın hükümlerini çiğner geçerse, kendine zûlmetmiş olur. (Talâk,1) مَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ.

Eğer suç işlersen sonunda sen de pişman olacaksın. إِنْ تُذْنِبْ فَسَتَنْدَمُ فِى النِّهَايَةِ.

6.Merfû olma durumunda başında mahzûf bir mübtedâ var kabul edilir:

إِن اجْتَهَدْتَ فَأَنْتَ تَنْجَحُ.

7.Nevâsih için bk. Nevâsih bahsi; Cümle Kuruluşu, s. 118.

b-Cevap fiili (مَا) ve (لَنْ) ile menfi olunca:

İktisâd eden fakir olmaz.. مَنْ يَقْتَصِدْ فَمَا يَفْتَقِرُ.

Yalan söylersen insanlar sana inanmayacaklar. إِنْ تَكْذِبْ فَلَنْ يُصَدِّقَكَ النَّاسُ.

c-Cevap isim cümlesi olunca

İnsanlara yardım edersen sevilirsin. إِنْ تَنْصُرْ النَّاسَ فَأَنْتَ تُحَبُّ.

Ne zaman gelirsen gel seni bekliyorum. مَتَى تَأْتِنِي فَإِنِّي أَنْتَظِرُكَ.

d-Cevap fiili taleb (emir, nehy...)[8] bildirince:

Düşmanın düşerse ona yardım et! إِنْ سَقَطَ عَدُوُّكَ فَأَعِنْهُ!

Kahveye gidersen geç kalma! إِنْ تَذْهَبْ إِلَى الْقَهْوَةِ فَلاَ تَتَأَخَّرْ!

e-Cevap fiili câmid (çekilmeyen) fiillerden olunca:

Eğer kötülük yaparlarsa, yaptıkları şey ne fenâdır. إِنْ أَسَاؤُوا فَبِئْسَ مَا فَعَلُوهُ.

f-Cevap cümlesinin başında (إِنَّمَا) bulununca:

Hata işlersek ancak (tek sebebi) beşer olarak yaratılmamızdandır. إِنْ نُخْطِئْ فَإِنَّمَا خُلِقْنَا بَشَرًا.

g-Cevap cümlesinin başında şart edatı bulunursa:

Seni ziyaret edenin huyu güzelse ona ikrâm et! مَنْ يَزُرْكَ فَإِنْ كَانَ حَسَنُ السِّيرَةِ فَأَكْرِمْهُ!

22-Cevap (ceza) cümlesinin başına fa (فَ) nın gelmeme durumu:

a-Cevap fiili, başında (قَدْ) bulunmayan mâzî fiil olunca:

Çalışırsan başarırsın. إِنْ اجْتَهَدْتَ نَجَحْتَ.

8.Taleb, emir nehy, istifhâm...dan oluşur. Taleb için bk. Mansûb Muzâriler; Cümle Kuruluşu, s. 158.

b-Cevap fiili (لَمْ) ile menfî olunca:

Kötülük yaparsan medh edilmezsin. إِنْ أَسَأْتَ لَمْ تُمْدَحْ.

c-Cevap fiili (لا) ile menfi muzâri olursa:[9]

Allah'ın nimetlerini saymaya kalkışırsanız onları sayamazsınız. (İbrâhîm, 34) فَإِنْ تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللهِ لا تُحْصُوهَا.

Not: Cevap cümlesinin tercümesinde şu hususlara dikkat edilmelidir.

1-Cevap fiili mâzî olup, başında (قَدْ) olmaksızın fâ (فَ) bulursa (قَدْ) varmış gibi tercüme edilir:

Eğer gömleği önden yırtılmışsa (kadın) doğru söylemiştir. (Yûsuf, 26)[10] إِنْ كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ قُبُلٍ فَصَدَقَتْ. (فَقَدْ صَدَقَتْ)

2-Cevap cümlesi (لا) ile menfi olmasına rağmen başına (فَ) gelmişse, muzâri fiile istikbâl mânâsı verilmelidir:

Kim Rabbine îmân ederse, ne mükâfat eksikliğinden ne de haksızlık edilmesinden korkacaktır. (Cin,13) مَنْ يُؤْمِنْ بِرَبِّهِ فَلاَ يَخَافُ بَخْسًا وَ لا رَهَقًا.

23-Şart cümlesinin hazfi: (لا) nâfiyeyle birleşmiş ((لا) nâfiyeye idgâm edilmiş) (إِنْ) den sonra şart fiilinin hazfedilmesi câizdir:

9.Nasbeden ve cezmeden edatlarla muzâri fiiller arasına nefy olumsuzluk (لا) sı girerse, nasbetmeye ve cezmetmeye mâni olmaz. Bk. Mansûb Muzâriler, Cümle Kuruluşu, s. 120.

10.(قَدْ) Mâzî fiilin başına geldiğinde tahkîk (gerçekleşme) ve-mişli geçmiş edâtı olur:

Muhakkak ki nefsini kötülüklerden arındıran, kurtuluşa ermiştir. قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا.

Doğru söylemiş. قَدْ صَدَقَ.

(قَدْ) ın diğer özellikleri için bk. Edatlar.

دَعِ الْخِصَامَ وَإِلاَّ يَنَلْكَ شَرُّهُ. (دَعِ الْخِصَامَ وَإِلاَّ تَدَعْ الْخِصَامَ يَنَلْكَ شَرُّهُ)

Düşmanlığı bırak, eğer bırakmazsan, ondan (kaynaklanacak) kötülük sana zarar verir.

24-Cevâb cümlesinin hazfi:

a-Şart fiili mâzî olursa, cevabı olmayan bir ifâde (mânâ bakımından) cevabının yerini tutarsa, cevâb cümlesi hazfedilir:

أَنْتَ فَائِزٌ إِنْ اجْتَهَدْتَ. (=أَنْتَ فَائِزٌ إِنْ اجْتَهَدْتَ فَأَنْتَ فَائِزٌ)

Eğerçalışırsan başarırsın.

Not: Cevap şartın önüne geçmez veya şart cevap cümlesinin unsûrları arasına girmez. Cevap şartın önüne geçerse veya şart cevap cümlesinin unsûrları arasına girerse hazfedilmiş kabul edilir. Cevap cümlesi gibi görünen cümle, hazfedilen cevap cümlesinin tefsir cümlesi (açıklayıcı cümle) olarak kabul edilir.

b-Şart fiili (لَمْ) li muzâri olursa (yani mâzî mânâlı olursa):

Eğer أَنْتَ خَاسِرٌ إِنْ لَمْ تَجْتَهِدْ (= أَنْتَ خَاسِرٌ إِنْ لَمْ تَجْتَهِدْ فَأَنْتَ خَاسِرٌ.) *çalışmazsan başarısız olursun.*

c-Şart fiili mâzî olup tefsir cümlesinin (açıklayıcı cümlenin) unsûrları arasına girerse:

Eğer çalışırsan başarırsın. أَنْتَ إِنْ اجْتَهَدْتَ فَائِزٌ (إِنْ اجْتَهَدْتَ فَأَنْتَ فَائِزٌ)

Haber Mübtedâ

Not: Şart fiili muzâri olursa cevap cümlesi hazfedilmez: (أَنْتَ فَائِزٌ إِنْ تَجْتَهِدْ) şeklinde gelmez.

d-Şart cümlesi, yemin ile yeminin cevabının ortasında olunca şartın cevabı hazfedilmiş kabul edilir:

Allah'a yemin olsun ki, sen kalkarsan ben kalkmam. وَاللهِ إِنْ قُمْتَ لاَ أَقُومُ.

Yukarıdaki cümledeki (لاَ أَقُومُ) şartın cevabı gibi görünüyorsa da yeminin cevabıdır. Şartın cevabı hazfedilmiş (لاَ أَقُومُ) dur.

25-Muzâri fiilin gizli (إِنْ) ile meczûm olması:

Talebden (emir,nehy, istifhâm...) sonra gelen, önünde (وَ) ve (فَ) bulunmayan muzâri fiiller daima gizli (إِنْ) ile meczûm olurlar:

(Emir) *Çalış ki başarasın.* أُدْرُسْ تَنْجَحْ (أُدْرُسْ إِنْ تَنْجَحْ) .

لاَ تَدْنُ مِنَ النَّارِ تَحْتَرِقْ. (لاَ تَدْنُ مِنَ النَّارِ انْ تَحْتَرِقْ) .

(Nehy) *Ateşe yaklaşma! Yanarsın.*

(İstifham) *Dinler misin? Sana haber vereyim.* هَلْ تَسْمَعُ أُخْبِرْكَ.

Not: 1-Arz, teşvik, temennî ve tereccî de taleb ifâde eder.

2-Konunun daha iyi anlaşılması için şöyle söyleyebiliriz: Talebden sonra gelen muzârinin başında (و) veya (ف) varsa muzâri fiil gizli bir (أَنْ) le mansûb olur; (و) ve (فَ) yoksa gizli bir (إِنْ) le meczûm olur.

Mansûb:	**Meczûm:**
أُدْرُسْ فَتَنْجَحَ .	أُدْرُسْ تَنْجَحْ .
لاَ تَدْنُ فَتَحْتَرِقَ	لاَ تَدْنُ مِنَ النَّارِ تَحْتَرِقْ
هَلْ تَسْمَعُ فَأُخْبِرَكَ	هَلْ تَسْمَعُ أُخْبِرْكَ .

3-Meczûm muzâri fiiller hakkında daha fazla ma'lûmât için bk. el-Mebadiu'l-arabiyye IV, 174.

III-Meczûm Muzâri Fiilin Çekimi:

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
لَمْ يَكْتُبُوا	لَمْ يَكْتُبَا	لَمْ يَكْتُبْ	اَلْغَائِبُ
لَمْ يَكْتُبْنَ	لَمْ تَكْتُبَا	لَمْ تَكْتُبْ	اَلْغَائِبَةُ
لَمْ تَكْتُبُوا	لَمْ تَكْتُبَا	لَمْ تَكْتُبْ	اَلْمُخَاطَبُ
لَمْ تَكْتُبْنَ	لَمْ تَكْتُبَا	لَمْ تَكْتُبِى	اَلْمُخَاطَبَةُ
لَمْ نَكْتُبْ	لَمْ نَكْتُبْ	لَمْ أَكْتُبْ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Yukarıdaki çekim tablosuna dikkatle bakıldığında;

a-(يَكْتُبُ، تَكْتُبُ، اَكْتُبُ، نَكْتُبُ) merfû siygalar meczûm olunca, (لَمْ يَكْتُبْ، لَمْ تَكْتُبْ، لَمْ أَكْتُبْ، لَمْ نَكْتُبْ) şeklinde sonları sükûn (cezimli) gelir.

b-(يَكْتُبَانِ، يَكْتُبُونَ، تَكْتُبَانِ، تَكْتُبُونَ، يَكْتُبِينَ) merfû nûnlu siygalar, meczûm olunca (لَمْ يَكْتُبَا، لَمْ يَكْتُبُوا، لَمْ تَكْتُبَا، لَمْ تَكْتُبُوا، لَمْ يَكْتُبِى) şeklinde cezmin alâmeti olan nûnları düşer.

c-(يَكْتُبْنَ، تَكْتُبْنَ) bu iki siyga mebnî olduğu için mahallen merfûdur.

Önlerine cezm edatı gelince değişiklik olmaz mahallen meczûm olurlar: (لَمْ يَكْتُبْنَ، لَمْ تَكْتُبْنَ).

IV-Meczûm Muzâriler'in İ'râbı

لَمْ يُثْمِرِ الْبُسْتَانُ.

لَم : حَرْفُ نَفْيٍ وَ جَزْمٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُون.

يُثْمِرْ : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَجْزُومٌ بِلَمْ وَ عَلاَمَةُ جَزْمِهِ السُّكُونُ.

اَلْبُسْتَانُ : فَاعِلٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

لاَ تَأْكُلِ الطَّعَامَ حَارًا.

لاَ : حَرْفُ نَهْيٍ وَ جَزْمٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُون.

تَأْكُلْ : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَجْزُومٌ بِـ (لاَ) وَ عَلاَمَةُ جَزْمِهِ السُّكُونُ. وَ الْفَاعِلُ ضَمِيرٌ مُسْتَتِرٌ تَقْدِيرُهُ (أَنْتَ).

اَلطَّعَامَ : مَفْعُولٌ بِهِ مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ.

حَارًا : حَالٌ مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ.

Not: (لِ), (لاَمُ الأَمْرِ) i'râbı: (**لاَمُ الأَمْرِ** : حَرْفُ جَزْمٍ مَبْنِيٌّ عَلَى الْكَسْرِ); (لَمَّا) nın i'râbı ise: (حَرْفُ جَزْمٍ وَ نَفْيٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُون) şeklinde yapılır.

إِنْ يَجْتَهِدْ يَنْجَحْ.

إِنْ : حَرْفُ شَرْطٍ جَازِمٌ (حَرْفٌ يَجْزِمُ فِعْلَيْنِ) مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُون.

يَجْتَهِدْ : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَجْزُومٌ بِـ (إِنْ) وَ عَلاَمَةُ جَزْمِهِ السُّكُونُ وَ الْفَاعِلُ ضَمِيرٌ مُسْتَتِرٌ تَقْدِيرُهُ (هُوَ).

يَنْجَحْ : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَجْزُومٌ بِالسُّكُونِ لأَنَّهُ جَوَابُ الشَّرْطِ وَ الْفَاعِلُ ضَمِيرٌ مُسْتَتِرٌ تَقْدِيرُهُ (هُوَ).

Not: Okuyucunun karıştırmaması için burada şart ve cevap cümlelerinin i'râblarından bahsedilmedi. Cümlelerin i'râbı için bk. İ'râb Bölümü; Minhâc, s. 103-113.

مَنْ يَطْلُبْ يَجِدْ.

مَنْ : اِسْمُ شَرْطٍ جَازِمٌ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ.

يَطْلُبْ : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَجْزُومٌ بِـ (مَنْ) وَ عَلاَمَةُ جَزْمِهِ السُّكُونُ وَ الْفَاعِلُ ضَمِيرٌ مُسْتَتِرٌ تَقْدِيرُهُ (هُوَ).

يَجِدْ : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَجْزُومٌ بِالسُّكُونِ لأَنَّهُ جَوَابُ الشَّرْطِ وَ الْفَاعِلُ ضَمِيرٌ مُسْتَتِرٌ تَقْدِيرُهُ (هُوَ).

أَيْنَمَا تَكُونُوا يُدْرِكْكُمُ الْمَوْتُ.

أَيْنَمَا : (أَيْنَ) اِسْمُ شَرْطٍ جَازِمٌ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ وَ (مَا) زَائِدَةٌ لاَ عَمَلَ لَهَا.

تَكُونُوا : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَجْزُومٌ بِـ (أَيْنَ) وَ عَلاَمَةُ جَزْمِهِ حَذْفُ النُّونِ لأَنَّهُ مِنَ الأَفْعَالِ الْخَمْسَةِ وَ الْوَاوُ فَاعِلٌ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ.

يُدْرِكْكُمْ : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَجْزُومٌ لأَنَّهُ جَوَابُ الشَّرْطِ وَ (كُمْ) مَفْعُولٌ بِهِ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ فِي مَحَلِّ نَصْبٍ.

اَلْمَوْتُ : فَاعِلٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

Not: Yukarıdaki cümledeki (أَيْنَ) zarf-i mekândır, mahallen mansûbdur. Zarfların müteallakları (fiilleri) cevaplarının başındaki fiillerdir. (أَيْنَ) nin fiili (يُدْرِكْ) dir. (يَكُونُوا), (كَانَ) nin muzâri meczûmudur. (كَانَ) bu cümlede tam fiil olduğu için sonundaki (و) ismi değil, fâilidir. (كَانَ) nin tam fiil olması için bk. Nâkıs Fiiller.

KIRK DOKUZUNCU BÖLÜM

MECRÛRÂT

(اَلْمَجْرُورَاتُ)

Başında bulunan kelime veya harflerle mecrûr olması gereken isimlere ve tâbilerine **mecrûrât** (اَلْمَجْرُورَاتُ mecrûr olan kelimeler) denir.

Asıl mecrûr olan isimler:

1-Muzâfun ileyh (اَلْمُضَافُ إِلَيْهِ)

2-Harf-i cerli isim (اَلاِسْمُ الْمَجْرُورُ بِحَرْفِ الْجَرِّ)

Not: Bunlara tâbî olan (sıfat, bedel, te'kid, ma'tûf) lar da mecrûr olur.

ELLİNCİ BÖLÜM

İZÂFET (İSİM TAMLAMASI)

(اَلاِضَافَةُ)

I-*Okulun müdürü babama selâm verdi.*	سَلَّمَ عَلَى أَبِى مُدِيرُ الْمَدْرَسَةِ .
Muhammed' in arabasına bindim.	رَكِبْتُ سَيَّارَةَ مُحَمَّدٍ .
Ahmed Aziz' in kardeşi ile konuştu.	تَكَلَّمَ أَحْمَدُ مَعَ صَدِيقِ عَزِيزٍ.

Bir ismin mânâsına açıklık kazandırmak için ikinci bir ismi ona izâfe etmeye (bağlamaya) izâfet denir:

öğrencinin kitabı كِتَابُ الطَّالِبِ .

Burada, (الطَّالِبِ) kelimesi, (كِتَابُ) kelimesinin mânâsına açıklık kazandırıyor ve mânâsını tamlık getiriyor. İşte bu açıklık kazandırma ve tamlama işine izâfet (اَلاِضَافَةُ = isim tamlaması) denir. Bu misâde (الطَّالِبِ) kelimesi (كِتَابُ) kelimesinin mânâsına açıklık kazandırıp tamladığı için **tamlayan,** (كِتَابُ) kelimesi de (الطَّالِبِ) kelimesi ile mânâsı açıklık kazandığı için **tamlanandır.**

İzâfet terkibinde (isim tamlamasında) birinci isme **muzâf** (اَلْمُضَافُ = tamlanan), ikinci isme **muzâfun ileyh** (اَلْمُضَافُ إِلَيْهِ= tamlayan) denir:

evin kapısı	الْبَيْتِ (M. İleyh)	بَابُ (Muzâf)
Ali' nin kalemi	عَلِيٍّ (M. İleyh)	قَلَمُ (Muzâf)

Muzâf, harf-i ta'rîf (ال) ve tenvin almaz. **Muzâfun ileyh,** harf-i ta'rîf (ال) veya tenvin alır. Umûmiyetle kesre (ـِ) ile harekelenir. Yani muzâfun iley dâima mecrûrdur.

Not: Muzâf'ın i'râbı cümledeki yerine (fâil, mef'ûl mübtedâ ve haber...olmasına) göredir:

Semîr'in arkadaşı geldi. جَاءَ صَدِيقُ سَمِيرٍ.
Fâil

Semir'in arkadaşını gördüm. رَأَيْتُ صَدِيقَ سَمِيرٍ.
Mef'ûl

Semir'in arkadaşına selâm verdim. سَلَّمْتُ عَلَى صَدِيقِ سَمِيرٍ.
Mecrûr isim

1-Muzâf, tesniye ve cem-i müzekkeleri sâlim olursa nûnu düşer:

Okulun iki öğretmeni gitti. ذَهَبَ مُعَلِّمَا الْمَدْرَسَةِ.

Okulun iki öğretmeni ile konuştum. كَلَّمْتُ مُعَلِّمَيِ الْمَدْرَسَةِ.

Okulûn öğretmenleri geldiler حَضَرَ مُعَلِّمُو الْمَدْرَسَةِ.

Okulun öğretmenlerine selâm verdim. سَلَّمْتُ عَلَى مُعَلِّمِي الْمَدْرَسَةِ.

2-İzâfet ikiden fazla isimle de olur. Bu türlü izâfetlere zincirleme isim tamlaması denir. Ancak harf-i ta'rîfi veya tenvini en sondaki isim alır:

evin bahçesinin kapısı بَابُ حَدِيقَةِ الْبَيْتِ.

(herhangi bir) evin bahçesinin kapısı بَابُ حَدِيقَةِ بَيْتٍ.

II-İzâfet'in Nevileri:

İzâfet lâfzî ve Ma'nevî olmak üzere ikiye ayrılır:

A-Lâfzî İzâfet (اَلاِضَافَةُ اللَّفْظِيَّةُ) **:** Müştak olan isimlerin (ism-i fâil, ism-i mef'ûl, sıfat-ı müsebbehe...) kendi fâil nâib-i fâil veya mef'ûlüne muzâf olmasıdır. Kısaca lâfzî izâfetin muzâfı, ism-i fâil ism-i mef'ûl sıfat-ı müşebbehe gibi müştak isimlerden olur:

ilmi faydalı نَافِعُ الْعِلْمِ.

penceresi açık مُفَتَّحُ النَّافِذَةِ.

yüzü güzel (güzel yüzlü) حَسَنُ الْوَجْهِ.

Not:1-Lâfzî izâfette muzâf muzâfın ileyhten dolayı ma'rifelik kazanmaz. Muzâfın ma'rife olması gerekirse, muzâf harf-i ta'rîf alır:

güzel yüzlü — حَسَنُ الْوَجْهِ.
M. ileyh — Muzâf

güzel yüzlü çocuk — اَلْوَلَدُ الْحَسَنُ الْوَجْهِ.
Muzâf

2-Lâfzî izâfette muzâf (müştak olduğu için) umûmiyetle önce geçen bir ismin sıfatı olur:

Çocuğu akıllı bir bayan gördüm. — رَأَيْتُ السَّيِّدَةَ الْعَاقِلَةَ الْوَلَدِ.
Sıfat

Kardeşi terbiyeli bir adamla konuştum — تَكَلَّمْتُ مَعَ الرَّجُلِ الْمُهَذَّبِ الأَخِ.
Sıfat

Şiddetli soğuk (soğuğu şiddetli) günler geldi. — جَاءَتْ أَيَّامٌ شَدِيدَةُ الْبَرْدِ.
Sıfat

3-Lâfzî izâfetin muzâfı sıfat olduğunda zamîrsiz sebebi sıfat olur: Bk. Sebebi Sıfat; Cümle Kuruluşu, s. 91.

B-Ma'nevî İzâfet (اَلإِضَافَةُ الْمَعْنَوِيَّةُ):

Ma'nevî izâfete hakîkî izâfet de denir.[1] İzâfet denilince, normal olarak ma'nevî izâfet akla gelir:

kapının anahtarı — مِفْتَاحُ الْبَابِ.

(مِفْتَاحٌ) ismi, yalnız başına belli bir anahtarı göstermez, herhangi bir anahtardır. Ancak, bu isim (اَلْبَابُ) ismine izâfe edilince,belli bir anahtarı ifâde eder. Bu durumda (مِفْتَاحٌ) ismi, (اَلْبَابُ) isminden dolayı ma'rifelik kazanmıştır.

Netice olarak deriz ki, me'nevî izâfette ma'rife isme muzâf olan isimler ma'rife olur.[2]

1.Asıl izâfet de denir.

2.(مِثْل), (شِبْه), (غَيْر), (سِوَى) gibi mübhem isimler izâfetle ma'rifelik kazanmazlar. Ancak, nadiren ma'rifelik kazandıklarıda görülmüştür.

(herhangi bir) kapı anahtarı مِفْتَاحُ بَابٍ.

(مِفْتَاحٌ) ismi yalnız yalnız başına belli bir anahtarı göstermediği gibi ne cins bir eşyaya ait olduğunu da göstermez. Ancak, bu isim nekre olan (بَابٌ) ismine izâfe edilince belli bir kapının anahtarı olduğunu göstermese de bir kapı anahtarı olduğunu gösterir. Bu durumda (مِفْتَاحٌ), ma'rifelik kazanmaz, husûsîlik kazanır.

Netîce olarak deriz ki, ma'nevî izâfette nekre isme muzâf olan isim husûsîlik kazanır.

Kısaca, ma'nevî izâfette ma'rifeye muzâf olan isim, ma'rifelik; nekreye muzâf olan isimse, husûsîlik kazanır.

Ma'nevî izâfeti mânâ bakımından üç kısma ayırabiliriz:

1-Mülkiyet (sâhiplik) için: Bu durumda muzâf'ın muzâfun ileyhe âit ve mahsûs olduğunu ifâde eder:

komşunun evi بَيْتُ الْجَارِ

Babam komşunun evini satın aldı. اِشْتَرَى أَبِي بَيْتَ الْجَارِ.

2-Tahsîs için: Muzâfun ileyh, muzâf'ın nevini bildirir:

gümüş yüzük خَاتَمُ فِضَّةٍ

Kardeşin bana gümüş yüzük verdi. أَعْطَانِي أَخُوكَ خَاتَمَ فِضَّةٍ.

3-Zarf mânâsında: Muzâfun ileyh yer ve zaman bildirir:

kabir azâbı عَذَابُ الْقَبْرِ

Kabir azabı haktır. عَذَابُ الْقَبْرِ حَقٌّ.

III-İzâfet'in Diğer Özellikleri

1-İzâfet terkibinde;

a-Her iki izâfet şeklinde de muzâf, tenvini, tesniye ve cemî nûnlarını almaz.

b-Muzâfın ileyh, dâimâ mecrûrdur.

2-Mânevi izâfette muzâfun ileyhe mânâ bakımından uygun harf-i cer takdir edilebilir:

a-Mülkiyet (sahiplik) için lâm (لِ) harf-i cerri:

Selîm'in kitabı كِتَابُ سَلِيمٍ (= كِتَابٌ لِسَلِيمٍ = اَلْكِتَابُ لِسَلِيمٍ).

Not: Bu izâfet şekline **izâfet-i mülkiyye** (اَلاِضَافَةُ لِلْمُلْكِيَّةِ) veya **lâm ma'nalı izâfet** (اَلاِضَافَةُ بِمَعْنَى اللاَّمِ) denir.

b-Tahsis için umûmiyetle (مِنْ) harf-i cerri:

ipek elbise ثَوْبُ خَزٍّ (= ثَوْبٌ مِنْ خَزٍّ)

Not: Bu izâfet şekline **tahsîs, için izâfet** (اَلاِضَافَةُ لِلتَّخْصِيصِ) veya **izâfet-i beyâniyye** (اَلاِضَافَةُ لِلْبَيَانِيَّةِ) yâhut da **min mânâlı izâfet** (اَلاِضَافَةُ بِمَعْنَى مِنْ) denir.

c-Zarf mânâlı için umûmiyetle (فِى), bazan (بِ) harf-i cerri:

kabir azâbı عَذَابُ الْقَبْرِ (= عَذَابٌ فِى الْقَبْرِ = اَلْعَذَابُ فِى الْقَبْرِ)

Not: Bu izâfet şekline **izâfet-i zarfiyye** (اَلاِضَافَةُ لِلظَّرْفِيَّةِ) veyâ **fî mânâlı izâfet** (اَلاِضَافَةُ بِمَعْنَى فِى) de denir.

d-Benzetme için: Muzâf, fiilin veyâ şibh-i fiilin masdarı olduğunda; yâni, nev'ini bildiren mef'ûl-i mutlak olduğu zaman:

Kaplan aslan gibi sıçradı. وَثَبَ النَّمِرُ وُثُوبَ الأَسَدِ .

Not: Bu izâfet şekline **teşbih için izâfet** (اَلاِضَافَةُ لِلتَّشْبِيهِ) denir.

e-Bir şeyin sayısını bildirmek için: Bu tip izâfet,

-Üç ve on dahil üçten ona kadar sayılarda:

Tatilde beş kitap okudum. قَرَأْتُ خَمْسَةَ كُتُبٍ فِى الْعُطْلَةِ .

Muzâf — M. İleyh

-Yüz, bin... ve bu sayıların katlarında:

Bu sürüde yüz koyun vardır. فِى هَذِهِ الرَّعِيَّةِ مِائَةُ غَنَمٍ.
M. İleyh Muzâf

Not: Bu tip izâfetin muzâfun ileyhi aynı zamanda sayının temyîzi (تَمْيِيزُ الْعَدَدِ) dir.

f-Ma'nevî izâfette muzâf hiçbir şekilde harf-i ta'rîf olmaz.

g-Ma'nevî izâfette muzâf, muzâfun ileyhi ma'rife ise ma'rifelik, nekre ise husûsîlik kazanır.

h-Ma'nevî izâfette muzâfun ileyh tercüme edilirken umûmiyetle *-ın* takısı alır.

3-Lâfzî izâfette;

a-İsm-i fâil ve ism-i mef'ûl, hâle ve istikbâle delâlet ederse; yani, o anda, türediği fiilde hâl ve istikbâl mânâsı varsa lâfzî izâfet olur. Yoksa olmaz ma'nevî izâfet olur:

Bu zayıfa yardımcıdır. هَذَا نَاصِرُ الضَّعِيفِ (هَذَا يَنْصُرُ الضَّعِيفَ) .
(zayıfa yardım ediyor.) Zaman bakımından hâl olur.

Bu, hâkimin kâtibidir. هَذَا كَاتِبُ الْقَاضِى .

hâl ve istikbâl ifâde etmediği için lâfzî izâfet değil, ma'nevî izâfettir.

b-Muzâfı sıfat-ı müşebbehe olan izâfetler dâima lâfzîdir.

O huyu güzel olandır. (o güzel huyludur.) هُوَ حَسَنُ الْخُلُقِ.

Not: Lâfzî izâfeti cümleye çevirmek mümkündür:

Bu ikisi Sa'îd'e ikrâm ediyor. هَذَانِ مُكْرِمَا سَعِيدٍ (= هَذَانِ يُكْرِمَانِ سَعِيدًا) .

Ucuz bir araba satın aldım. اِشْتَرَيْتُ سَيَّارَةً رَخِيصَ الثَّمَنِ (اشْتَرَيْتُ سَيَّارَةً ثَمَنُهَا رَخِيصٌ.)

c-Lâfzî izâfetin muzâfı, muzâfun ileyhinden ma'rifelik ve husûsîlik kazanmaz. Ancak kendisinin önüne harf-i târif geldiğinde ma'rife olur.

çocuğu akıllı عَاقِلُ الْوَلَدِ

çocuğu akıllı adam اَلرَّجُلُ الْعَاقِلُ الْوَلَدِ

d-Lâfzî izâfette de ma'nevi izâfette olduğu gibi muzâf tenvin olmaz, tesniyenin ve cem-i müzekkeri sâlim olduğunda nûnları düşer.

(Siz) ikiniz anne babaları ihlâslı iki öğrencisiniz. اَنْتُمَا طَالِبَانِ مُخْلِصَا الْوَالِدَيْنِ.

e-Nahivcilerin çoğuna göre muzâfa (ال) gelebilmesi için muzâfun ileyhin harf-i ta'rîfli olması şarttır.

Bu, kediyi döven (adam) dır. هُوَ الضَّارِبُ الْقِطِّ.

f-Lâfzî izâfete harf-i cer takdir edilmez (yâni, ma'nevî izâfette olduğu gibi harf-i cer mânâlı değildir).

g-Lâfzî izâfetin (zamîrsiz sebebi sıfatın) zamîrli sebebe sıfata çevrilmesi için bk. Sıfat; Cümle Kuruluşu, s. 92.

4-Zamîrler, ism-i işaretler, ism-i mevsûller ve alemler (özel isimler) muzâf olmazlar.

5-Yukarıda da belirtildiği gibi izâfet ikiden fazla isim arasında olursa buna **tetâbu'u'l-izâfet** (تَتَابُعُ الاضَافَةِ = zincirleme isim tamlaması) denir.

kâtibin evinin kapısının anahtarı مِفْتَاحُ بَابِ بَيْتِ الْكَاتِبِ.

(مِفْتَاحُ) muzâf, (بَابِ) onun muzâfun ileyhi; (بَابِ) muzâf, (بَيْتِ) muzâfun ileyh; (بَيْتِ) muzâf, (اَلْكَاتِبِ) muzâfun ileyh; (بَابِ) ve (بَيْتِ) isimleri hem muzâfun ileyh, hem muzâfdırlar. Muzâf oldukları için harf-i ta'rîf almamışlardır. Bu tip izâtfetlerde harf-i ta'rîfi veya tenvîni son isim alır.

IV-Cümleye Muzâf Olanlar

Umûmiyetle muzâf ve muzâfun ileyh olmak isimlere ait bir özelliktir. Bazan cümleler de muzâfun ileyh olurlar.[3]

Cümleye muzâf olanların isimleri ikiye ayırabiliriz:

A-Yalnızca cümleye muzâf olanlar:

B-Hem cümleye hem de tek kelimeye (müfrede) muzâf olanlar:

A-Yalnız cümleye muzâf olanlar:

لَمَّا ، إذَا ، حَيْثُ ، إذْ

1-(لَمَّا) **:** Cümleye muzâf olan zarflardandır. Kendisinden sonra gelen muzâfun ileyh cümlesi aynı zamanda şart cümlesidir.

(لَمَّا)dan sonraki şart ve cevap cümlelerinin fiilleri mâzî veya mânâlı[4]olur.

Yağmur yağınca sel aktı. — لَمَّا نَزَلَ الْمَطَرُ جَرَى السَّيْلُ . (M. ileyh — Muzâf)

Öğrenci çalışmayınca imtihanda başarılı olamadı. — لَمَّا لَمْ يَجْتَهِدْ الطَّالِبُ مَا نَجَحَ فِى الامْتِحَانِ . (M. ileyh — Muzâf)

Not: a-(لَمَّا) muzâri fiilden önce gelirse, muzâri fiili cezmeden harf olur. Bk. Meczûm Muzâriler.

b- (لَمَّا) ya aynı zamanda cezmetmeyen şart edatı da denir.

c-Bazan mânâ bakımından cevap olan cümleden sonra da gelebilir.

Toplantı te'hîr edilince, üyeler dağıldılar. — تَفَرَّقَ الأَعْضَاءُ لَمَّا أُجِّلَ الاجْتِمَاعُ .

d-Sükûn üzere mebnîdir.

3.Cümlelerin i'râbı mahallî olduğu için, muzâfun ileyh cümlesi mahallen mecrûrdur.

4.(لَمْ) li muzâri.

e-(لَمَّا) için bk. Cümle Kuruluşu s. 139; Edatlar.

2-(إِذَا) Cümleye muzâf olan zarflardandır. (لَمَّا) gibi kandisini sonra gelen muzâfın ileyh cümlesi aynı zamanda şart cümlesidir.

(إِذَا) den sonraki şart cümlesinin fiili mâzî veya mâzî mânâlı olur; cevabı ise umûmîyetle muzâri olur, mâzî de olsa, muzâri mânâsı verilir:

İnsanlara iyilik yaparsan seni överler. إِذَا أَحْسَنْتَ النَّاسَ يُثْنُونَ عَلَيْكَ.
M. ileyh Muzâf

Böyle harcarsak, ekonomik denge bozulur. إِذَا انْفَقْنَا كَذَا اخْتَلَّ التَّوَازُنُ الاقْتِصَادِىُّ.

Not:a-(إِذَا) fiil cümlesinden önce gelirse, zarf (zaman ismi); isim cümlesinden önce gelirse (mufâcee=sürpriz) harf(i)[5] olur:

b- (إِذَا) nın cevap cümlesi, iki muzâri fiili cezmedenlerin cevap cümleleri gibi mâzî, muzâri, emir, istikbâl, isim cümlesi... Şeklinde gelir. Cevabının başına (فَ) nın gelip gelmeme durumu, iki muzâri fiili cezmedenlerinkiyle aynıdır. Bk. Meczûn Muzâriler, Cümle Kuruluşu, s. 114, 118.

c-(إِذَا) şart cümlesiyle beraber cevap cümlesinin önüne geldiği gibi, bazan mânâ bakımından cevap olan cümlesinden sonra da gelebilir.

d-Sukûn üzere mebnîdir.

e-(إِذَا) için bk. Cümle Kuruluşu, s. 140; Edatlar

3-(حَيْثُ) **:** Cümleye muzâf olan mekân zarfıdır:

Sakince okuyabileceğim bir yere oturdum. جَلَسْتُ حَيْثُ أَسْتَطِيعُ الْقِرَاءَةَ فِى هُدُوءٍ.
M. ileyh Muzâf

Senin misafir olduğun eve ben de misafir olacağım. سَأَنْزِلُ الْبَيْتَ حَيْثُ أَنْتَ نَازِلٌ.

5.Bk. Edatlar.

Not: a-Zamm üzere mebnîdir. Daha çok fiil, bazan da isim cümlesine muzâf olur.

b-Umûmiyetle zarf-ı mekân olur, ma'rife isimden sonra gelirse hâl, nekre isimden sonra gelirse sıfat olur.

c-(حَيْثُ) isim cümlesine muzâf olduğunda, eğer haberi (مَوْجُودٌ، كَائِنٌ ...) gibi umûmî mânâlı ise haber hazfedilebilir.

تَحْتَرِقُ الْغَابَاتُ حَيْثُ الأشْجَارُ الْغَنَّاءُ (كَائِنَةٌ). *Ağaçları sık olan (sık ağaçlı olan) ormanlarda yangın çıkıyor.*

d-(حَيْثُ) için bk. Cümle Kuruluşu, s. 210; Edatlar.

4-(إِذْ) **:** Cümleye muzâf olan zaman zarfıdır:

أَقْرَأُ إِذْ قَرَأْتَ. *Sen okuduğun zaman okurum.*

(إِذْ: Muzâf; قَرَأْتَ: M. ileyh)

كُنْتُ قَدْ لَقِيتُكَ إِذْ أَنْتَ شَابٌّ. *Gençliğinde seninle karşılaşmıştım.*

(إِذْ: Muzâf; أَنْتَ شَابٌّ: M. ileyh)

Not: a- (إِذْ) mef'ûlun fih, mef'ûlun bîh, mef'ûlun leh olur.

b-(إِذْ) den sonra muzâri fiil veya isim cümlesi gelirse gelecek zaman ifâde eder.

c-(بَيْنَا) ve (بَيْنَمَا) dan sonra gelirse mufâcae (süpriz) harfi olur. Bu durumda zarf (zaman bildiren isim) değil harf olur:

بَيْنَمَا كُنَّا سَائِرِينَ فِي الْغَابَةِ إِذْ طَلَعَ عَلَيْنَا ذِئْبٌ. *Ormanda yürürken bir de ne görelim karşımızda bir kurt.*

d-Sükûn üzere mebnîdir.

e-(إِذْ) için bk. Cümle Kuruluşu, s. 203; Edatlar.

B-Hem Cümleye, Hem Tek Kelimeye (Müfrede) Muzâf Olanlar:

يَوْم، حِين، قَبْل، بَعْد، ...

رَأَيْتُهُ يَوْمَ جَاءَ مِنْ أَنْقَرَةَ .
M. İleyh — Muzâf
Onu Ankara'dan geldiği gün gördüm.

ذَهَبْتُ إِلَى السُّوقِ يَوْمَ السَّبْتِ .
M. İleyh — Muzâf
Cumartesi günü pazara gittim.

عَرَفْتُهُ حِينَ تَكَلَّمَ مَعِي .
M. İleyh — Muzâf
Onu benimle konuştuğu zaman tanıdım.

وَ دَخَلَ الْمَدِينَةَ عَلَى حِينِ غَفْلَةٍ مِنْ أَهْلِهَا .
M. İleyh — Muzâf
(Mûsâ) ahâliinin habersiz olduğu bir sırada şehre girdi. (Kasas, 15)

Not: Yukarıdaki cümlelere dikkatle bakıldığında (يَوْمَ) ve (حِينَ)[6] cümleye muzâf olduklarında, muzâfun ileyh cümlesinin başında (أَنْ) bulunmaz. Bu duruma pratikte çok rastlanılmaktadır.

نَامَ الطِّفْلُ قَبْلَ أَنْ يَرْجِعَ أَبُوهُ مِنَ الْعَمَلِ .
M. İleyh — Muzâf
Çocuk babası işten dönmeden uyudu.

خَرَجَ أَخُوكَ قَبْلَ كُلِّنَا إِلَى الْجَوْلَةِ .
M. İleyh — Muzâf
Kardeşim hepimizden önce gezmeye çıktı.

جَاءَ أَحْمَدُ بَعْدَ أَنْ ذَهَبَ أَبُوهُ .
M. İleyh — Muzâf
Ahmet babası gittikten sonra geldi.

ذَهَبْنَا إِلَى الْمَعْرِضِ بَعْدَ الظُّهْرِ .
M. İleyh — Muzâf
Öğleden sonra sergiye gittik.

Not:1-Yukarıdaki cümlelerdeki (قَبْل) ve (بَعْد)[7]dan sonra gelen

---

6.(يَوْم) ve (حِين) mâzî fiille başlayan bir cümleye muzâf olurlarsa, feth üzere mebnî, diğer durumlarda mu'rab olur.

جِئْتُ يَوْمَ جَاءَ أَبِي . — *Babamın geldiği gün ben de geldim.*

ذَهَبَ أَخِي حِينَ ذَهَبَ صَدِيقُكَ . — *Kardeşim, arkadaşı gittiği zaman gitti.*

7.(قَبْل), (بَعْد) muzâfun ileyhleri hazfedilince zamm üzere mebni olurlar:

ذَهَبَ عُمَرُ مِنْ قَبْلُ. — *Önce Ömer gitti.*

حَضَرْتُ إِلَى الاجْتِمَاعِ مِنْ بَعْدُ. — *Toplantıya sonradan geldim.*

muzâfun ileyh cümlelerin başında (أنْ) vardır. Bazı nahivciler (أنْ) li cümleleri, cümle değil; masdar-ı muevvel kabul etmektedirler.

2-(قَبْلَ) ve (بَعْدَ) da pratikte çok kullanılmaktadır.

3-Hem cümleye, hem de tek kelimeye (müfrede) muzâf olanlar için bk. Cümle Kuruluşu, s. 202; Edatlar

4-Cümlelerin i'râbı mahalli olduğu için, muzâfun ileyh olan cümlelerin i'râbı mahallen mecrûrdur.

V-Daima Muzâf Olarak Kullanılanlar: Cümleye muzâf olanların dışında, daha birçok muzâf olarak kullanılan isimler vardır:

1-...مِثْل، شِبْه، غَيْر، سِوَى، كِلاَ، كِلْتَا، سُبْحَانَ، ذُو، بَيْنَ، عِنْد، فَوْق، تَحْت

Kardeşin gibi bir çocuğa selâm verdim. سَلَّمْتُ عَلَى وَلَدٍ مِثْلِ اَخِيكَ.

Sa'îd'den başka bir adam gördüm. رَأَيْتُ رَجُلاً غَيْرَ سَعِيدٍ.

(Bir adam gördüm. O gördüğüm adam Sa'îd değildi.)

Allah'ı tenzîh ve tesbîh ederim. سُبْحَانَ اللهِ.

2-(أَىٌّ، مَعَ، جَمِيعٌ، بَعْضٌ، كُلٌّ) isimlerinin muzâfuna ileyhlerini hazfetmek câizdir. (hazfedilebilir)

Herkes ölecektir. كُلٌّ يَمُوتُ (= كُلُّ أَحَدٍ يَمُوتُ).

Bir kısmını diğerlerinden üstün kıldık. (Bakara, 253) فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ (فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضِهِمْ)

Kime (hangi adama) ikram etmek istiyorsan ikrâm et! أَيًّا تُكْرِمْ فَأَكْرِمْ! (أَىَّ رَجُلٍ تُكْرِمْ فَأَكْرِمْ!)

İnsanların hepsi geldi. جَاءَ النَّاسُ جَمِيعًا (= جَاءَ النَّاسُ جَمِيعُهُمْ)

Berâberce gittiler. ذَهَبُوا مَعًا (ذَهَبُوا مَعَهُمْ).

VI-Muzâf ve Muzâfun İleyh'in Hazfi:

1-Bazan muzâf hazfedilir: O zaman muzâfun iley onun yerine geçer ve i'râbını alır:

(İstersen) şehre (Şehrin halkına) sor! (Yûsuf, 82) وَ اسْأَلِ الْقَرْيَةَ! (وَ اسْأَلْ اَهْلَ الْقَرْيَةِ!)

Rabbın (ın emri) geldi. (Fecr, 22). جَاءَ رَبُّكَ (جَاءَ أَمْرُ رَبِّكَ) .

2-Muzâfun ileyh hazfedildiğinde, ona karşılık muzâfa harf-i harif, yahut tenvin verilir:

Nefsini kötü arzulardan uzaklaştırdı. (Nâzi'ât, 40) وَ نَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَى (وَ نَهَى النَّفْسَ عَنْ هَوَاهَا

(هَوَاهَا) da, muzâfun ileyh olan (هَا) hazfedilmiş, (هَا) nın yerine (هَوَى) nın önüne harf-i ta'rîf gelmiştir. (اَلْهَوٰى = هَوَاهَا) :

Bu kâide pratikte çok kullanılmaktadır.

Biz, onlardan kimini kimine derecelerle üstün kıldık (Zuhruf, 32) رَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ (رَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضِهِمْ .)

3-Bazan muzâfun ileyhi hazfedilmiş muzâfa, harf-i ta'rîf ve tenvin verilmediği de olur. Bu durum daha çok muzâfa, aynı muzâfun ileyhli muzâf atfedildiğinde olur:

Ali'nin ayakkabısını ve elbisesini gördüm. رَأَيْتُ حِذَاءَ وَ ثَوْبَ عَلِيٍّ (= رَأَيْتُ حِذَاءَ عَلِيٍّ وَ ثَوْبَ عَلِيٍّ .)

سَافَرَ شَقِيقُ وَ شَقِيقَةُ حَسَنٍ إِلَى قُونْيَةَ . (= سَافَرَ شَقِيقُ حَسَنٍ وَ شَقِيقَةُ حَسَنٍ إِلَى قُونْيَةَ .)
Hasan'ın erkek ve kız kardeşi Konya'ya gitti.

VII-Bazan mevsûfla sıfat yâhut mânâları aynı veya yakın, lâfızları farklı olan isimler arasında da izâfete rastlanır:

Uzun Hasan حَسَنُ الطَّوِيلِ (= حَسَنٌ الطَّوِيلُ)

Muzâf	M. İleyh	Mevsûf	Sıfat
حَسَنُ	الطَّوِيلِ	حَسَنٌ	الطَّوِيلُ

fenâ komşu	جَارُ سُوءٍ (= جَارٌ سُوءٌ)
	Muzâf M. İleyh Mevsûf Sıfat
büyük cami, Cuma namazı kılınan cami	مَسْجِدُ الْجَامِعِ.
gerçekliğinde hiç şüphe olmayan	حَقُّ الْيَقِينِ.

VIII-Şibh-i İzâfet (اَلشَّبِيهُ بِالْمُضَافِ) **:**

Gerçek izâfet terkibi olmamasına rağmen bir kelimenin kendisinden sonra gelen kelime veya kelimelerle husûsilik (özellik) ve destek kazanmasına denir.

Şibh-i izâfet:

1-Şibh-i cümle (zarf-ı mustakarr) olan sıfatla olur.

2-Şibh-i cümle (zarf-ı mustakarr) olan halle olur.

3-Temyîzle olur.

4-Te'kîdle olur

5-Şibh-i fiilin;

a-Faili ile olur.

b-Nâib-i fâili ile olur.

c-Mef'ûlu ile olur

1-Şibh-i cümle (zarf-ı mustakarr) olan sıfatla olur:

Çocuğun kalemi kırıldı.	اِنْكَسَرَ قَلَمٌ لِلْوَلَدِ. (= اِنْكَسَرَ قَلَمُ الْوَلَدِ.)
Kadın ipek elbise. giydi.	لَبِسَتِ الْمَرْأَةُ ثَوْبًا مِنْ خَزٍّ. (لَبِسَتِ الْمَرْأَةُ ثَوْبَ خَزٍّ.)
Kabir azâbı haktır.	عَذَابٌ فِى الْقَبْرِ حَقٌّ.

Nekre isimden sonra gelen cümle ve şibh-i cümleler sıfattır. Yukardaki cümlelerdeki (لِلْوَلَدِ), (مِنْ خَزٍّ) ve (فِى الْقَبْرِ) şibh-i cümleleri nekre isimden sonra geldikleri için sıfattırlar. Muzâfun ileyh olmamalarına rağmen

önlerindeki isme mânâ kazandırdıkları için, önlerinde isimle aralarındaki bağa şibh-i izâfet denir.

2-Şibh-i cümle (zarf-ı mustakarr) olan hâlle olur:

Çocuğun kalemi kırıldı. اِنْكَسَرَ الْقَلَمُ لِلْوَلَدِ (= اِنْكَسَرَ قَلَمُ الْوَلَدِ.)

Kadın ipek elbise giydi. لَبِسَتْ الْمَرْأَةُ الثَّوْبَ مِنْ خَزٍّ. (= لَبِسَتْ الْمَرْأَةُ ثَوْبَ خَزٍّ.)

Kabir azabı haktır. اَلْعَذَابُ فِى الْقَبْرِ حَقٌّ. (= عَذَابُ الْقَبْرِ حَقٌّ.)

Ma'rife isimden sonra gelen cümle ve şibh-i cümleler hâldir. Yukarıdaki cümlelerdeki (لِلْوَلَدِ), (مِنْ خَزٍّ) ve (فِى الْقَبْرِ) şibh-i cümleleri ma'rife isimden sonra geldikleri için hâldirler. Muzâfun iley olmamalarına rağmen önlerindeki isimlere mânâ kazandırmalarından dolayı, önlerindeki isimle aralarındaki münâsebete şibh-i izâfet denir.

3-Temyîzle olur:

Bahçede 55 ağaç vardır. فِى الْحَدِيقَةِ خَمْسٌ وَ خَمْسُونَ شَجَرَةً.

Temyîz olan (شَجَرَةً) kelimesi mânâsı kapalı olan (خَمْسٌ وَ خَمْسُونَ) kelimelerinin (sayılarının) mânâlarına açıklık getirdiği için sayı ile temyîz arasında şibh-i izâfet oluşur.

4-Te'kîdle olur:

Kitabın hepsini okudum. قَرَأْتُ الْكِتَابَ كُلَّهُ.

(كُلٌّ) kelimesi (اَلْكِتَابَ) kelimesinin mânâsını açıkladığı için aralarında şibh-i izâfet oluşur.

5-Şibh-i fiilin;

a-Fâili ile olur:

Şehrin caddeleri temizdir. اَلْمَدِينَةُ نَظِيفَةٌ شَوَارِعُهَا.

(نَظِيفَةٌ) şibh-i fiildir. (شَوَارِعُهَا) onun fâilidir. (شَوَارِعُهَا) kelimesi (نَظِيفَةٌ) kelimesinin mânâsına açıklık kazandırdığı için şibh-i izâfet olur.

b-Nâib-i fâili ile olur:

Onun hizmetçisi köylüdür. هُوَ قَرَوِيٌّ خَادِمُهُ.

(خَادِمُهُ) şibh-i fiilinin nâib-i fâilidir. Mânâsına açıklık getirdiğinden şibh-i izâfet oluşmuştur.

c-Mef'ûlü ile olur:

Allah'ı bilmek hayırlıdır. عِلْمٌ بِاللهِ خَيْرٌ.

(بِاللهِ), (عِلْمٌ) masdar (şibh-i fiil) ının sarîh olmayan mef'ûludur. Mânâsına açıklık kazandırdığı için şibh-i izâfet olur.

Yukarıdaki açıklamalardan sonra şöyle bir neticeye varılabilir:

Bir isim,

a-Sıfatla

b-İzâfetle

c-Şibh-i izâfetle husûsîlik kazanır; yani mânâsı biraz daha açıklanmış olur. Bk. Cümle Kuruluşu, s. 26.

IX-İzâfet'in İ'râbı

دَخَلَ سَلِيمٌ حَدِيقَةَ الْمَدْرَسَةِ.

دَخَلَ : فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ.

سَلِيمٌ : فَاعِلٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

حَدِيقَةَ : مَفْعُولٌ بِهِ مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ وَ هُوَ مُضَافٌ (مَفْعُولٌ فِيهِ = ظَرْفُ الْمَكَانِ).

الْمَدْرَسَةِ : مُضَافٌ إِلَيْهِ مَجْرُورٌ بِالْكَسْرَةِ.

مُعَلِّمُو الْمَدْرَسَةِ لَمْ يُسَافِرُوا.

مُعَلِّمُو : مُبْتَدَأٌ مَرْفُوعٌ بِالْوَاوِ لأَنَّهُ جَمْعُ مُذَكَّرٍ سَالِمٌ وَ هُوَ مُضَافٌ.

الْمَدْرَسَةِ : مُضَافٌ إِلَيْهِ مَجْرُورٌ بِالْكَسْرَةِ.

لَمْ : حَرْفُ نَفْيٍ وَ جَزْمٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ.

يُسَافِرُوا : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَجْزُومٌ بِـ(لَمْ) وَ عَلاَمَةُ جَزْمِهِ حَذْفُ النُّونِ. وَ الْوَاوُ فَاعِلٌ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ.

نَامَ الطِّفْلُ قَبْلَ أَنْ يَرْجِعَ أَبُوهُ.

نَامَ : فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ.

الطِّفْلُ : فَاعِلٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

قَبْلَ : ظَرْفُ زَمَانٍ مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ وَ هُوَ مُضَافٌ.

أَنْ : حَرْفُ نَصْبٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ.

يَرْجِعَ : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَنْصُوبٌ بِـ(أَنْ) وَ عَلاَمَةُ نَصْبِهِ الْفَتْحَةُ.

أَبُوهُ : (أَبُو) فَاعِلٌ مَرْفُوعٌ بِالْوَاوِ لأَنَّهُ مِنَ الأَسْمَاءِ الْخَمْسَةِ وَ هُوَ مُضَافٌ وَ الْهَاءُ مُضَافٌ إِلَيْهِ مَبْنِيٌّ عَلَى الضَّمِّ فِي مَحَلِّ جَرٍّ وَ الْمَصْدَرُ الْمُؤَوَّلُ مِنْ أَنْ وَ الْفِعْلِ وَ الْفَاعِلِ مُضَافٌ إِلَيْهِ لِـ(قَبْلَ) فِي مَحَلِّ جَرٍّ.

حَضَرَ صَدِيقَاكَ إِلَى الاِجْتِمَاعِ بَعْدُ.

حَضَرَ : فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ.

صَدِيقَاكَ : (صَدِيقَا) فَاعِلٌ مَرْفُوعٌ بِالأَلِفِ لأَنَّهُ مُثَنًّى وَ هُوَ مُضَافٌ وَ الْكَافُ مُضَافٌ إِلَيْهِ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ فِي مَحَلِّ جَرٍّ.

إِلَى الاِجْتِمَاعِ : (إِلَى) حَرْفُ جَرٍّ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ وَ (الاِجْتِمَاعُ) مَجْرُورٌ بِـ(إِلَى) وَ عَلاَمَةُ جَرِّهِ الْكَسْرَةُ.

بَعْدُ : ظَرْفُ زَمَانٍ مَبْنِيٌّ عَلَى الضَّمِّ فِي مَحَلِّ نَصْبٍ.

لَمَّا هَطَلَ الْمَطَرُ جَرَى السَّيْلُ.

لَمَّا : اِسْمُ شَرْطٍ غَيْرُ جَازِمٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ فِي مَحَلٍّ نَصْبٍ عَلَى الظَّرْفِيَّةِ الزَّمَانِيَّةِ وَ هُوَ مُضَافٌ.

هَطَلَ : فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ.

الْمَطَرُ : فَاعِلٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

جَرَى : فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ الْمُقَدَّرِ عَلَى الأَلِفِ.

السَّيْلُ : فَاعِلٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

جُمْلَةُ (هَطَلَ الْمَطَرُ) مُضَافٌ إِلَيْهِ فِي مَحَلٍّ جَرٍّ.

جُمْلَةُ (جَرَى السَّيْلُ) جَوَابُ الشَّرْطِ غَيْرِ جَازِمٍ لاَ مَحَلَّ لَهَا مِنَ الاِعْرَابِ.

ELLİ BİRİNCİ BÖLÜM
HARF-İ CERLİ MECRÛRLAR
(اَلْمَجْرُورُ بِحُرُوفِ الْجَرِّ)

1-*Elimi mendille sildim.*	مَسَحْتُ يَدِى بِالْمِنْدِيلِ .
Bu çocuk soylu bir âiledendir.	هَذَا الْوَلَدُ مِنْ أُسْرَةٍ أَصِيلَةٍ
İşçiler akşama kadar çalıştılar.	عَمِلَ الْعُمَّالُ إِلَى الْمَسَاءِ .
Tren istasyondan uzaklaştı.	اِبْتَعَدَ الْقِطَارُ عَنِ الْمَحَطَّةِ .

Yukarıda da görüldüğü gibi Cer Harfleri adı verilen ön takılar, isimlerin önlerine gelir oları mecrûr[1] yaparlar.

Cer Harfleri (حُرُوفُ الْجَرِّ) **:**

اَلْبَاءُ (بِ) ، مِنْ ، إِلَى ، عَنْ ، عَلَى ، اللاَّمُ (لِ) ، فِي ، اَلْكَافُ (كَ) ، حَتَّى ، رُبَّ ، وَاوُ الْقَسَمِ (وَ) ، تَاءُ الْقَسَمِ (تِ) ، حَاشَا ، مُذْ ، مُنْذُ ، خَلاَ ، عَدَا ، لَوْلاَ ، كَيْ ، لَعَلَّ

(ب ـ اَلْبَاءُ) **Bâ:** *ile, için, sebebiyle,-e,-a,-de,-da,-den...*

Ekmeği bıçakla kestim. قَطَعْتُ الْخُبْزَ بِالسِّكِّينِ .

(مِنْ) **Min:** *-den,-dan, bazısı, bir kısmı, için, den dolayı...*

Fare kediden korkar. تَخَافُ الْفَأْرَةُ مِنَ الْقِطِّ .

(إِلَى) **İlâ:** *-e,-a,-ye,-ya,-e doğru,-e kadar, yanına, ile...*

Babam Ankara'ya gitti (yolculuk yaptı). سَافَرَ أَبِي إِلَى آنْقَرَةَ .

(عَنْ) **An:***-den,-dan, tarafından,-den dışarı,-e dayanarak,-e göre,-e güvenerek, için,-ye,-ya...*

1..Cerrin asıl alâmeti kesre (esre) dir.

Allah mü'minlerden râzı olsun! رَضِيَ اللّٰهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ!

(عَلَى) **Alâ:** *üzerine, üzerinde, rağmen, aleyhine,olması şartıyla,-e,-a...*

Bardak masanın üzerindedir. اَلْكُوبُ عَلَى الْمِنْضَدَةِ.

(لِ ـ اَللاَّمُ) **Lâm:***için, dolalı, sebebiyle,-e,-a, lehine, adına,-ın, vardır...*

Kapıya (için) bir kilit satın aldım. اشْتَرَيْتُ قُفْلاً لِلْبَابِ.

(فِي) **Fî:***-de,-da, içine içinde, zarfında, esnasında, hakkında...*

Ormanda bir kurt gördüm. رَأَيْتُ ذِئْبًا فِي الْغَابَةِ.

(كَ ـ اَلْكَافُ) **Kâf:** *gibi, benzer, şeklinde...*

Dünyâ top gibidir. اَلأَرْضُ كَالْكُرَةِ.

Harf-i cerlerin mânâları Cümle Kuruluşu (s. 236) ve Edatlarda genişçe anlatılmıştır.

II-Harf-i Cerlerin Diğer Özellikleri

A-1-Diğer harf-i cerler:

(حَتَّى) **Hattâ:***-ceye kadar,-e,-a,-e kadar, tâki...*

Vatanın uğrunda paramı son kuruşuna kadar harcadım. بَذَلْتُ مَالِي حَتَّى آخِرِ دِرْهَمٍ لِي فِي سَبِيلِ وَطَنِي.

(رُبَّ) **Rubbe:** *olur ki, muhtemeldir ki, belki, bazı, nice...*

Nice akıllı kimseler vardır ki, birçok şeyden haberi yoktur. رُبَّ رَجُلٍ عَاقِلٍ لاَ عِلْمَ لَهُ بِشُؤُونٍ كَثِيرَةٍ.

(وَ ـ وَاوُ الْقَسَمِ) **Vâvu'l-Kasem:** *vallâhi, andolsun, yemin ederim,-hakkı için...*

Allah'a yemin ederim ki, muhakkak çalışan başarır. وَاللّٰهِ إِنَّ الْمُجْتَهِدِينَ نَاجِحُونَ.

(تَ - تَاءُ الْقَسَم) Tâu'l-Kasem:

Allah'a yemin ederim ki, Allah seni bizden üstün kıldı. تَاللّٰهِ لَقَدْ آثَرَكَ اللّٰهُ عَلَيْنَا .

(خَلاَ), (عَدَا), (حَاشَا) Halâ, Adâ, Hâşâ:

رَأَيْتُ رِفَاقِي خَلاَ وَاحِدٍ .

Biri hariç arkadaşlarmı gördüm. رَأَيْتُ رِفَاقِي عَدَى وَاحِدٍ .

رَأَيْتُ رِفَاقِي حَاشَا وَاحِدٍ .

(مُذْ), (مُنْذُ) Muz, Munzu:*başka, hariç, ancak, yalnız, dışında,-den beri...*

Seni üç gündür görmedim . مَا رَأَيْتُكَ مُذْ ثَلاَثَةِ أَيَّامٍ = مَا رَأَيْتُكَ مُنْذُ ثَلاَثَةِ أَيَّامٍ

(لَوْلاَ) Levlâ: *olmamış olsa, olmasaydı,-meseydi, eğer... meseydi, şayet...meseydi...*

Sen olmasaydın gerçekten hepimiz ölürdük. لَوْلاَ أَنْتَ لَمَاتَ كُلُّنَا .

(لَوْلاَ) harf-i cer kabul edilirse (أَنْتَ) mecrûr yerinde (durumunda) mübtedâ, haberi de mahzûf (كَائِنٌ، مَوْجُودٌ ...) olur. Bu görüş zayıftır. Bk. Muğni'l-lebîb, I, 274; İbn-i Akîl, II, 7

(كَيْ) Key: *için,-dığı için,-mek için,-mesi için, yüzünden,-den dolayı, uğruna,-sın diye,-mek üzere, tâ'ki...*

Öğrenmek için okula geldim. جِئْتُ إِلَى الْمَدْرَسَةِ كَيْ أَتَعَلَّمَ .

(كَيْ) harf-i cer kabul edilince gizli (أَنْ) muzâri fiili nasbeder. (أَنْ أَتَعَلَّمَ) masdar-ı muevveli mahallen mecrûr olur. Yahut soru (مَا) sın önüne gelir. (مَا) mebnî olduğu için mahallen mecrûrdur. (soru ismi (مَا) harf-i

cerle birleşince elifi düşer, (كَيْمَ) olur.)

Bunu bana niçin yaptın? كَيْمَ فَعَلْتَ بِى هَذَا؟

(لَعَلَّ) **Lealle:** *belki, umulur ki, ola ki, ihtimâl ki, muhtemeldir, sanılmaktadır, herhalde, olmalı, korkarım ki...*

Şimdi Ali gelmiş olmalı. لَعَلَّ عَلِيٌّ قَدْ اَتَى الآنَ .

Not: Ukayl (kabîlesi) lehçesi dışında bütün dilciler (لَعَلَّ) yi ism-i nasb haberini ref'eden (إِنَّ) ve Benzerlerinden (اَلْحُرُوفُ الْمُشَبَّهَةُ بِالْفِعْلِ) kabul etmişlerdir. Bugün (لَعَلَّ) harf-i cer olarak kullanılmamaktadır.

2-Cer harflerinin muteallak (اَلْمُتَعَلَّقُ) ları:

Aslî harf-i cerre müteallak gerekir. O da ya fiil, ya şibh-i fiil, ya da fiil mânâlı bir kelime olur:

a-Fiil: *Onu evde gördüm.* رَأَيْتُهُ فِى الْبَيْتِ .

b-Şibh-i fiil: *Allah'a inanmak hayırlıdır.* ايمَانٌ بِاللهِ خَيْرٌ.

c-Fiil mânâlı: *Tembellere of! [2] (Tembelleri ayıplıyorum)* اُفٌّ لِلْكُسَالَى !

Not:1-Harf-i cerle mecrûr isme de **müteallık** (اَلْمُتَعَلِّقُ) denir. İkisine ise muteallıkân (اَلْمُتَعَلِّقَانِ) denir.

2- (رُبَّ), (خَلاَ), (عَدَا), (حَاشَا), (لَوْلاَ), (لَعَلَّ) harflerinin muteallakları yoktur.

B-1-Zarf-ı Mustakarr[3](اَلظَّرْفُ الْمُسْتَقَرُّ = Şibh-i Cümle): Muteallakı (كَائِنٌ، حُصُولٌ، كَائِنٌ، مَوْجُودٌ) gibi umûmî mânâlı fiil veya şibh-i fiillerden olur ve ibârede (cümlede) bulunmazsa zarf veya harf-i cerli isim zarf-ı

2.(اُفٌّ), (أَسْأَمُ) veya (اَتَضَجَّرُ) mânâlarında fiil ismidir. *Of! Öf! Pof! Püf! Ne kötü! Yuh! Ayıp! Usanıyorum, Ayıplıyorum, Yuh çekiyorum.* mânâlarına gelir.

3.Mahzûf muteallak çok defa (اِسْتَقَرَّ) mânâsına geldiğinden bu adı almıştır.

mustakarr ismini alarak onun yerine geçer:

Zarf[4] olan şibh-i cümle:

Çantam yanımdadır. مِحْفَظَتِى عِنْدِى .(=مِحْفَظَتِى مَوْجُودَةٌ عِنْدِى)

Harf-i cerli olan şibh-i cümle:

Mü'min cennettedir. اَلْمُؤْمِنُ فِى الْجَنَّةِ. (اَلْمُؤْمِنُ كَائِنٌ فِى الْجَنَّةِ.)

Zarf-ı mustakarr (şibh-i cümle) in cümle içindeki yeri:

a-Haber olur.

b-Sıfat olur.

c-Hâl olur.

d-Sıla cümlesi olur.

a-Haber olur:

اَلأَوْلاَدُ فِى الْمَلْعَبِ. (اَلأَوْلاَدُ كَائِنُونَ فِى الْمَلْعَبِ)

Çocuklar stadyumdadırlar.

b-Sıfat olur:

سَلَّمْتُ عَلَى رَجُلٍ فِى الْقَهْوَةِ (سَلَّمْتُ عَلَى رَجُلٍ كَائِنٍ فِى الْقَهْوَةِ.)

Kahvedeki adama selâm verdim.

c-Hâl olur:

بَاعَ أَبِى الْحَدِيقَةَ فِى الرِّيفِ (بَاعَ أَبِى الْحَدِيقَةَ كَائِنَةً فِى الرِّيفِ.)

Babam köydeki bahçeyi sattı.

d-Sıla cümlesi olur:

سَأُعْطِيكَ مَا فِى جَيْبِى. (سَأُعْطِيكَ مَا هُوَ مَوْجُودٌ فِى جَيْبِى)

Sana cebimdekini (cebimde bulunan şeyi) vereceğim.

Not:a-Zarf-ı mustakarr (şibh-i cümle), nomal cümle gibidir. Nekre

4.Zarf, zaman ve mekân îfâde eden isimlerdir.

isminden sonra gelen cümle sıfat, ma'rife isimden sonra gelen cümle ise hâl olur. Aynı şekilde -yukarıdaki misâllere dikkatle bakıldığında görülecektir- nekre isminden sonra gelen şibh-i cümle sıfat, ma'rife isimden sonra gelen şibh-i cümle de hâldir.

b-Yine yukarıdaki misâllere dikkatle bakıldığında, sıfat, hâl ve sıla cümlesi olan şibh-i cümleler türkçeye tercüme edilirken umûmiyetle, *ki, bulunan, olan* takılarından birini alır.

2-Zarf-ı lağv (اَلظَّرْفُ اللَّغْوُ):

Eğer muteallak umûmi mânâlı fiillerden olmazsa veya mahzûf da değilse, zarf veya harf-i cerle mecrûru zarf-ı lağv adını alır.

Zarf-ı lağvın cümle içindeki yeri:

a-Mef'ûlün bih gayr-i sarih,

b-Mef'ûlün fîh,

c-Mef'ûlün leh,

d-Nâib-i fâil olur.

a-Mef'ûlün bih gayr-i sarîh olur:

Öğrenciye hediye verdim. وَهَبْتُ لِلطَّالِبِ هَدِيَّةً.

(لِلطَّالِبِ) nın muteallakı (وَهَبْتُ) fiilidir. Umûmî mânâlı olmayıp hazfedilmediği için, (لِلطَّالِبِ) mef'ûlun bih olarak zarf-ı lağvdır.

b-Mef'ûlün fîh olur:

Bahçede oturduk. جَلَسْنَا فِى الْحَدِيقَةِ.

c-Mef'ûlün leh olur:

Ziyûret için geldim. جِئْتُ لِلزِّيَارَةِ.

d-Nâib-i fâil olur:

Kardeşim bayıldı. غُشِيَ عَلَى اَخِي.

Not: Zarf-ı lâğvlardan mef'ûlun bih gayr-ı sarîh, mef'ûlun fîh, mef'ûlun leh fiilinin önüne geçebilir. Nâib-i fâil ise fiilinin önüne geçmez. Burada, fâil ve nâib-i fâil fiillerinin önüne geçmez, kâidesinin hatırlanması gerekir.

C-Soru (مَا) sının Başına Cer Harflerinden Biri Gelince Elifi Düşer:

بِمَ (بِ + مَا)   مِمَّ (مِنْ + مَا)   إلاَمَ (إلَى + مَا)

عَمَّ (عَنْ + مَا)   عَلاَمَ (عَلَى + مَا)   حَتَّامَ (حَتَّى + مَا)

D-Tazmîn (اَلتَّضْمِين) : Bazı fiiler mef'ûllerini harf-i cerlerle alırlar. Bu harfler fiilin mânâsına tesir eder. Bazı nahivciler harf-i cerrin fiile mânâ kazanmasına tazmin demişlerdir

selâm verdi سَلَّمَ عَلَى ← *teslîm etti* سَلَّمَ

Benden İbrâhîm'e selâm söyle! سَلِّمْ لِي عَلَى اِبْرَاهِيمَ!

Tazmînde harf-i cer mânâ bakımından mef'ûle değil fâile tesir eder; yani harf-i cer fiile mânâ kazandırır, mef'ûle mânâ bakımından tesiri olmaz. Mef'ûl normal mef'ûlun bih sarih gibi *-ı,-i,-a,-e*...halleri ile tercüme edilir. Yukarıdaki cümlede de görüldüğü gibi (عَلَى) harf-i cerri (سَلِّمْ) fiiline mânâ kazandırmış, mef'ûl olan (اِبْرَاهِيمَ) ise sanki başında (عَلَى) harf-i cerri yokmuş gibi *-e,* hâli ile tercüme edilmiştir.

Ona dua etti. دَعَا لَهُ ← *Ona bedduâ etti.* دَعَا عَلَيْهِ

Ona dedi. قَالَ لَهُ ← *Ona inandı.* قَالَ بِهِ

E-Harf-i Cerlerin Hazfı:

1-Kıyâsî (kâideye uygun) hazifler.

2-Semaî (kâide dışı) hazifler.

1-Kıyâsî (kâideye uygun) hazifler:

a-Masdar harf-i (أَنْ) den önce:

عَجِبُوا أَنْ جَاءَهُمْ مُنْذِرٌ مِنْهُمْ.

İçlerinden kendilerine bir uyarıcı gelmesinden dolayı şaştılar (Sâd, 4).

(أَنْ جَاءَهُمْ), (لأَنْ جَاءَهُمْ) takdirindedir.

b-Masdar harfi (أَنَّ) den önce:

شَهِدَ اللّٰهُ أَنَّهُ لا إِلَهَ إِلاَّ هُوَ.

Allah, kendisinden başka ilâh olmadığını açıklamıştır.

(شَهِدَ اللّٰهُ بِأَنَّهُ لا إِلَهَ إِلاَّ هُوَ.) şeklinde idi.

c-İki noktadan (:) den önce:

سَأَلَ الأَبُ وَلَدَهُ: مَاذَا فَعَلْتَ الْيَوْمَ؟

Baba oğluna "Bugün ne yaptın?" diye sordu.

(سَأَلَ الأَبُ وَلَدَهُ ...), (سَأَلَ الأَبُ وَلَدَهُ عَنْ أَنْ ...) takdirindedir. Bk. Mef'ûlün Bih.

d-Mef'ûlün fîh'de:

-Zaman zarfı sınırlı ve sınırsız olduğunda,

-Mekân zarfı sınırsız olanlarında,

-(نَزَلَ، سَكَنَ، دَخَلَ)- sonra gelen mef'ûlun fîhler de,

-Zaman ve mekâna muzâf olan sayılarda,

-Zaman ve mekânı gösteren ism-i işaretlerde, yanı muşârun ileyh-i zaman ve mekân ifâde eden ism-i işaretlerde,

-Mevsûfu hazfedilmiş zaman ve mekân ifâde eden sıfatlarda,

-Zaman ve mekân ismine muzâf olan (كُلٌّ) ve (بَعْضٌ) isimlerinde de umûmîyetle harf-i cer hazfedilir. Bk. Mef'ûn Fih.

e-Mef'ûlün leh'de:

Mef'ûlün leh, masdar, nekre, masdarın fiili ile fiilin fâili aynı şahıs olup, oluş zamanları da aynı olduğunda harf-i cer hazfedilir. Bk. Mef'ûlün Leh.

Not: Mef'ûl-i mutlaklar harf-i cer almazlar.

2-Semâî (kâide dışı) hazifler:

Mânâ bozulmadığı ve anlaşılabileceği zaman bazı isimlerin başında semâî olarak harf-i cer hazfedilir:

Semûd kavmi gerçekten Rablerini inkâr ettiler (Hûd, 68) إِنَّ ثَمُودَ كَفَرُوا رَبَّهُمْ (= إِنَّ ثَمُودَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ)

F-Yirmi Cer Harfinin;

1-Sekizi sadece harf olarak kullanılır:

اَلْبَاءُ (بِ) ، مِنْ ، إِلَى ، اللاَّمُ (لِ) ، فِي ، رُبَّ ، وَاوُ الْقَسَمِ ، (و) ، تَاءُ الْقَسَمِ

2-Beşi hem harf-i cer, hem de isim olur.

عَنْ ، عَلَى ، اَلْكَافُ (كَ) ، مُذْ ، مُنْذُ

3-Üçü hem harf-i cer, hem de fiil olur:

خَلاَ ، عَدَا ، حَاشَا

1-Harf-i cer olarak kullanılana yeteri kadar misâl verildi.

2-İsim olarak kullanılanlar:

a-(عَنْ) , isim olur, (اَلْجَانِبُ) *yan, taraf* mânâsına gelir:

sağ tarafından مِنْ عَنْ يَمِينِهِ (= مِنْ جَانِبِ يَمِينِهِ).

b-(عَلَى) , (فَوْقَ) mânâsında isim olarak kullanılır:

Minberin üzerinden indim. نَزَلْتُ مِنْ عَلَى الْمِنْبَرِ. (= نَزَلْتُ مِنْ فَوْقِ الْمِنْبَرِ)

c-(كَ - اَلْكَافُ), (مِثْل) mânâsında isim olarak kullanılır:

Ahmet ceylan gibi sıçradı. (وَثَبَ أَحْمَدُ مِثْلَ الْغَزَالَةِ .) وَثَبَ أَحْمَدُ كَالْغَزَالَةِ

d-(مُذْ) ve (مُنْذُ) den sonra merfû isim veya fiil gelmesi durumda, zarf (zaman) bildiren isim (zarf) olurlar:

Onu Cuma gününden beri görmedim. مَا رَأَيْتُهُ مُذْ يَومُ الْجُمْعَةِ .

Çağırdığında geldim. جِئْتُ مُنْذُ دَعَا .

3-Fiil olarak kullanılanlar:

حَضَرَ الْعُمَّالُ خَلاَ عَلِيًّا .

Ali'den başka bütün işçiler geldiler... حَضَرَ الْعُمَّالُ عَدَا عَلِيًّا .

حَضَرَ الْعُمَّالُ حَاشَا عَلِيًّا .

4-Harf-i cerleri şöyle bir tasnif de yapabiliriz:

a-Sâdece zamîrin önüne gelen: لَوْلاَ

b-Yalnız ismin önüne gelenler:

اَلْكَافُ (كَ)، حَتَّى، رُبَّ، مُذْ، مُنْذُ، وَاوُ الْقَسَمِ (وَ)، تَاءُ الْقَسَمِ (تَ)

c-Hem isim, hem zamîr başına gelenler:

اَلْبَاءُ (بِ)، مِنْ، إِلَى، عَنْ، عَلَى، اللاَّمُ (لِ)، خَلاَ، عَدَا، حَاشَا

G-Zâid Harf-i Cerler:

مِنْ، اَلْبَاءُ (بِ) ، اللاَّمُ (لِ) ، الْكَافُ (كَ)

1- (مِنْ)**:** Nefy (olumsuz), nehy (birşeyin yapılmamasını emretmek) ve istifham (soru) ifâdelerinden sonra gelen fâil, mef'ûl ve mübtedânın başına geldiğinde, zâid olur ve te'kîd bildirir:

a-Nefy (olumsuzluk) i den sonra:

Hiçbiri (hiç bir kimse) gelmedi. مَا جَاءَ مِنْ أَحَدٍ .
Fâil

b-Nehy (bir şeyin yapılmamasını emretmek) den sonra:

Hiç birini (kimseyi) dövme! لاَ تَضْرِبْ مِنْ أَحَدٍ .

Mef'ûl

c-İstifhâm (soru) dan sonra:

Yanında hiç kimse var mı? هَلْ عِنْدَكَ مِنْ أَحَدٍ؟

Mübtedâ

Her üç cümlede de (مِنْ أَحَدٍ) lafızlarının başındaki (مِنْ) ler zâiddir. (مِنْ أَحَدٍ) birinci cümlede lafzen mecrûr mahallen merfû fâil, ikinci cümlede lafzen mecrûr mahallen mansûb mef'ûl, üçüncü cümlede lafzen mecrûr mahallen merfû mübtedâdır.

2- (ب - اَلْبَاءُ) harf-i cerrinin zâid olduğu yerler:

a-İkinci taaccûb fiili (اَفْعِلْ بِهِ) ın fâilinin başında:

Zeyd ne kadar cahildir! اَجْهِلْ بِزَيْدٍ!

(بِزَيْدٍ) nın başındaki (بِ) zâiddir. (زَيْدٍ) fâil olduğu için lafzen mecrûr mahallen merfûdur.

b-Çok defa (كَفَى) fiilinin başında:

Şâhid olarak Allah yeter. كَفَى بِاللهِ شَهِيداً.

(اللهِ) İsm-i Celâl'i lafzen mecrûr, fâil olarak mahallen merfûdur.

c-(حَسْب) mübtedâ olduğunda başında:

Derslerin sana kâfidir. بِحَسْبِكَ دُرُوسُكَ.

(حَسْب) lafzen mecrûr, mübtedâ olduğu için mahallen merfûdur.

d-(إِذَا) İzâ-i mufâceeden sonra mübtedânın başında:

Evden çıktım: Bir de ne göreyim. Yolda bir çocuk ağlıyor. خَرَجْتُ مِنَ الْبَيْتِ فَإِذَا بِوَلَدٍ فِى الطَّرِيقِ يَبْكِى .

(بِوَلَدٍ) mübtedâdır. Lafzen mecrûr mahallen merfû'dur.

e-(كَيْفَ) soru ismi olduğunda bazan mübtedâsının başında:

Senin hâlin nice olur? كَيْفَ بِكَ؟

(كَ) mübtedâdır (ب) zâidir. Mahallen merfû'dur.

f-Menfi haberlerin başında:

Bu hiç bir şey değildir. لَيْسَ هَذَا بِشَيْئٍ.

(بِشَيْئٍ) nin haberidir. (ب) zâid olduğu için lâfzen mecrûr, mahallen mansûbdur

Not:Zâid (ب), (لَيْسَ)nin haberinin başına geldiği gibi, olumsuz (كَانَ) nin (لَيْسَ) ye benzeyen (مَا) ve (لا) nın haberinin başına da gelir.

g-(نَفْسٌ) ve (عَيْنٌ) ile te'kid yapıldığında bazan bu isimlerin başına gelir:

Halid' in kendisi geldi. جَاءَ خَالِدٌ بِنَفْسِهِ.

Halid' in kendisi geldi. جَاءَ خَالِدٌ بِعَيْنِهِ.

(بِنَفْسِهِ) ve (بِعَيْنِهِ), in (خَالِد) te'kîdleridir. (ب) zâiddir. (نَفْسٌ) ve (عَيْنٌ) lafzen mecrûr mahallen merfûdur.

h-Aşağıda ki fiillerin mef'ûllerinin başında:

عَلِمَ، عَرَفَ، جَهِلَ، سَمِعَ، أَحَسَّ، اَلْقَى، أَرَادَ، مَدَّ، كَفَرَ

3- (اللاَّمُ - لِ) harf-i cerri:

Âmili (fiil veya şibh-i fiili) zayıf mef'ûlun başında bulunur:

يَسُرُّنِي مُسَاعَدَتُكَ لِجَارِكَ الْفَقِيرِ (= يَسُرُّنِي أَنْ تُسَاعِدَ جَارَكَ الْفَقِيرَ.)

Fakir komşuna yardım etmen beni sevindirir.

Masdarların amel etmesi, fiilin amel etmesinden zayıftır.

Yukarıdaki cümlelerde (جَار) kelimesi müteallak olan masdara bağla-

nırken (لِ) harf-i cerrini almış, fiile bağlanırken almamıştır. Bu (لِ) , âmili olan masdar amel bakımından zayıf olduğu için gelmiştir, zâiddir. Bu lâm (لِ) a **lâm-ı takviye** (اَللاَّمُ لِلتَّقْوِيَةِ) denir.

4-(كَ - اَلْكَافُ) nâdir olarak zâid olur:

Hiç bir şey onun benzeri değildir. لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ

(كَمِثْلِهِ) deki (كَ) zâid'dir. Mânâyı kuvvetlendirmek için gelmiştir.

5-(رُبَّ) yi de bazı nahivciler zâid harf-i cer olarak kabul etmişlerdir:

Nice (bir çok) zor dersi ezberledim. رُبَّ دَرْسٍ صَعْبٍ حَفِظْتُ.

Zâid kabûl edilirse (رُبَّ) zâid (دَرْسٍ) lafzen mecrûr mahallen merfû mübtedâdır. (رُبَّ) nin müteallakı yoktur.

H-Cerru'l-Civârî (اَلْجَرُّ الْجِوَارِيُّ =Yakınlık Cerri)

Sıfat, te'kîd ve ma'tûf durumunda bazı kelimeler mecrûr olmamalarına rağmen mecrûr kelimeye yakınlığı sebebiyle mecrûr olurlar:

Bu harap bir kertenkele kovuğudur. هَذَا حُجْرُ ضَبٍّ خَرِبٍ (= هَذَا حُجْرُ ضَبٍّ خَرِبٌ)

(خَرِبٍ) kelimesi (حُجْرُ) nın sıfatı olduğu için merfûdur. Ancak (ضَبٍّ) kelimesine yakınlığından dolayı mecrûr da okunabilir.

فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَ أَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَ امْسَحُوا بِرُؤُوسِكُمْ وَ أَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ.

Yüzlerinizi, dirseklerinize kadar ellerinizi, başlarınızı meshedip, topuklara kadar ayaklarınızı yıkayın. (Mâide, 6)

(أَرْجُلَكُمْ), (وُجُوهَكُمْ) e ma'tûftur ve mansûbdur. Ancak, (بِرُؤُوسِكُمْ)e yakın olmasından dolayı (أَرْجُلِكُمْ) diye de okunabilir.

K-Harf-i Cerlerin İ'râbı:

لاَ تلْعَبْ بِالنَّارِ.

لاَ : حَرْفُ نَهْيٍ وَ جزمٍ مَبْنِيٌ عَلَى السُّكُون.

تَلْعَبْ : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَجْزُومٌ بِـ (لاَ) وَ عَلاَمَةُ جَزْمِهِ السُّكُونُ وَ الْفَاعِلُ ضَمِيرٌ مُسْتَتِرٌ تَقْدِيرُهُ (أَنْتَ).

بِالنَّارِ : اَلْبَاءُ حَرْفُ جَرٍّ مَبْنِيٌّ عَلَى الْكَسْرِ وَ (النَّار) مَجْرُورٌ بِالْبَاءِ وَ عَلاَمَةُ جَرِّهِ الْكَسْرَةُ.

يَعِيشُ السَّمَكُ فِي الْمَاءِ.

يَعِيشُ : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

السَّمَكُ : فَاعِلٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ

فِي الْمَاءِ : (فِي) حَرْفُ جَرٍّ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ وَ (الْمَاء) مَجْرُورٌ بِفِي وَ عَلاَمَةُ جَرِّهِ الْكَسْرَةُ.

كَفَى بِاللهِ شَهِيداً.

كَفَى : فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ الْمُقَدَّرِ عَلَى الأَلِفِ.

بِاللهِ :اَلْبَاءُ زَائِدَةٌ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ وَ (الله) لَفْظُ الْجَلاَلَةِ مَجْرُورٌ لَفْظًا بِالْبَاءِ مَرْفُوعٌ مَحَلاً لأَنَّهُ فَاعِلُ (كَفَى).

شَهِيداً : تَمْيِيزٌ مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ.

رُبَّ دَرْسٍ طَوِيلٍ حَفِظْتُ.

رُبَّ : حَرْفُ جَرٍّ شَبِيهٌ بِالزَّائِد.

دَرْسٍ : مَفْعُولٌ بِهِ مُقَدَّمٌ لِفِعْلِ (حَفِظْتُ) مَجْرُورٌ لَفْظًا مَنْصُوبٌ مَحَلاً.

طَوِيلٍ : صِفَةٌ لِدَرْسٍ وَ صِفَةُ الْمَجْرُورِ لَفْظًا مَجْرُورَةٌ مِثْلَهُ.

حَفِظْتُ : فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ وَ التَّاءُ فَاعِلٌ مَبْنِيٌّ عَلَى الضَّمِّ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ.

جُمْلَةُ (حَفِظْتُ دَرْسًا طَوِيلاً) اِبْتِدَائِيَّةٌ لاَ مَحَلَّ لَهَا مِنَ الاِعْرَابِ .

ELLİ İKİNCİ BÖLÜM

TÂBÎ‘LER

(اَلتَّوَابِعُ)

Kendi başlarına i‘râbı olmayıp, uydukları kelimenin i‘râbına tâbî olanlara Tevâbi‘ (اَلتَّوَابِعُ = İ‘râbda tâbî olanlar) denir.

Tevâbi‘ (Tâbî‘ler)

1-Sıfat (الصِّفَةُ)

2-Te‘kîd (التَّأْكِيدُ)

3-Bedel (اَلْبَدَلُ)

4-Atf-ı Beyan (عَطْفُ الْبَيَانِ)

5-Atf-ı Nesak (عَطْفُ النَّسَقِ)

ELLİ ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SIFAT

(اَلصِّفَةُ)

I-*Soğuk su içtim.*	شَرِبْتُ الْمَاءَ الْبَارِدَ .
Babam yeni bir araba satın aldı.	اِشْتَرَى أَبِى سَيَّارَةً جَدِيدَةً .
Çalışkan iki öğrenci başarılıdırlar.	اَلتِّلْمِيذَانِ الْمُجْتَهِدَانِ نَاجِحَانِ .
Bunlar terbiyeli iki kızdır.	هَاتَانِ بِنْتَانِ مُهَذَّبَتَانِ .
Samimi adamlar sevilir.	يُحَبُّ الرِّجَالُ الْمُخْلِصُونَ .
Fabrikada faal (bayan) mühendisler gördüm.	رَأَيْتُ فِى الْمَصْنَعِ الْمُهَنْدِسَاتِ النَّشِيطَاتِ .

Yukarıdaki cümlelerdeki altı çizili terkîblere dikkatle baktığımızda her iki kelimede; i'râb, ma'rife-nekre, müfred, tesniye, cemi, müzekker ve müennes olma bakımından ikinci isimler, birinci isimlere uymuş, sıfat terkibi oluşturmuşlardır.

A-Sıfat terkîbi (اَلتَّرْكِيبُ الْوَصْفِىُّ) : Bir ismin kendisinden sonra gelen lafızla nitelik ve husûsiyet (özellik) kazanmasıdır. Basit bir sıfat terkîbi iki isimden meydana gelir. Birinci (nitelenen) isme **mevsûf** (اَلْمَوْصُوفُ) ikinci (niteleyen) isme ise **sıfat** (اَلصِّفَةُ) denir:

çalışkan öğrenci — **طَالِبٌ مُجْتَهِدٌ** (أَوْ الطَّالِبُ الْمُجْتَهِدُ)

طَالِبٌ : مَوْصُوفٌ .

مُجْتَهِدٌ : صِفَةٌ .

Not: 1-Sıfat (اَلصِّفَةُ) a na't (اَلنَّعْتُ), mevsûf (اَلْمَوْصُوفُ) a men'ût (اَلْمَنْعُوتُ) da denir.

2-Mevsûf, sıfatın önüne geçmez.

B-Sıfat Mevsûfuna Aşağıdaki Husûslarda Uyar:

1-İ'râb (hareke) bakımından,

2-Müzekkerlik (erlik), müenneslik (dişilik) bakımından,

3-Ma'rife, nekre olma bakımından,

4-Müfred (teklik), tesniye (ikilik), cemîlik (çokluk) bakımından.

1-İ'râb bakımından:

Çalışkan öğrenci geldi.	جَاءَ الطَّالِبُ الْمُجْتَهِدُ .
İki çalışkan öğrenci geldi.	جَاءَ الطَّالِبَانِ الْمُجْتَهِدَانِ .
İki çalışkan öğrenciyi gördüm.	رَأَيْتُ الطَّالِبَيْنِ الْمُجْتَهِدَيْنِ .
İki çalışkan öğrenci konuştum.	تَكَلَّمْتُ مَعَ الطَّالِبَيْنِ الْمُجْتَهِدَيْنِ .
Çalışkan öğrenciler kitap okurlar.	يَقْرَأُ الطُّلَّابُ الْمُجْتَهِدُونَ الْكِتَابَ .
Çalışkan (kız) öğrencileri övdüm.	اَثْنَيْتُ عَلَى الطَّالِبَاتِ الْمُجْتَهِدَاتِ .

2-Müzekkerlik, müenneslik bakımından:

çalışkan öğrenci	اَلطَّالِبُ الْمُجْتَهِدُ .
çalışkan (kız) öğrenci	اَلطَّالِبَةُ الْمُجْتَهِدَةُ .

3-Ma'rife, nekre olma bakımından:

طَالِبٌ مُجْتَهِدٌ (اَلطَّالِبُ الْمُجْتَهِدُ)

طَالِبَةٌ مُجْتَهِدَةٌ (اَلطَّالِبَةُ الْمُجْتَهِدَةُ)

4-Müfred, tesniye ve cemi olma bakımından:

çalışkan öğrenci	اَلطَّالِبُ الْمُجْتَهِدُ .
çalışkan iki öğrenci	اَلطَّالِبَانِ الْمُجْتَهِدَانِ .
çalışkan öğrenciler	اَلطُّلَّابُ الْمُجْتَهِدُونَ .
çalışkan kız öğrenciler.	اَلطَّالِبَاتُ الْمُجْتَهِدَاتُ

Not: **a**-Gayr-ı âkîl[1] cemî isimlerin (mevsûfların) sıfatları umûmiyetle müfred-müennes olarak gelir:

büyük kapılar اَلأَبْوَابُ الْكَبِيرَةُ.

b-Umûmiyetle müştak (ism-i fâil, ism-i mef'ûl ve sıfat-ı muşebbehe gibi) kelimeler sıfat olur:

akıllı çocuk (İsm-i fâil) اَلْوَلَدُ الْعَاقِلُ

kırık (kırılmış) kapı (İsm-i mef'ûl) اَلْبَابُ الْمَكْسُورُ.

büyük ev (Sıfat-ı müşebbehe) اَلْبَيْتُ الْكَبِيرُ.

c-Tavsîf ettiği isme dört bakımdan uyan sıfata **hakîkî sıfat** (اَلصِّفَةُ الْحَقِيقِيَّةُ) veyâ **na't** (اَلنَّعْتُ) denir.

II-Sebebi Sıfat:

Sıfat kendinden önceki ismi niteleyip husûsiyet kazandırdığı gibi, bazan kendisinden sonraki ismide niteleyip husûsiyet kazandırabilir. Böyle sıfatlara sebeb-i sıfat denir:

Oğlu terbiyeli bir adam gördüm. رَأَيْتُ رَجُلاً مُهَذَّبَ الْوَلَدِ.

(مُهَذَّبَ) hakîkî sıfatda olduğu gibi (رَجُلاً)i değil, (الْوَلَد)yi tavsif etmektedir.

Sebebi sıfattan sonraki isim zamîrli veya zamîrsiz gelir. Zamîrli olana, zamîrli sebebi sıfat; zamîrsiz olana, zamîrsiz sebeb-i sıfat denir:

A-Zamîrsiz Sebebi Sıfat:

Zamîrsiz sebebî sıfat lâfzî izâfetle olur.

İzâfet bahsinde de anlatıldığı gibi, lafzî izâfet, müştak (ism-i fâil, ism-i mef'ûl, sıfat-ı müşebbehe gibi) kelimelerin fâil, naib-i fâil veya mef'ûllerine muzâf olmalarıdır. Daha kısa bir ifâde ile, ism-i fâil,ism-i mef'ûl, sıfat-ı müşebbehenin...muzâf olmasıdır. Bk. İzâfet.

1.Gayr-i âkil, hayvanlar ve cansız varlıklardır.

tesirli söz (sözü te'sîrli)	نَافِذُ الْكَلِمِ.
ma'mûr ülke (ülkesi ma'mûr)	مَعْمُورُ الدَّارِ.
güzel yüzlü (yüzü güzel)	حَسَنُ الْوَجْهِ.
Çocuğu ihlâslı bir adamı ziyâret ettim.	زُرْتُ رَجُلاً مُخْلِصَ الْوَلَدِ.
Kardeşim bahçesi güzel (olan) evi sattı.	بَاعَ أَخِى الْبَيْتَ الْجَمِيلَ الْحَدِيقَةِ.

(مُخْلِص) ve (اَلْجَمِيل) sıfatları kendilerinden sonraki (اَلْوَلَد) ve (الْحَدِيقَة) isimleri tavsîf etmekte (nitelemekte) dirler (اَلْوَلَد) ve (الْحَدِيقَة) kelimelerinde zamîr bulunmadığı için zamîrsiz sebebi sıfat denir.

Not:1-Lafzî izâfette muzâfun ileyh, muzâfa ma'rifelik kazandırmaz. Muzâfun ma'rife olması isteniyorsa, muzâf harf-i ta'rîf alır. Yukarıdaki ikinci cümlede görüldüğü gibi.

2-Sıfattan sonraki isim, zamîr almazsa, sıfatla mevsûf arasındaki uygunluk hakîki sıfat gibidir:

Şirketimizde, kızları akıllı bir adam var.	فِى شَرِكَتِنَا رَجُلٌ عَاقِلُ الْبَنَاتِ. (Sıfat: عَاقِلُ, Mevsûf: رَجُلٌ)

B-Zamîrli Sebebi Sıfat:

Sıfatın şibh-i fiil olarak amel etmesidir:

Pencereleri açık eve girdim.	دَخَلْتُ الْبَيْتَ الْمُفَتَّحَةَ نَوَافِذُهُ.

İsm-i mef'ûl (الْمُفَتَّحَة) sıfat olunca mechûl fiil gibi amel etmiş (نَوَافِذُهُ) yu nâib-i fâil olarak almıştır.

a-Zamirli sebebi sıfat, mevsûfuna (önündeki isme), i'râb ve ma'rife-nekre olma bakımdan uyar.

b-Sıfat dâima müfred olur.

c-Sıfatın müzekker-müennes olması, kendisinden sonra gelen isme (fâiline veyâ nâib-i fâiline) göredir.

d-Sıfattan sora gelen zamîrli isimse fâil veya nâib-i fâil olarak daima merfû gelir ve mevsûfe uygun zamîr alır:

Babaları zengin kızlar geziye gittiler. ذَهَبَتِ الْبَنَاتُ الْغَنِيُّ أَبُوهُنَّ إِلَى النُّزْهَةِ.

Çocukları cömert (asıl) iki adam gördüm. رَأَيْتُ الرَّجُلَيْنِ الْكَرِيمِ أَوْلاَدُهُمَا.

1-Zamîrsiz sebebi sıfatın zamîrli sebebi sıfata çevrilmesi:

رَأَيْتُ الْفَتَاةَ الْكَرِيمَةَ النَّسَبِ. ← رَأَيْتُ الْفَتَاةَ الْكَرِيمَ نَسَبُهَا.

Nesebi (soyu-sopu) temiz (cömert) bir kız gördüm.

عَاشَرْتُ إِخْوَانًا مُوسِرِي الآبَاءِ. ← عَاشَرْتُ إِخْوَانًا مُوسِرًا آبَاؤُهُمْ.

Babaları zengin arkadaş (kardeş) lerle arkadaşlık ettim.

2-Zamîrli sebebi sıfatın zamîrsiz sebebi sıfata çevrilmesi:

Bu, kızları akıllı adamdır. هَذَا رَجُلٌ عَاقِلَةٌ بَنَاتُهُ ← هَذَا رَجُلٌ عَاقِلُ الْبَنَاتِ.

رَأَيْتُ الْمَدِينَةَ الْمُتَّسِعَةَ شَوَارِعُهَا. ← رَأَيْتُ الْمَدِينَةَ الْمُتَّسِعَةَ الشَّوَارِعِ.

Caddeleri geniş şehir gördüm.

3-(Müştak türemiş) Sıfatın cümleye çevrilmesi:

Yüzen bir adam gördüm. أَبْصَرْتُ رَجُلاً سَابِحًا. ← أَبْصَرْتُ رَجُلاً يَسْبَحُ.

رَأَيْتُ طِفْلَةً بَاكِيَةً فِي الشَّارِعِ. ← رَأَيْتُ طِفْلَةً تَبْكِي فِي الشَّارِعِ.

Caddede ağlayan küçük bir kız gördüm.

مَضَتْ أَيَّامٌ شَدِيدَةُ الْحَرِّ. ← مَضَتْ أَيَّامٌ حَرُّهَا شَدِيدٌ.

Şiddetli sıcak günler geçti.

III-Sıfatın Diğer Özellikleri

A-Zamîrlerden ve isimlerden başka bütün isimler sıfat olabilir. Ancak, asıl sıfat olma özelliği müştak (türemiş=ism-i fâil, ism-i mef'ûl, sıfat-ı müşebbehe gibi) isimlere aittir:

1-İsm-i fâil:

Bana akıllı bir adam geldi. جَاءَنِى رَجُلٌ عَاقِلٌ.

2-İsm-i mef'ûl:

Kırılmış kalem buldum. وَجَدْتُ الْقَلَمَ الْمَكْسُورَ.

3-Sıfat-ı müşebbehe:

Çocuk, küçük kediyi sever. يُحِبُّ الطِّفْلُ الْقِطَّةَ الصَّغِيرَةَ.

4-İsm-i Tafdil:

En doğru yolu takip ettim. اِتَّبَعْتُ الطَّرِيقَ الأَقْوَمَ.

5-İsm-i mansûb:

Hindli bir adam gördüm. شَاهَدْتُ رَجُلاً هِنْدِيًّا.

6-İsm-i mevsûl:

Çalışan öğrenci övülür. يُثْنَى عَلَى الطَّالِبِ الَّذِى يَجْتَهِدُ.

7-İsm-i işâret:

Bu gence ne dedin? مَاذَا قُلْتَ لِلْفَتَى هَذَا؟

8-Sayı ismi:

Şirkette üç memur (görevli) vardır. فِى الشَّرِكَةِ مُوَظَّفُونَ ثَلاَثَةٌ.

9-(ذُو) *sahip:*

O fazilet sahibi bir adamdır. هُوَ رَجُلٌ ذُو فَضْلٍ.

Not: Bazan camîd isim de sıfat olur:

Tilki gibi adam insanlar arasında çok bulunur. اَلرَّجُلُ الثَّعْلَبُ يُوجَدُ كَثِيراً بَيْنَ النَّاسِ.

IV-Sıfat cümlesi (اَلْجُمْلَةُ النَّعْتِيَّةُ) :

Nekre isimden sonra gelen cümle ve şibh-i cümle (zarf-ı mustakarr) lardır.[2]

2.Sıfat cümlesi haberiyye olur. Haberiyye (haber cümlesi): Emir, nehiy, soru, temennî duâ ve taaccüb ifâde etmeyen cümlelerdir.

A-Cümle Olan Sıfat:

1-Fiil cümlesi:

Uçan bir kuş gördüm. رَأَيْتُ طَائِرًا يَطِيرُ.

İpek böceğinden elde edilen ipek çok pahalıdır. حَرِيرٌ يُؤْخَذُ مِنْ دُودَةِ الْقَزِّ غَالٍ جِدًّا.

(يَطِيرُ) fiili gizli fâili ile (طَائِرًا) nekre isminin cümle olarak sıfatıdır. (يُؤْخَذُ مِنْ دُودَةِ الْقَزِّ) cümlesi de (حَرِيرٌ) nekre isminin cümle olarak sıfatıdır.

2-İsim cümlesi:

O, çocuğu akıllı bir adamdır. هُوَ رَجُلٌ وَلَدُهُ عَاقِلٌ.

Fiyatı ucuz bir araba satın aldım. اشْتَرَيْتُ سَيَّارَةً ثَمَنُهَا رَخِيصٌ.

Not: İsim ve fiil cümlesi olarak gelen sıfatlar tercüme edilirken mevsuflarına-*en,-an, dığı*...ile bağlanırlar.

B-Şibh-i Cümle Olan Sıfat

1-Zarfla:

Sofranın altındaki kediyi dövdüm. ضَرَبْتُ قِطًّا تَحْتَ الْمَائِدَةِ.

Hizmetçi kapının önündeki arabayı yıkadı.. غَسَلَ الْخَادِمُ سَيَّارَةً أَمَامَ الْبَابِ.

(تَحْتَ) ve (أَمَامَ) kelimeleri zarftır. Nekre isimden sonra geldikleri için şibh-i cümle olarak sıfattır:

2-Harf-i cerli isimle

Masanın üzerindeki gülü kokladım. شَمَمْتُ وَرْدَةً عَلَى الطَّاوِلَةِ.

Dün Üsküdar'daki bir sinemaya gittik. ذَهَبْنَا إِلَى سِينَمَا فِي أُسْكُدَارَ.

Not:Şibh-i cümleden sıfatlar türkçeye tercüme edilirken mevsûflarına *ki, bulunan, olan*...ile bağlanır.

C-Bazan Şart Cümlesi de Sıfat Cümlesi Olur:

(Kendisine) ihsanda bulunan kimsenin Rabbı katında sevaba nâil olacak bir fakir gördüm. رَأَيْتُ فَقِيرًا مَنْ يُحْسِنْ إِلَيْهِ يَنَلْ ثَوَابًا عِنْدَ رَبِّهِ .

D-Sıla cümlesinde olduğu gibi, sıfat cümlesinde de sıfat cümlesini mevsûfa bağlayan-sıfatla mevsûf arasındaki bütün uygunluk şartlarını taşıyan-bir zamîr bulunur. Sıfat cümlesini mevsûfa bağlayan zamîr, ya bâriz (açık) ya müstetir (gizli) yahut da mahzûf hazfedilmiş olur. Bu zamîre **râbıt zamîr** (اَلضَّمِيرُ الرَّابِطُ) i denir:

(Bâriz) *Gördüğüm adam geldi .* جَاءَ رَجُلٌ رَأَيْتُهُ .

(Müstetir) *Gelen adamı gördüm.* رَأَيْتُ رَجُلاً جَاءَ .

Râbıt zamîri (جَاءَ) nın altındaki mustetir (هُوَ) dır.

(Mahzûf) *vurduğum kedi kaçtı.* فَرَّ قِطٌّ ضَرَبْتُ .

(ضَرَبْتُهُ) olmalı idi. Fiil müteaddî olduğu için bağlayıcı zamîr (ـهُ) hazfedilmiştir.

V-A-Sıfatın Yeri: Sıfat mevsûfunu takibeder. Bazan araya başka kelimelerin girdiği de olur.

Bilirseniz, gerçekten bu, büyük bir yemindir. وَ إِنَّهُ لَقَسَمٌ لَوْ تَعْلَمُونَ عَظِيمٌ .

Sıfat — Mevsûf

(لَقَسَمٌ عَظِيمٌ) sıfat terkibinin arasına (لَوْ تَعْلَمُونَ) şart cümlesi girmiştir. Daha çok muzâfûn ileyh girer:

Mahmûd'un küçük kardeşi akıllıdır. أَخُو مَحْمُودٍ الصَّغِيرُ عَاقِلٌ .

Not: Sıfat aslâ mevsûfunun önüne geçmez.

VI-Sıfat Birden Fazla Gelirse:

1-Aynı mevsûfun sıfatı ise atıflı ve atıfsız gelebilir:

Alim ve fazıl olan adamı gördüm. رَأَيْتُ الرَّجُلَ الْعَالِمَ الْفَاضِلَ .

Çalışkan ve cesur bir öğrenci ile konuştum. — كَلَّمْتُ طَالِبًا مُجْتَهِدًا وَ شَجِيعًا .

2-Mevsûflar ve sıfatlar farklı ise (وَ) ile atıf şeklinde getirilir:

Biri cömert, biri cimri iki Ömer geldi. — جَاءَ[3] الْعُمَرَانِ الْكَرِيمُ وَ الْبَخِيلُ .

3-Müfred, tesniye veya cemi âkıl (insan) olan mevsûfun sıfatı mevsûfuna uyarak müfred, tesniye veya cemi gelir:

Cömert adam geldi. — جَاءَ الرَّجُلُ الْكَرِيمُ .

İki cömert kadın geldi. — جَاءَتِ الْمَرْأَتَانِ الْكَرِيمَانِ .

İhlâslı adamları gördüm. — رَأَيْتُ الرِّجَالَ الْمُخْلِصِينَ .

İhlâslı kadınları gördüm. — رَأَيْتُ النِّسَاءَ الْمُخْلِصَاتِ .

4-Cemi gayr-ı akıl (hayvan ve eşya) mevsûfun sıfatı umûmiyetle müfred müennes gelir:

Güzel çiçekleri kopardım. — قَطَعْتُ الْأَزْهَارَ الْجَمِيلَةَ .

Bunlar yeni arabalardır. — هَذِهِ سَيَّارَتٌ جَدِيدَةٌ .

VII-Kat'u'n-na't (قَطْعُ النَّعْتِ) Övme (medh), yerme (zem) şetm (kötüleme, küfür), şefkat ve acıma ifâde eden sıfatların mevsûfla ilgisini kesmektir. Mevsûfla ilgilisi kesilen bu sıfatları merfû veya mansûb okumak câizdir. (Sıfat olabileceklerini de unutmamak gerekir.)

1-Misâl:

a-Sıfat:

Hamd büyük ve övgüye lâyık olan Allah'a mahsûstur. — اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الْحَمِيدِ .

b-Mübtedâsı hazfedilmiş haber:

3.Alem (özel isim) tesniye, cemî ve ism-i mensûb şeklinde gelirse harf-i ta'rîf alabilir de, almayabilir de.

Hamd Allah'a mahsusdur. اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الْحَمِيدُ. (اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ هُوَ الْحَمِيدُ)
O, büyük ve övgüye layıktır. Haber Mübteda

c-Hazfedilmiş (أَعْنِى) fiilinin mef'ûlün bih-i ihtisâsı:

Hamd Allah'a mahsûstur. اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الْحَمِيدَ. (اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ أَعْنِى الْحَمِيدُ)
O'nun büyüklüğünü ve övgüye lâyık olduğunu kastediyorum (söylüyorum).

d-(أَخُصُّ) fiilinin mef'ûlün bihi (ihtisâsı):

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الْحَمِيدَ (اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ اَخُصُّ الْحَمِيدَ)

Hamd Allah'a mahsûstur. Büyüklüğün ve övgüye lâyık olmanın O'na âit olduğunu söylüyorum.

2.-Misâl:

a-Sıfat:

Odun taşıyan karısı da, اِمْرَأَتُهُ حَمَّالَةُ الْحَطَبِ.

b-Mübtedâsı hazfedilmiş haber:

Karısı da, odun taşıyıcısıdır. اِمْرَأَتُهُ حَمَّالَةُ الْحَطَبِ (اِمْرَأَتُهُ هِيَ حَمَّالَةُ الْحَطَبِ)

c-Haberi hazfedilmiş mübtedâ:

karısı da, odun taşıyan odur. اِمْرَأَتُهُ حَمَّالَةُ الْحَطَبِ (اِمْرَأَتُهُ حَمَّالَةُ الْحَطَبِ هِيَ)

d-Hâl olur:

Odun taşıyıcı olarak karısı da. اِمْرَأَتُهُ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ

e-Hazfedilmiş (أَعْنِى), (اَخُصُّ) ve (أَذُمُّ) fiillerinin mef'ûlun bihi (ihtisâsı)

Karısının da, odun taşıyıcısı olduğunu kastediyorum (söylüyorum). اِمْرَأَتُهُ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ (اِمْرَأَتُهُ أَعْنِى حَمَّالَةَ الْحَطَبِ)

VIII-Mevsûfun Hazfı:

1-Sıfat müştaksa, mevsûf hazfedilebilir, sıfat onun yerine geçer:

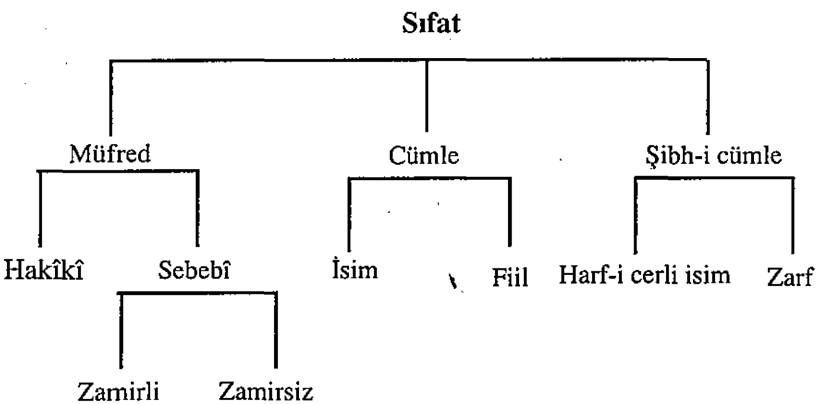
akıllı (müz.) — عَاقِلٌ (= رَجُلٌ عَاقِلٌ)

çalışan, çalışkan (müe.) — مُجْتَهِدَةٌ (= امْرَأَةٌ مُجْتَهِدَةٌ)

Ona çok sevindi — فَرِحَ بِهَا كَثِيراً. (= فَرِحَ بِهَا فَرَحًا كَثِيراً.)

Uzun müddet uyudum. — نِمْتُ طَوِيلاً. (= نِمْتُ وَقْتًا طَوِيلاً.)

IX-Sıfat Terkibinin Şeması

X-Sıfatın İ'râbı:

شَمَّ أَحْمَدُ وَرْدَةً جَمِيلَةً.

شَمَّ : فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ.

أَحْمَدُ : فَاعِلٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

وَرْدَةً : مَفْعُولٌ بِهِ مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ.

جَمِيلَةً : صِفَةٌ (أَوْ نَعْتٌ) مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ.

هَاتَانِ طَاهِرَتَانِ جَدِيدَتَانِ .

هَاتَانِ : مُبْتَدأٌ مَرفُوعٌ بِالأَلِفِ لأَنَّهُ مُثَنًّى .

طَاهِرَتَانِ : خَبَرٌ مَرْفُوعٌ بِالأَلِفِ لأَنَّهُ مُثَنًّى .

جَدِيدَتَانِ : صِفَةٌ (أَوْ نَعْتٌ) مَرْفُوعٌ بِالأَلِفِ لأَنَّهُ مُثَنًّى .

رَأَيْتُ سَيَّارَةً سُرْعَتُهَا عَظِيمَةٌ .

رَأَيْتُ : فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ وَ التَّاءُ فَاعِلٌ مَبْنِيٌّ عَلَى الضَّمِّ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ.

سَيَّارَةً : مَفْعُولٌ بِهِ مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ .

سُرْعَتُهَا : (سُرْعَةُ) مُبْتَدأٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ وَ هُوَ مُضَافٌ وَ الْهَاءُ مُضَافٌ إِلَيْهِ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ فِي مَحَلِّ جَرٍّ.

عَظِيمَةٌ : خَبَرٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ .

اَلْجُمْلَةُ (سُرْعَتُهُ عَظِيمَةٌ) صِفَةٌ فِي مَحَلِّ نَصْبٍ.

اَقَامَ أَبِي فِي الْمَنْزِلِ الْفَسِيحِ الْحَدِيقَةِ .

اَقَامَ : فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ .

أَبِي : (أَب) فَاعِلٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ الْمُقَدَّرَةِ عَلَى الْبَاءِ وَ هُوَ مُضَافٌ وَ الْيَاء ضَمِيرٌ مُضَافٌ إِلَيْهِ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ فِي مَحَلِّ جَرٍّ.

فِي الْمَنْزِلِ : (فِي) حَرْفُ جَرٍّ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ وَ (الْمَنْزِلِ) مَجْرُورٌ بِفِي وَ عَلاَمَةُ جَرِّهِ الْكَسْرَةُ .

الْفَسِيحِ : صِفَةٌ مَجْرُورٌ بِالْكَسْرَةِ وَ هُوَ مُضَافٌ

الْحَدِيقَةِ : مُضَافٌ إِلَيْهِ مَجْرُورٌ بِالْكَسْرَةِ .

اَقَامَ أَبِي فِي الْمَنْزِلِ الْفَسِيحِ حَدِيقَتُهُ .

(أَقَامَ أَبِي فِي الْمَنْزِلِ) nin i'râbı aynen yukarıdaki gibidir.

الْفَسِيحَةِ : صِفَةٌ مَجرُورٌ بِالْكَسْرَةِ وَ هِيَ شَبِيهَةٌ بِالْفِعْلِ.

حَدِيقَتُهُ : (حَدِيقَةُ) فَاعِلٌ لِـ(الْفَسِيحَةِ) مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ وَ هُوَ مُضَافٌ وَ الْهَاءُ مُضَافٌ إِلَيْهِ مَبْنِيٌّ عَلَى الضَّمِّ فِي مَحَلِّ جَرٍّ.

ELLİ DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TE'KÎD

(اَلتَّأْكِيدُ)

I-*Kurt gördüm, kurt.*	رَأَيْتُ الذِّئْبَ الذِّئْبَ .
Çalış! Dersine çalış!	اُدْرُسْ اُدْرُسْ دَرْسَكَ !
Doktorun bizzat kendisini çağırdık.	دَعَوْنَا الطَّبِيبَ نَفْسَهُ .
Çocuk (her) iki elini de yıkadı.	غَسَلَ الْوَلَدُ يَدَيْهِ كِلْتَيْهِمَا .
Evin bütün eşyası yandı.	اِحْتَرَقَ اَثَاثُ الْمَنْزِلِ كُلُّهُ .

Yukarıdaki cümlelerdeki altı çizili kelimeler, önlerindeki (tâbi oldukları) kelimelerin mânâlarını kuvvetlendirmişler ve pekiştirmişlerdir.

Te'kîd (التَّأْكِيدُ)**:** Tâbî olduğu (uyduğu) kelimenin mânâsını kuvvetlendiren, pekiştiren mânâsındaki kapalılığı gideren ve aynı i'râbı alan sözdür.

Te'kîd ikiye ayrılır:

1-Lafzî te'kîd (التَّأْكِيدُ اللَّفْظِيُّ)

2-Manevî te'kîd (التَّأْكِيدُ الْمَعْنَوِيُّ)

1-Lafzî te'kîd: Harfin, fiilin, ismin, hatta cümlenin tekrarı ile olur:

Evet, evet sana selam verdim.	نَعَمْ نَعَمْ سَلَّمْتُ عَلَيْكَ .
Git, eve git!	اِذْهَبْ اِذْهَبْ إِلَى الْبَيْتِ !
Tren geliyor, tren.	يَأْتِي الْقِطَارُ الْقِطَارُ .
Hırsız odur odur, hırsız o.	هُوَ اللِّصُّ هُوَ اللِّصُّ .

2-Ma'nevî te'kîd: Bazı kelimelerle yapılır:

نَفْسٌ، عَيْنٌ، كِلاَ، كِلْتَا، كُلٌّ، جَمِيعٌ

Not: Bu kelimeler te'kîd edilecek kelimenin zamîrine muzâf olurlar. Başka bir ifâde ile te'kîd edecekleri kelimeye uygun zamîr alırlar.

(نَفْسٌ) ve (عَيْنٌ) :

Müdür kendisi geldi. جَاءَ الْمُدِيرُ نَفْسُهُ.

Hikaye(nin kendisini) okudum. قَرَأْتُ الْقِصَّةَ عَيْنَهَا.

(نَفْسٌ) ve (عَيْنٌ), müfred kelimeyi te'kîd ederler, tesniye ve cemi bir kelimeyi te'kîd edecekleri zaman (أَنْفُس) ve (أَعْيُن) şeklindeki cemîleri kullanılır:

İki turistin kendileri pazara gittiler. ذَهَبَ السَّيَّاحَانِ أَنْفُسُهُمَا إِلَى السُّوقِ.

(aynı mânâda) ذَهَبَ السَّيَّاحَانِ أَعْيُنُهُمَا إِلَى السُّوقِ.

Turistler pazara gittiler. ذَهَبَ السَّيَّاحُونَ أَنْفُسُهُمْ إِلَى السُّوقِ.

(aynı mânâda) ذَهَبَ السَّيَّاحُونَ أَعْيُنُهُمْ إِلَى السُّوقِ.

(كِلاَ) ve (كِلْتَا) :

Adamın ikisi de geldi. (Adamların her ikisi de geldi.) جَاءَ الرَّجُلاَنِ كِلاَهُمَا.

Kadınların ikisi de geldi. (Kadınların her ikisi de geldi.) جَاءَتْ الْمَرْأَتَانِ كِلْتَاهُمَا.

(كِلاَ) ile müzekker tesniye, (كِلْتَا) ile müennes tesniye te'kîd edilir ve te'kîd ettiği kelimeye uygun zamîr alır.

(كُلٌّ) ve (جَمِيعٌ) :

Kitabın hepsini okudun mu? هَلْ قَرَأْتَ الْكِتَابَ كُلَّهُ؟

Öğrencilerin hepsi basardı. نَجَحَ الطُّلاَّبُ جَمِيعُهُمْ.

Not: (كُلٌّ) ve (جَمِيعٌ) kelimeleri, kısımları bulunan müfred veya

çoğulu te'kîd eder.

II-Te'kîd Diğer Özellikleri:

1-Te'kîd (اَلتَّأْكِيدُ) e tevkîd (اَلتَّوْكِيدُ) de denir.

2-Ma'nevî te'kîdle ma'rife te'kîd edilir, nekre te'kîd edilmez.

3-Zamîrlerle yapılan te'kîdler de lafzîdir.

4-Merfû; mansûb, mecrûr olan muttasıl zamîrler, merfû munfasıl zamîrle te'kîd edilir:

Ben kalktım, ben.	قُمْتُ أَنَا
Seni gördüm, seni.	رَأَيْتُكَ أَنْتَ
Ona selâm verdim, ona.	سَلَّمْتُ عَلَيْهَا هِيَ.

5-Yalnız cümlelerin te'kîdi bazan atıf harfli gelebilir:

Hayır! Anlayacaklar! Yine hayır! Onlar anlayacaklar. كَلاَّ سَيَعْلَمُونَ ثُمَّ كَلاَّ سَيَعْلَمُونَ.

6- (نَفْسٌ) ve (عَيْنٌ) kelimeleri bazan önlerine zâid (ب - بَاءُ) harf-i cerri gelir.

Mühendis kendisi geldi. حَضَرَ الْمُهَنْدِسُ بِنَفْسِهِ. (حَضَرَ الْمُهَنْدِسُ بِعَيْنِهِ.)

Yukarıdaki cümlelerdeki (نَفْسٌ) ve (عَيْنٌ) kelimeleri lafzın mecrûr, te'kîd olarak mahallen merfûdur.

7. a- (كِلاَ) ve (كِلْتَا) zamîre muzâf olduğunda te'kîd olur ve tesniye olarak i'râblanır.

b-İsme muzâf olurlarsa te'kîd olmazlar cümlesinin unsûru olurlar. İ'râbları da takdîri olur. Bk. Takdîri i'râb.

İki adam geldi.	جَاءَ كِلاَ الرَّجُلَيْنِ.
İki bayan geldi.	جَاءَتْ كِلْتَا الْمَرْأَتَيْنِ.

Not: Bazı nehivcilere göre, (كِلاَ) ve (كِلْتَا) isme muzâf olduğunda sükûn üzere mebnîdir.

c-(كِلاَ) ve (كِلْتَا) lafzın müfred, mânâ bakımından tesniye kabul edilir ve i'râbı müfred olarak yapılır:

İki adam (adamların ikisi de) geldi. كِلاَ الرَّجُلَيْنِ جَاءَ.

(كِلاَ الرَّجُلَيْنِ جَاءَا.) denmez.

İki kadın (kadınların ikisi de) geldi. كِلْتَا الْمَرْأَتَيْنِ جَاءَتْ.

d-(كِلاَ) ve (كِلْتَا) kelimeleri, (كُلٌّ مِنْهُمَا) mânâsındadır.

8-(جَمِيعٌ) kelimesi (جَمِيعًا) şeklinde zamîrsiz gelirse te'kîd bildiren hâldir. Bk. Hâl. Ancak bazı gramerciler, te'kîd kabul ediyorlar.

9-Ma'nevî te'kîdle nekreyi te'kîd etmek câiz değildir. Ancak te'kîd edilecek kelime (شَهْرٌ، أُسْبُوعٌ، يَوْمٌ) gibi sınırlı olursa yapılabilir:

Bütün bir ay oruç tuttum. صُمْتُ شَهْرًا كُلَّهُ.

10. a-Fiile bitişik merfû bir zamîre isim atıf yapıldığında arada başka kelime yoksa, önce bu zamîr munfasıl merfû zamîrle te'kîd edilir, sonra isim atfedilir:

Ben ve Selim yolculuk yaptık. سَافَرْتُ أَنَا وَ سَلِيمٌ.

Not: (سَلِيمٌ) bu durumda (أَنَا) ye değil, (تُ - تَاء) ye matûftur.

b-Fiile bitişik merfû muttasıl zamîrle, atfedilecek isim arasında bir kelime varsa zamîr gerekmez. (Mukadder olur,)

Bügün ben ve Selim yoculuk yaptık. سَافَرْتُ الْيَوْمَ وَ سَلِيمٌ.

c-İsim atıf durumda ise te'kîd edilen zamîr cemi, te'kîd eden müfred se te'kîd olmaz bedel olur:

Ben ve Ali yazdık. كَتَبْنَا أَنَا وَ عَلِيٌّ.

11. a-Merfu muttasıl zamîrle mustetir (fiilin altında gizli) zamîrin

te'kîdi (نَفْسٌ) ve (عَيْنٌ) ile yapılalabilmesi için, evvela bu zamîrler merfû' munfasıl zamîrle te'kîd edilir, sonra (نَفْسٌ) ve (عَيْنٌ) ile te'kîd yapılır:

Biz çok hayret ettik. دَهَشْنَا نَحْنُ اَنْفُسُنَا .

Pencereyi sen kendin aç! افْتَحْ أَنْتَ عَيْنُكَ النَّافِذَةَ!

b-Muttasıl mansûb ve mecrûr zamîrler (نَفْسٌ) ve (عَيْنٌ) ile te'kîd edilirlerse, zamîrle te'kîd etmeden te'kîd edilir:

Seni seni gördüm. رَأَيْتُكَ نَفْسَكَ .

Onlarla bizzat onlarla konuştum. تَكَلَّمْتُ مَعَهُمْ اَنْفُسِهِمْ

12-(أَجْمَعُ) da kısımları bulunan müfredi ve cem'îyi te'kîd eder, te'kîd ettiği kelimeye göre değişir:

Ordunun hepsi geldi. جَاءَ الْجَيْشُ أَجْمَعُ.

Bölük hep geldi. جَاءَتِ الْكَتِيبَةُ جَمْعَاءُ.

Kadınların hepsi geldi جَاءَتِ النِّسَاءُ جُمَعُ .

13- (أَكْتَعُ) ve (أَبْصَعُ) : Bunlar nadir olarak (أَجْمَعُ) ile kullanılır:

Ordunun hepsi geldi. جَاءَ الْجَيْشُ اَجْمَعُ اَكْتَعُ اَبْصَعُ .

14-Uygun zamîre muzâf oduklarında (كَافَّةٌ) ve (عَامَّةٌ) da te'kîd olurlar:

İnsanların hepsi geldi. جَاءَ النَّاسُ كَافَّتُهُمْ.

15-Üçten ona kadar sayılarla, hatta bazılarına göre mürekkeb sayılarla da uygun zamîrle te'kîd yapılır.

Kardeşlerin (her) üçüne uğradım. مَرَرْتُ بِالاِخْوَانِ ثَلاَثَتِهِمْ.

16-İtbâğ (أَلاتْبَاعُ) : Türkçede "*yol mol, kalem malem*" gibi, arapçada da bazan kelimelerin ardı sıra, vezinleri ve son harfleri aynı, fakat mânâsı olmayan sözler söylenir. Bu tip sözlere İtbâğ denir. Gremerciler bu sözleri de te'kîd kabul etmişlerdir:

حَسَنٌ بَسَنٌ   عَطْشَانُ نَطْشَانُ   سَكْرَانُ نَكْرَانُ

III-Te'kîd'in İ'râbı:

اِذْهَبُوا أَنْتُمْ!

اِذْهَبُوا : فِعْلُ أَمْرٍ مَبْنِيٌّ عَلَى حَذْفِ النُّونِ وَ الْوَاوُ فَاعِلٌ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ.

أَنْتُمْ : تَوْكِيدٌ لِوَاوِ الْجَمَاعَةِ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ.

رَأَيْتُ الأَسَدَ الأَسَدَ.

رَأَيْتُ : فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ. اَلتَّاءُ فَاعِلٌ مَبْنِيٌّ عَلَى الضَّمِّ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ.

الأَسَدَ : مَفْعُولٌ بِهِ مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ.

الأَسَدَ : تَوْكِيدٌ لِـ (الأَسَدَ) الأُولَى مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ.

دَعَوْنَا الطَّبِيبَ نَفْسَهُ.

دَعَوْنَا : فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ وَ (نَا) فَاعِلٌ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ.

الطَّبِيبَ : مَفْعُولٌ بِهِ مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ.

نَفْسَهُ : (نَفْسٌ) تَوْكِيدٌ لِلطَّبِيبِ مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ وَ هُوَ مُضَافٌ وَ الْهَاءُ مُضَافٌ إِلَيْهِ مَبْنِيٌّ عَلَى الضَّمِّ فِي مَحَلِّ جَرٍّ.

نَظُفَتْ يَدَاهُ كِلْتَاهُمَا.

نَظُفَتْ : فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ وَ التَّاءُ عَلاَمَةُ التَّأنِيثِ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ.

يَدَاهُ : (يَدَا) فَاعِلٌ مَرْفُوعٌ بِالأَلِفِ لأَنَّهُ مُثَنًّى وَ هُوَ مُضَافٌ وَ الْهَاءُ مُضَافٌ إِلَيْهِ مَبْنِيٌّ عَلَى الضَّمِّ فِي مَحَلِّ جَرٍّ.

كِلْتَاهُمَا : (كِلْتَا) تَوْكِيدٌ لِـ (يَدَا) مَرْفُوعٌ بِالأَلِفِ لأَنهُ مُثَنًّى وَ هُوَ مُضَافٌ. (هُمَا) مُضَافٌ إِلَيْهِ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ فِي مَحَلِّ جَرٍّ.

يَذْهَبُونَ هُمْ اَنْفُسُكُمْ إِلَى الْمُدِيرِ.

يَذْهَبُونَ : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَرْفُوعٌ بِثُبُوتِ النُّونِ وَ الْوَاوِ فَاعِلٌ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ فِي مَحَلٍّ رَفْعٍ.

هُمْ : تَوْكِيدٌ أَوَّلُ لِوَاوِ الْجَمَاعَةِ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ فِي مَحَلٍّ رَفْعٍ.

اَنْفُسُكُمْ : (أَنْفُسُ) تَوْكِيدٌ ثَانٍ لِوَاوِ الْجَمَاعَةِ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ وَ هُوَ مُضَافٌ وَ (كُمْ) مُضَافٌ إِلَيْهِ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ فِي مَحَلٍّ جَرٍّ

إِلَى الْمُدِيرِ : (إِلَى) حَرْفُ جَرٍّ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ وَ (الْمُدِيرِ) مَجْرُورٌ بِـ(إِلَى) وَ عَلاَمَةُ جَرِّهِ الْكَسْرَةُ.

ELLİ BEŞİNCİ BÖLÜM

BEDEL

(اَلْبَدَلُ)

I-*Kardeşin Ahmed geldi.*	حَضَرَ أَخُوكَ أَحْمَدُ.
Yolun yarısını yürüdüm.	مَشَيْتُ الطَّرِيقَ نِصْفَهَا.
(Kız) öğrencinin terbiyesi hoşuma gitti.	أَعْجَبَنِي الطَّالِبَةُ أَدَبُهَا.

Yukarıdaki cümlelerdeki altı çizili kelimelere bakdığımızda, bu kelimelerin metbû'larını (önlerindeki kelimeleri) açıkladıklarını görürüz.

Bedel (اَلْبَدَلُ): Metbû'unu açıklamak ve pekiştirmek gibi sebeblerle getirilen ve i'râb bakımından metbû'una uyan tâbî'dir.

Bedelden önce gelen ve bedelin i'râbını alan kelimeye **mübdelün minh** (اَلْمُبْدَلُ مِنْهُ) denir.

Bedelin nevileri:

1-Bedel-i Mutâbık (اَلْبَدَلُ الْمُطَابِقُ)

2-Bedelu'l-Ba'z Mine'l-Küll (بَدَلُ الْبَعْضِ مِنَ الْكُلِّ)

3-Bedel-i İştimâl (بَدَلُ الاشْتِمَالِ)

1-Bedel-i Mutâbık: Metbû'unun aynı olan ve tam olarak metbû'una uyan bedeldir:

Arkadaşın Ömer seni sordu.	سَأَلَ عَنْكَ صَدِيقُكَ عُمَرُ.
Ferîd, kardeşi Sa'îd'i korkuttu.	أَخَافَ فَرِيدٌ أَخَاهُ سَعِيداً.
Kardeşin Sâdık'la konuştuk.	تَكَلَّمْنَا مَعَ أَخِيكَ صَادِقٍ.

Yukarıdaki cümlelerdeki (عُمَرُ), (سَعِيداً) ve (صَادِقٍ) kelimeleri

bedeldir. İ'râb bakımından kendilerinden önceki isimlere uymuşlardır.

Not:a-Bedel-i mutâbıka bedelu'l-küll mine'l-küll (بَدَلُ الْكُلِّ مِنَ الْكُلِّ) de denir.

b-Bedel-i mutâbıkta, metbû'una âit zamîr bulunmaz.

2-Bedelu'l-Ba'z Mine'l-Kul: Metbû'unun bir kısmını veya bir parçasını içine alan bedeldir:

Dedem evin yarısını sattı. بَاعَ جَدِّى الـــدَّارَ نِصْفَهَا .

Kitabın yarısını okudum. قَرَأْتُ الْكِتَابَ ثُلُثَهُ.

Yukarıdaki cümlelerdeki (نِصْفَهَا) ve (ثُلُثَهُ) kelimeleri bedeldir. Önlerindeki isimlerin bir cüz'ü veya bir parçasıdırlar. Bu şekildeki bedellere bedelu'l-ba'z mine'l kul denir.

Not:a-Kısaca buna Bedel-i ba'z da denir.

b-Metbû'unun (mübdelüm minhun) bir kısmını veya bir parçasını içine alır.

c-Bedel-i ba'z de metbû'una âit bir zamîr bulunmalıdır.

3-Bedel-i İştimal: Mübdelün minhe tam olarak uymayan, onun bir parçası da olmayan ancak, başka yönden ilgisi bulunan; daha çok mübdelün minhin özelliğini ve durumunu bildiren bedeldir:

Osman'ın ilmi hoşuma gitti. أَعْجَبَنِى عُثْمَانُ عِلْمُهُ .

Çocuğun ağlaması beni rahatsız etti. أَزْعَجَنِى الطِّفْلُ بُكَاؤُهُ .

(عِلْمُهُ) ve (بُكَاؤُهُ) kelimeleri, önlerindeki kelimelere ne tam olarak uyuyorlar, ne de onların bir parçasıdırlar. Onlardaki özellik ve durumu bildirdikleri için bedel-i iştimâl dirler.

Not:a-Bedel-i iştimâlde de mübdelün minhe âit zamîr bulunmalıdır.

b-Bedel-i ba'z ile bedel-i iştimâl tercüme edilirken mübdelün minh, bedelin muzâfun ileyhi; bedelse, cümlenin unsûru gibidir:

صَلَّيْتُ فِي الْمَسْجِدِ فِنَائِهِ. (= صَلَّيْتُ فِي فِنَاءِ الْمَسْجِدِ.)

Câminin avlusunda namaz kıldım.

Bedel'in Diğer Özellikleri:

1-İnsanın elbisesi insanın vucûdunun bir parçası olmadığı için bedel-i ba'z değil, bedel-i iştimâl olur. Yine aynı şekilde, kitabın kabı da-sayfaları gibi- kitabın kısımlarından olmadığı için bedel-i ba'z değil, bedel-i iştimâl olur. Bu gibi durumlara dikkat edilmelidir.

2-Ma'rife nekreden, nekre ma'rifeden bedel olabilir. Yalnız nekre ma'rifeden bedel olunca bir sıfat alması gerekir:

لَنَسْفَعًا بِالنَّاصِيَةِ نَاصِيَةٍ كَاذِبَةٍ خَاطِئَةٍ. *Derhal onun alnından (perçeminden), o yalancı, günahkâr alından (perçemden) yakalarız (cehenneme atarız).* ('Alâk, 15, 16)

3-İsim, zamîrden bedel olabilir:

رَأَيْتُهُ خَالِدًا. *Onu, Hâlid'i gördüm.*

Not: **a**-Zamîrden zamîr bedel olmaz. Ancak bedel-i ba'z, bedel-i iştimâl ve bedel-i tafsîl olmak şartıyla muhâtab veya mütekellim zamîrlerden bedel yapılabilir. Bk. Bedel-i tafsîl.

b-İsimden zamîr bedel olmaz.

4-Cümle bedel olur, cümleden de bedel olabilir:

اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِينَ! اتَّبِعُوا مَنْ لاَ يَسْأَلُكُمْ أَجْرًا! *Peygamberlere tâbî ol! Senden ücret istemeyenlere!*

5-Cümle müfred isimden bedel olabilir:

أُنْظُرْ إِلَى هَذَا الرَّجُلِ الْكَرِيمِ كَيْفَ أَكْرَمَ أَضْيَافَهُ بَعْدَ مَوْتِهِ؟ *Bu cömert adama bak. Ölümünden sonra misâfirlerine nasıl ikrâm ediyor?*

6-Fiil fiilden bedel olabilir:

حَدَّثَنَا فُلاَنٌ قَالَ. *Falan bize konuştu, dedi.*

7-Müşârun ileyh (ism-i işâretten sonra gelen harf-i ta'rîfli isim) bedel veya atf-ı beyân olur.

Bu çocuk akıllıdır. هَذَا الْوَلَدُ عَاقِلٌ.

8-Künye ve lâkablardan sonra gelen isimler de bedel-i mutâbık olur:

Künyesi Ebû Zeyd olan Ahmed dedi. قَالَ أَبُو زَيْدٍ أَحْمَدُ.
(Zeyd'in babası Ahmed dedi.)

Faruk lâkablı Ömer (Ömerü'l- Faruk) âdildir. اَلْفَارُوقُ عُمَرُ عَادِلٌ.

9-Soru isminden bedel olan isimlerin başında soru hemzesi bulunur.

Bu kimdir? Sa'îd mi yoksa Ali mi? مَنْ ذَا؟ أَسَعِيدٌ أَمْ عَلِيٌّ

(سَعِيدٌ), (مَنْ) den bedeldir. Soru isminden bedel olduğu için başına soru hemzesi gelmiştir.

Not: Bazan soru hemzesi hazfedilir.

10-Bedel-i mutâbık (bedelu'l-küll mine'l-küll), aynı zamanda atf-ı beyândır.

Künyesi Ebû Ali olan Fuâd pazara gitti. ذَهَبَ أَبُو عَلِيٍّ فُؤَادٌ إِلَى السُّوقِ.
(Ali'nin babası Fuâd pazara gitti)

(أَبُو عَلِيٍّ) hem bedel-i mutâbık, hem de atf-ı beyândır.

Not: Bedel-i ba'z ile bedel-i iştimâl atf-ı beyân olmaz.

III-Bedel-i Mutabık, Bedel-i Ba'z ve Bedel-i İştimâlin Dışında Daha Başka Bedeller de Vardır:

A-Bedel-i mübâyin (اَلْبَدَلُ الْمُبَايِنُ) : Bu bedel, mübdelün minhden tamâmen farklıdır. Unutmak yanılmak veya sonradan hatırlamakla olur. Üç kısımdır:

1-Bedel-i Galat (بَدَلُ الْغَلَطِ) : Dilin hatâen söylediği bir mübdelün minhin bedeli:

Öğrenci geldi, öğretmen demişim. جَاءَ الْمُعَلِّمُ التِّلْمِيذُ .

2-Bu bedel konuşma dilinde kullanılır. Yazı dilinde pek kullanılmaz; bunun yerine (بَلْ) le atıf yapılır:

Öğretmen değil öğrenci geldi. جَاءَ الْمُعَلِّمُ بَلِ التِّلْمِيذُ .

3-Bedel-i Nisyan (بَدَلُ النِّسْيَانِ) : Önce unutularak söylenmiş, sonra yanlışlığı anlaşılarak düzeltilen bedel:

Ali Ankara'ya, (afedersin), Konya'ya gitti. سَافَرَ عَلِيٌّ إِلَى آنْقَرَةَ قُونْيَةَ .

4-Bedel-i İdrâb (بَدَلُ الإِضْرَابِ) : Bu söyleyişte bedel de mübedelün mih de doğrudur. Konuşan, mübdelün minhi söyler, buna başka bir şey de ilâve etmek ister, onu da bedel olarak söyler:

Kalemi al! خُذِ الْقَلَمَ!

der. Atıf harfi koymaksızın peşinden (اَلدَّفْتَرَ) yı ilâve ederse bedel-i idrâb olur.

Kalemi, afedersin, defteri al! خُذِ الْقَلَمَ الدَّفْتَرَ!

Bu türlü kullanış arpçada oldukça yaygındır.

قُمْتُ صَلَّيْتُ . اَكَلْتُ شَرِبْتُ .

Bedel-i mübayin'in tam ismi (اَلْبَدَلُ الْمُبَايِنُ لِلْمُبْدَلِ مِنْهُ) dur.

B-Bedel-i Tafsîl (بَدَلُ التَّفْصِيلِ): Kendisinden önce kısa ve özet hâlinde zikredilmiş bir şeyi açıklayan bedel şeklidir:

Anne ve babana hürmet et! اِحْتَرِمْ وَالِدَيْكَ أَبَاكَ وَ أُمَّكَ!

Ali ile yazdık. كَتَبْنَا أَنَا وَ عَلِيٌّ .

Not: Bedel't-tafsîli bazı gramer kitapları bedel-i iştimâl olarak kabul etmişlerdir. Bk. el-Mebâdıu'l-arabiyye IV, 349.

IV-Bedel'in İ'râbı

حَضَرَ أَخُوكَ عُمَرُ.

حَضَرَ : فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ.

أَخُوكَ : (أَخُو) فَاعِلٌ مَرْفُوعٌ بِالْوَاوِ لأَنَّهُ مِنَ الأَسْمَاءِ الْخَمْسَةِ وَ هُوَ مُضَافٌ وَ اَلْكَافُ مُضَافٌ إِلَيْهِ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ فِي مَحَلِّ جَرٍّ.

عُمَرُ : بَدَلٌ مُطَابِقٌ مِنْ (أَخُوكَ) مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

مَشَيْتُ الطَّرِيقَ نِصْفَهُ.

مَشَيْتُ : فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ وَ التَّاءُ فَاعِلٌ مَبْنِيٌّ عَلَى الضَّمِّ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ.

الطَّرِيقَ : مَفْعُولٌ بِهِ مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ.

نِصْفَهُ : بَدَلُ بَعْضٍ مِنْ كُلٍّ مِنَ (الطَّرِيقَ) مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ وَ هُوَ مُضَافٌ وَ الْهَاءُ مُضَافٌ إِلَيْهِ مَبْنِيٌّ عَلَى الضَّمِّ فِي مَحَلِّ جَرٍّ.

خَرَجَ الطُّلاَّبُ أَكْثَرُهُمْ.

خَرَجَ : فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ.

الطُّلاَّبُ : فَاعِلٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

أَكْثَرُهُمْ : (أَكْثَرُ) بَدَلُ بَعْضٍ مِنْ كُلٍّ مِنَ (الطُّلاَّبُ) مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ وَ هُوَ مُضَافٌ وَ (هُمْ) مُضَافٌ إِلَيْهِ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ فِي مَحَلِّ جَرٍّ.

اَعْجَبَتْنِي الْبِنْتُ اَدَبُهَا.

اَعْجَبَتْنِي : (اَعْجَبَ) فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ وَ التَّاءُ التَّأْنِيثِ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ وَ النُّونُ نُونُ الْوِقَايَةِ مَبْنِيٌّ عَلَى الْكَسْرِ وَ الْيَاءُ ضَمِيرٌ مَفْعُولٌ بِهِ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ فِي مَحَلِّ نَصْبٍ.

الْبِنْتُ : فَاعِلٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

اَدَبُهَا : (اَدَبُ) بَدَلُ اشْتِمَالٍ مِنَ (الْبِنْ) مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ وَ هُوَ مُضَافٌ وَ (ـهَا) مُضَافٌ إِلَيْهِ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ فِي مَحَلِّ جَرٍّ.

ELLİ ALTINCI BÖLÜM

ATF-I BEYÂN

(عَطْفُ الْبَيَانِ)

1-*Ebu'l-Kasım Muhammed, (a.s.) peygamberimizdir.*	أَبُو الْقَاسِمِ مُحَمَّدٌ عَلَيْهِ السَّلَامُ نَبِيُّنَا .
Kardeşim Mahmud, zekî bir çocuktur.	أَخِي مَحْمُودٌ وَلَدٌ ذَكِيٌّ .
Arkadaşın Osman, geldi.	جَاءَ صَدِيقُكَ عُثْمَانُ
Mübarek bir ağaçtan, yani zeytin ağacından tutuşturulur. (Nûr, 35)	يُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ زَيْتُونَةٍ

Yukarıdaki cümlelerdeki altı çizili kelimeler, metbû'unu (önündeki kelimeyi) daha çok açıklamak için getirilmiştir.

Atf-ı beyân (عَطْفُ الْبَيَانِ): Metbû'unu izâh etmek ve daha çok açıklamak maksadıyla getirilen tabidir:

Salih'in babası Ahmed geldi.	جَاءَ أَبُو صَالِحٍ أَحْمَدُ .
Elbiseyi yani, ceketi giydim	لَبِسْتُ ثَوْبًا الْجَاكِيتَ .

Not:1-Atf-ı beyân ma'rife olan metbû'unu (önündeki kelimeyi) açıklar.

2-Nekre olan metbû'una hususîlik kazandırır.

3-Atf-ı beyân umumîyetle câmid isimden olur.

4-Atf-ı beyân, i'râbda, müzekerlik, müenneslikte, müfred, tesniye, cemi olmada metbû'una uyar.

5-Bedel-i mutâbık (bedel-i küll mine'l-küll) aynı zamanda atf-ı beyândır.

6-Tefsîr harf-i olan (أَيْ) den sonra gelen isimler de atf-ı beyândır:

Yanında asced yani, altın vardır. عِنْدِى عَسْجَدٌ أَىْ ذَهَبٌ .

II-Atf-ı Beyânın Diğer Özellikleri

A- Atf-ı beyân bir yönüyle sıfat, diğer yönüyle bedele benzer.

1-Sıfata benzeyen yönleri:

a-İ'râbda,

b-Müzekkelik, müenneslikte,

c- Ma'rîfe, nekre olmada,

d-Müfred, tesniye, cemî olmada.

Not: Sıfat umûmiyetle müştak kelimeden olur, atf-ı beyânsa camîd kelimeden olur.

2-Bedel'e benzeyen yönleri:

a-İ'râb bakımından,

b-Camîd olması,

c-Bedel-i mutabık (bedel-i kül minel kül) aynı zamanda atf-ı beyândır.

Not:a-Ma'rîfden nekre, nekreden me'rîfe bedel olabilir, atf-ı beyan olmaz.

b-Zamîrden isim bedel olabilir, atf-ı beyan olmaz.

c-Bedel-i kül mine'l-külun dışındaki bedeller atf-ı beyan olmaz.

d-Bazı nahivciler atf-ı beyânla bedel arasındaki farkı göstermek için şöyle bir açıklama getirmişlerdir:

Kardeşin Halid geldi. جَاءَ أَخُوكَ خَالِدٌ .

örneğinde muhâtabın başka kardeşi yoksa (خَالِدٌ) bedel; varsa, atf-ı beyân olur. Ancak, pratikte bu duruma pek dikkat edilmez.

B-Atf-ı Beyân Olan Kelimeler:

1-Künyeden sonra gelen isim:

Allah ikisinden de râzî olsun! أَبُو بَكْرٍ عَبْدُ اللهِ أَبُو عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا
Ebû Bekir Abdullah, Âişe'nin babasıdır.

Not: (بِنْت، اِبْن، أُمٌّ، أَبٌ) kelimeleriyle başlayan özel isimlere künye (اَلْكُنْيَةُ) denir:

أَبُو الْقَاسِمِ　أُمُّ كُلْثُومٍ　اِبْنُ عَبَّاسٍ

2-Lâkabdan sonra gelen isim:

Doğru yolu izleyen (inanç sâhibi, akıl sâhibi olan) Hârûn ne iyi halîfedir! نِعْمَ الْخَلِيفَةُ الرَّشِيدُ هَارُونُ!

Not:Künye olmayan, övme ve verme ifâde eden isimlere lâkab (اللَّقَبُ) denir.

اَلصِّدِّيقُ　اَلْفَارُوقُ　اَلْقُفَّةُ *cüce*

3-İsm-i işâretten sonra gelen camîd isim (müşarun ileyh):

Bu adam hoşuma gitti. اَعْجَبَنِي هَذَا الرَّجُلُ.

4- (اَيُّهَا) ve (اَيَّتُهَا) dan sonra gelen câmid isim:

يَا اَيُّهَا النَّاسُ!

5-Önündeki ismi açıklayan isim:

Elinde yani avcunda ne var? مَا فِي يَدِكَ كَفِّكَ؟

6-Sıfatından sonra gelen mevsûf (sıfatla mevsûf yer değiştirdiğinde):

Mesîh olan Îsâ, Allah'ın Resûlüdür. اَلْمَسِيحُ عِيسَى رَسُولُ اللهِ.

Not: (عِيسَى الْمَسِيحُ) terkîbi sıfat terkîbidir: (عِيسَى) mevsûf, (اَلْمَسِيحُ) sıfattır.

7-Tefsir harfleri (أَىْ) ve (أَنْ) den sonra gelen kelime:

Bu bir mâdendir yani, gümüştür. : هَذَا مَعْدَنٌ أَىْ فِضَّةٌ

C-Atf-ı Beyân Olan Cümle

Tefsîr harfleri (أَىْ) ve (أَنْ) den sonra gelen cümleler atf-ı beyân kabul edilir:

Sandalyeye oturdum. قَعَدْتُ عَلَى الْكُرْسِىِّ أَىْ جَلَسْتُ عَلَى الْكُرْسِىِّ.

Kalk diye bağırdım. نَادَيْتُ أَنْ قُمْ!

Not:1-Nahivcilere göre cümle atf-ı beyân olmaz; fakat, maâni âlimleri bunu câiz görürler.

2-Tefsîr harflerinden sonraki cümlelere atf-ı beyân denildiği gibi, tefsîr cümlesi de denir. Bk. Cümle Kuruluşu, 114.

D-Atf-ı Beyânın İ'râbı:

جَاءَ أَبُوكَ أَحْمَدُ.

جَاءَ : فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِىٌّ عَلَى الْفَتْحِ.

أَبُوكَ : (أَبُو) فَاعِلٌ مَرْفُوعٌ بِالْوَاوِ لأَنَّهُ مِنَ الأَسْمَاءِ الْخَمْسَةِ وَ هُوَ مُضَافٌ وَ الْكَافُ مُضَافٌ إِلَيْهِ مَبْنِىٌّ عَلَى الْفَتْحِ فِى مَحَلِّ جَرٍّ.

أَحْمَدُ : عَطْفُ بَيَانٍ لِـ (أَخُوكَ) مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ (أَوْ بَدَلُ مُتَابِقٍ مِنْ (أَبُوكَ) مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ).

يُحِبُّ هَذَا الْقِطَّ.

يُحِبُّ : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

هَذَا : اِسْمُ الاِشَارَةِ مَفْعُولٌ بِهِ مَبْنِىٌّ عَلَى السُّكُونِ فِى مَحَلِّ نَصْبٍ.

الْقِطَّ : عَطْفُ بَيَانٍ لِـ (هَذَا) مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ.

يَا : أَدَاةُ نِدَاءٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ.

أَيُّهَا : مُنَادًى مَبْنِيٌّ عَلَى الضَّمِّ فِي مَحَلِّ نَصْبٍ وَ (هَا) زَائِدَةٌ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ.

اَلنَّاسُ : عَطْفُ بَيَانٍ لِـ (أَيُّ) مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

عِنْدِي عَسْجَدٌ أَيْ ذَهَبٌ.

عِنْدِي : ظَرْفُ مَكَانٍ مَنْصُوبٌ بِفَتْحَةٍ مُقَدَّرَةٍ عَلَى الــــــدَّالِ وَ هُوَ مُضَافٌ مُتَعَلِّقٌ مَحْذُوفٌ مُقَدَّمٌ وَ (عِنْدَ) شَبِيهٌ بِالْجُمْلَةِ خَبَرٌ مُقَدَّمٌ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ.

عَسْجَدٌ : مُبْتَدَأٌ مُؤَخَّرٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

أَيْ : حَرْفُ تَفْسِيرٍ لاَ عَمَلَ لَهَا.

ذَهَبٌ : عَطْفُ بَيَانٍ لِـ (عَسْجَدٌ) مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

ELLİ YEDİNCİ BÖLÜM

ATF-I NESAK

(عَطْفُ النَّسَقِ)

I-*Ömer ve Nedîm geldiler.* جَاءَ عُمَرُ وَ نَدِيمٌ.

Ahmed ve (peşinden) Saîd kalktı. قَامَ اَحْمَدُ فَسَعِيدٌ.

Yemek yedim sonra çay içtim. تَنَاوَلْتُ الطَّعَامَ ثُمَّ شَرِبْتُ الشَّايَ.

Çıkar çıkmaz üzerine saldırdı. مَا خَرَجَ حَتَّى هَجَمَ عَلَيْهِ.

Yukarıki cümlelerde görüldüğü gibi altında çizgi bulunan harfler kullanılarak iki kelime ve iki cümle birbirine bağlanmıştır. Bu bağlanmaya atf-ı nasak denir.

A-Atf-ı nesak (عَطْفُ النَّسَقِ): Atıf harflerinin biri kullanılarak iki kelimeyi ve iki cümleyi birbirine bağlamaya denir.

B-Atıf Harfleri (حُرُوفُ الْعَطْفِ) :

وَاوُ (وَ)، فَاء (فَ)، ثُمَّ، حَتَّى، أَوْ، إِمَّا، أَمْ، لاَ، بَلْ، لَكِنْ

Atıf harflerinden sonra gelen kelimeye **ma'tûf** (اَلْمَعْطُوفُ) , önce gelen kelimeye **ma'tûfun aleyh** (اَلْمَعْطُوفُ عَلَيْهِ) denir:

Saîd ve Hâmid geldi. جَاءَ سَعِيدٌ وَ حَامِدٌ.

جَاءَ : فِعْلٌ مَاضٍ.

سَعِيدٌ : مَعْطُوفٌ عَلَيْهِ.

اَلْوَاوُ : حَرْفُ عَطْفٍ.

حَامِدٌ : مَعْطُوفٌ.

(اَلْوَاوُ):

Mutlak atıf (sadece atıf) içindir.

İki kelimeyi veya iki cümleyi birbirine bağlar.

Vâv ile yapılan atıfta ma'tûfla ma'tûfun aleyh yer değiştirebilir:

Kalem ve defter satın aldım. اِشْتَرَيْتُ الْقَلَمَ وَ الدَّفْتَرَ. (= اِشْتَرَيْتُ الدَّفْتَرَ وَ الْقَلَمَ.)

Erkek ve kız öğrencileri övdüm. اَثْنَيْتُ عَلَى الطُّلاَّبِ وَ التَّالِبَاتِ.

Not: Yerine göre virgülle karşılanan atıf harfidir.

(اَلْفَاءُ) :

Matûfla ma'tûfun aley arasında aynı işi yapmakla ortaklık sağlar.

Tertip ve fasılasız oluşu (ma'tûfun ma'tûfun aleyhin peşinden hemen aynı işi yaptığını) ifâde eder.

Fâ ile yapılan atıfta ma'tûf ile ma'tûfun aleyh yer değiştiremez:

Asım ve (hemen peşinden) Macid çıktı. خَرَجَ عَاصِمٌ فَمَاجِدٌ.

Babana rastladım ve seni sordum. صَادَفْتُ أَبَاكَ فَسَأَلْتُ عَنْكَ.

(ثُمَّ) :

Ma'tûfun aleyhle ma'tûf arasında tertip (sıra) olduğunu gösterir.

Bir işi ma'tûfun ma'tûfun aleyden daha sonra yaptığını bildirir.

(ثُمَّ) ile yapılan atıfda ma'tûf ile ma'tûfun aleyh yer değiştiremez:

Bahar, sonra da yaz geldi. يَأْتِى الرَّبِيعُ ثُمَّ الصَّيْفُ.

Baba kızıp oğlunu dövdü, sonra pişman oldu. غَضِبَ الأَبُ فَضَرَبَ ابْنَهُ ثُمَّ نَدِمَ.

Not: (ثُمَّ) nin (فَاء) dan farkı, (فَاء) ile yapılan atıfta ma'tûf ma'tûfun aleyhin yaptığı işe, hemen peşinden iştirak eder. (ثُمَّ) ile yapılan atıfta ise

matûf, ma'tûfun aleyhin yaptığı işe daha sonra iştirak eder, araya zaman girer.

(حَتَّى) :

Gaye ve sonuç ifâde eder.

Korkudan çocuklar, hattâ anneleri bile kaçtı. فَرَّ الأَوْلاَدُ حَتَّى أُمُّهُمْ مِنَ الْخَوْفِ.

Çıkar çıkmaz üzerine saldırdı. مَا خَرَجَ حَتَّى هَجَمَ عَلَيْهِ.

Not:1- (حَتَّى) atıf harfi olarak az kullanılır.

2-Atıf harfi olarak kullanıldığında ma'tûf isim veyâ cümle olmalıdır.

3-Ma'tûf zamîr olmamalıdır. (قَامَ النَّاسُ حَتَّى أَنَا) denmesi uygun olmaz.

4-Ma'tûf, ma'tûfun aleyhin cüz'ü (parçası) olmalıdır veyâ ma'tûfun 'aleyhle ilgisi olmalıdır.

5-Ma'tûf gaye ve sonuç bildirmelidir.

(أَوْ) :

İki şeyden birini tercîhte veya tereddüt durumunda kullanılır:

Tercîh (seçme):

İster âlimlerle otur, ister cahillerle. جَالِسِ الْعُلَمَاءَ أَوِ الْجُهَلاَءَ.

Not: (أَوْ) in tercîh ifâde etmesi için taleb (emir, nehiy...) den sonra gelmelidir.

Tereddüt:

Not: Tereddüt ifâde etmesi için (أَوْ) in kullanıldığı cümle normal (haberî) cümle olmalıdır.

Bu haberi ya baban söyledi veya kardeşin. نَقَلَ هَذَا الْخَبَرَ أَبُوكَ أَوْ أَخُوكَ

(أَمْ) :

İki şeyden birisinin seçimi, ta'yini ve belirlenmesi istendiği zaman kullanılır:

a-Soru hemzesi ile kullanılır:

Uykuda mısın, yoksa uyanık mısın? أَ نَائِمٌ اَنْتَ اَمْ مُسْتَيْقِظٌ؟

Yakına mı, yoksa uzağa mı yolculuk yapıyorsun? اَ قَرِيبًا تُسَافِرُ اَمْ بَعِيدًا؟

b-Masdar harf-i elifle (elif-i tesviye ile):

Onları korkutsan da korkutmasan da سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَ أَنْذَرْتَهُمْ اَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ. *birdir. (Durum değişmez).* (Bakara, 6)

c-Bir sözden diğer bir söze geçmede kullanılır. Sonra gelen sözü önce gelen sözden ayırır:

Kör ile gören هَلْ يَسْتَوِى الأَعْمَى وَ الْبَصِيرُ اَمْ هَلْ يَسْتَوِى الظُّلُمَاتُ وَ النُّورُ. *bir olur mu? Yahut karanlıkla aydınlık bir olur mu?* (Ra'd, 16)

(امّا) :

Tekrarlanarak kullanılır, şüphe ve tereddüt bildirir:

Ya Hasan gitti ya da Sâlih. ذَهَبَ إِمَّا حَسَنٌ وَ امّا صَالِحٌ.

Ya lisân öğren ya da târih. تَعَلَّمْ اِمّا اللُّغَةَ وَ امّا التَّارِيخَ.

Not:1-Birinci (امّا) tafsîl (açıklama) harfidir. İkinci (وَ امّا) da atıf harfi olarak kabul edilirse (وَ) zâiddir; (و), atıf harfi kabul edilirse (امّا) tafsîl harfi olur.

2-İkinci (وَ امّا) nın yerine (اَوْ) veya (الاَّ) gelebilir:

Ya Ahmed geldi, ya da Mahmûd. جَاءَ يَا اَحْمَدُ اَوْ مَحْمُودٌ.

Ya hayır söyle (söylemelisin) yâhut sus! امّا اَنْ تَتَكَلَّمْ بِخَيْرٍ وَ إِلاَّ فَاسْكُتْ!

3-(إِمّا) ya tafsîl (genişletme, açıklama) harfi de denir.

4-Atıf harfi olması tartışmalıdır.

(لاَ) :

Ma‘tûfun aleyhin yaptığı işe ma‘tûfun katılmadığını bildirir:

Beni döv, kardeşimi değil! اضْرِبْنِي أَنَا لاَ أَخِي.

Mustafa şâir değil, yazardır. مُصْطَفَى كَاتِبٌ لاَ شَاعِرٌ.

Not: 1-(لاَ) nın atıf harfi olması için önceki ifâde müsbet (olumlu) olmalıdır.

2-Müfred isim olmalıdır, cümle olmamalıdır.

3- (لاَ), (وَلاَ) şeklinde geldiği zaman;

a-Ma‘tûf cümle olabilir:

Ne oturdu, ne uyudu. مَا جَلَسَ وَلاَ نَامَ.

b-Bu durumda ma‘tûfun aleyh cümlesi de olumsuzluk ifâde eder.

4. a-(وَلاَ) şeklinde kullanıldığında; vâv (وَ) atıf harfi, (لاَ) ise mânâ kazandırmak için gelmiş zâid harf olur.

b-Yâhut (و) zâid, (لاَ) ise atıf harfidir.

(بَلْ) :

İdrâb (dönme, vazgeçme, cayma) ifâde eden atıf harfidir:

Sa'id değil, Halid başardı نَجَحَ سَعِيدٌ بَلْ خَالِدٌ.

Kahveye değil, okula git! اذْهَبْ إِلَى الْمَدْرَسَةِ بَلِ الْمَقْهَى.

Not: (بَلْ) in atıf harfi olması için iki şart gerekir:

1-Ma‘tûf müfred olmalı. Cümle olmamalı.

2-Kendinden önce olumlu cümle, emir, nehiy veya menfî (olumsuz) cümle bulunursa;

a-Cümle olumlu ise kendinden önceki cümlenin mânâsını bozar:

Kardeşi değil, babası öldü. مَاتَ أَخُوهُ بَلْ أَبُوهُ.

(Kardeşi öldü, hayır (kardeşi değil) babası öldü.)

b-Kendinden önceki cümle menfî (olumsuz) veya nehy ifâde eden bir cümle ise; (بَلْ), (لَكِنْ) mânâsına gelir, kendinden önceki cümlenin mânâsını bozmaz:

Halid tâcir değil, ancak bir sanatkârdır. مَا خَالِدٌ تَاجِرٌ بَلْ صَانِعٌ.

Hikâye okuma da (sadece) roman oku. لاَ تَقْرَأْ قِصَّةً بَلْ رِوَايَةً.

3-İstifhâm bulunan cümlede (بَلْ) atıf harfi olarak kullanılmaz.

(لَكِنْ) :

İstidrâk (hatayı düzeltme, eksikliği tamamlamak...) için kullanılan atıf harfidir:

Halîl gitmedi, ancak Sa'îd gitti. مَا ذَهَبَ خَلِيلٌ لَكِنْ صَالِحٌ.

Oyuncular gelmedi, sadece antrenör geldi. مَا حَضَرَ اللاَّعِبُونَ لَكِنْ الْمُدَرِّبُ.

Not: 1- (لَكِنْ) , çoğunlukla nefy ve nehiyden sonra gelir.

2-Cümle başında nefy ve nehiy yoksa (لَكِنْ) ibtidâ ve istidrak harfi kabul edilir, atıf harfi kabul edilmez.

3- (وَ لَكِنْ) şeklinde gelirse (و) atıf harfi (لَكِنْ) zâid kabul edilir.

C-Kısaca Atıf Harflerini Şöyle Özetleyebiliriz

Gemiyi ve uçağı gördük. رَأَيْنَا السَّفِينَةَ وَ الطَّائِرَةَ.

Gemiyi ve (hemen peşinden) uçağı gördük. رَأَيْنَا السَّفِينَةَ فَالطَّائِرَةَ.

Gemiyi sonra da uçağı gördük. رَأَيْنَا السَّفِينَةَ ثُمَّ الطَّائِرَةَ.

(Ya) Gemiyi yahut uçağı gördük. رَأَيْنَا السَّفِينَةَ أَوِ الطَّائِرَةَ.

Gemiyi mi yoksa uçağı mı gördük.	أَ سَفِينَةً رَأَيْنَا أَمْ طَائِرَةً .
Uçağı değil, gemiyi gördük.	رَأَيْنَا السَّفِينَةَ لاَ الطَّائِرَةَ .
Gemiyi değil uçağı gördük.	رَأَيْنَا السَّفِينَةَ بَلْ الطَّائِرَةَ .
Gemiyi görmedik ancak uçağı gördük.	رَأَيْنَا السَّفِينَةَ لَكِنْ الطَّائِرَةَ .
Gemiyi hatta direğini gördük.	رَأَيْنَا السَّفِينَةَ حَتَّى سَارِيَتَهَا .

II-Ma'tûf İle Ma'tûfun Aleyh Arasında Uygunluk:

1-Ma'tûf, ma'tûfun aleyhe **i'râbda uyar:**

Adam ve çocuk beraber gidiyorlar.	اَلرَّجُلُ وَ الْوَلَدُ يَذْهَبَانِ مَعًا .
Bir adamla bir çocuk gördüm.	رَأَيْتُ رَجُلاً وَ وَلَدًا .
Bir adamla bir çocuğa selâm verdim.	سَلَّمْتُ عَلَى رَجُلٍ وَ وَلَدٍ .

2-Siygada uyar (mâzî mâzîye, muzâri muzâriye, emir emre atfedilir):

Yüzünü ekşitti ve geri döndü. (Abese, 1)	عَبَسَ وَ تَوَلَّى .
Yaşatır ve öldürür (canı verir ve alır).(Âl-i İmrân, 156)	يُحْيِي وَ يُمِيتُ .
Kalk ve(insanları) uyar! (Müddessir, 2)	قُمْ فَأَنْذِرْ!

3-Cümlelerde **ihbârî** (haber cümlesi), **inşâî** (taleb...) **olma husûsunda uyar:**

İhbârî cümle (haber cümlesi):[1]

Çocuk kalktı, babası uyudu.	قَامَ الْوَلَدُ وَ نَامَ أَبُوهُ .

İnşâî cümle (taleb ifâde eden, emir, nehy soru...)

Yeryüzünde gezin de! görün! (Nahl, 36)	سِيرُوا فِي الأَرْضِ فَانْظُرُوا!

Not:1-Mânâ bakımından aralarında uygunluk varsa fiil isme atfedilir:

Nefes nefese koşanlara ve nallarından	وَ الْعَادِيَاتِ ضَبْحًا فَأَثَرْنَ بِهِ نَقْعًا .

1.**a**-İhbârî cümle (haber cümlesi), gerçekleşmiş veya gerçekleşmesi mümkün olan mâzî, muzâri fiille başlayan fiil cümleleri ile isim cümleleridir. İnşâî cümlenin dışındaki cümledir.

b-İnşâî cümle, emir, nehy, soru, temenni duâ ve taaccüb ifâde eden cümlelerdir.

kıvılcım saçanlara yemîn ederim. (el-Âdiyât, 192)

İsm-i fâilin önündeki harf-i ta'rîf ism-i mevsûl, başında harf-i ta'rîf bulunan müştak isimde şibh-i fiil olduğuna göre (اَللَّوَاتِي عَدَوْنَ = الْعَادِيَاتِ) şeklinde takdir edilir, (أَثَرْنَ), (عَدَوْنَ) neye atfedilerek ikinci sıla olur.

Yukarıdaki cümle, müştak ismin fiile, fiilin de müştak isme atfının caiz olduğunu göstermektedir.

2-Ma'tûf, ma'tûfun aleyhe yalnız i'râb husûsunda uyar. Nekrenin ma'rifeye, zamîrin zâhir isme, zâhir ismin munfasıl zamîre atfı câizdir:

Bekir ve bir adam geldi. جَاءَ بَكْرٌ وَ رَجُلٌ.

Selim ve ben kalktık. قَامَ سَلِيمٌ وَ أَنَا.

Benden ve Sa'îd'den başka kimse gitmedi. مَا ذَهَبَ إِلاَّ أَنْتَ وَ سَعِيدٌ.

3-Muttasıl merfû' zamîr ile müstetir zamîre atıf yapılacağı zaman, munfasıl merfû zamîrle te'kîd edilmeli yahut ma'tûfla ma'tûfun aleyhin arasına başka bir kelime girmeli:

Ben ve Hâlid geldik. جِئْتُ أَنَا وَ خَالِدٌ.

Sen ve Mahmûd kalkın! قُمْ أَنْتَ وَ مَحْمُودٌ!

Bugün ben ve Sâlih hastâneye gideceğiz. سَأَذْهَبُ الْيَوْمَ وَ صَالِحٌ إِلَى الْمُسْتَشْفَى.

4-Harf-i cerle mecrûr zamîre atıf yapılacağı zaman harf-i cerrin tekrarı gerekir:

Babana seni ve kardeşini sordum. سَأَلْتُ أَبَاكَ عَنْكَ وَ عَنْ أَخِيكَ.

5-Muzâfun ileyh olan zamîre atıf yapıldığında, muzâfun tekrarı gerekir:

Senin babanla Mahmud'un babasını gördük. رَأَيْنَا أَبَاكَ وَ أَبَا خَالِد.

6-Mânâları aynı olan fiillerin siygaları (zamanları) farklı da olsa atıf yapılmaları câizdir:

Sustular, cevap vermediler. صَمَتُوا وَ لَمْ يَجِيبُوا.

(لَمْ يَجِيبُوا) muzâri fiil olmasına rağmen (لَمْ) muzâri fiili mânâ bakımından mâzîye çevirmiştir. Mânâ bakımından aynı oldukları için (لَمْ يَجِيبُوا) nın (صَمَتُوا) ya atfı câizdir.

Kardeşin çalışırsa, başarır ve öne geçer (başarılıların önüne geçer, mesleğinde ilerler.) اِنْ اجْتَهَدَ أَخُوكَ نَجَحَ وَ يَتَقَدَّمَ.

(إِنْ) şart harfinin özelliği, cevâbı mâzî de olsa, mânâsını muzâriye çevirir. Yukarıdaki (نَجَحَ) fiili mânâ bakımından muzârîdir. Onun için (يَتَقَدَّمَ) nun (نَجَحَ) ya atfı câizdir.

Not: Tâbiler bir araya geldiğinde umûmiyetle şu sıra ile söylenir: sıfat, atf-ı beyân, te'kîd, bedel, ma'tûf (atf-ı nesak):

اَلْخَلِيفَةُ بَعْدَ أَبِى بَكْرٍ الصِّدِّيقِ أَبُو حَفْصٍ الْكَرِيمُ عُمَرُ نَفْسُهُ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ثُمَّ عُثْمَانُ.

(Sıfat: الْكَرِيمُ; A. Beyân: عُمَرُ; Te'kîd: نَفْسُهُ; Bedel: أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ; Ma'tûf: ثُمَّ عُثْمَانُ)

Ebû Bek Sıddık'tan sonraki halife, kerîm olan mü'minlerin emiri Ömer'dir, (ondan) sonra Osman'dır.

III-Atf-ı Nesakın İ'râbı:

جَاءَ زَيْدٌ وَ كَامِلٌ.

جَاءَ : فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ.

زَيْدٌ : فَاعِلٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

وَ كَامِلٌ : اَلْوَاوُ حَرْفُ عَطْفٍ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ وَ كَامِلٌ مَعْطُوفٌ عَلَى زَيْدٍ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

رَأَيْتُ الأَسَدَ لاَ النَّمِرَ.

رَأَيْتُ : فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ وَ التَّاءُ فَاعِلٌ مَبْنِيٌّ عَلَى الضَّمِّ فِى مَحَلِّ رَفْعٍ.

الأَسَدَ : مَفْعُولٌ بِهِ مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ.

لاَ : حَرْفُ عَطْفٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ.
النَّمِرَ : مَعْطُوفٌ عَلَى الأسَدِ مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ.

اَلشَّجَرَةُ تَنْمُو وَ تُثْمِرُ.

اَلشَّجَرَةُ : مُبْتَدأٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.
تَنْمُو : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ الْمُقَدَّرَةِ عَلَى الْوَاوِ وَ الْفَاعِلُ مُسْتَتِرٌ تَقْدِيرُهُ (هِيَ).
وَ : حَرْفُ عَطْفٍ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ.
تُثْمِرُ : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ وَ الْفَاعِلُ مُسْتَتِرٌ تَقْدِيرُهُ (هِيَ).
جُمْلَةُ (تَنْمُو) مِنَ الْفِعْلِ وَ الْفَاعِلِ خَبَرٌ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ.
جُمْلَةُ (تُثْمِرُ) مِنَ الْفِعْلِ وَ الْفَاعِلِ مَعْطُوفٌ عَلَى (تَنْمُو) فِي مَحَلِّ رَفْعٍ.

İ'RÂB
اَلاِعْرَابُ

ELLİ SEKİZİNCİ BÖLÜM

İ'RÂB

(اَلاعْرَابُ)

Cümle içinde bulunan söz parçaları mebnî (sonu değişmeyen) ve mu'rab (sonu değişen) olmak üzere ikiye ayrılır. Nehîvcilerin ortaya koyduğu kâideler bize mu'rab olan kelimelerin sonlarının durumu ile, mebnî kelimelerle yan cümlelerin cümledeki yerlerini (mahallî i'râblarını) öğretir.

I-İ'râb Nevileri (Halleri):

Mu'râb kelimelere âit i'râb cinsi dörttür:

1-Ref (ref hâlindeki kelime **merfû** (اَلْمَرْفُوعُ) olur.)

2-Nasb (nasb hâlindeki kelime **mansûb** (اَلْمَنْصُوبُ) olur.)

3-Cer (cer hâlindeki kelime **mecrûr** (اَلْمَجْرُورُ) olur.)

4-Cezm (cezm hâlindeki kelime **meczûm** (اَلْمَجْزُومُ) olur.)

Ref, nasb ve cer isimlere,

Ref, nasb ve cezm ise fiillere âittir.

Kısaca ref ve nasb hem isimlere hem fiillere, cer yalnız isimlere, cezm ise yalnız fiillere aittir.

Not:Mu'rab (اَلْمُعْرَبُ)**:** Kelimenin cümle içindeki i'râb durumuna (âmilinin tesirine) göre i'râblandığında, sonu i'râb alâmetleri ile değişen kelimelere denir.

II-İ'râb Alâmetleri

İ'râb hâllerine göre mu'rab kelimelerin sonları değişikliğe uğrar. Bu değişiklik ya hareke ile olur, veya harfle olur. İ'râb hallerini gösteren hareke ve harflere i'râb alemetleri denir.

1-Hareke (اَلْحَرَكَةُ) **:**

-Zamme ـُ (اَلضَّمَّةُ) -Kesre ـِ (اَلْكَسْرَةُ)

-Feth ـَ (اَلْفَتْحَةُ) -Sükûn ـْ (اَلسُّكُونُ)

Not: Bunlara **asıl i'râb alâmetleri** de denir.

2-Harf (اَلْحَرْفُ) :

-Vâv (و)

-Elif (ا)

-Yâ (ى)

-Kelimenin aslî harfi olan son harfinin subûtu (kalması, düşmemesi) veyâ hazfi (düşmesi) ile.

-Ef'âlu'l-hamse (muzârinin nûnlu beş siygasın) deki nûn (ن) ların düşmemesi ve düşmesi.

A-Merfû'ât (اَلْمَرْفُوعَاتُ =ref hâlindeki kelimeler ve cümleler):

1-Fâil (اَلْفَاعِلُ)

2-Nâib-i fâil (نَائِبُ الْفَاعِلِ)

3-Mübtedâ (اَلْمُبْتَدَأُ)

4-Haber (اَلْخَبَرُ)

5-Kane'nin ismi (اِسْمُ كَانَ)

6-İnne'nin haberi (خَبَرُ إِنَّ)

7-Leyse'ye benzeyen harflerin ismi (اِسْمُ الأَحْرُفِ الْمُشَبَّهَةِ بِلَيْسَ)

8-Umûmi olumsuzluk bildiren (لاَ) nin haberi. (خَبَرُ لاَ النَّافِيَةِ لِلْجِنْسِ)

9-Önünde nasb ve cezm edatı bulunmayan muzâri fiil (اَلْمُضَارِعُ لَمْ يُسْبَقْ بِنَاصِبٍ وَ جَازِمٍ)

B-Mansûbât (اَلْمَنْصُوبَاتُ =nasb hâlindeki kelimeler ve cümleler):

1-Mef'ûl-i mutlak (اَلْمَفْعُولُ الْمُطْلَقُ)

2-Mef'ûlün bih (اَلْمَفْعُولُ بِهِ)

3-Mef'ûlün fih (اَلْمَفْعُولُ فِيهِ)

4-Mef'ûlün leh (اَلْمَفْعُولُ لَهُ)

5-Mef'ûlün maah (اَلْمَفْعُولُ مَعَهُ)

6-Hâl (اَلْحَالُ)

7-Temyîz (اَلتَّمْيِيزُ)

8-Müstesnâ (اَلْمُسْتَثْنَى)

9-Kâne'nin haberi (خَبَرُ كَانَ)

10-İnne'nin ismi (اِسْمُ إِنَّ)

11-Umûmî olumsuzluk bildiren (لاَ) nın ismi. (اِسْمُ لاَ النَّافِيَةِ لِلْجِنْسِ)

12-Leyse'ye benzeyen harflerin haberi: (خَبَرُ الأَحْرُفِ الْمُشَبَّهَةِ بِلَيْسَ)

13-Mansûb muzâri (اَلْمُضَارِعُ الْمَنْصُوبُ) :Başında nasb edatı bulunan muzâri fiil.

C-Mecrûrât (اَلْمَجْرُورَاتُ =cer hâlindeki kelimeler ve cümleler):

1-Muzâfun İleyh (اَلْمُضَافُ إِلَيْهِ)

2-Harf-i cerli isim (اَلاِسْمُ الْمَجْرُورُ بِحَرْفِ الْجَرِّ)

D-Meczûmât (اَلْمَجْزُومَاتُ cezm hâlindeki kelime ve cümleler):

1-Başında cezm edatı bulunan muzâri fiil.

2-Gizli (إِنْ) meczûm olan muzâri fiil.

3-Mahallen meczûm olan fiil ve cümleler.

IV-Lafzî, Takdîri ve Mahallî İ'râb

A-Lafzî İ'râb (اَلاِعْرَابُ اللَّفْظِيُّ) :

Hareke ve harf ile yapılan i'râba denir.

1-Hareke ile:

Ref hâlinde (zamme)	قَرَأَ خَالِدٌ
Nasb hâlinde (fetha)	رَأَيْتُ خَالِدًا
Cer hâlinde (kesra)	تَكَلَّمْتُ مَعَ خَالِدٍ

2-Harfle:

Ref hâlinde (وَ)	جَاءَ الْمُعَلِّمُونَ.
Nasb hâlinde (ى)	صَادَفْتُ الْمُعَلِّمِينَ.
Cer hâlinde (ى)	تَعَلَّمْتُ مِنَ الْمُعَلِّمِينَ.

Not: Hazf ile yapılan i'râb da lâfzîdir:

Cezm hâli (illet harfi (و) ın hazfi ile)	لَمْ يَدْعُ
Cezm hâli (illet harfi (ى = yâ) nın hazfi ile)	لَمْ يَرْمِ
Cezm hâli (illet harfi (ى = elif) in hazfi ile)	لَمْ يَسْعَ
Nasb hâli (nûnun hazfi ile)	لَنْ يَرْمُوا
Cezm hâli (nûnun hazfi ile)	لَمْ يَرْمِيَا

B-Takdîrî İ'râb (اَلاِعْرَابُ التَّقْدِيرِيُّ)

Sonu elif (ـَى ، ـَا) ve yâ (ـِى) ile biten veya mütekellim yâ'sına muzâf olan kelimelerin sonlarındaki i'râb alâmetleri açık olarak görülmediği için, cümledeki yerine göre bu kelimelerin son harflerine uygun hareke takdîr edilir:

1-Elif (ـَى ، ـَا) elif-i maksûre) ile biten kelimeler:

Ref hâlinde (elife zamme takdîr edilir.)	جَاءَ مُوسَى.
Nasb hâlinde (elife fetha takdîr edilir.)	رَأَيْتُ مُوسَى.

Cer hâlinde (elife kesre takdir edilir.) سَلَّمْتُ عَلَى مُوسَى

2-Yâ (ـى) ile biten kelimeler:

Ref hâlinde (yâ'ya zamme takdîr edilir.) حَكَمَ الْقَاضِى .

Nasb hâlinde (yâ fethayı aldığı için lafzîdir.) عَرَفْتُ الْقَاضِىَ .

Cer hâlinde (yâ'ya kesre takdîr edilir.) مَرَرْتُ بِالْقَاضِى .

3-Mütekellim yâ'sına muzâf olan isimler:

Ref hâlinde (dâl'a zâmme takdîr edilir.) نَجَحَ وَلَدِى .

Nasb hâlinde (dâl'a fetha takdîr edilir.) اَحْبَبْتُ وَلَدِى .

Cer hâlinde (dâl'a kesre takdîr edilir.) اَثْنَيْتُ عَلَى وَلَدِى .

Not: (وَلَدِى), (وَلَد + ى) kelimelerinden oluşmuştur. Muzâf olan (وَلَد) kelimesinin son harfi dâldır. Hareke dâl'a takdîr edilecektir.

C-Mahallî İ'râb (اَلاعْرَابُ الْمَحَلِّىُّ) :

Mebni kelimelerle cümlelerin i'râbı mahallîdir:

1-Mebni kelimeler:

(هَذَا) mebnî, mübtedâ, mahallen merfû. هَذَا رَجُلٌ كَرِيمٌ.

(مَنْ) mebnî, mef'ûl, mahallen mansûb. سَاعَدْتُ مَنْ حَضَرَ.

(حَيْثُ) mebnî, harf-i cerle mahallen mecrûr: سِرْ إِلَى حَيْثُ شِئْتَ .

2-Cümleler:

Altı çizili cümle nâib-i fâildir, mahallen merfûdur. قِيلَ : خَالِدٌ عَالِمٌ .

Altı çizili cümle mef'ûldur mahallen mansûbdur. قُلْتُ : أَنَا عَبْدُ اللهِ .

Altı çizili cümle (يَوْمَ) nın muzâfun ileyhidir, mahallen mecrûrdur. فَرَّ مِنْهُ يَوْمَ عَلِمْتُهُ خَائِنًا .

Not: Şibh-i cümleler (zarf-ı müstakarrlar) in i'râbları da mahallîdir.

Şibh-i cümledir, haberdir, mahallen merfûdur. اَلطَّبِيبُ فِى الْمُسْتَشْفَى .

Şibh-i cümledir,ma'rife isimden sonra geldiği ضَرَبْتُ الْقِطَّ تَحْتَ الْمَائِدَةِ için hâdir, mahallen mansûbdur.

Şibh-i cümledir, nekre isimden سَلَّمْتُ عَلَى رَجُلٍ أَمَامَ الْبَابِ . sonra geldiği için sıfattır mahallen mecrûrdur.

V-İsimlerde İ'râb

İsimlerin -mebnî ve takdîrî i'râbla i'râblananların dışındakilerin -i'râb alâmeti bazılarınınki hareke, bazılarının ise harfle olur, lafzîdir:

A-Hareke İle Mu'rab Olan İsimler:

1-Munsarıf (her üç harekeyi de alan) isimler:

Ref hâlinde (zamme): كَتَبَ خَالِدٌ

Nasb hâlinde (fetha): اشْتَرَيْتُ كِتَابًا .

Cer hâlinde (kesre): حَضَرْتُ مِنَ الْمَدْرَسَةِ .

2-Munsarıf mükesser (kırık) cemîler:

Ref hâlinde (zamme): أَكَلَ الأَطْفَالُ .

Nasb hâlinde (fetha): عَلَّمْتُ الطُّلاَّبَ .

Cer hâlinde (kesre): سَافَرْتُ إِلَى الْمُدُنِ .

3-Cem-i müennes-i sâlimler:

Ref hâlinde (zamme): تَعِبَتِ الْمُهَنْدِسَاتُ .

Nasb hâlinde (kesra): نَادَيْتُ الطَّالِبَاتِ .

Cer hâlinde (kesra): اعْتَمَدْتُ عَلَى الْمُهَذَّبَاتِ .

Not: Cem-i müennes-i sâlimler nasb hâlinde kesre ile harekelenir. Nasbın alâmeti kesredir.

4-Gayr-ı munsarıflar:

Ref hâlinde (zamme): جَلَسَ أَحْمَدُ .

Nasb hâlinde (fetha): زُرْتُ أَحْمَدَ .

Cer hâlinde (fetha): اَثْنَيْتُ عَلَى أَحْمَدَ.

Not: Gayr-ı munsarıflar cer hâlinde fetha ile harekelenir. Cerrin alâmeti fethadır.

B-Harf İle Mu'rab Olan İsimler:

1-Cem-i müzekker-i sâlimler:

Ref hâlinde (و): رَبِحَ الْفَلاَّحُونَ

Nasb hâlinde (ى): نُكْرِمُ الْمُسَافِرِينَ.

Cer hâlinde (ى): لاَ تُصْغِ إِلَى الْكَاذِبِينَ.

Not: Ukûd (20, 30, 40, 50.....) sayılar da cem-i müzekker gibi i'râbı yapılır.

2-Tesniyeler:

Ref hâlinde (ا) elif: لَعِبَ الْوَلَدَانِ.

Nasb hâlinde (ى) : حَادَثْتُ الأَخَوَيْنِ.

Cer hâlinde (ى) : اَعْطَيْتُ الْكُتُبَ لِلتِّلْمِيذَيْنِ.

Not:a- (كِلاَ) ve (كِلْتَا) zamîre muzâf olunca tesniye gibi i'râblanır.

b- (اِثْنَانِ) ve (اِثْنَتَانِ) de tesniye gibi i'râblanır.

3-Altı isim;

أَبٌ، أَخٌ، حَمٌ، فُو، ذُو، هَنٌ

Yukarıdaki isimler-mutekellim yâsı hâriç- müfred olarak bir isme muzâf olduklarında harf ile harekelenir.

Ref hâlinde (و): سَافَرَ أَبُوكَ.

Nasb hâlinde (ا) elif: شَكَرْتُ أَخَا عَلِيٍّ.

Cer hâlinde (ى): اَرْسَلَ أَحْمَدُ رِسَالَةً إِلَى أَبِيهِ.

Not: Altı isim, muzâf olmadığında, cemi olduğunda veya ism-i tasgîr durumunda munsarif isim olarak i'rablanır:

جَاءَ الأَبُ. رَأَيْتُ الإِخْوَةَ. هَذَا أُبَيٌّ.

4-Mebnî İsimler:

Mebnî, cümledeki yerine (i'râbına) göre i'râb alâmeti almayan ve sonu değişmeyen kelimedir.

a-Lâzım mebnî isimler:

1-Zamîrler, 2-İşâret isimleri, 3-İsm-i mevsûller, 4-Şart isimleri, 5-İstifhâm (soru) isimleri, 6-Bazı kinâyeler (belgisiz sıfatlar), 7-Bazı zarflar, 8-Fiil isimleri, 9-Savtlar (taklîd edilen sesler),

b-Ârız mebnî isimler:

1-Bazı münâdâlar, 2-Umûmî olumsuzluk bildiren (لا) nın ismi, 3-On birden on dokuza kadar sayı isimleri, 4-Bileşik isim ve zarflar, 5-Cümleye muzâf olan zarflar, 6-Altı cihet ismi.

a ve **b** şıklarındaki isimler mebnî oldukları için son harflerinin harekesi değişmez. İ'rabları yapılırken cümlenin nesi olduğu, hangi hareke üzere mebnî olduğu söylendikten sonra, bulunduğu mahalle göre mahallen merfû', mahallen mansûb ... gibi veya, (فِى مَحَلِّ رَفْعٍ), (فِى مَحَلِّ نَصْبٍ) şeklinde i'râbları yapılır:

هُوَ رَجُلٌ. Zamîrdir, mübtedâdır, fetha üzere mebnîdir, mahallen merfû'dur.

سَاعَدْتُ هَذَا الرَّجُلَ. İsm-i işârettir, mef'ûlün bihtir, sükûn üzere mebnîdir, mahallen mansûbdur.

قَدَّمَ مَحْمُودٌ الْعَصِيرَ لِلصَّدِيقِ الَّذِى جَاءَ. İsm-i mevsûldur, sıfattır, sükûn üzere mebnîdir, mahallen mecrûrdur.

VI-Fiillerde İ'rab

Fiillerin mâzî ve emirlerinin bütün siygaları mebnîdir. Mu'rab fiil, mebnî olmayan muzâri siygalarıdır.

A-Mâzî Fiilin İ'râbı

1-Dört siygası feth üzere mebnîdir:

فَعَلَ، فَعَلاَ، فَعَلَتْ، فَعَلَتَا

2-Bir siygası zamm üzere mebnîdir:

فَعَلُوا

3-Dokuz siygası sükûn üzere mebnîdir:

فَعَلْنَ، فَعَلْتَ، فَعَلْتُمَا، فَعَلْتُمْ، فَعَلْتِ، فَعَلْتُمَا، فَعَلْتُنَّ، فَعَلْتُ، فَعَلْنَا

Not:1-Mâzî fiillerin i'râbı, mâzî fiil olduğunu söyledikten sonra hangi hareke üzere mebnî olduğu söylenir. Mahallen merfû', mahallen mansûb...gibi i'râb şekilleri yoktur:

Mâzî fiildir, feth üzere mebnîdir.	فَعَلَا
Mâzî fiildir, zamm üzere mebnîdir.	فَعَلُوا
Mâzî fiildir, sükûn üzere mebnîdir.	فَعَلْنَ

Özetle, mâzî fiilin gâib ve gâibe müfred ve tesniye dört siygası fetha üzere, cem-i müzekker siygası zamm üzere, diğer siygaları sükûn üzere mebnîdir.

Daha geniş bilgi için bk. Sarf, s. 143.

2-Kelimenin mebnî oluşu son aslî harfin harekesine göredir. Meselâ: (فَعَلَا) da son harf fethalı lâm (لَ) dır. Elif ise fiilin kök harfi değil merfû' muttasıl zamîrdir, fâildir.

B. Muzâri Fiillerin İ'râbı

Muzâri fiil iki siygası hariç 12 siygası mu'rabdır.

1-Beş siygası harekke ile i'râblanır. Bunlara beş müfred (veya ikisi aynı vezinden geldiği için dört müfred) siygası denir:

يَفْعَلُ، تَفْعَلُ، تَفْعَلُ، أَفْعَلُ، نَفْعَلُ

2-Yedi siygası beş vezinde toplanır. Bunlara nûnlu siygalar (اَلْأَفْعَالُ الْخَمْسَةُ = beş fiiller) denir:

يَفْعَلَانِ، يَفْعَلُونَ، تَفْعَلَانِ، تَفْعَلُونَ، تَفْعَلِينَ

3-İki siygası da mebnîdir:

يَفْعَلْنَ، تَفْعَلْنَ

1-Beş müfred siyga'nın i'râbı.

a-Sâlim, mehmûz, mudâaf, misâl ve ecvef fiillerin beş müfred siygaları:

Ref hâlinde: (zamme) يَفْعَلُ

Nasb hâlinde: (fetha) لَنْ يَفْعَلَ

Cezm hâlinde: (sükûn) لَمْ يَفْعَلْ

Not: Muzâaf fiilin cezm hâli (لَمْ يَمُدَّ - لَمْ يَمُدِّ - لَمْ يَمُدُّ - لَمْ يَمْدُدْ) şekillerinde gelir.

b-Nâkıs ve lefîf fiilerin beş müfred siygaları:

Ref hâlinde: yâ (ى)'ya takdîr edilecek zamme, يَرْمِي

Nasb hâlinde: (fetha) çünkü yâ, fetha almıştır (lâfzîdir). لَنْ يَرْمِيَ

Cezm hâlinde: illet harfinin[1] hazfi ile meczûm لَمْ يَرْمِ

2-Nûnlu siygaların (اَلأَفْعَالُ الْخَمْسَةُ = beş fiil) i'râbı:

Ref hâlinde nûn'un sübûtu (düşmemesi) ile يَفْعَلَانِ

Nasb hâlinde: nûn'un hazfı(düşmesi) ile لَنْ يَفْعَلُوا

Cezm hâlinde: nûn'un hazfı (düşmesi) ile لَمْ تَفْعَلَا

Yukarıdaki sâlim, mehmûz, mudaaf, misâl, nâkıs ve lefîf fiillerin sülâsîsi ve mezîdlerinde de durum aynıdır.

3-İki mebnî siyga: (i'râbı mahallîdir.)

Ref hâlinde:Mahallen merfû'dur. يَفْعَلْنَ

Nasb hâlinde: Mahallen mansûbdur. لَنْ يَفْعَلْنَ

Cezm hâlinde: Mahallen meczûmdur. لَمْ تَفْعَلْنَ

Not:1-Muzâri fiil nûn-u nisve (fail olan nûn)la birleşince sükûn üzere mebnîdir.

2-Muzâri fiil, te'kîd nûnları ile birleşince fetha üzeri mebnî olurlar:

1.Hazf ile yapılan i'râblar da lafzîdir.

Fetha üzere mebnî, mahallen merfû': لَيَفْعَلَنَّ

Fetha üzere mebnî, mahallen meczûm: لَا تَفْعَلَنْ

Sarfta geniş şekilde anlatılmıştır. Bk. Sarf, s.380.

C-Emir Fiillerin İ'rabı:

1-Biri müfred siyga:

إِفْعَلْ

2-Dördü nûn'lu siyga:

إِفْعَلَا، إِفْعَلُوا، إِفْعَلِي، إِفْعَلَا

3-Biri cem-i müennes siygadır:

اِفْعَلْنَ

1-Müfred siyga:

a-Sâlim, mahmûz, mudâaf, misâl ve ecvef fiillerde sükûn üzere mebnîdir:

Emr-i hâzır, sükûn üzere mebnî: إِفْعَلْ

b-Nâkıs ve lefiflerde illet harfinin hazf-ı üzere mebnî:

Emr-i hâzır, vâv'ın hazfı üzerine mebnî: أُدْعُ

Emr-i hâzır, yâ'nın hazfı üzerine mebnî: اِرْمِ

Emr-i hâzır, elif'in hazfı üzere mebnî: اِرْضَ

2-Nûnlu siygalar:[2]

أُدْعُوَا	أُدْعُوا	أُدْعِي	أُدْعُوَا
اِرْمِيَا	اِرْمُوا	اِرْمِي	اِرْمِيَا
اِرْضَيَا	اِرْضَوْا	اِرْضَيْ	اِرْضَيَا

Bu dört siyga bütün emir fiillerde nûn hazfi üzere mebnîdir.

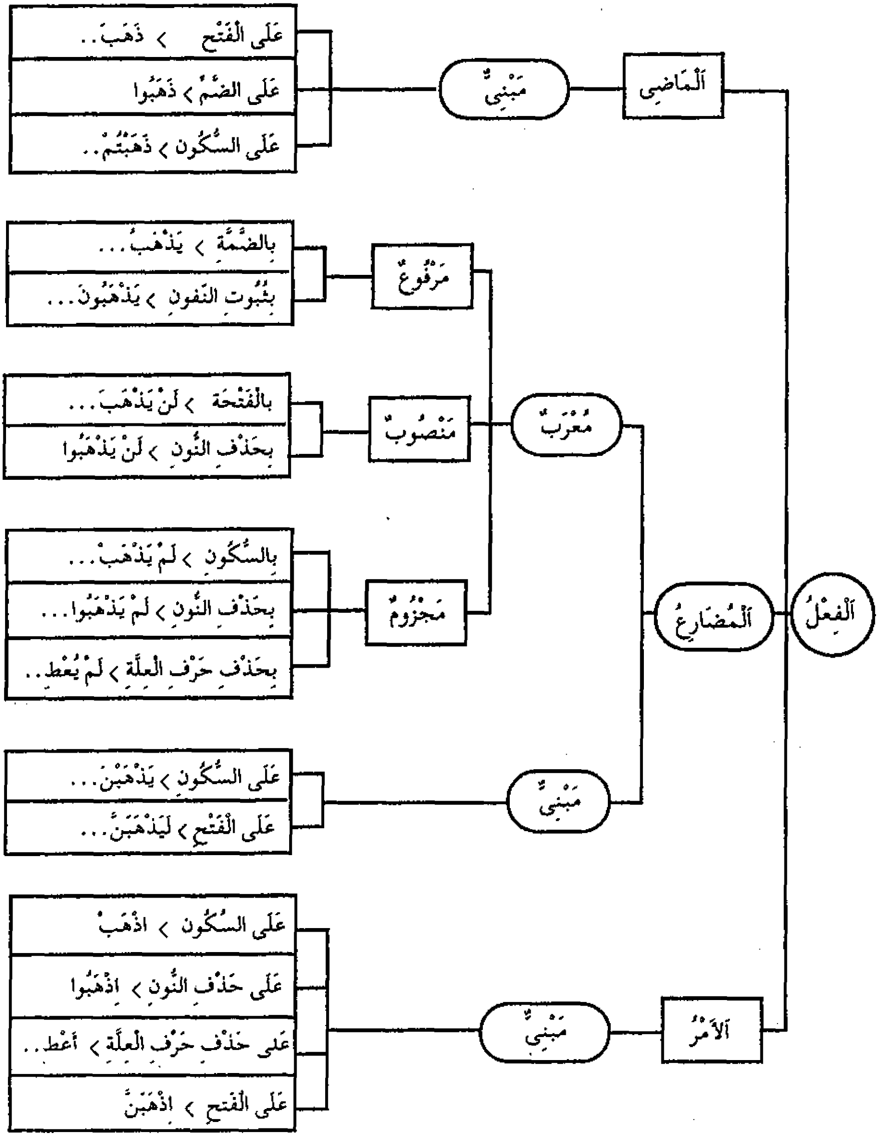
2.Emir fiiller muzâriden yapılır. Bu siygalar merfû muzâri iken nûnlu (nûn olan) siygalardır.

3-Cem-i müennes siygası bütün emir fiillerde sükûn üzere mebnîdir:

افْعَلْنَ   اُدْعُونَ   ارْمِينَ   ارْضَيْنَ

Özetle, emir fiillerin müfred ve cem-i müennes siygaları sükûn üzere, diğer siygalar nûnun hâzfı üzerine mebnîdir. Ancak fiilin son harfi illetli olursa müfred müzekker siyga illet harfinin hazfi üzere mebnîdir. Bk. Sarf, s. 154.

Fiillerin i'râbını topluca şöyle bir şema ile gösterebiliriz:

VII-Harflerde İ'râb (إِعْرَابُ الْحُرُوفِ) **:**

Harflerin hepsi mebnîdir.

Cer harfleri, atıf harfleri, nefy harfleri... Harfler için bk Sarf, s. 91; Edatlar.

Cer harfi, sükûn üzere mebnî — إِلَى

Cer harfi, sükûn üzere mebnî — مَنْ

Tevkîd harfi, feth üzere mebnî — إِنَّ

Cer harfi, zamm üzere mebnî — مُنْذُ

Cer harfi, kesr üzere mebnî — بِ (اَلْبَاءُ)

Harflerin i'râbdan mahallî olmadığı için i'râb yapılırken ne harfi olduğu ve ne üzerine mebnî olduğu söylenir:

لَكِنْ : حَرْفُ عَطْفٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ.

لَيْتَ : حَرْفُ تَمَنٍّ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ

لاَ : حَرْفُ نَفْيٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ.

VIII-Cümlelerin İ'râbı (اِعْرَابُ الْجُمَلِ)

A-İ'râbdan Mahallî Olan Cümleler:

1-Haber olan cümle (اَلْجُمْلَةُ الْخَبَرِيَّةُ)**:**

Çalışan imtihanı başarır. — اَلْمُجْتَهِدُ يَنْجَحُ فِى الامْتِحَانِ.

Haber cümlesi mahallen merfûdur.

2-Nâib-i fâil olan cümle (اَلْجُمْلَةُ لِنَائِبِ الْفَاعِلِ)**:**

Kardeşinin korkak olduğu söyleniyor. — يُقَالُ: اَخُوكَ خَائِفٌ.

Nâib-i fâil cümlesi mahallen merfûdur.

3-Mef'ûl cümlesi (اَلْجُمْلَةُ الْمَفْعُولِيَّةُ)**:**

Muhammed, "Ben Allah'ın kuluyum" dedi. — قَالَ مُحَمَّدٌ: أَنَا عَبْدُ اللهِ.

Mef'ûl cümlesi mahallen mansûbdur.

4-Hâl olan cümle (اَلْجُمْلَةُ الْحَالِيَّةُ):

Kardeşin gülerek geldi. — جَاءَ أَخُوكَ يَضْحَكُ.

Marife isimden sonra gelen cümleler hâldir.

Hâl cümlesi mahallen mansûbdur.

5-Sıfat olan cümle (اَلْجُمْلَةُ الْوَصْفِيَّةُ)

Dükkanında çalışan bir adam gördüm. — رَأَيْتُ رَجُلاً يَعْمَلُ فِى دُكَّانِه.

Nekre isimden sonra gelen cümle sıfat olur. Sıfatını i'râbı mevsûfuna tâbîdir. Bu cümlede mahallen mansûbdur.

6-Muzâfun ileyh olan cümle (اَلْجُمْلَةُ الاضَافِيَّةُ):

Yaz gelince seyahate çıkacağım. — سَأُسَافِرُ حِينَ يَأْتِى الصَّيْفُ.

Muzâfun ileyh cümlesi mahallen mecrûrdur.

7-Ma'tûf (atıf harfi ile bağlanmış) olan cümle (اَلْجُمْلَةُ التَّابِعَةُ لِتَابِعَةٍ لَهَا مَحَلٌّ)

İlim, kazandırır ve (rütbeyi) yükseltir. — اَلْعِلْمُ يَنْفَعُ وَ يَرْفَعُ.

Ma'tûfun aleyhin i'râbına tâbîdir. Bu cümlede haber cümlesine ma'tûf olduğu için mahallen merfûdur.

8-Cezmeden şart edetının şart cümlesine cevap olup, başında (فَاء) veya (إِذَا) bulunan cevap cümlesi (اَلْجُمْلَةُ الْوَاقِعَةُ جَوَابًا لِشَرْطٍ جَازِمٍ مُقْتَرِنَةً بِالْفَاءِ أَوْ بِإِذَا)

Allah kimi saptırırsa artık onu yola getirecek yoktur. — مَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَلاَ هَادِىَ لَهُ.

Onlara bir darlık gelmeye görsün, hemen ümîdi keserler. — إِنْ تُصِبْهُمْ إِذَا هُمْ يَقْنَطُونَ.

Başında (فَاء) ve (إِذَا) bulunan cevap cümlesinin meczûm olması için, şart edatının iki fiili muzâriye cezmeden edatlardan olması gerekir,

(لَوْ) ve (إذَا) ...gibi cezmetmeyen şart edatları olursa (فاء) veya (إذا) gelse de gelmese de cevap cümleleri meczûm olmaz.

Yukarıdaki cevap cümlelerinin başına (فَاء) ve (إذَا) geldiği, başlarındaki şart edatları da iki muzâri fiili cezmeden edatlar olduğu için cevap cümleleri mahallen meczûmdurlar.

Not: Umûmiyetle nahiv kitaplarında mahallî i'râbı olan cümleler arasında nâib-i fâil de zikredilmemiştir. Yukarıdaki misale baktığımızda böyle bir cümlenin var olduğunu, nâib-i fâil olarak da merfû' olduğunu görmekteyiz.

B-İ'rabdan Mahalli Olmayan Cümleler (اَلْجُمْلَةُ الَّتِى لاَ مَحَلَّ لَهَا مِنَ الاعْرَابِ):

1-İbtidâiyye (başlangıç) cümlesi (اَلْجُمْلَةُ الابْتِدَائِيَّةُ):

Allah her şeyin yaratıcısıdır. اَللّٰهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْئٍ.

Not: Duâ cümlelerinin de[3] i'râbdan mahalli yoktur;

Allah'ın Rasûlü (s.a.v.),... sağlam yapın dedi. قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ: اَتْقِنُوا...

Baban (Allah onu mükâfatlandırsın!) bana yardım etti. سَاعَدَنِى أَبُوكَ جَزَاهُ اللهُ.

2-Sıla cümlesi (اَلْجُمْلَةُ الْوَاقِعَةُ صِلَةً):

Gördüğüm kimse gitti. جَاءَ الَّذِى رَأَيْتُهُ.

3-Tefsir cümlesi (اَلْجُمْلَةُ التَّفْسِيرِيَّةُ):

Hâlid oturdu. جَلَسَ خَالِدٌ أَىْ قَعَدَ.

Not: a-Tefsir cümlesi bazan tefsir harfi olmadan da gelir:

3.Duâ cümlesi cümlenin sonunda ise müste'nife, cümlenin ortasında ise mu'teriza cümlesi kabul edilir. Diğer özellikler kısmında daha geniş bilgi verilecektir.

هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَى تِجَارَةٍ تُنْجِيكُمْ مِنْ عَذَابٍ اَلِيمٍ يُؤْمِنُونَ بِاللهِ وَ رَسُولِهِ. *Elem elem verici bir azaptan sizi kurtaracak bir ticâreti göstereyim mi size? Allah'a ve peygamberine îmân edersiniz.* (Saf, 10-11)

(يُؤْمِنُونَ) cümlesi (هَلْ أَدُلُّكُمْ) cümlesini tefsîr eder.

4-Cezmeden şart edâtına cevap olup da başında (ف) veya (إذا) bulunmayan cümleler (اَلْجُمْلَةُ الْوَاقِعَةُ جَوَابًا لِشَرْطٍ لَمْ يَقْتَرِنْ بِالْفَاءِ وَ فَإِذَا الْفُجَائِيَّةِ)

مَنْ يَعْمَلْ كَثِيرًا يَكْسِبْ مَالاً كَثِيرًا. *Çok çalışan, çok para kazanır.*

5-Mu'teriza (parantez arası) cümlesi (اَلْجُمْلَةُ الْمُعْتَرِضَةُ):

إِنَّهُ لَقَسَمٌ لَوْ تَعْلَمُونَ عَظِيمٌ. *Hakîkaten bu -eğer bilirseniz - büyük bir anddır.*

Bu cümlede (لَوْ تَعْلَمُونَ) sıfat ile mevsûf arasına girmiş bir mu'teriza (parantez arası) cümlesidir.

Not: Duâ cümlelerinde esas cümlenin ortasında gelirse mu'teriza cümlesi kabul edilir.

اَلْخَلِيفَةُ عُمَرُ ـ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ـ كَانَ عَادِلاً. *Halîfe Ömer -Allah ondan razı olsun-âdil idi.*

6-Yemîn (kasem) in cevâbı cümlesi (اَلْجُمْلَةُ الْوَاقِعَةُ جَوَابًا لِلْقَسَمِ) :

يس وَ الْقُرْآنِ الْحَكِيمِ إِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ. *Yâsîn. O hikmet dolu Kur'ân'a yemîn ederim ki sen hiç şüphesiz peygamberlerdensin.*(Yâsîn,1, 2, 3)

(وَ الْقُرْآنِ) nın başındaki (و) kasem vâvıdır. (إِنَّكَ لَمِنَ ...) cümlesi de yemînin cevap cümlesidir. i'râbdan mahalli yoktur.

7-İ'râbdan mahalli olmayan cümleye ma'tûf olan cümle: (اَلْجُمْلَةُ التَّابِعَةُ لِجُمْلَةٍ لاَ مَحَلَّ لَهَا مِنَ الاعْرَابِ)

اِنْقَطَعَ الْمَطَرُ وَ تَبَدَّدَتِ الْغُيُومُ. *Yağmur kesildi, bulutlar dağıldı.*

IX-GAYR-I MUNSARIF (غَيْرُ الْمُنْصَرِف)

Gayr-i Munsarif: Tenvîn almayan, cer hâlinde kesre yerine fetha ile harekelenen isimdir. Kısaca kesra ve tenvîn almayan isim de diyebiliriz:

Ref hâlinde: zamme (tenvînsiz) : نَامَ أَحْمَدُ.

Nasb hâlinde: fetha (tenvînsiz) : أَكْرَمْتُ أَحْمَدَ.

Cer hâlinde: fetha (tenvînsiz) : اِعْتَمَدْتُ عَلَى أَحْمَدَ.

Not: 1-Munsarif (اَلْمُنْصَرِف): Tenvîni ve i'râbın bütün harekesini alan isimdir.

Ref hâlinde: zamme (tenvînli): جَاءَنَا رَجُلٌ.

Nasb hâlinde: fetha (tenvînli) : رَأَيْتُ رَجُلاً.

Cer hâlinde: kesre (tenvînli): سَلَّمْتُ عَلَى رَجُلٍ.

2-Gayr-ı Munsarife **memnû'un mine's-sarf** (اَلْمَمْنُوعُ مِنَ الصَّرْف) da denir.

Gayr-ı munsarif isimleri üç bölümde incelenir.

A-Alem Olanlar
B-Sıfat Olanlar
C-İsim Olanlar

A-Alem Olanlar (اَلْعَلَم):

1-(Alem + A'cemî) olan isimlerdir:

يَعْقُوبُ، هَارُونُ، اِسْمَاعِيلُ، رَمْسِيسُ، لَنْدَنُ، آنْقَرَةُ

A'cemiyyu (اَلأَعْجَمِيُّ), yabancı bir dilden arapçaya girmiş özel isimlere denir.

2-(Alem + Müennes) olan isimler:

عَائِشَةُ، زَيْنَبُ، سُعَادُ، مَكَّةُ، طَلْحَةُ، حَمْزَةُ، مُعَاوِيَةُ

Müenneslik alâmeti olsun olmasın müennes varlıklara (insanlara, hayvanlara, şehirlere, ülkelere...) verilen özel isimlerle sonunda müenneslik

alâmeti bulunan erkek isimleri:

طَلْحَةُ، حَمْزَةُ، مُعَاوِيَةُ، عُرْوَةُ، عُقْبَةُ

3-(Alem + Sonunda (ان) bulunan) isimler:

عُثْمَانُ، رَمَضَانُ، شَعْبَانُ، سَلْمَانُ، مَرْوَانُ، سَفْيَانُ

4-(Alem + Fiil vezninde) olan isimler:

(emir) اِثْمِدُ (muzâri) يَزِيدُ (mâzî) شَمَّرُ

5-(Alem + فُعَل veznindeki) isimler:

عُمَرُ، زُحَلُ، زُفَرُ، قُزَحُ، مُضَرُ، هُبَلُ

6-(Alem +Mezcî terkip) olan isimler:

بَعْلَبَكُّ بُورْسَعِيدُ حَضْرَمَوْتُ نِيُويُورْكُ

Mezcî terkîp (اَلْمُرَكَّبُ الْمَزْجِيُّ) kelimeleri kaynaşmış alemlerdir. ~~Mezcî-terkîb için bk. Cümle Kuruluşu, s.24.~~

B-Sıfat Olanlar (اَلصِّفَةُ):

1-(Sıfat + اَفْعَلُ vezninde) olanlar:

a-Sıfat-ı müşebbeheler

sarı (müz.) اَصْفَرُ *kırmızı* (müz.) اَحْمَرُ

b-İsm-i tafdîller:

daha güzel(müz.) أَجْمَلُ *daha büyük* (müz.) اَكْبَرُ

2-(Sıfat + فَعْلاَنُ vezninde) olanlar :

(karnı) aç (müz.) جَوعَانُ *sarhoş* (müz.) سَكْرَانُ

3-(Sıfat +Üleştirme sayısı) olanlar

yedişer سُبَاعُ - مَسْبَعُ *birer* أُحَادُ - مَوْحَدُ

onar عُشَارُ - مَعْشَرُ *dörder* رُبَاعُ - مَرْبَعُ

Gayr-i munsarif olan üleştirme sayıları (فُعَالُ) ve (مَفْعَلُ) veznindeki bir ve on dahil, "bir"den "on"a kadar olan sayılar içindir.

C-İsim Olanlar (الْاِسْمُ):

1-(İsim + Sonunda zâid elif-i memdûde (اء) bulunan) isimler

صَحْرَاءُ، عُلَمَاءُ، حَمْرَاءُ، أَطِبَّاءُ، أَوْلِيَاءُ

Zâid elif-i memdûde, kök üç harften sonra gelen elif (اء) tir. Zâid elif-i memdûde aynı zamanda müenneslik alâmetidir.

2-(İsim + Sonunda zâid elif-i maksûre (ـَى) bulunan) isimler.

müjde بُشْرَى *büyük* (müe.) كُبْرَى

daha küçük (müe) صُغْرَى *hatıra* ذِكْرَى

Zâid elif-i maksûre de, zâid elif-i memdûde gibi kök üç harften sonra gelen elif (ـَى) tır. Zâid elif-i maksûre de aynı zamanda müenneslik alâmetidir.

3-(İsim + Munte'l- cumû' vezninden) olan isimler:

mescidler مَسَاجِدُ *okullar* مَدَارِسُ

öğrenciler تَلَامِيذُ *anahtarlar* مَفَاتِيحُ

Muntehe'l-cumû (صِيغَةُ مُنْتَهَى الْجُمُوعِ) kelimenin ikinci harfinden sonra elif, eliften sonra ise iki veya üç harf bulunan cemî isimlerdir. Muntehe'l-cumû için bk. Sarf, 545.

Önemli birkaç vezni:

فَعَاعِلُ فَعَائِلُ فَوَاعِلُ فَعَاعِيلُ مَفَاعِلُ مَفَاعِيلُ

DİKKAT: Gayr-ı munsarif olan bir isim aşağıdaki durumlar da (sonuna) kesre alır:

a-Başına harf-i ta'rîf (ال) geldiğinde,

b-Muzâf olduğunda.

Not:1-Nahivciler umûmiyetle, alemler ve sıfatlar iki özellikle gayr-i munsarif olurlar, demişlerdir. Bu durumu açıkça göstermek için gayr-i munsarif isimlerin gayr-i munsarif olma şartlarını (- + -) şeklinde gösterdim.

2-a-A'cemî'ye **dehîl** (اَلدَّخِيلُ) de denir.

b-A'cemî olup da ikinci harfi sükûn olan üç harfli alemler, tenvîn ve kesre alırlar:

لُوطٌ نُوحٌ

3-Müennes olan alemler:

a-Müenneslik alâmeti bulunsun bulunmasın kadınlara verilen isimler:

مَرْيَمُ عَائِشَةُ لَيْلَى خَنْسَاءُ

b-Sonunda müenneslik alâmeti bulunan erkek isimleri:

حَمْزَةُ مُعَاوِيَةُ ذَكَرِيَّا

c-Şehir, ülke isimleri:

دِمَشْقُ مِصْرُ

d-Ortası sakin üç harfli müennes alemlerin tenvîn alması câizdir:

هِنْدُ مِصْرُ

e-Alemden kinâye olan (فُلاَنَةُ), alem kabul edilmesinden ve müennes olmasından dolayı gayr-i munsariftir. Bk. Mehmet Zihnî, Muktedab, s. 45.

4-(ان) li alemlerin (ان) ne, zâid elif nûn da denilir:

عُثْمَانُ رَمَضَانُ

5-Fiil vezninde olan alemler, mâzî muzâri ve emir fiil şeklinde gelirler.

(emir) اِثْمِدُ (muzâri) أَحْمَدُ (mâzî) شَمَّرُ

6-(فُعَلُ) vezninden gelen alemlere, alem ma'dûl (مَعْدُولٌ =çevrilmiş) olursa gayr-i munsarif olur da denir: (عُمَرُ), (عَامِرٌ) dan çevrilmiştir.

7-Mezcî terkîb olan alemlerden sonu (وَيْه) ile biten isimler gayr-i munsarif değil, kesre üzere mebnîdir:

سِيبَوَيْهِ خَالَوَيْهِ

8-Özel isimler de nekre olarak kullanılıyorsa tenvîn alabilir:

Ömerlerden birisi bana geldi. جَاءَنِي عُمَرٌ مِنَ الْعُمَرَيْنِ.

9-(أَفْعَلُ) vezninden gelen sıfatlar; ya sıfat-ı müşebbehedir, ya da ism-i tafdildir ki ikisi de müştaktır. Sıfatı müşebbehenin müennesi (فَعْلاَءُ) ism-i tafdîlinki ise (فُعْلَى) vezninden gelir. İkisi de gayr-i munsariftir. Ancak, (فُعْلَى) nın cer hâlinde elife fetha takdîr edilir:

Ref hâlinde:elif'e zamme takdîr edilir. جَاءَتْ كُبْرَى.

Nesb hâlinde:elif'e fetha takdîr edilir. رَأَيْتُ كُبْرَى

Cer hâlinde:elife fetha takdîr edilir. سَلَّمْتُ عَلَى كُبْرَى.

10-(فَعْلاَنُ) veznindeki sıfatların gayr-i munsarif olması için, müennesleri (فَعْلَى) vezninde olması gerekir. Eğer müennesi (فَعْلاَنَةٌ) vezninde gelirse, (فَعْلاَنٌ) veznindeki sıfat, gayr-i munsarif değildir;

sarhoş	(müennesi سَكْرَى)	سَكْرَانُ
kızgın, öfkeli	(müennesi غَضْبَى)	غَضْبَانُ
pişman	(müennesi نَدْمَانَةٌ)	نَدْمَانٌ
ahmak	(müennesi مَوْتَانَةٌ)	مَوْتَانٌ

11 a-(فُعَلُ) vezninden gelen sıfatlar, ism-i tafdîlin cem-i mükesseridir. Bk. Sarf, 475

daha büyükler كُبَرُ *diğerleri* أُخَرُ

12-Sıfat olan üleştirme sayıları nekre olarak kullanılırlar. Ma'rife isimden sonra gelirse hâl, nekre isimden sonra gelirse sıfat, bazan da haber olurlar. (فُعَالُ) ve (مَفْعَلُ) vezinleri birçok nahiv kitaplarında mebnî imiş gibi sonlarına fetha konması bence yanlıştır. Öyle olmuş olsaydı gayr-i munsarif bahsinde değil, mebnî isimler kısmında geçmeliydiler. Bk. el. Mebâdiu'l-arabiyye, IV, 124:

Hâl: *Öğrenciler üçer üçer geldiler.* جَاءَ الطُّلاَّبُ ثُلاَثَ.

Sıfat: *(sıraları) dörtlü olan askerler gittiler.* ذَهَبَ جُنُودٌ مَرْبَعَ.

Haber: *Onlar (sıraları) beşerlidir.* هُمْ خُمَاسُ

(ثُنَاء - مَثْنَى) *ikili, ikişer ikişer* (أُحَاد - مَوْحَد) *birerli, birer birer*

(رُبَاع - مَرْبَع) *dörderli, dörder dörder* (ثُلاَث - مَثْلَث) *üçerli, üçer üçer*

(سُدَاس - مَسْدَس)*altılı, altışar altışar* (خُمَاس - مَخْمَس) *beşerli, beşer beşer*

(ثُمَان - مَثْمَن) *sekizli, sekizer sekizer* (سُبَاع - مَسْبَع) *yedili, yedişer yedişer*

(عُشَار - مَعْشَر) *onarlı, onar onar* (تُسَاع - مَتْسَع) *dokuzlu, dokuzar dokuzar*

Diğer üleştirme sayıları (el-adatu't-tevriyye=اَلأَعْدَادُ التَّوْرِيَّةُ) için bk. Temyiz.

13-Yukarıda da belirtildiği gibi elif-i memdûda ve elif-i maksûre ile biten isimlerin gayr-i munsarif olması için elif (ـَـى ، ا ، اء) lerin kök harflerinden sonra gelmesi gerekir:

حَمْرَاءُ، عُلَمَاءُ، كُبْرَى، بُشْرَى، دُنْيَا

14-Muntehe'l-cumû' vezninden gelmelerine rağmen bazı isimler gayr-i munsarif olmazlar. Tenvîn ve kesre alırlar.

a-Müfred olduklarında: *tan, fecir vakti* تَبَاشِيرٌ

b-Muntehel-cumû' vezninden gelmelerine ve cemî olmasına rağmen sonlarında kapalı tâ bulunan isimler:

Öğretmenlere selâm verdim. سَلَّمْتُ عَلَى أَسَاتِذَةٍ.

Öğrencilerle konuştum. تَكَلَّمْتُ مَعَ تَلاَمِذَةٍ.

X-Mahkî İ'râb (اَلاِعْرَابُ الْمَحْكِيُّ) :

Bir yerden (bir metinden) alınıp, harekesi değiştirilmeden nakledilen kelime ve cümlelerin i'râbıdır:

Çocuk evden kaçtı. فَرَّ الْوَلَدُ مِنَ الْبَيْتِ.

(اَلْبَيْتِ) nin i'râbını yaparken harekesini değiştirmeden:

اَلْبَيْتِ : مَجْرُورٌ بِمَنْ وَ عَلاَمَةُ جَرِّهِ الْكَسْرَةُ.

deriz. (اَلْبَيْتُ), birinci cümlede (مِنْ) harf-i cerri ile mecrûrken ikinci cümlede mübtedâ olduğu için mukadder (takdîr edilecek) zamme ile merfû'dur.

رَأْسُ الْحِكْمَةِ مَخَافَةُ اللهِ : جُمْلَةٌ اسْمِيَّةٌ

(رَأْسُ الْحِكْمَةِ...) Hadîs-i Şerîfi hiçbir değişikliğe uğramadan yukarıdaki cümlede mübtedâ olmuştur. Cümle olduğu için mahallen merfû'dur.

Netice olarak, mahkî i'râbla i'râblanan kelimelerin i'râbı takdîrî, cümlelerin i'râbı ise mahallîdir, denilir.

XI-İ'râb'ın Diğer Özellikleri

A-1-Zamme, fetha, kesra, sükûn'a aslî i'râb alâmetleri denir. Bir kelime bunların dışında bir alâmet aldığında, i'râbı yapılırken (لأَنَّهُ...) ifâdesi kullanılır.

2-Merfû, mansûb, mecrûr denildiğinde alâmeti, zamme (اَلضَّمَّةُ), fetha (اَلْفَتْحَةُ), mecrûr (اَلْكَسْرَةُ) şeklinde kapalı tâ ile harekelenir;

رَجُلٌ : مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

3-Zamm üzerine, feth üzerine, kesr üzerine mebnî denildiği zaman, zamm(اَلضَّمُّ) feth (اَلْفَتْحُ) kesr (اَلْكَسْرُ) şeklinde kapalı tâ'sız olur. Buna dikkat edilmelidir:

مَنْ : مَبْنِيٌّ عَلَى الضَّمِّ

4-Arapçada iki isim vardır ki, bunların son harflerinin harekesi değiştiğinde bir önceki harfin harekesi de değişir, aynı harekeyi alır:

Adam uyudu.	نَامَ امْرُؤٌ.
Adama ikrâm ettim.	أَكْرَمْتُ امْرَءًا
Nedim adama güvendi	اِعْتَمَدَ نَدِيمٌ عَلَى امْرِءٍ.
Çocuk uyudu.	نَامَ ابْنُمْ.
Çocuğa ikram ettim.	أَكْرَمْتُ ابْنَمًا.

Nedim çocuğa güvendi اِعْتَمَدَ نَدِيمٌ عَلَى اِبْنِي.

B-1-Harf ile mu'râb olanların i'râbı umûmiyetle lâfzîdir. Ancak bunlardan mütekellim yâsı'na muzâf olan cem-i müzekker-i sâlimlerin i'râbı takdîrîdir:

Benim müslümanlarım (müslüman kardeşlerim) geldi. حَضَرَ مُسْلِمِيَّ.

(مُسْلِمِيَّ), (مُسْلِمُونَ + ى) idi. Muzâf olduğu için (ن) düştü. Mütekellim yâsına muzâf olunca (و) da (ى) ya kalb oldu. Fâildir, i'râb merfû'dur, alâmeti ilk (ى) takdîren (و) dır.

Oğullarım akıllıdır. بَنِيَّ عَاقِلُونَ.

(بَنِيَّ), (بَنُونَ + ى) idi. Mübtedâdır, i'râbı merfû'dur, alâmeti ilk (ى) takdîren (و) dır.

2-Menkûs (sonu yâlı) isimler nekre olduklarında ref ve cer hallerinde yâ düşer. Hareke düşen yâ'ya takdîr edilir:

Hâkim karar verdi. حَكَمَ قَاضٍ.

(قَاضٍ) in aslı (قَاضِيٌ) idi. (قَاضٍ) in i'râbı; fâildir, merfû'dur, ref'inin alâmeti düşen yâ'ya takdîr edilen zammedir.

قَاضٍ : فَاعِلٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ الْمُقَدَّرَةِ عَلَى الْيَاءِ الْمَحْذُوفِ.

Çalışanı övdüm. اَثْنَيْتُ عَلَى سَاعٍ.

(سَاعٍ) ın (سَاعِيٌ) idi. (سَاعٍ) nin i'râbı (عَلَى) harf-i cerri ile mecrûrdur, cerrinin alâmeti düşen yâ'ya takdîr edilen kesredir.

3-Sonu illetli olan mâzî fiillerde i'râb yapılırken hangi hareke üzerine mebnî olmuşsa o hareke, illet harfine takdîr edilir:

دَعَا : فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ الْمُقَدَّرَةِ عَلَى الألفِ.

رَمَى : فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ الْمُقَدَّرِ عَلَى الألفِ.

4-Sonu illetli olan muzâri fiillerde:

a-Ref halleri takdîrîdir:

يَغْزُو : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ الْمُقَدَّرَة عَلَى الْوَاوِ.

يرمي : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَرْفُوعٌ بالضَّمَّةِ الْمُقَدَّرَة عَلَى الْيَاءِ.

يَسْعَى : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ الْمُقَدَّرَة عَلَى الأَلِفِ.

b-Nasb hâli (و) lı ve (ى) lılarda lafzî, elif (ـَى) lilerde takdîrîdir.

لَنْ يَغْزُوَ : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَنْصُوبٌ بِلَنْ وَ عَلاَمَةُ نَصْبِهِ الْفَتْحَةُ.

لَنْ يَرْمِيَ : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَنْصُوبٌ بِلَنْ وَ عَلاَمَةُ نَصْبِهِ الْفَتْحَةُ.

لَنْ يَسْعَى : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَنْصُوبٌ بِلَنْ وَ عَلاَمَةُ نَصْبِهِ الْفَتْحَةُ الْمُقَدَّرَةُ عَلَى الأَلِفِ.

c-Cezm hâli illet harfleri hazfedildiği (düştüğü) için lâfzîdir:

لَمْ يَغْزُ : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَجْزُومٌ بِلَمْ وَ عَلاَمَةُ جَزْمِهِ حَذْفُ الْوَاوِ (حَذْفُ حَرْفِ الْعِلَّةِ).

لَمْ يَرْمِ : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَجْزُومٌ بِلَمْ وَ عَلاَمَةُ جَزْمِهِ حَذْفُ الْيَاءِ (حَذْفُ حَرْفِ الْعِلَّةِ).

لَمْ يَسْعَ : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَجْزُومٌ بِلَمْ وَ عَلاَمَةُ جَزْمِهِ حَذْفُ الأَلِفِ (حَذْفُ حَرْفِ الْعِلَّةِ).

5-(كِلاَ) ve (كِلْتَا) :

a-Zamîre muzâf olduklarında tesniye olarak mu'rab olurlar: Bk. Te'kîd

جَاءَنِي الرَّجُلاَنِ كِلاَهُمَا. — *Her iki adam da bana geldi.*

رَأَيْتُ الرَّجُلَيْنِ كِلَيْهِمَا. — *İki adamı da gördüm.*

سَلَّمْتُ عَلَى الرَّجُلَيْنِ كِلَيْهِمَا. — *İki adama da selâm verdim.*

b-Zamîr olmayan isme muzâf olduklarında elif ile son bulan kelime gibi takdîrî olur:

جَاءَنِي كِلاَ الرَّجُلَيْنِ. — *İki adam da bana geldi.*

رَأَيْتُ كِلاَ الرَّجُلَيْنِ — *İki adamı da gördüm.*

سَلَّمْتُ عَلَى كِلاَ الرَّجُلَيْنِ. — *İki adama da selâm verdim.*

c-Bazı nahiv kitaplarına göre (كِلاَ) ve (كِلْتَا) sükûn üzere mebnîdir. Bk. Minhâc, s. 283. 284.

d-(كِلاَ) ve (كِلْتَا) her ikisi de (كُلٌّ مِنْهُمَا) mânâsındadırlar.

e-(كِلاَ) ve (كِلْتَا) nın lafızları (amel bakımından) müfred, mânâ bakımından müsennâ (ikil) kabul edilir. (كِلاَ الرَّجُلَيْنِ جَاءَ) denir, (كِلاَ الرَّجُلَيْنِ جَاءَا) denmez.

6-Bazı nahiv kitaplarında Takdîrî i'râb aşağıdaki şekilde özetlenmiştir:

Takdîrî i'râb üç çeşittir.
a-Teazzür
b-İstiskâl
c-Münâsebet.

a-Teazzür: (اَلْفَتَى) ve (اَلدُّنْيَا) gibi kelimelerin i'râbı,

b-İstiskâl: (اَلْقَاضِى) ve (يَدْعُو) gibi kelimelerin i'râbı,

c-Münâsebet: Mütekellim yâ (ى) sına muzâf olan isimlerin i'râb şekli: (وَالِدِى), (بَيْتِى)

C. 1-Yukarıda cümlelerin i'râbından bahsedildi. Masdar-ı mü-evvel harflerinden sonra gelen cümlelerin i'râbı ise;

a-Bazı nahiv kitaplarında te'vîli yapılarak i'râb yapılıyor: Bk. en-Nahvu'l-Vâdıh (İlk), III, 21.

Arzunun gerçekleşeceğini umuyorum. اَرْجُو اَنَّ اَمَلِى يَتَحَقَّقُ.

(اَنَّ اَمَلِى يَتَحَقَّقُ) masdar-ı muevvelinin i'râbı yapılırken;

اَلْمَصْدَرُ الْمُؤَوَّلُ مِنْ (اَنَّ) وَ (اِسْمِهَا) وَ (خَبَرِهَا) مَفْعُولٌ لِلْفِعْلِ (اَرْجُو) وَ تَقْدِيـــــرُهُ (اَرْجُو تَحَقُّقَ اَمَلِى).

şeklinde söylenip bırakılmaktadır.

b-Bazı nahiv kitaplarında masdar-ı müevvelin mahallî i'râbı söylendikten sonra te'vîli yapılıyor: Bk. Minhâc, s. 196.

Oruç tutmak sizin için hayırlıdır. أَنْ تَصُومَ خَيْرٌ.

(أَنْ تَصُومَ) masdar-ı muevveli,

(أَنْ) الْمَصْدَرِيَّةُ وَ مَا بَعْدَهَا بِتَأْوِيلِ مَصْدَرٍ فِى مَحَلِّ رَفْعٍ مُبْتَدَأٌ.

التَّقْدِيرُ (اَلصِّيَامُ خَيْرٌ لَكُمْ).

şeklinde söyleniyor.

c-Bazı nahiv kitaplarında ise cümle olarak kabul ediliyor. Normal cümle gibi i'râbı yapılıyor: Bk. T.K Arapça Sarf-Nahiv, s. 65:

Allah'ın (herşeye) kâdir olduğunu biliyorum. أَعْلَمُ أَنَّ اللّٰهَ قَادِرٌ.

(أَنَّ اللّٰهَ قَادِرٌ) masdar-ı müevvelini mef'ûl cümlesi olarak kabul ediliyor. Cümle olarak mahallen mansûbdur deniyor.

Not: Yukarıdaki durumlardan birini kabul etmek cümlenin mânâsına tesir etmez. Ancak kâide üzerindeki değişik görüşleri aksettirir.

2-Masdar-ı müevvelleri cümle olarak kabul edersek,-yukarıdaki cümlelerin dışında- yeni i'râbdan mahalli olan cümleler ortaya çıkar:

a-Mübtedâ olan cümle:

Oruç tutmak sizin için hayırlıdır. أَنْ تَصُومَ خَيْرٌ.

Not: Bazan mübtedâ (أَنْ) hazfedilmiş muzâri' ile başlayan cümle de olabilir: Bk, Mübtedâ.

Eve gitmem daha iyidir. أَذْهَبُ إِلَى الْبَيْتِ أَحْسَنُ (= أَنْ أَذْهَبَ إِلَى الْبَيْتِ أَحْسَنُ).

b-Fâil olan cüml:

Onu götürmeniz beni üzüyor. يَحْزُنُنِى أَنْ تَذْهَبُوا بِهِ.

3-Bazı nahiv kitaplarında, yukarıda anlatılanlara ek olarak i'râbdan mahalli olmayan cümlelere ta'lîliyye cümlesi ile nidâya cevap olan cümle de ilâve edilmiş; müste'nefe cümlesi ise ibtidâiyye içinde anlatılmıştır.

a-İsti'nâfiyye (müste'nefe) olan cümle:

Kardeşin-Allah onu mükafatlandırsın-bana ikramda bulundu. أَكْرَمَنِي أَخُوكَ جَزَاهُ اللهُ.

İsti'nâfiyye (müste'nefe), yeniden başlayan, esas cümlenin bittiği yerden devam eden cümleye denir. Bu tip cümle, daha çok duâ cümlesi olur. Bazan isti'nâfiyye cümlelerin başına vâv (و) ve fâ (ف) bulunur: Bk. Câmi'u'd-durûs, III, 289.

فَلَمَّا آتَاهُمَا صَالِحًا جَعَلاَ لَهُ شُرَكَاءَ فِيمَا آتَاهُمَا فَتَعَالَى اللهُ عَمَّى يُشْرِكُونَ.

Fakat (Allah) onlara kusursuz bir çocuk verince, kendilerine verdiği bu çocuk hakkında (sonradan insanlar) Allah'a ortak koştular. Allah ise onların ortak koştuğu şeyden yücedir. (A'râf, 190)

b-Nidâ ya cevap olan cümle:Bk. Muktedab, s. 58.

Yûsuf, sen bundan vazgeç! (يَا) يُوسُفُ، أَعْرِضْ عَنْ هَذَا!

c-Ta'lîliyye olan (sebeb bildiren) cümle:

Ve onlar için dua et! Çünkü senin duân onlar için sükûnettir. (onları yatıştırır). (Tevbe, 103) وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلاَتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ.

Ta'lîliyye, kendinden önceki cümlenin oluş sebebini açıklayan cümledir. Umûmiyetle talebden (emir, nehy...) sonra gelir.

Bazan başında fâ (ف) da gelir. Bk. Câmi'u'd-durûs, III, 289.

d-Daha önceden de anlatıldığı gibi duâ cümlesinin de i'râbdan mahalli yoktur. Duâ cümlesi, cümlenin sonunda gelmişse müste'nefe, ortasında gelmişse mu'teriza cümlesi olur:

Müste'nefe olan duâ cümlesi:

تَكَلَّمَ أَبُو بَكْرٍ مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ.

Ebû Bekir (r.a.) Allah'ın Rasûlü (s.a.v.) ile konuştu.

Mu'teriza olan duâ cümlesi:

Rahmetli baban çok çalışmıştı. كَانَ أَبِي رَحِمَهُ اللهُ قَدْ عَمِلَ كَثِيراً.

4-Bir i'râb alan kelime, mahallen başka bir i'râbla i'râblanabilir:

Hiç kimse gelmedi. مَا جَاءَ مِنْ أَحَدٍ.

(مِنْ أَحَدٍ) lafzen mecrûr, mahallen merfû'dur, fâildir:

Hâlid'e uğranıldı. مُرَّ بِخَالِدٍ.

(بِخَالِدٍ) lafzen mecrûr, mahallen merfû'dur, nâib-i fâildir.

Yanında kimse var mı? هَلْ عِنْدَكَ مِنْ أَحَدٍ؟

(مِنْ أَحَدٍ) lafzen mecrûr, mahallen merfû'dur, mübtedâdır.

Şimdi evden çıktım. خَرَجْتُ مِنَ الْبَيْتِ الآنَ.

(مِنَ الْبَيْتِ) lafzen mecrûr, mahallen mansûb mef'ûlun bihdir.

İkindi vakti hocamı ziyaret edeceğim. سَأَزُورُ أُسْتَاذِى فِى الْعَصْرِ.

(فِى الْعَصْرِ) lafzen mecrûr, mahallen mansûb mef'ûlün fîh dir.

Sana hürmet etmek için ayağa kalktım. قُمْتُ لِلاحْتِرَامِ لَكَ.

(لِلاحْتِرَامِ) lafzen mecrûr, mahallen mansûb mef'ûlun lehdir.

Not:a-Yukarıdaki misâllerde de görüldüğü gibi harf-i cerli isimler her nekadar mecrûrsa da cümledeki yerine göre mahallî i'râbla i'râblanırlar.

b-Mef'ûllerin hepsi mansûbâttandır. Harf-i cersizleri normal i'râbın alâmetini alırken, harf-i cerlileri ise lâfzen mecrûr olmalarına rağmen mahallen mansûbdurlar.

c-Mef'ûlun bih sarîhler harf-i cerli olsun harf-i cersiz olsun mansûbâttandır. Harf-i cerlisi mahallen, harf-i cersizi normal i'râb alâmeti ile mansûbdur. Bundan dolayı bazı araplar mef'ûlun bih gayr-i sarîhi kabul etmezler.

d-Masdar-i müevvel harfleri (أَنْ ، أَنَّ ، ...) ile masdar-ı müevvel olanlar ve müfrede te'vîl edilen (çevrilen) cümleler de mef'ûlün bih gayr-i sarîh olarak kabul edilir: Bk. Câmiu'd-durûs, III, 4.

Senin derslerine çalışmanı istiyorum. أُرِيدُ أَنْ تَجْتَهِدَ دُرُوسَكَ.

أَظُنُّ أَخَاكَ يَذْهَبُ (=أَظُنُّ أَخَاكَ ذَاهِبًا) . *Kardeşinin gittiğini zannediyorum.*

D-Mahkî İ'râbda İki Husûsa Dikkat Edilmelidir.

Mebnî kelimenin mahkî i'râbları Takdîrî olarak yapılır:

قَالَ الرَّجُلُ لابْنِهِ : اجْتَهِدْ! *Adam oğluna, çalış! dedi.*

(قَالَ) fiilinin i'râbı yapılırken,

قَالَ : فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ.
Mübteda

deriz. Bu cümledeki (قَالَ) fiili mübtedâ olduğu için mebnî olmasına rağmen (قَالَ) nin lâm (ل) ına takdîr edilecek zamme ile merfû'dur.

رَأَيْتُ أَخَاكَ فِي السُّوقِ . *Kardeşini pazarda gördüm.*

(فِي) harf-i cerrinin i'râbı yapılırken,

فِي : حَرْفُ جَرٍّ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ.
Mübteda

deriz (فِي) harf-i cerri mebnî olmasına ve harf olduğu için i'râbı olmamasına rağmen, i'râbını yaptığımız cümlede mübtedâ olmuştur. Mahkî i'râbda müfred kelimelerin i'râbı takdîrî olduğu için (فِي) nın yâ (ى) sına zamme takdîr ederiz.

XII-Âmiller ve Ma'mûlleri (اَلْعَامِلُ وَ الْمَعْمُولُ) :

A-Âmil (اَلْعَامِلُ) :Ma'mûlun meydana gelmesini sağlayan kelimeye denir.

B-Ma'mûl (الْمَعْمُولُ) : Âmilin tesiriyle meydana gelen lâfza denir.

Başlıca âmiller:	**Ma'mûlleri:**
1-Fiil	Fâil, Nâib-i fâil, Mef'ûl
2-Şibh-i fiil	Fâil, Nâib-i fâil, Mef'ûl
3-Muzâf	Muzâfun ileyh
4-Harf-i cer	Mecrûru

5-Nida harfi ....Münâdâ
6-(إِنَّ) ve Benzerleri .... İsimleri ve Haberleri
7-(كَانَ) ve Benzerleri ....İsimleri ve Haberleri
8-Muzâri fiili nasbedenler..............................Mansûb muzâriler
9-Muzâri fiili cezmedenler.............................Meczûm muzâriler

Not:1-Yukarıdaki âmillere **Lafzî Âmil** denir.

2-Ma'nevî Âmil: Bir âmile bağlı olmadan arapçada kullanıldığı şekilde i'râblananlar (cümledeki yerine göre âmil olan, aldığı i'râba göre de ma'mûl olanlar):

a-Mübtedâ ve Haberin ref'i

b-Başında nasb ve cezm edatı bulunmayan muzârı fiilin ref'i

3-Şibh-i Fiiller: İsm-i fâil, ism-i mef'ûl, sıfat-ı müşebbehe, ism-i mensûb, ism-i tafdîl, masdar, mübâlâgalı ism-i fâil,

4-Kıyâsî Âmiller: Fiiller, şibh-i fiiller, muzâf, nida harfi.
Âmiller daha çeşitli şekillerde tasnîf edilebilir:

XIII-Terkîb-i İsnâdî (اَلتَّرْكِيبُ الاِسْنَادِىُّ) **:**

Bir kelimenin diğer bir lâfızla hüküm kazanmasıdır. Terkîb-i isnâdî iki kısımdan meydana gelir. Hüküm ifâde edene **müsned** (اَلْمُسْنَدُ) müsnedle hüküm kazanana ise **müsnedün ileyh** (اَلْمُسْنَدُ إِلَيْهِ) denir:

Öğrenci çalışkandır. اَلطَّالِبُ مُجْتَهِدٌ .

Çalışan kazanır. يَنْجَحُ الْمُجْتَهِدُ .

مُجْتَهِدٌ (وَ يَنْجَحُ) : مُسْنَدٌ .

اَلطَّالِبُ (وَ الْمُجْتَهِدُ) : مُسْنَدٌ إِلَيْهِ .

Fâil, nâib-i fâil, mübtedâ, nâkıs fiilleri (كَانَ ve benzerlerinin) isimleri, (إِنَّ) ve benzerlerinin isimleri...müsnedün ileyhtir.

Fiil, isim fiil, şibh-i fiil, haber, nâkıs fiilleri haberleri (إنَّ) ve benzerlerinin haberleri... ise müsneddir.

Not: İsnâdî terkîb yukarıdaki misâllerde de görüldüğü gibi cümlenin diğer bir adıdır. Diğer terkîbler için bk. Cümle Kuruluşu, s. 20-26.

XIV-Önemli İ'râb Örnekleri

A-Hareke İle Mu'rab Olan İsimler:

1-Munsarıf (her üç harekeyi de alan) isimlerle munsarıf mükesser kırık) cemîler:

ـ أَكَلَ الأَطْفَالُ.

الأَطْفَالُ : فَاعِلٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

ـ اشْتَرَيْتُ السَّيَّارَةَ.

السَّيَّارَةَ : مَفْعُولٌ بِهِ مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ.

ـ حَضَرْتُ مِنَ السُّوقِ.

اَلسُّوقِ : مَجْرُورٌ بِمِنْ وَ عَلاَمَةُ جَرِّهِ الْكَسْرَةُ.

Not: Bu kısımda sadece anlatılmak istenenlerin i'râbı yapılmıştır.

2-Cem-i müennes-i sâlim:

ـ تَبِعَتْ الْمُهَنْدِسَاتُ.

الْمُهَنْدِسَاتُ : فَاعِلٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

نَادَيْتُ الطَّالِبَاتِ.

الطَّالِبَاتِ : مَفْعُولٌ بِهِ مَنْصُوبٌ بِالْكَسْرَةِ لأَنَّهُ جَمْعُ مُؤَنَّثٍ سَالِمٌ.

ـ اعْتَمَدْتُ عَلَى الْمُهَذَّبَاتِ.

الْمُهَذَّبَاتِ : مَجْرُورٌ بِعَلَى وَ عَلاَمَةُ جَرِّهِ الْكَسْرَةُ.

3-Gayr-i munsarif:

ـ أَحْمَدُ جَلَسَ.

أَحْمَدُ : مُبْتَدَأٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

ـ زُرْتُ أَحْمَدَ

أَحْمَدَ : مَفْعُولٌ بِهِ مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ.

ـ سَلَّمْتُ عَلَى أَحْمَدَ.

أَحْمَدَ : مَجْرُورٌ بِعَلَى وَ عَلاَمَةُ جَرِّهِ الْفَتْحَةُ لِأَنَّهُ مَمْنُوعٌ مِنَ الصَّرْفِ.

B-Harf İle Mu'rab Olan İsimler:

1-Cem-i müzekker-i sâlim:

ـ رَبِحَ الْفَلاَّحُونَ.

الْفَلاَّحُونَ : فَاعِلٌ مَرْفُوعٌ بِالْوَاوِ لِأَنَّهُ جَمْعُ مُذَكَّرٍ سَالِمٌ.

ـ نَادَيْتُ الْمُسَافِرِينَ.

الْمُسَافِرِينَ : مَفْعُولٌ بِهِ مَنْصُوبٌ بِالْيَاءِ لِأَنَّهُ جَمْعُ مُذَكَّرٍ سَالِمٌ.

ـ لاَ تُصْغِ إِلَى الْكَاذِبِينَ.

الْكَاذِبِينَ : مَجْرُورٌ بِإِلَى وَ عَلاَمَةُ جَرِّهِ الْيَاءُ لِأَنَّهُ جَمْعُ مُذَكَّرٍ سَالِمٌ.

Not: Ukûd (20, 30, 40, ...) sayıları da cem-i müzekker-i sâlim gibi i'râbların; ancak, (لِأَنَّهُ جَمْعُ مُذَكَّرٍ سَالِمٌ) yerine (لِأَنَّهُ مِنْ أَعْدَادِ الْعُقُودِ) denir.

ـ حَضَرَ إِلَى كُلِّيَتِنَا ثَلاَثُونَ مُدَرِّسًا.

ثَلاَثُونَ : فَاعِلٌ مَرْفُوعٌ بِالْوَاوِ لِأَنَّهُ مِنْ أَعْدَادِ الْعُقُودِ.

2-Tesniye:

ـ اَلْوَلَدَانِ لَعِبَا.

اَلْوَلَدَانِ : مُبْتَدَأٌ مَرْفُوعٌ بِالأَلِفِ لِأَنَّهُ مُثَنًّى.

ـ حَادَثْتُ الأَخَوَيْنِ.

الأَخَوَيْنِ : مَفْعُولٌ بِهِ مَنْصُوبٌ بِالْيَاءِ لأَنَّهُ مُثَنًّى.

ـ أَعْطَيْتُ الْكُتُبَ لِلتِّلْمِيذَيْنِ.

لِلتِّلْمِيذَيْنِ : مَجْرُورٌ بِاللاَّمِ وَ عَلاَمَةُ جَرِّهِ الْيَاءُ لأَنَّهُ مُثَنًّى

3-Altı İsim (أَبٌ، أَخٌ، حَمٌ، فُو، ذُو، هَنٌ)

ـ سَافَرَ أَبُوكَ.

أَبُو : فَاعِلٌ مَرْفُوعٌ بِالْوَاوِ لأَنَّهُ مِنَ الأَسْمَاءِ الْخَمْسَةِ وَ هُوَ مُضَافٌ.

ـ كَلَّمْتُ أَخَا عَلِيٍّ.

أَخَا : مَفْعُولٌ بِهِ مَنْصُوبٌ بِالأَلِفِ لأَنهَهُ مِنَ الأَسْمَاءِ الْخَمْسَةِ وَ هُوَ مُضَافٌ.

ـ يُثْنَى عَلَى ذِى الْمُرُوءَةِ.

ذِى : مَجْرُورٌ بِعَلَى وَ عَلاَمَةُ جَرِّهِ الْيَاءُ لأَنَّهُ مِنَ الأَسْمَاءِ الْخَمْسَةِ وَ هُوَ مُضَافٌ.

C-Takdîrî İ'râbla İ'rablanan İsimler:

1-Maksûr (ـَا، ـَى elif-i maksûre ile biten) isimlerin i'râbı:

ـ اَلدُّنْيَا كَبِيرَةٌ.

اَلدُّنْيَا : مُبْتَدَأٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ الْمُقَدَّرَةِ عَلَى الأَلِفِ.

ـ أَكْرَمْتُ مُوسَى.

مُوسَى :مَفْعُولٌ بِهِ مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ الْمُقَدَّرَةِ عَلَى الأَلِفِ.

ـ تَكَلَّمْتُ مَعَ مُصْطَفَى.

مُصْطَفَى : مُضَافٌ إِلَيْهِ مَجْرُورٌ بِالْكَسْرَةِ الْمُقَدَّرَةِ عَلَى الأَلِفِ.

2-Menkûs (ـِى yâ ile biten) isimlerin i'râbı:

ـ اَلْقَاضِى حَكَمَ.

اَلْقَاضِى : مُبْتَدَأٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ الْمُقَدَّرَةِ عَلَى الْيَاءِ.

ـ عَرَفْتُ الْقَاضِيَ.

الْقَاضِيَ : مَفْعُولٌ بِهِ مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ.

Not: Menkûs isimlerin nasb hâli lâfzîdir. Çünkü (ى) hareke (fetha) yı almıştır.

ـ اعْتَمَدْتُ عَلَى الْقَاضِي.

الْقَاضِي : مَجْرُورٌ بِعَلَى وَ عَلاَمَةُ جَرِّهِ الْكَسْرَةُ الْمُقَدَّرَةُ عَلَى الْيَاءِ.

3-Mütekellim yâ (ى) sına muzâf olan isimlerin i'râbı:

ـ يُحِبُّنِي أَبِي.

أَبِي : (أَبٌ) فَاعِلٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ الْمُقَدَّرَةِ عَلَى الْبَاءِ وَ هُوَ مُضَافٌ وَ الْيَاءُ مُضَافٌ إِلَيْهِ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ فِي مَحَلِّ جَرٍّ.

Not: (أَبِي) izâfet terkîbidir, (أَبٌ + ى) dan oluşmuştur. İzâfet terkîbinin i'râbını muzâf alır. İ'râb alâmeti de muzâfın son harfi olan (ب) ye takdîr edilir:

أَكْرَمْتُ أُمِّي.

أُمِّي : (ام) مَفْعُولٌ بِهِ مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ الْمُقَدَّرَةِ عَلَى الْمِيمِ وَ هُوَ مُضَافٌ وَ الْيَاءُ مُضَافٌ إِلَيْهِ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ فِي مَحَلِّ جَرٍّ.

اعْتَمَدْتُ عَلَى صَدِيقِي.

صَدِيقِي : (صَدِيقٌ) مَجْرُورٌ بِعَلَى وَ عَلاَمَةُ جَرِّهِ الْكَسْرَةُ الْمُقَدَّرَةُ عَلَى الْقَافِ وَ هُوَ مُضَافٌ وَ الْيَاءُ الْمُضَافُ إِلَيْهِ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ فِي مَحَلِّ جَرٍّ.

D-Mahallî İ'râbla İ'râblananlar:

Cümle (ve şibh-i cümle) lerle mebnî kelimelerin i'râbı mahallîdir.

1-Mebnî isimlerin i'râbı:

ـ هٰذَا رَجُلٌ كَرِيمٌ.

هٰذَا : مُبْتَدَأٌ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ.

ـ كَيْفَ أَنْتَ؟

كَيْفَ : خَبَرٌ مُقَدَّمٌ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ فِي مَحلٍّ رَفْعٍ.

ـ سِرْ إِلَى حَيْثُ شِئْتَ!

حَيْثُ : مَبْنِيٌّ عَلَى الضَّمِّ فِي مَحَلِّ جَرٍّ بِإِلَى وَ هُوَ مُضَافٌ.

2-Mebnî fiillerin i'râbı:

a-Mâzî fiil:

-Feth üzere mebnî olanlar:[4]

فَعَلَ، فَعَلاَ، فَعَلَتْ، فَعَلَتَا

ـ حَضَرَتَا مِنَ الْقَرْيَةِ.

حَضَرَتَا : (حَضَرَ) فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ وَ اَلتَّاءُ تَاءُ التَّأْنِيثِ وَ اَلأَلِفُ فَاعِلٌ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ فِي مَحَلٍّ رَفْعٍ.

-Zamm üzere mebnî olan:

فَعَلُوا

ـ حَصَلُوا عَلَى الْجَائِزَةِ.

حَصَلُوا : (حَصَلَ) فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى الضَّمِّ. اَلْوَاوُ فَاعِلٌ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ فِي مَحَلٍّ رَفْعٍ.

-Sükûn üzere mebnî olanlar:

فَعَلْنَ، فَعَلْتَ، فَعَلْتُمَا، فَعَلْتُمْ، فَعَلْتِ، فَعَلْتُمَا، فَعَلْتُنَّ، فَعَلْتُ، فَعَلْنَا

ـ اسْتَقْبَلْتُمُ الزُّوَّارَ.

اِسْتَقْبَلْتُمْ : (اِسْتَقْبَلَ) فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ.

4.Mebnî denildiğinde isim ve harflerin son harflerine, fiillerde ve kök harflerinden sonuncusunun harekesine bakılır. Meselâ: (حَضَرَتَا) da fiilin kök harfleri (حَضَرَ) dır. Son harfi ise (رَ) dır. Harekesi fetha olduğu için (حَضَرَتَا) siygasında fiil feth üzere mebnîdir.

-Mechûl mâzî fiilin i'râbı:

ـ وُلِدَ الرَّسُولُ فِى شَهْرِ رَبِيعِ الأَوَّلِ.
وُلِدَ : فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِىٌّ لِلْمَجْهُولِ.

b-Mebnî muzârilerin i'râbı:

-Muzâri fiil nûnu'n-nisve ile birleşince sükûn üzere mebnî olur. İki siygası vardır:

يَفْعَلْنَ تَفْعَلْنَ

ـ يَعْرِفْنَ : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَبْنِىٌّ عَلَى السُّكُونِ لاتِّصَالِهِ بِنُونِ النِّسْوَةِ فِى مَحَلٍّ رَفْعٍ.
ـ لَنْ يَذْهَبْنَ : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَبْنِىٌّ عَلَى السُّكُونِ لاتِّصَالِهِ بِنُونِ النِّسْوَةِ فِى مَحَلٍّ نَصْبٍ بِـ(لَنْ).
ـ لَمْ تَجْلِسْنَ : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَبْنِىٌّ عَلَى السُّكُونِ لاتِّصَالِهِ بِنُونِ النِّسْوَةِ فِى مَحَلٍّ جَزْمٍ بِـ(لَمْ).

-Muzâri fiil te'kîd nûnları ile birleşince feth üzere mebnî olur:

ـ لأَجْتَهِدَنَّ دَائِماً.
اَجْتَهِدَنَّ : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَبْنِىٌّ عَلَى الْفَتْحِ لاتِّصَالِهِ بِنُونِ التَّوْكِيدِ فِى مَحَلٍّ رَفْعٍ.

c-Emr-i hâzırın i'râbı:

-Emr-i hâzır nûnu'n-nisve ile birleşince dâimâ sükûn üzere mebnî olur:

اِفْعَلْنَ

ـ اِفْتَحْنَ.
اِفْتَحْ : فِعْلُ أَمْرٍ مَبْنِىٌّ عَلَى السُّكُونِ وَالنُّونُ فَاعِلٌ مَبْنِىٌّ عَلَى الْفَتْحِ فِى مَحَلٍّ رَفْعٍ.

-Dâimâ nûn'un hazfi üzerine mebnî olan siygalar:

اِفْعَلاَ، اِفْعَلُوا، اِفْعَلِى، اِفْعَلاَ

ـ أَكْرِمَا ضُيُوفَكُمْ.
أَكْرِمَا : فِعْلُ أَمْرٍ مَبْنِىٌّ عَلَى حَذْفِ النُّونِ.

Emr-i hâzırın müfred siygasının i'râbı:

-Sonu illetli ve şeddeli olmadığı zaman sükûn üzere mebnî

ـ أُتْرُكْ : فِعْلُ أمْرٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ.

ـ أُمْدُدْ : فِعْلُ أمْرٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ.

-Sonu illetli olduğu zaman illet harfinin hazfî üzerine mebnî olur:

ـ أُدْعُ : فِعْلُ أمْرٍ مَبْنِيٌّ عَلَى حَذْفِ الْوَاوِ (أوْ عَلَى حَذْفِ حَرْفِ الْعِلَّةِ).

ـ اِرْمِ : فِعْلُ أمْرٍ مَبْنِيٌّ عَلَى حَذْفِ الْيَاءِ (أوْ عَلَى حَذْفِ حَرْفِ الْعِلَّةِ).

ـ اِسْعَ : فِعْلُ أمْرٍ مَبْنِيٌّ عَلَى حَذْفِ الألِفِ (أوْ عَلَى حَذْفِ حَرْفِ الْعِلَّةِ).

-Sonu şeddeli olduğunda:

ـ مُدَّ : فِعْلُ أمْرٍ مَبْنِيٌّ جَوَازًا عَلَى الْفَتْحِ لأنَّهُ أمْرٌ مُفْرَدٌ يُدْغَمُ.

3-Cümlelerin i'râbı:

a-İ'râbdan mahalli olan cümleler:

-Ref hâli

اَلرِّجَالُ يَذْهَبُونَ إلَى الْمَصْنَعِ.

جُمْلَةُ (يَذْهَبُونَ إلَى الْمَصْنَعِ) مِنَ الْفِعْلِ وَ الْفَاعِلِ وَ الْمَفْعُولِ خَبَرٌ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ.

-Nasb hâli

قَالَ لِي أبِي : اجْتَهِدْ دُرُوسَكَ.

جُمْلَةُ (اِجْتَهِدْ دُرُوسَكَ) مِنَ الْفِعْلِ وَ الْفَاعِلِ وَ الْمَفْعُولِ مَفْعُولٌ بِهِ فِي مَحَلِّ نَصْبٍ.

-Cer hâli

اِنْتَظَرْتُ فِي الْمَوْقِفِ إلَى حِينَ حَضَرْتَ.

جُمْلَةُ (حَضَرْتَ) مِنَ الْفِعْلِ وَ الْفَاعِلِ مُضَافٌ إلَيْهِ فِي مَحَلِّ جَرٍّ.

-Cezm hâli:

مَهْمَا يَكُنْ أمْرُكَ فَأنْتَ طَالِبٌ.

جُمْلَةُ (أنْتَ طَالِبٌ) جَوَابُ الشَّرْطِ يَقْتَرِنُ بِالْفَاءِ فَهُوَ فِي مَحَلِّ جَزْمٍ.

Not: Maşdar-ı müevvellerin i'râbı:

اَرْجُو أَنَّ أَمَلِي يَتَحَقَّقُ.

اَلْمَصْدَرُ الْمُؤَوَّلُ مِنْ (أنَّ) وَ اسْمِهَا وَ خَبَرِهَا مَفْعُولٌ لِلْفِعْلِ اَرْجُو وَ تَقْدِيرُهُ أَرْجُو تَحَقُّقَ اَمَلِي.

اَنْ تَصُومَ خَيْرٌ.

اَلْمَصْدَرُ الْمُؤَوَّلُ مِنْ أَنْ وَ الْفِعْلُ وَ الْفَاعِلُ مُبْتَدَأٌ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ وَ تَقْدِيرُهُ (اَلصَّوْمُ خَيْرٌ).

b-İ'râbdan mahalli olmayan cümleler:

اَلَّذِي يَجْتَهِدُ نَاجِحٌ.

جُمْلَةُ (يَجْتَهِدُ) مِنَ الْفِعْلِ وَ الْفَاعِلِ صِلَةٌ فَلاَ مَحَلَّ لَهَا مِنَ الإِعْرَابِ.

إِنْ تَعُودُوا نَعُدْ.

جُمْلَةُ (نَعُدْ) مِنَ الْفِعْلِ وَ الْفَاعِلِ جَوَابُ الشَّرْطِ لَمْ يَقْتَرِنْ بِالْفَاءِ فَلاَ مَحَلَّ لَهُ مِنَ الإِعْرَابِ.

E-Muzâri Fiilin İ'râbı:

Muzâri fiili üç kısıma ayırabiliriz:

1-Dört müfred siyga:

يَفْعَلُ، تَفْعَلُ، أَفْعَلُ، نَفْعَلُ

2-Beş nûnlu siyga (اَلأَفْعَالُ الْخَمْسَةُ=el-Ef'âlu'l-hamse):

يَفْعَلاَنِ، يَفْعَلُونَ، تَفْعَلاَنِ، تَفْعَلُونَ، تَفْعَلِينَ

3-İki mebnî siyga:

يَفْعَلْنَ، تَفْعَلْنَ

Ref hâlinde:

1-Dört müfred siygada:

a-Sonu iilet illetli olmayan muzâri fiillerde:

يَفْتَحُ : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ.

b-Sonu illetli olan muzâri fiillerde:

يَدْعُو : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ الْمُقَدَّرَةِ عَلَى الْوَاوِ.

يَرْمِي : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ الْمُقَدَّرَةِ عَلَى الْيَاءِ.

يَسْعَى : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ الْمُقَدَّرَةِ عَلَى الأَلِفِ.

2-Ef'âlu'l-hamse (beş nûnlu siyga) de:

يَعْلَمَانِ : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَرْفُوعٌ بِثُبُوتِ النُّونِ لأَنَّهُ مِنَ الأَفْعَالِ الْخَمْسَةِ.

3-Mebnî muzâride:

a-Nûnu'n-nisve ile (müenneslik nûnu ile) gelen muzâride:

يَذْهَبْنَ : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ لاتِّصَالِهِ بِنُونِ النِّسْوَةِ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ.

b-Te'kîd nûnu ile gelen muzâride

لَيَتْرُكَنَّ : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ لاتِّصَالِهِ بِنُونِ التَّوْكِيدِ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ.

Nasb hâlinde:

1-Dört müfred siygada

a-Sonu illetli olmayan muzâri fiillerde:

لَنْ يَجْمَعَ : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَنْصُوبٌ بِلَنْ وَ عَلاَمَةُ نَصْبِهِ الْفَتْحَةُ.

b-Sonu illetli olan muzâri fiillerde:

اَنْ يَنْمُوَ : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَنْصُوبٌ بِأَنْ وَ عَلاَمَةُ نَصْبِهِ الْفَتْحَةُ.

كَيْ يَبْنِيَ : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَنْصُوبٌ بِكَيْ وَ عَلاَمَةُ نَصْبِهِ الْفَتْحَةُ.

لَنْ يَرْعَى : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَنْصُوبٌ بِلَنْ وَ عَلاَمَةُ نَصْبِهِ الْفَتْحَةُ الْمُقَدَّرَةُ عَلَى الأَلِفِ.

Not: Sonu illetli dört müfred siyganın nasb hâlinde vâvlı (و) ve yâlı (ـِ ى) olanların i'râbı lafzî, elif (ـَ ى) olanlarınki ise takdîrîdir.

2-Ef'âlu'l-hamse (beş nûnlu siyga) da:

لَنْ تَفْهَمُوا : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَنْصُوبٌ بِلَنْ وَ عَلاَمَةُ نَصْبِهِ حَذْفُ النُّونِ. لأَنَّهُ مِنَ الأَفْعَالِ الْخَمْسَةِ

3-Mebnî muzârilerde:

لَنْ يَذْهَبْنَ : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ لاتِّصَالِهِ بِنُونِ النِّسْوَةِ فِى مَحَلِّ نَصْبٍ بِلَنْ .

Cezm hâlinde:

1-Dört müfred siygada:

a-Sonu illetli ve şeddeli olmayan muzâri fiillerde:

لَمْ يُكْرِمْ : فِعْلٌ مُضَارِعٌ بِلَمْ وَ عَلاَمَةُ جَزْمِهِ السُّكُونُ .

b-Sonu şeddeli (muzâaf) olan fiillerde:

لَمْ يَسْتَمِرَّ : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَجْزُومٌ بِلَمْ وَ عَلاَمَةُ جَزْمِهِ جَوَازًا الْفَتْحَةُ .

c-Sonu illetli olan fiillerde:

لَمْ يَنَمْ : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَجْزُومٌ بِلَمْ وَ عَلاَمَةُ جَزْمِهِ حَذْفُ الْوَاوِ (حَرْفِ الْعِلَّةِ) .

لاَ تَسْتَدْعِ : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَجْزُومٌ بِلاَ وَ عَلاَمَةُ جَزْمِهِ حَذْفُ الْيَاءِ (حَرْفِ الْعِلَّةِ) .

لِيَنْسَ خَالِدٌ : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَجْزُومٌ بِلاَمْ وَ عَلاَمَةُ جَزْمِهِ حَذْفُ الألِفِ (حَرْفِ الْعِلَّةِ) .

2-Ef'âlu'l-hamse (beş nûnlu siygada) da:

لَمْ تَسْتَخْرِجُوا : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَجْزُومٌ بِلَمْ وَ عَلاَمَةُ جَزْمِهِ حَذْفُ النُّونِ .

لاَ تَفْتَحِي أَنْتِ : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَجْزُومٌ بِلاَ وَ عَلاَمَةُ جَزْمِهِ حَذْفُ النُّونِ .

3-Mebnî muzârilerde:

a-Nûnu'n-nisve (müenneslik nûnu) ile gelen muzâride:

لَمْ يَرْحَمْنَ : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ لاتِّصَالِهِ بِنُونِ النِّسْوَةِ فِى مَحَلِّ جَزْمٍ بِلَمْ .

b-Te'kîd nûnu ile gelen muzâride:

لاَ تُعَذِّبَنَّ الْحَيَوَانَ .

تُعَذِّبَنَّ : فِعْلٌ مُضَارِعٌ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ لاتِّصَالِهِ بِنُونِ التَّوْكِيدِ فِى مَحَلِّ جَزْمٍ بِلاَ النَّاهِيَةِ .

ELLİ DOKUZUNCU BÖLÜM

ALEMLER (ÖZEL İSİMLER)

(اَلْأَعْلَامُ)

Alem, insana, memlekete, dağa, nehire... verilen özel isimlerdir:

أَحْمَدُ، زَيْنَبُ، تُرْكِيَا، الطُّورُ، النِّيلُ

A-Alemler Lâfız (yapılış) ları Bakımından: İkiye ayrılır:

1-Müfred alem **2**-Mürekkeb alem

1-Müfred alem, terkîb olmaksızın tek bir isimden oluşur:

كَامِلٌ، مَحْمُودٌ، نَبِيلٌ

2-Mürekkeb alem, üçe ayrılır:

a-Mürekkeb îzâfî

b-Mürekkeb mezcî

c-Mürekkeb isnâdî

a-Mürekkeb îzâfî olan alem, îzâfet terkîbi olan alem (özel isim)lerdir:

عَبْدُ اللّٰهِ نُورُ الدِّينِ اِبْنُ الزُّبَيْرِ

b-Mürekkeb mezcî olan alem iki kelimenin birleşip kaynaşmasından meydana gelen alem (özel isim) lerdir:

بَعْلَبَك سِيبَوَيْه نُيُو يُورْك

c-Mürekkeb isnâdî olan alem, bir kelimesi diğer bir lafızla mânâ kazanan alem (özel isim) lerdir. (yani cümle şeklinde gelen özel isimlerdir):

جَاءَ الْحَقُّ تَأَبَّطَ شَرًّا سُرَّ مَنْ رَأَى

Not: İsnâdî terkîbe cümle de denir. Bk. cümle Kuruluşu, s. 20.

B-Alemler Kullanılışları Bakımından: İkiye ayrılır:

1-Mürtecel alemler **2**-Menkûl alemler

1-Mürtecel alemler, alem olmaktan başka mânâsı olmayan özel isimler:

عُمَرُ زَيْنَبُ سُعَادُ

2-Menkûl alemler, önce başka bir yerde (cins isim, masdar, sıfat veya fiil olarak) kullanılıp, sonra özel isim (e nakledilmiş) olarak kullanılan alemler:

a-Cins isim (ism-i ayn) den alınmış (menkûl) olan alemler:

أَسَدٌ ثَعْلَبٌ

b-Masdar (ism-i mânâ) dan alınmış (menkûl) olan alemler:

فَضْلٌ سَعْدٌ

c-Sıfat (müştak isim) dan alınmış (menkûl) olan alemler:

حَسَنٌ نَائِلَةُ

d-Fiilden alınan (menkûl olan) alemler:

d_1-Mâzî fiilden:

شَمَّرُ اِسْتَبْرَقُ

d_2-Muzâri fiilden:

يَشْكُرُ تَغْلِبُ

d_3-Emr-i hâzırdan:

اِثْمِدُ اِبْكَمُ

Not: Ayrıca künye, lâkab, nisbet isimleri de alem sayılar:

1-Künye: أُمُّ كُلْثُومٍ أَبُو الْقَاسِمِ

2-Lâkab: اَلْفَارُوقُ اَلصِّدِّيقُ

3-İsm-i mansûb: اَلْأَصْمَعِيُّ اَلشَّافِعِيُّ

c-Alemler Mânâları Bakımından: İkiye ayrılır

1-Şahıs bildiren alem, **2**-Cins bildiren alem.

1-Şahıs bildiren alem: Yalnız şahsa verilen isimdir. Cinsinin diğer fertlerinden ayırır.

بَكْرٌ خَالِدٌ مَحْمُودٌ

2-Cinsi bildiren alem: Bir topluluğun tümüne verilen isimdir:

Eski Mısır Krallarına (hepsine) verilen, (فِرْعَوْنُ) Sâsânî hükümdarlarına verilen (كِسْرَى) gibi isimler.

Not: Bazıları ise işitmeye bağlıdır. İsim olduğu gibi künye de olur: (هِرٌّ =*erkek kedi*) için (أَخْطَلُ), (ذِئْبٌ=*kurt*) için (أَبُو جَعْدَةَ), (مَوْتٌ=*ölüm*) için (أُمُّ قَشْعَمٍ) gibi.

D-Alemlerin Harf-i ta'rîf Alıp Almamaları:

1-Harf-i ta'rîf almayanlar:

a-A'cemî (yabancı) olanlar:

يُوسُفُ اِبْرَاهِيمُ لَنْدُنُ

b-İzâfet terkîbi olanlar:

عَبْدُ اللّٰهِ نُورُ الدِّينِ اِبْنُ الزُّبَيْرِ

c-Mezcî terkîb olanlar:

بَعْلَبَكُ سِيبَوَيْهِ نِيُو يُورْك

d-İsnâdî terkîb (cümle) olanlar:

تَأَبَّطَ شَرًّا جَادَ الْحَقُّ

2-Harf-i ta'rîf alanlar:

1-İsimden menkûl olanların başına harf-i ta'rîf gelebilir:

اَلْأَسَدُ (أَسَدٌ) اَلْفَضْلُ (فَضْلٌ)

2-Müştak isimden menkûl olanlardan bazıları da harf-i ta'rîf alabilir:

اَلْحَسَنُ (حَسَنٌ)   اَلْحُسَيْنُ (حُسَيْنٌ)

Not: Bazı isimler müştak olmalarına rağmen harf-i ta'rîf almaz:

مُحَمَّدٌ   مَحْمُودٌ   صَالِحٌ

3-İsm-i mensûb olan alemler harf-i ta'rîf alır.

اَلشَّافِعِيُّ   اَلاَصْمَعِيُّ   اَلْمَكِّيُّ

4-Alemler tesniye ve cemî olduklarında harf-i ta'rîf alabilirler:

اَلْخَالِدَانِ (خَالِدَانِ)   اَلزَّيْدُونَ (زَيْدُونَ)

5-Bazı isimlerse harf-i ta'rîfle alem olmuşlardır:

(مَدِينَةٌ) kelimesi *şehir* mânâsında iken (اَلْمَدِينَةُ) Medîne (-i Münevvere) mânâsında özel isimler olmuştur.

(كِتَابٌ) kelimesi *kitap* mânâsında iken (اَلْكِتَابُ) Sîbeveyh'in *"Kitâb"* adlı eserinin özel ismi olmuştur.

E-Alemlerin Kullanılışı Hakkında Bazı Önemli Hususlar:

1-Bir şahsın isme ile lâkabı bir arada bulunsa isim öne alınır:

هَارُونُ الرَّشِيدُ   عُمَرُ الْفَارُوقُ

Not: Ancak isimden çok lâkabı ile meşhûrsa o zaman lâkab öne alınır:

اَلْجَاحِظُ عَمْرُو بْنُ بَحْرٍ

2-Künyede ise bir tertib olmamasına rağmen künye zâta delâlet ettiği için öne alınması daha yaygındır:

أَبُو الْقَاسِمِ مُحَمَّدٌ عَلَيْهِ السَّلاَمُ.

3-Nisbet ismi ise umûmiyetle isimden sonra gelir:

ثَابِتُ بْنُ أَوْسٍ الأَزْدِيُّ   عَدِيُّ بْنُ زَيْدٍ الْعِبَادِيُّ

4-Harf-i ta'rîf almayan alemler tesniye ve cemî olduklarında harf-i ta'rîf alabilirler:

İki Ömer'i pazarda gördüm. رَأَيْتُ فِى السُّوقِ الْعُمَرَيْنِ (عُمَرَيْنِ)

5-Müenneslik alâmeti bulunmayan müzekker alemlerin cemîsi cem-i müzekker-i sâlimle cemîlenir:

خَالِدٌ ← اَلْخَالِدُونَ أَحْمَدُ ← اَلأَحْمَدُونَ

6-Müenneslik alâmeti bulunan müzekker alemler ise cem-i müennes-i sâlimle cemîlenir:

طَلْحَةُ ← اَلطَّلْحَاتُ مُعَاوِيَةُ ← اَلْمُعَاوِيَاتُ

7-Müennes alemler müenneslik alâmeti bulunsun veyâ bulunmasın cem-i müennes-i sâlimle cemîlenir:

عَائِشَةُ ← اَلْعَائِشَاتُ هِنْدٌ ← اَلْهِنْدَاتُ

İNDEKS

(ن)

Arapça Dilbilgisini oluşturan Sarf, Nahiv, Edatlar, Arapça-Türkçe Lügat, Arapçada Cümle Kuruluşu ve Tercüme Teknikleri'ni içine alan bir serî planlamıştık, bu seriden Arapça Dilbilgisi, Sarf ve Arapça'da Cümle Kuruluşu ve Tercüme Teknikleri yoğun bir ilgi görmüş ve kısa zamanda ilâveli ikinci baskıları yapılmıştır.

Bu defa söz konusu serinin üçüncü kitabı olan Arapça Dilbilgisi-Nahiv'i, ülkemizde Arapça öğretimi yapan kişi ve kuruluşların hizmetine sunuyoruz. Kitap Arapça öğretimindeki seviyeler göz önüne alınarak hazırlanmıştır. Önce önemli kâideler basit bir şekilde anlatılmış, daha sonra detaylara geçilmiştir. Konular, Türkçe ve yabancı dillerle karşılaştırılmış; ayrıca, her konunun sonunda o konuya ait kelime, terkip ve cümlelerin Arapça i'râbı yapılmıştır.

ISBN 978-975-548-116-6
9 789755 481166
www.ilahiyatvakfi.com